

YU ISSN 0350-185x
UDK 808

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ
БИБЛИОТЕКА ЈУЖНОСЛОВЕНСКОГ ФИЛОЛОГА

Нова серија, књ. 15

Уредник
академик МИЛКА ИВИЋ

ЕТИМОЛОШКИ ОДСЕК
ИНСТИТУТА ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

ОГЛЕДНА СВЕСКА

Београд
1998

ЕТИМОЛОШКИ ОДСЕК
ИНСТИТУТА ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

ОГЛЕДНА СВЕСКА

Уредник свеске:
академик ПАВЛЕ ИВИЋ

Аутори:
Марта Бјелетић (М. Б.)
Јасна Влајић-Поповић (Ј. В.-П.)
Павле Ивић (П. И.)
Александар Лома (А. Л.)
Снежана Петровић (С. П.)
Биљана Сикимић (Б. С.)

Тираж 1.000 примерака
Издавање ове књиге финансијски је помогло Министарство за науку и
технологију Републике Србије
Издаје: Институт за српски језик САНУ, Београд, Ђуре Јакшића 9

Компјутерска припрема за штампу: Давор Палчић
Штампа: Графокомерц, Церска 53, Београд

YU ISSN 0350-185x
UDK 808

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ
БИБЛИОТЕКА ЈУЖНОСЛОВЕНСКОГ ФИЛОЛОГА

Нова серија, књ. 15

Уредник
академик МИЛКА ИВИЋ

ЕТИМОЛОШКИ ОДСЕК
ИНСТИТУТА ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

ОГЛЕДНА СВЕСКА

Београд
1998

САДРЖАЈ

Предговор	VII
Увод	XI
Литература и скраћенице	XXIII
Речник	1
Starting a New Serbian Etymological Dictionary	87

УВОД

1. Етимолошко истраживање речи не да се одвојити од њихове историје, прослеђене кроз текстове од најранијих помена. То значи да етимолошки речник треба да има ослонац у ваљаном историјском речнику датог језика. У нашем случају тај предуслов је кроз *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* JAZU и Даничићев *Рјечник из књижевних сѣларина српских* само делимично испуњен, јер ова два речника ни приближно не исцрпљују историјску грађу, а са друге стране, поред народних, садрже много црквенословенских речи, као и чисто књишких творевина које се никад нису одомаћиле у живом језику. Колектив ЕРСЈ ће настојати да овај недостатак макар делимично надокнади самосталном ексцерпцијом лингвистичке литературе која обрађује поједине старије изворе, а само по изузетку узимаће се грађа непосредно из тих извора: њихово потпуно обухватање превазилазило би и природу и могућности подухвата чији је циљ један етимолошки, а не историјско-етимолошки речник.

2. Основни елементи једног речника су одреднице; при њиховом уобличавању могућа су два основна приступа: сегментација по етимолошким гнездима — „гнездовни принцип“ (нпр. Скоков речник, ЕСУМ) или по појединачним речима — „лексемни принцип“ (нпр. БЕР, ЭСБМ). Предност етимолошких речника овога другог типа, који по разуђености наликују обичним једнојезичним речницима, састоји се у лакшем сналажењу корисника при тражењу дате речи, а оних првих, „гнездовно“ организованих, у бољем предочавању унутарјезичких етимолошких веза. У ЕРСЈ усвојена је комбинација оба начела, уз веће приклањање „лексемном“. Одустало се од „максималних“ гнезда каква су код Скока, која често обухватају све речи у српскохрватском језику изведене од једног прасловенског корена, или, кад је реч о позајмљеницама — фонетски, семантички и ареално сасвим различите рефлексне неке стране речи. Насупрот томе, ЕРСЈ у принципу свим оним речима које у лексичком систему имају самосталан положај додељује посебне одреднице. При том се као етимолошки самобитне просуђују пре свега оне лексеме које своје непосредно порекло налазе изван равни српског (одн. хрватског) језика, било да се свде на прасловенски предложак, било да рефлектују неку страну реч, а затим и неке које су, додуше, изведене

од друге српске речи, али су се од ње обликом довољно одвојиле и/ли значењем осамосталиле да та филијација измиче језичком осећању, нпр. глагол **вехнути** од придева **ветах**). Слично томе, одустаје се од подвођења свих домаћих рефлекаса једног страног предлошка под исту одредницу ако се на основу хронологије, семантике и ареала може закључити да су посредни међусобно независне позајмице (нпр. **бага**¹ и **бага**² < тур. *bağa*; **ундуруља** и **унтурија** < лат. *unctura*; **скара** и **шкар** < гр. *ἔσχαρα*). Наравно, развојени су хомоними свих врста (нпр. **јарина**¹, тј. *јарина* „пролећни усев“ од **јарина**², тј. *јарина* „вуна“; **звоно**², тј. *звџно* „рибљи пршљен“ од [**звоно**¹], тј. *звџно* „сапрана“). Лексемни принцип ипак није примењен сасвим доследно, да се не би отишло у непожељну крајност. Пре свега, не раздвајају се дијалекатски рефлексисти исте речи (нпр. *глагорац* је стављено под **глаголац**, док БЕР одговарајуће бут. облике обрађује одвојено). Друго, прозирни деривати свих врста (деминутиви, аугментативи, деноминали ...) стављају се под основну реч. Тако се редовно поступа са сразмерно рецентним секундарним образовањима (каква се, уосталом, наводе селективно). Код старих, али прозирних изведеница приступ је флексибилан. Придев **мишји** одвојен је као прастаро, можда још праиндоевропско образовање од именице [**миш**], иако је и лаику јасно да је од ње изведен. Напротив, *рукавица*, иако несловенска и прасловенска реч, не носи засебну лему, већ је обрађена под **рукав**, а глагол *дулити*, иако има западно- и источнословенске паралеле, под **дули** итд. При опредељивању за једно или друго решење уважавана је, осим начелних разлога, и прегледност одреднице. Другим речима, лексемни принцип у ЕРСЈ модификован је допуштањем образовања „минималних“ етимолошких гнезда.

2.1. Носилац одреднице може бити реконструисан, нпр. инфинитив ***прети** из облика *исџрел* и *џрелав*; придев ***туг** из сложенице *деветџоџуг*, придев ***двојан** из именских изведеница *двојанка*, *двојаница* итд. Горе (§ 2) поменути приоритет по коме се творбено и семантички прозирни деривати селективно обрађују под речима на које се свде значи, на пример, да глагол са префиксом може бити наслов одреднице само тамо где простог облика нема, или где је веза с њим услед значењског помака сасвим затамњена (па и тада се предност даје простом облику у случају да постоје непрефигирани деривати, нпр. **-цибрити**, а не ****исцибрити** због *цибрина* и *циброња*). При оваквом избору одредница остаје могућност извесних понављања, особито код фонетски варијантних речи (уп. **бабушка** поред *бобошка*, *бубушка*, *бробошка* и сл., **бигар** поред *багра*, **јандруга** поред *андрога* и сл., **хлев** поред *лев*, **Влашићи** поред *лашџоџари* и сл.). Да би се то у највећој мери избегло, а да се тиме употребна вредност речника не смањи, прибегава се упућивању једне речи на другу помоћу „празних“ одредница. Како ће и поред тога у ЕРСЈ ући знатан број лексема које неће бити унете азбучним редом ни као „пуне“ ни као „празне“ одреднице, за завршни том предвиђа се израда индекса, који ће будућим корисницима олакшати сналажење.

2.2. Одредница ЕРСЈ састоји се из три дела. У првом се дају српски (одн. и хрватски) облици речи, у другом кратко изриче етимолошки суд, а трећи је резервисан за етимолошку дискусију.⁵

2.2.1. Први део почиње насловом одреднице, за који се узима савремени књижевни облик речи, ако постоји. Уколико је реч застарела — изашла из живе употребе — пред њу се ставља крстић (†**бага**², †**Бџт**, †**татити**, †**Туђкрај**). Предметнута звезда означава да је облик у којем је насловна реч дата реконструисан: нпр. номинатив застареле именице потврђене само у косом падежу; инфинитив глагола потврђеног само у говорима који су изгубили категорију инфинитива. Од двеју верзија српског књижевног језика предност се даје екавској, али се одредница може насловити и јекавским или икавским обликом, у случају да није потврђена у екавском. Ако се носећа реч одреднице не употребљава у књижевном језику, за наслов се узима њен дијалекатски облик, а ако таквих има више — онај, који стоји најближе књижевном језику (нпр. **врах**, а не *вра*). Нагласак се у наслову одреднице не ставља, већ се код различито наглашених хомонима разлика успоставља бројем у експоненту, нпр. **јарина**¹ и **јарина**², а не **јарина** и **јарина**. За насловом следе савремени облици речи у разним говорима, наведени по редоследу који омогућује максималну прегледност с обзиром на њихове фонетске и творбене карактеристике; у недостатку таквих критерија, потврде се ређају географски по дијалектима, идући од југоистока ка северозападу (специфичан ареал појединих лексема посебно је назначен у трећем делу). — На крају првог дела одреднице долази податак о најранијем помену насловне речи. Код речи чији се облик у току њиховог кроз писане изворе проследивог живота није мењао, тај податак се своди на назнаку времена од када се јављају; код оних које су у прошлости имале другачији облик — или облике — који доприносе установљењу њихове етимологије, такве потврде се и наводе (нпр. за глагол **жвакати** само се констатује да је — у том облику — потврђен од XVIII века без навођења потврде, док се s.v. **лати** исцрпно наводе стsrп. помени који садрже глас *x*, и то са својим контекстом, због двосмислености значења). — И код савремених и код историјских потврда, ауторски колектив узима себи право да поједностави ортографију појединих записа и да сам формулише дефиниције значења. Сумња у аутентичност облика и нагласака датих у изворима: вештачки (ј)екавизми, облици са реституисаним *x*, инфинитиви, пренесени нагласци, озвучени полугласи и друге лексикографске хиперкорекције — назначаваче се знаком питања, нарочито тамо где је то релевантно за етимологију речи; у неким случајевима се и реконструише изворна дијалекатска форма. Тамо где постоје недоумице око тачног значења, може бити дат и шири контекст записа. Поред основног облика речи, дају се и њене флективне форме: за именицу поред номи-

⁵ В. М. Бјелегић, Ј. Влајић-Поповић, А. Лома, Нивои етимолошке анализе и сегментација одреднице у ЕРСЈ, *ЗбМСФЛ* XL/1, Нови Сад 1997, 9–19.

натива генитив и/ли неки други падеж, за глагол поред инфинитива прво лице презента итд. На изворе се упућује у загради иза сваког податка (или групе података) скраћеницама разрешеним у списку литературе испред којих се назначава место.

2.2.2. Други део — Најпре се даје сажет суд о пореклу речи, позитиван: *ѓрасловенска реч, (ѓра)словенски дијалекѓизам, јужнословенска иновација, ѓозајмљеница из иѓталијанског, грчког ѓорекла, (балкански) ѓиурѓизам* и сл., делиберативан: *вероваѓно словенска реч* и сл., или негативан: *неѓасног ѓорекла* и сл., а онда код прасловенских речи следе паралеле из других словенских језика и дијалеката (старословенски, македонски, бугарски, словеначки, словачки, чешки, горњолужички, доњолужички, пољски, кашупски, полапски, руски, украјински, белоруски). На крају долази на основу наведених паралела реконструисан изворни облик речи, прасловенски, евентуално и праиндоевропски, означен звездicom. Код позајмљеница редослед је обрнут: прво се наводи ѓихов (потврђен) изворни облик (латински, грчки, турски итд.), а затим евентуалне паралеле у другим језицима, балканским (македонски, бугарски, румунски, албански, грчки) или другим. Од извора из којих су паралеле црпене наводе се само они нестандардни, а ортографија се по могућству прилагођава важећим нормама.

2.2.3. Трећи део одреднице почиње, по правилу, референцом / референцама за други део. То је минимални садржај трећег дела, код речи са јасном и неспорном етимологијом (**мерати**). Код оних других — којих је већина — следи детаљније образложење датог етимолошког суда и додатна објашњења у вези са ѓим, указује се на алтернативне предлоге и/ли могућности тумачења по редоследу ѓихове вероватности, укључујући и очито промашене и неприхватљиве етимологије, које се помињу на последњем месту, али само ако имају научну релеванцију. Евентуално се ту могу саопштити неки на овај или онај начин занимљиви подаци који нису у вези са непосредном етимологијом речи (присуство словенске речи као позајмљенице у другим језицима; повратна позајмица словенске речи која постоји и у изворном облику, крајње порекло стране речи итд.). Референце су у облим заградама, а састоје се од пуног презимена аутора (евентуално и првог слова имена, ради разликовања аутора са истим презименом), године издања и стране (односно, уз посебну назнаку, броја или параграфа). Једнако се третирају засебне публикације и чланци у часописима или зборницима (нема директног упућивања на часопис или зборник, већ се до ѓега долази преко имена аутора у приложеном списку литературе). Ако се наводи више од једне библиографске јединице истог аутора објављене исте године, разлика се успоставља помоћу слова абецедe која се редом придодају години. Ако је у питању дело у више томова који су се појављивали с временским размаком (што је случај са већином етимолошких речника), годину издања у референци замењује број тома. Књиге са више од два аутора

наводе се под својим скраћеним насловом. — На крају трећег дела по потреби се упућује на друге одреднице ЕРСЈ (ако то већ није учињено у самом тексту). Нарочитим масним слогом означава се да је наведена реч обрађена у ЕРСЈ као засебна одредница; оне које нису ушле у ову свеску стављене су у угласте заграде.

3.1. Основни лексички фонд српског језика словенског је порекла и пројектује се на прасловенску раван. То значи да највећи део одредница представљају домаћи рефлекси прасловенских лексема. Околност што упоредо са покретањем ЕРСЈ излазе два речника којима је циљ реконструкција прасловенског лексичког фонда, московски и краковски (ЭССЯ и SP), олакшава обраду словенских речи у планираном речнику, омогућујући да се у знатном броју случајева упућивањем на један или оба прасловенска речника замени подробно навођење извора из којих су црпене словенске паралеле сх. речи и опширније излагање досадашње етимолошке дискусије. Заузврат, ЕРСЈ има амбицију да да што већи допринос реконструкцији прасловенске лексике, пре свега на основу до сада непознате или незапажене српске (одн. и хрватске) грађе која омогућава да се потврди или установи прајезичка старина појединих речи и да се повуку нове прасловенске дијалекатске изгласе (**алити / халити / халав, бамбух, боблија, Влашићи, врах, жамља, замуж, звоно, ко-сма, луки, нестера, Обеда, оловина, оскрт, очага, *прети, пруд, Сићево, смуг, *туг**). Као што се прасловенски језик-реконструкт не може посматрати као монолитна целина, тако се ни у етимолошком разматрању словенске лексике нашег језика не сме губити из вида његова ареална и дијалекатска рашчлањеност. ЕРСЈ настоји да што прецизније установи ареал сваке лексеме и да на тај начин пружи што солиднију подлогу за расветљавање историјских односа међу јужнословенским дијалектима и њихових даљих веза на општесловенском плану.⁶

3.1.1. Компаративним путем се у основним цртама доста поуздано реконструише и један језички ниво дубљи од прасловенског — праиндоевропски. Индоевропска етимологија словенског језгра српске (одн. хрватске) лексике установљава се преко прасловенске равни, тако да ЕРСЈ нема потребу за спуштањем до праиндоевропских дубина код оних речи које су са тог аспекта на задовољавајући начин продискутоване у актуелним прасловенским речницима. Стога реконструкција у ЕРСЈ по правилу остаје на прасловенском облику лексеме, не упуштајући се у њене даље индоевропске везе (**веташ, ветшати**). Једино када је реч као таква — а не само њен корен — у прасловенском наслеђена из праиндоевропског, наводе се њени рефлекси у разним индоевропским језицима и из њих изведен индоевропски праоблик (**ветах** < ие. **uetusos*). Тиме се удовољава основном постулату савременог етимолошког речника, чији

⁶ Уп. Bjeletić, M., *Praslovenska leksika u Etimološkom rečniku srpskohrvatskog jezika, Praslówiańszczyzna i jej rozpad* (у штампи).

је предмет историја и праисторија речи, а избегавају се неизвесности „коренске“ етимологије. Ауторски колектив ЕРСЈ се ипак не одриче права да, у границама својих могућности, предлаже поједина нова решења на дубљем, индоевропском плану у случајевима када оцени да може допринети исправнијем тумачењу појединих лексема и творбених категорија (**бабушка, древан, мега, Обеда** и др.).

3.2. Позајмљенице из других језика улазе у ЕРСЈ по три критерија: старине, распрострањености и етимолошке занимљивости. По првом критерију у речник могу бити укључене све позајмљенице осим савним рецентних (варваризми, интернационализми, научни, технички и стручни термини страног порекла). У недостатку документације, о старини позајмице просуђује се на основу степена фонетске и морфолошке адаптираности речи у сх. језику, њене семантичке осамостаљености у односу на алоглотски предлогачак и њене продуктивности. У погледу ареала, у обзир долазе и речи страног порекла са уским подручјем распрострањености, осим ако нису ограничене на билингвалне средине где је прилив туђица у српскохрватски далеко интензивнији него у нормалном контакту два суседна језика. У граничним случајевима одлучује критериј занимљивости — чисто етимолошке (речи са спорном етимологијом, било да су раније неисправно или да уопште нису објашњене) или културно-историјске (повратне позајмљенице, позајмљенице са неочекиваним ареалом). Примена „лексемног“ принципа на позајмљенице подразумева да се раздвајају чак и формално подударни рефлекси исте стране речи ако се нађе да је она у српски ушла на разним местима, у разна времена и са различитим значењима (**бара¹** и **†бара²**). Осим у изузетним случајевима, даје се само непосредни етимон позајмљенице, а за његово даље порекло упућује се на одговарајућу етимолошку литературу.⁷

4.1. Актуелна етимолошка истраживања показала су да је одређеним лексичким сегментима пре место у специјализованим студијама него у етимолошким речницима. Ово се првенствено односи на различите терминологије као што су ботаничка, зоолошка, занатска и др., на фолклорне креације настале замагљивањем првобитног значења и на лексику из тајних језика. Речи из свих ових сегмената карактеришу сразмерно велика фонетска варијантност и често несигурна веза са реалјама на које се односе. Због тога ће се оваква термиолошка лексика у ЕРСЈ уносити рестриктивно (**јандруга, биж, виш**). Фолклорна лексика биће дата у оквиру одредница са поузданим семантичким садржајем и у свом фолклорном контексту (**домадар**). Лексика тајних језика забележених на српском терену посматра се као интегрални део балканскословенских тајних језика: има се у виду исти етимолошки садржај, без обзира на различиту морфосинтактичку употребу (која ва-

⁷ За методологију етимолошке обраде турцизама в. С. Петровић, Турцизми у Етимолошком речнику српскохрватског језика, *ЗБМСФЛ* XL/1, Нови Сад 1997, 117–124.

рира у зависности од конкретне дијалекатске основе). У првом делу одреднице спецификује се тајни језик, а затим, поред домаћих, следе све расположиве балканскословенске потврде из датог тајног језика (**марати, мерати, жвања**).

4.2. При изради етимолошког речника намеће се, као незаобилазан, и проблем третмана експресивне лексике, будући да она квантитативно представља значајан део укупног лексичког фонда. Појам „експресивни“ овде се односи на експресивну деривацију, тј. на сва она фонетска и творбена средства којима се мења основни лик речи да би јој се значење интензивирало и/ли померило од дескриптивног ка афективног. Пошто етимолошки речник није речник-тезаурус, он не може садржавати све експресивне речи једног језика. Настојаћемо да наш речник предочи основне моделе експресивних лексема на одабраним примерима, тј. да покаже која су средства експресивизације карактеристична за сх. језик, која су најфреквентнија, код којих врста речи се најчешће јављају: редупликација (**бабушка**), назализација (**бамбух**), префиксација (**чалабрцнути**), суфиксација (*шашориши* од †**татити**), ономатопејске алтернације сугласника (**Лаоле, глагорац, кракорити**), варирање звучности (**домадар**), експресивно укрштање (**боблија**). При избору оних експресивних речи које у речнику добијају статус самосталне одреднице важе углавном иста мерила као и за „нормалну“ (немаркирану) лексику — бирају се речи које су ушле у књижевни језик или су честе у колоквијалној употреби, речи за које се може претпоставити релативна старина (**жвањ(к)ати**), или такве на којима се препознају ретки и/ли архаични модели образовања (**чалабрцнути**).

4.3. У ЕРСЈ улази одабран ономастички материјал: антропоними, топоними и друге индивидуалне ознаке писане великим словом, нпр. митолошка имена као **Влашићи, Дабог**, било под другим (апелативним) одредницама, било у виду самосталних одредница. Самостално се обрађују она имена која немају непосредне филијације у осталој нашој лексици, под условом да су у одређеној мери занимљива за историју језика, или да су довољно позната да би њихово порекло побуђивало радозналост просечног читаоца (уосталом, оба ова критерија најчешће иду заједно). Изузимају се етимолошки нејасне и слабо посведочене формације уско локалног значаја: тамни микротопоними, рецентни антропоними и сл.. Само по изузетку увршћује се и понеко име недовољно документовано у писаним изворима, кад се процени да је начелни ризик који са собом носи етимологизирање таквог материјала у конкретном случају мањи од вредности евентуалног налаза (**Миџор**). Такав избор требало би да речник обогати, а да га не преоптерети. Супстратни хидроними и топоними, с обзиром на своју велику вредност раних историјских и језичких сведочанстава, захваћени су исцрпно, укључујући и оне који су забележени у прошлости а данас се више не користе (**Ибар, Рашко поље, †Бџг**). При том је тежиште на извођењу сх. облика из — по-

тврђеног или са довољно вероватноће претпостављеног — предсловенског предлошка, а не на решавању (илирске, трачке, келтске итд.) етимологије самог античког имена. При уношењу инојезичних имена која су у наш језик ушла позније, из адстрата, селекција ће већ бити строга, вођена истим оним мерилима која важе за регионалне позајмљенице. И из те категорије ће ипак бити унето све што је довољно старо или на било који други начин интересантно. Што се тиче словенских имена, најдрагоценија за етимолошку науку су она у којима се поуздано или бар вероватно да препознати нека прасловенска лексема која се иначе у српском језику није сачувала, и таквима се посвећују посебне одреднице (**Гружа**, **Лаоле**, **Ликодра**, **Обеда**, **Сићево**, **Тетољуби**). Она друга, која имају ослонац у живом језику, селективно се наводе под одговарајућим апелативима, као илустрација њихове ономастичке употребе и/ли географске распрострањености (*Грезна* под **грезан**, *Луки вир* под **луки**, *Тугомир* под ***туг**). У не тако ретким случајевима када та апелативна веза, према увиду етимолога, додуше, постоји, али је просечан читалац са својим језичким осећањем не може бити свестан, одлука да ли ће име бити дато самостално или само поменуто под основном речи доноси се на основу процене његовог историјско-географског значаја (**Гуча** засебно, а не под [**гудац**], али *Прељина* под ***прети**, *Бевчина* под **девка**). Топоними антропонимског постања сврставају се под лична имена од којих су изведени, ако су она посведочена на сх. терену (*Негнина* под **Негна**, али ојконим **Тетољуби** носи лему јер ЛИ **Cětoľubъ* није потврђено). За сложене антропониме и топониме важи оно што и за остале сложенице: спој двеју лексема третира се као трећа, независна реч и стога у речнику стиче своју аутономност, тако да **Туђкрај**, **Ликодра** иду као засебне одреднице, а не под [**туђ**] или [**крај**], односно [**лико**] или [**драти**]. Исти статус имену **Негна** даје његов вероватни предлогак **Ne-gněvъ*.

5.1. Питањима творбе речи — српске (одн. хрватске), прасловенске, па и праиндоевропске — као једном од најважнијих критерија за преиспитивање постојећих и постављање нових етимологија, биће у ЕРСЈ посвећена одговарајућа пажња. Сумарна, и лаику јасна констатација етимолошке везе разматране лексеме са неком другом речи, дата у средишњем делу одреднице, бива по потреби у њеном завршном делу детаљно разматрана са творбеног гледишта. Полазећи од претпоставке да је прасловенски у својој раној, на индоевропски прајезик непосредније наслеђеној фази био језик са функционално разграниченијом употребом суфикаса и већом склоношћу ка композицији, настоји се на етимолошком разликовању хомонимних образовања, међусобно укрштених на српско-хрватској, или још на позној прасловенској равни (суф. *-ina* : лит. *-iena* или *-upa*; суф. *-(b)ъ* : гр. *-ιος* или *-ε(ι)ος*, уп. s.vv. **јарина**¹ и **јарина**², **мишји**). Такође се указује на могућност да се поједине „суфиксалне изведенице“ убедљивије објасне као архаичне сложенице (**јагњед**, **просо**, **рукав**. псл. **svkъ* s.v. **Сићево**).

5.1.1. Усредсређен на речи (а не на коренове), ЕРСЈ се прикључује оним савременим истраживачким усмерењима која теже да етимологију, где год је то могуће, протегну даље од појединачне лексеме, ка реконструкци фрагмената прајезичког текста, прасловенског и/ли праиндоевропског, будући да компаративно-историјска истраживања лексемских веза могу не мало допринети бољем етимолошком тумачењу појединих речи (нарочито сложеница) и њихових семантичких развоја (**Дабог, драван, јагњед, просо**).

5.2. Огледна свеска и сам будући речник пишу се са чврстим уверењем да је семантика од изузетног значаја за извођење ваљаних етимолошких закључака. Стога праћење семантичког развоја, уважавање већ примећених семантичких законитости, а понекад и указивање на неке помаке значења који досад нису описани у етимолошкој литератури чини једну од окосница етимолошке аргументације у ЕРСЈ. Чим се задовољи минимум формалних услова, односно кад не постоје озбиљне формалне препреке одређеном тумачењу, семантика може постати одлучујући фактор у стварању етимолошког суда. Иако се извесна предност даје домаћим семантичким паралелама (**бабушка** < *бухнуџи* : *џуџа* < *џуџиџи*), равноправно се користе примери једнаког или веома сличног развоја значења у свим словенским језицима и дијалектима (тако се за евентуалну везу **чесмина** са *чесаџи* пореди однос рус. *дуб* : *дубить*). Као додатна аргументација некад могу послужити и аналогije из даљих, несловенских језика (нпр. за **негве** : *нога* лат. *pedica* : *pes, pedis* и гр. *πέδη* : *πόδες, πόδος*). Дугачки низови семантичког гранања и еволуирања не наводе се у целини, већ само у фрагментима који пружају потребне паралеле, а за остатак упућује се на литературу из које су преузети, док постојање већ објављених чланака који садрже довољно исцрпну семантичку аргументацију омогућује да се упућивањем на њих она у одредници сведе на минимум (нпр. **звано**², **драван**). Већ поменути недостатак добрих историјских речника сх. језика одражава се, нужно, и на праћење семантичке еволуције појединих речи током времена, тако да се закључци ЕРСЈ у том погледу често заснивају на компарацији, а не на документацији.

6. При избору одредница за Огледну свеску укрстиле су се две жеље: да се пружи што репрезентативнији исечак из будућег речника, и да се на што убедљивији начин предочи сврсисходност самог подухвата, тј. потреба да се речник пише и способност ауторског тима да се суочи са тим задатком. Из овог другог разлога биране су претежно речи којих код Скока нема, или нису етимолошки решене, а такође такве, за које се Скокова етимологија учинила превазиђеном, било у доцнијој литератури, било решењима самих аутора ЕРСЈ која се по први пут овде износе. При том се настојало да буду репрезентовани сви важнији аутори и радови на пољу сх. етимологије у последњих пола века, и да се тиме пружи слика о развоју ове дисциплине након Скока.

Удовољење овим критеријима имало је и своју цену: Огледна свеска садржи сразмерно мање речи из основног лексичког фонда, а сразмерно више дијалектизама, архаизама и ономастике него што ће их бити у самом речнику. У сваком другом погледу, настојало се да се да пресек кроз све слојеве језика тиме што су заступљене разне врсте речи (именице, глаголи, придеви, предлози...) и речи различитог порекла: опште-словенске, прасловенски дијалектизми, рани латинизми, познији романизми и германизми, турцизми итд. За разлику од будућег Речника, који се намењује како стручњацима, тако и образованим лаицима, циљна група Огледне свеске су они први, већ самим тим што добар део речи у насловима њених одредница просечан зналац српскохрватског језика нема у свом језичком фонду. Колектив ЕРСЈ се нада да ће Огледна свеска у надокнаду за смањену репрезентативност језичког исечка бити тим привлачније штиво за специјалисте у области етимологије, а да им при том презентирање до сада необрађеног материјала и нови етимолошки предлози неће сметати да обрате пажњу и на оно што треба да буде главни предмет критичког суда: опште методолошке поставке и техничка решења примењени у изради конкретних одредница. Колектив ЕРСЈ је, ипак, свестан чињенице да оцењивачима концепције будућег речника може сметати то што у овој свесци нема више „рутинских“ одредница, тј. обичних и већ етимолошки решених речи. Донекле оправдан, тај приговор може се ублажити проценом аутора да број таквих речи и није толико велики како се на први поглед може чинити, тако да израда будућег речника никако неће бити ствар рутине и прости компилације. С обзиром на креативан приступ изради одредница ЕРСЈ, оне носе потписе својих састављача, али одговорност за сваку од њих носи цео колектив, који их на заједничким састанцима просуђује и међусобно усклађује. Друга димензија речника која у Огледној свесци налази само делимичан одраз јесте међусобна повезаност појединих одредница, тј. односи филијације међу појединим обрађеним лексемама које се самостално тумаче сходно усвојеном лексемном принципу (§ 2). Ти односи су у неколико случајева илустровани мање-више комплетном презентацијом етимолошког гнезда чији су (готово) сви чланови обрађени (**ветах**, **веташ**, **ветшати**, **вехнути**; **жвати**, **жвакати**, **жватати**, **жвањати**; **алити**, **халав**, **халити**; **тат**, **татити**), а чешће приказом по две или више сродних или проблематски повезаних лексема (**бага**¹ : †**бага**² : **бага**³ : **багир** : **багља**; **косма** : **чесмина**; **веда** : **неведа** : **бог-вес**; **виглед** : **вихода**; **дрискати** : **дрицати**; **блж** : **виш**; **гела** : **дела** : **ела**; **флема** : **хлемутати**; **марати** : **мерати**; **дажд** : **киша** и др.). Најчешће се, међутим, пун опсег гнезда предочава упућивањем на празне одреднице (које су махом већ урађене, али из разлога економичности нису могле бити уврштене у Огледну свеску).

6.1. Упркос тежњи ка што језгровитијим формулацијама, дискусија у трећем делу појединих одредница сразмерно је опширна, тако да њихов просечан обим донекле превазилази оквире уобичајене у досадашњој ети-

молошкој пракси. Разлог томе је недостатак референтне литературе, синтеза и монографија на које би се могло упућивати за општије појаве и проблеме везане за српску (одн. и хрватску) етимологију и лексикографију, што је ауторе често приморавало да на ту проблематику указују и разматрају је поводом појединих речи. На првом месту недостаје једна модерна и довољно обухватна историја нашег језика; пожељне би биле и монографске студије које би се, пре свега са дијахроног становишта, бавиле кључним питањима творбе и семантике (студије о историјском развоју појединих суфикаса, појединих сегмената лексике, укључујући ономастику, појединих семантичких категорија). Аутори ЕРСЈ, осим рада на самом речнику, стављају себи у задатак, свако у складу са властитим компетенцијама и интересовањима, писање једног броја оваквих студија; неке су у фази израде, а неке су се већ појавиле (Šikimić 1996). Тиме би ЕРСЈ добио потребне спољашње ослободитеље који би га растеретили преопширних дискусија под појединим речима. Подробнији осврти у Огледној свесци имају за циљ да научној публици укажу, у оквиру појединих одредница, бар на део тих општијих проблема, у нади да ће и дискусија поводом ове публикације на тај начин бити усмерена од појединачног и илустративног ка општијем и суштинском.

7. Излазећи са Огледном свеском пред суд стручне јавности, колектив ЕРСЈ очекује пре свега конструктивну критику, од какве се сам није устезао на страницама Огледне свеске поводом конкретних етимолошких решења других аутора. Надамо се да ће такви критички осврти бити подстицајни за даљи рад на ЕРСЈ и помоћи да се концепција будућег речника у понечем поправи до изласка његове прве свеске.

Коришћена литература и извори

Кирилица

- ААСЈЕ** — *Архив за арбанашку сѣарину, језик и еѣнологију*, Београд.
- Абаев** — В. И. Абаев, *Историко-этимологический словарь осетинского языка I-IV*, Москва — Ленинград 1958–1989.
- Абаев 1971** — В. И. Абаев, Несколько замечаний к славянским этимологиям, *Проблемы истории и диалектологии славянских языков*. Сборник статей к 70-летию В. И. Борковского, Москва, 11–15.
- Адамовић 1969** — М. Адамовић, Турске позајмице неосманског порекла, *НЈ* XVII/5, 284–298.
- Аличић 1984** — А. С. Аличић, *Турски каласѣарски ѣојиси неких ѣодручја за ѣадне Србије XV и XVI века I*, Чачак.
- Андоноски 1951** — А. Андоноски, Зборови од Дебарско, *МЈ* II/3–4, 93–95.
- Андрић** — Р. Андрић, *Речник жаргона*, Београд 1976.
- Аникин 1991** — А. Е. Аникин, Славянские этимологии (Балто-славянские параллели), *WSJ* 37, 119–126.
- АП** — *Археографски ѣрилози*, Београд.
- Балкѣ** — *Балканско езикознание / Linguistique balkanique*, София.
- Барјактаревић 1966** — Д. Барјактаревић, Новопазарско-сјенички говори, *СДЗБ* XVI, 1–177.
- Барјактаровић 1961** — М. Барјактаровић, Терминологија родбине и својте у Горњем Полимљу, *ГЛЕМЦ* I, 123–129.
- БВ** — *Босанска вила*, Сарајево.
- БД** — *Българска диалектология*, София.
- БЕ** — *Български език*, София.
- Белић 1905** — А. Белић, Дијалекти источне и јужне Србије, *СДЗБ* I.
- БЕР** — *Български етимологичен речник*, София 1971—.
- Бернштейн/Гиндин/Клепикова 1983** — С. Б. Бернштейн, Л. А. Гиндин, Г. П. Клепикова, „Общекарпатский диалектологический атлас“ и некоторые проблемы южнославянского этногенеза, *Славянское языкознание, IX Международный съезд славистов*, Москва, 3–17.
- БЭС** — *Биологический энциклопедический словарь*, Москва 1986.
- Бјелетић 1991** — М. Бјелетић, Родбинска терминологија код Срба у Румунији, *НССУВД* 20/2, 391–401.

- Бјелегић 1993** — М. Бјелегић, Српскохрватско чалабратици, *ЗбМСФЛ XXXVI/2*, 37–45.
- Богдановић 1979** — Н. Богдановић, Говори Бучума и Белог Потока, *СДЗб XXV*, 1–178.
- Богдановић 1987** — Н. Богдановић, Говор Алексиначког Поморавља, *СДЗб XXXIII*, 7–302.
- Богишић 1878** — В. Богишић, *Народне ијесме из старијих, највише приморских записи*, Биоград.
- Божовић 1993** — М. Божовић, *Говори средњег Ибра*, Приштина.
- Бојанић 1986** — Д. Бојанић, Крупањ и Рађевина у XVI и XVII веку, *Рађевина у прошлости I*, Београд.
- Бориш 1981** — В. Бориш, *Звоно и комоњии се* — реликти архаичне словенске лексике у штокавским говорима, *НЈ XXV/1–2*, 68–73.
- Бориш 1991** — В. Бориш, Приноси српскохрватској етимологији, *НЈ XXIX/1–2*, 35–48.
- Бошњаковић 1987** — Ж. Бошњаковић, Ономастика Срема (I део: северни Срем), *ОП VIII*, 305–447.
- Брозович 1988** — Д. Брозович, Об етимологији сербохрватској лексеми *таса* 'пятно', *Этимология 1985*, 52–53.
- Букумирић 1983** — М. Букумирић, Из ратарске лексике Гораждевца (код Пећи), *ППЈ 19*, 71–105.
- Варбот 1981** — Ж. Ж. Варбот, Славянские этимологии (**орока*; **nadovъsъ* и **nadovъsъnъ*; **žęžel'ъ*; **kobica*; **zakobень* и др.; **xorošъjъ* и **xorxoriti se*), *Этимология 1979*, 28–42.
- Варбот 1984** — Ж. Ж. Варбот, *Праславянская морфонология, словообразование и этимология*, Москва.
- Варбот 1992** — Ж. Ж. Варбот, Связи значений и семантическая реконструкция в этимологии, *WSJ 38*, 233–241.
- Венцловић 1966** — Г. С. Венцловић, *Црни биво у срцу*, Избор, предговор и редакција М. Павић, Београд.
- Видоески 1951** — Б. Видоески, Зборови од Порече, *МЈ II/2*, 45–47.
- Видоески 1962** — Б. Видоески, *Кумановскиот говор*, Скопје.
- Византијски извори II** — *Византијски извори за историју народа Југославије II*, обрадио Б. Ферјанчић, Посебна издања САН СССРXIII, Византолошки институт, књ. 7, Београд 1959.
- Вила** — *Вила, листи за забаву, књижевности и науку*, Београд 1865–1868.
- Влајић-Поповић 1994** — Ј. Влајић-Поповић, Германизми у говорима југоисточне Србије, *Говори тризренско-тимочке области и суседних дијалеката*, Ниш, 445–456.
- Влајић-Поповић 1995** — Ј. Влајић-Поповић, О неким псеудогрецизмима у новијој српскохрватској етимолошкој литератури, *ЈФ LI*, 197–202.
- Влајић-Поповић 1996** — Ј. Влајић-Поповић, Сх. *шайшош* „митско биће које наводи градоносне облаке“, *О лексичким њозајмљеницама*, Суботица — Београд, 191–198.
- Влајић-Поповић 1997** — Ј. Влајић-Поповић, Сх. *оловина* „старинско пиће налик пиву“, *КСК 2: Храна*, 163–169.

- Влајковић 1966** — Д. Влајковић, Речник „фрајерских“ (шатровачких) речи и израза, *ПШ* 2, 89–98.
- ВСЯ** — *Вопросы славянского языкознания*, Москва.
- Вујић 1828** — И. Вуичъ, *Пуџешесѣвие ѿ Србији*, Будим.
- Вујичић** — М. Вујичић, *Рјечник говора Проиђења (код Мојковца)*, Посебна издања ЦАНУ 29, Одјелене умјетности књ. 6, Подгорица 1995.
- Вујовић 1969** — Л. Вујовић, Мрковићи дијалекат, *СДЗб* XVIII, 73–399.
- Вук** — В. Стефановић-Караџић, *Српски рјечник*, Београд 1898³.
- Вук 1818** — В. Стефановић-Караџић, *Српски рјечник*, Беч.
- Вук 1827** — В. Стефановић-Караџић, Географическо-статистическо описаније Србије, *Даница* II, Беч, 25–120.
- Вук НП** — В. Стефановић-Караџић, *Српске народне њесме* I–VI, Беч 1841–1866; VII–IX Београд 1900–1902.
- Вук НПосл** — В. Стефановић-Караџић, *Српске народне њословице*, Беч 1849.
- Вук НПр** — В. Стефановић-Караџић, *Српске народне њријовјејке*, Беч 1853.
- Вуковић 1935** — Ј. Вуковић, Рипа — ринути — зипа: камен, *НЈ* III/6, 183–186.
- Вуковић 1940** — Ј. Вуковић, Акценат Пиве и Дробњака, *СДЗб* X, 185–417.
- Вуковић Г. 1988** — Г. Вуковић, *Терминологија куће и њокућсѣва у Војводини*, Нови Сад.
- Выгонная 1968** — Л. Т. Выгонная, Полесская земледельческая терминология, *Лексика Полесья*, Москва, 93–130.
- Галетин 1980** — Г. Галетин, Из лексичке проблематике северне Шајкапке, *ПШ* 16, 59–92.
- Гамкрелидзе/Иванов I–II** — Т. В. Гамкрелидзе, В. В. Иванов, *Индоевропейский язык и индоевропейцы*, Тбилиси 1984.
- Георгиев 1960** — В. И. Георгиев, *Българска етимология и ономастика*, София.
- Георгиев 1977** — В. И. Георгиев, *Траките и техният език*, София.
- Геров** — Н. Геров, *Речник на българския език I–V; Дополнение*, Пловдив 1895–1908, репринт София 1975–1978.
- Гиндин/Калужская 1984** — Л. А. Гиндин, И. А. Калужская, О применении проспективного и ретроспективного анализа в исследовании лексики карпато-балканского региона, *СБЯ — Язык в этнокультурном аспекте*, 25–38.
- Гиндин/Калужская 1987** — Л. А. Гиндин, И. А. Калужская, Вновь о слав. **ko-liba*, *Советское славяноведение* 1987 1, Москва, 68–75.
- ГлЕМ** — *Гласник Еѣнографског музеја у Београду*, Београд.
- ГлЕМЦ** — *Гласник Еѣнографског музеја на Цейшњу*, Цетиње.
- ГлЗМ** — *Гласник Земальског музеја*, Сарајево; уп. GIZM.
- ГлСУД** — *Гласник Српског ученог друшѣва*, Београд.
- Грбић 1909** — С. М. Грбић, Српски народни обичаји из среза Бољевачког, *СЕЗб* XIV, 1–382.
- Грђић-Бјелокосић 1900** — Л. Грђић-Бјелокосић, Баналачки (раднички, дунђерски) језик, *ГлЗМ* XII, 587–591.
- Грковић 1977** — М. Грковић, *Речник личних имена код Срба*, Београд.

- Грковић 1986** — М. Грковић, *Речник имена Бањског, Дечанског и Призренског власителнстѿва у XIV веку*, Београд.
- ГФФНС** — *Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду*, Нови Сад.
- Грковић Ј. 1982** — Ј. Грковић, Прилог познавању дијалекатске лексике Шумадије (из лексике Чумића), *ПЛЈ* 18, 125–153.
- Гъбјов 1900** — П. Гъбјов, Принос към българските тайни езици, *СбНУ* XVI–XVII/1, 842–875.
- Даль** — В. Даль, *Толковный словарь живого великорусского языка* I–IV, Москва 1981–1982⁸.
- Даничић** — Ђ. Даничић, *Рјечник из књижевних стѿарина срѿских* I–III, Београд 1863–1864.
- Даничић 1874** — Ђ. Даничић, *Облици срѿскога језика*, Београд 1874⁷.
- Дедијер 1909** — Ј. Дедијер, Херцеговина, *СЕЗБ* XII, 1–448.
- Динић 1988** — Ј. Динић, Речник тимочког говора, *СДЗБ* XXXIV, 7–335.
- Динић 1990** — Ј. Динић, Додатак речнику тимочког говора, *СДЗБ* XXXVI, 381–422.
- Динић 1992** — Ј. Динић, Речник тимочког говора (други додатак), *СДЗБ* XXXVIII, 379–586.
- Динић М. 1978** — М. Динић, *Срѿске земље у средњем веку*, Београд.
- Драговић 1891** — М. Драговић, Прилози за историју Црне Горе, *ЛМС* 167/3, 1–21.
- Дукљанин** — *Летопис ѿ ѿа Дукљанина*, уредио Ф. Шишић, Посебна издања СКА LXVII, Филозофски и филолошки списи књ. 18, Београд — Загреб 1928.
- Дучић 1874** — Н. Дучић, Црна Гора, *ГлСУД* XL, 1–120.
- Ђорђевић 1899** — Т. Р. Ђорђевић, Клетве, *Караѿић* I, Алексинац, 14–15.
- Ђорђевић 1932** — Т. Р. Ђорђевић, Сребрни цар, *ГЛЕМ* 7, 106–108.
- Ђорђевић 1934** — Т. Р. Ђорђевић, *Наш народни живоѿ* X, Београд.
- Ђорђевић Д. 1958** — Д. Ђорђевић, Живот и обичаји народни у Лесковачкој Морави, *СЕЗБ* LXX.
- Ђукановић 1995** — П. Ђукановић, Говор Драгачева, *СДЗБ* XLI, 1–240.
- Евстатиева 1971** — Д. Евстатиева, Лексиката на говора в с. Тръстеник, Плевенско, *БД* VI, 151–243.
- Елезовић** — Г. Елезовић, Речник косовско-метохиског дијалекта, *СДЗБ* IV (1932), VI (1935).
- Елезовић 1935** — Г. Елезовић, Мој одговор на оцену: Х. Барић, Речник косовско-метохиског говора од Гл. Елезовића, *ЈФ* XIV, 181–236.
- Ердељановић 1911** — Ј. Ердељановић, Постанак племена Пипера, *СЕЗБ* XVII.
- Ердељановић 1925** — Ј. Ердељановић, Трагови најстаријег словенског слоја у Банату, *Niederlöv Sbornik*, Прага, 275–308.
- Ердељановић 1926** — Ј. Ердељановић, Стара Црна Гора, *СЕЗБ* XXXIX.
- Ердељановић 1986** — Ј. Ердељановић, *Срби у Банату*, Нови Сад.
- Ерлангенски рукопис** — *Ерлангенски рукопис стѿарих срѿскохрвајских народних ѿесама*, изд. Г. Гезман, Сремски Карловци 1925.
- ЕСУМ** — *Етимологичний словник украинскої мови*, Київ 1982—.

- ЭИРЯ** — *Этимологические исследования по русскому языку*, Москва.
- ЭСБМ** — *Этымалагічны слоўнік беларускай мовы*, Мінск 1978—.
- ЭССЯ** — *Этимологический словарь славянских языков*, Москва 1974—.
- Этимология** — *Этимология*, Москва.
- Желеховский** — Е. Желеховский, *Малоруско-німецкий словарь I-II*, Львів 1886.
- Живковић** — Н. Живковић, *Речник њиројског говора*, Пирот 1987.
- Жилко 1955** — Ф. Т. Жилко, *Нариси з диалектології української мови*, Київ.
- Заимов 1973** — Й. Заимов, *Български географски имена с -јь*, София.
- ЗбМСС** — *Зборник Майице српске за славистику*, Нови Сад.
- ЗбМСФЛ** — *Зборник Майице српске за филологију и лингвистику*, Нови Сад.
- Зиројевић/Ерен 1968** — О. Зиројевић, И. Ерен, *Попис области Крушевца, Топлице и Дубочице у време прве владавине Мехмеда II (1444–1446), Врањски гласник IV*, Врање, 377–420.
- Златановић** — М. Златановић, *Речник говора јужне Србије*, Врање 1998 [1997].
- Златковић 1988** — Д. Златковић, *Пословице и поређења у пиротском говору*, *СДЗб XXXIV*, 341–683.
- Златковић 1989** — Д. Златковић, *Фразеологија страха и наде у пиротском говору*, *СДЗб XXXV*, 175–457.
- Златковић 1990** — Д. Златковић, *Фразеологија омаловажавања у пиротском говору*, *СДЗб XXXVI*, 423–740.
- ЗН** — *Сѣтари српски записи и најѣиси I–VI*, изд. Љ. Стојановић, Београд — Сремски Карловци 1902–1926.
- ЗС** — *Законски сѣоменици српских држава средњег века*, изд. С. Новаковић, Београд 1912.
- Иванов/Топоров 1973** — В. В. Иванов, В. Н. Топоров, *Этимологическое исследование семантически ограниченных групп лексики в связи с проблемой реконструкции праславянских текстов, Славянское языкознание, VII Международнѣй съезд славистов*, Москва, 153–169.
- Иванов/Топоров 1974** — В. В. Иванов, В. Н. Топоров, *Исследования в области славянских древностей*, Москва.
- Ивић 1949–1950** — П. Ивић (приказ): Emil Petrovici, *Graiul Caraşovenilor, studiu de dialectologie slavă meridională, ЈФ XVIII*, 318–322.
- Ивић 1956** — П. Ивић, *Дијалектологија српскохрватског језика. Увод и шиокавско наречје*, Београд.
- Ивић 1957** — П. Ивић, *О говору галипольских Срба*, *СДЗб XII*.
- Ивић 1958** — П. Ивић, *Место банатског херског говора међу српским дијалектима, Банатске Хере*, Нови Сад, 326–353.
- Ивић 1975** — П. Ивић, *О условима за чување и испадање полугласа у српскохрватском*, *Xenia Slavica, Papers Presented to Gojko Ružičić*, The Hague, 61–73.
- Ивић 1981** — П. Ивић, *Језик и његов развој до друге половине XII века, Историја српског народа I*, Београд, 125–140.
- Ивић 1991** — П. Ивић, *Историја српскохрватског језика, Билѣен Фонда за научна истраживања САНУ*, бр. 16 за 1990. год., Београд, 109.

- Ивић/Бошњаковић/Драгин 1994** — П. Ивић, Ж. Бошњаковић, Г. Драгин, Банатски говори шумадијско-војвођанског дијалекта, *СДЗБ* XL.
- Ивић/Грковић 1976** — П. Ивић, М. Грковић, *Дечанске хрисовуље*, Нови Сад.
- Ивић А. 1925** — А. Ивић, Шест српских писама из шеснаестог столећа, *ПКЈИФ* V, 133–140.
- Илић 1905** — Р. М. Илић, Ибар, *СЕЗБ* VI, 521–692.
- Илчев** — С. Илчев, *Речник на личните и фамилни имена у Българите*, София 1969.
- Ильинский 1916** — Г. А. Ильинский, *Праславянская грамматика*, Нежин.
- Јастребов 1879** — И. Јастребов, Препис хрисовуља на Цетињу, *ГлСУД* XLVII, 219–231.
- Јаћимовић 1997** — М. Јаћимовић, *Качер — њредели и људи*, Ваљево.
- Јеж/Старовић 1994** — Ж. Јеж, А. Старовић, Археолошки локалитети и налазишта у ваљевском крају, *Календар „Ваљевац“ за 1994*, Ваљево, 369–381.
- Јиречек 1952** — К. Јиречек, *Историја Срба* I–II, превео Ј. Радонић, Београд.
- Јовановић 1962** — Ј. В. Јовановић, Лесковачки надимци, *Лесковачки зборник* II, Лесковац, 57–64.
- Јовановић В. 1911** — В. С. Јовановић, Гаврило Стефановић Венцловић, *СДЗБ* II, 105–306.
- Јовићевић 1911** — А. Јовићевић, Ријечка нахија (у Црној Гори), *СЕЗБ* XV.
- Каракашевић 1899** — В. Каракашевић, Гусле и гуслари, *ЛМС* 198, 123–130.
карта — топографске секције Војногеографског завода, Београд.
- Клепикова 1978** — Г. П. Клепикова, Однокоренные производные и семантическая дифференциация (к вопросу об их отражении в программе ОКДА), *ОЛА* 1976, 63–86.
- Ковачев 1968** — С. Ковачев, Троянският говор, *БД* IV, 161–242.
- Ковачевић 1890** — Љ. Ковачевић (изд.), Светостефанска хрисовуља, *Споменик СКА* 4.
- Коломиец 1983** — В. Т. Коломиец, *Происхождение общеславянских названий рыб*, Киев.
- КСК** — *Кодови словенских култура*, Београд.
- Куркина 1977** — Л. В. Куркина, Славянские этимологии. IV (словен. *škr̥t*, с.-хорв. *prtiti*, слав. **strukъ / *strokъ*), *Этимология* 1975, 13–28.
- Куркина 1992** — Л. В. Куркина, *Диалектная структура праславянского языка по данным южнославянской лексики*, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Razred za filološke in literarne vede, Dela 38, Ljubljana.
- Кювлиева/Димчев 1970** — Б. Кювлиева, К. Димчев, Речник на хасковския градски говор, *БД* V, 53–105.
- ЛМС** — *Лейопис Майице српске*, Нови Сад.
- Лома 1985** — А. Лома, Из топонимије Србије, *ОП* VI, 104–118.
- Лома 1987** — А. Лома, Везана митолошка назвања у топонимији, *ОП* VIII, 37–50.
- Лома 1990** — А. Лома, Позајмљенице из непознатог језика у прасловенском (приказ): Georg Holzer, Entlehnungen aus einer bisher unbekanntenen indogermanischen Sprache im Urslavischen und Urbaltischen, *ЈФ* XLVI, 87–122.

- Лома 1993** — А. Лома, Неки славистички аспекти српске етногенезе, *ЗбМСС* 43, 105–126.
- Лома 1994** — А. Лома, Језичка прошлост југоисточне Србије у светлу топономастике, *Говори цризренско-џимочке области и суседних дијалеката*, Ниш, 107–136.
- Лома 1994а** — А. Лома, На ушћу Дњепра у Колубару (стара словенска баштина у географској терминологији Ваљевског краја), *Календар „Ваљевац“ за 1994*, Ваљево, 229–236.
- Лома 1996** — А. Лома, Окамењена имена. Прилог познавању предсловенских остатака у оронимији Црне Горе, *НЈ XXXI/1–5*, 121–132.
- Лома 1996а** — А. Лома, Два словенска назива за црну тополу и Аполон као божански огањ, *КСК 1: Биљке*, 23–30.
- Лома 1997** — А. Лома, Српскохрватска географска имена на *-ина*, мн. *-ине*: преглед типова и проблеми класификације, *ОП XIII*, 1–26.
- Лома 1997а** — А. Лома, „Дрвоједи“, *КСК 2: Храна*, 153–162.
- Манић** — Д. Манић-Форски, *Лужнички речник*, Бабушница 1997.
- Марковић 1986** — М. Марковић, Речник народног говора у Црној Реци, *СДЗб XXXII*, 245–500.
- Марковић 1993** — М. Марковић, Речник народног говора у Црној Реци, Књига II, *СДЗб XXXIX*, 149–398.
- Мартынов 1995** — В. В. Мартынов, Проблемы происхождения славянской топонимии, *Światowit XL*, Warszawa 1995, 185–189.
- Медић 1889** — М. Медић, Додатак природописној и медицинској номенклатури, *ЛМС* 166, 70–91.
- Меркулова 1983** — В. А. Меркулова, Русские этимологии. VI, *Этимология 1981*, 58–65.
- Мијатовић 1983** — Ј. Мијатовић, Прилог познавању лексике српских говора у Мађарској, *ППЈ* 19, 149–177.
- Мијатовић С. 1905** — С. М. Мијатовић, Темнић, *СЕЗб VI*, 245–406.
- Мијатовић С. 1928** — С. М. Мијатовић, Занати и еснафи у Расини, *СЕЗб XLII*.
- Милетић 1940** — Б. Милетић, Црмнички говор, *СДЗб IX*, 209–663.
- Милетич 1926** — Л. Милетичъ, *Седмоградскитѣ българи и тѣхният езикъ*, Списание на Българската академия на наукитѣ XXXIII, София.
- Милићевић 1876** — М. Ђ. Милићевић, *Кнежевина Србија*, Београд.
- Милићевић 1884** — М. Ђ. Милићевић, *Краљевина Србија*, Београд.
- Милићевић 1894** — М. Ђ. Милићевић, Живот Срба селяка, *СЕЗб I*.
- Миловановић 1983** — Е. Миловановић, Прилог познавању лексике Златибора, *ППЈ* 19, 13–70.
- Митровић** — Б. Митровић, *Речник лесковачког говора*, Лесковац 1984.
- Мићић 1925** — Ј. Мићић, Златибор, *СЕЗб XXXIV*, 397–502.
- Михаилэ 1958** — Г. Михаилэ, Названия родства и термины обращения славянско-го происхождения в румынском языке, *Romanoslavica I*, Bucureşti, 52–62.
- Михаиловић Б. 1956** — Б. Михаиловић, Слово *џ* у паптровским документима XVIII вијека, *ПКЖФ XXII/1–2*, 127–129.

- Михајловић 1973** — В. Михајловић, *Порекло имена наших манастира* (Бездин, Обеда), *ЈФ XXX*, 440–443.
- МЈ** — *Македонски јазик*, Скопје.
- Младенов** — С. Младенов, *Етимологически и правописен речник на българския книжовен език*, София 1941.
- Младенова 1992** — О. Младенова, Из болгарской диалектной лексики. III, *Этимология 1988–1990*, 49–51.
- Младеновић 1993** — А. Младеновић, Прве српске штампане књиге — напомене са филолошке стране, *АП 15*, 33–42.
- Младеновић 1995** — А. Младеновић, Екавизам наших старих штампаних књига, *ЗбМСФЛ XXXVIII/1*, 41–47.
- Мокиенко 1972** — В. М. Мокиенко, К этимологии слов *бочага, мочага, корчага*, *ЭИРЯ VII*, 147–155.
- Московљевић 1950** — М. Московљевић, *Говор острва Корчуле*, *СДЗб XI*, 153–223.
- Мркоњић 1902** — П. Мркоњић (А. Пејатовић), *Средње Полимље и Потарје*, *СЕЗб IV*.
- Мурзаев 1984** — Э. М. Мурзаев, *Словарь народных географических терминов*, Москва.
- Недельков 1991** — Љ. Недельков, Географски термини у Шајкашкој, *ЗбМСФЛ XXXIV/1*, 155–160.
- Нижа словенска митологија** — зборник научног скупа (Београд — Сокобања — Зајечар, октобар 1995), у штампани.
- Николић (М.)** — др Мирослав Николић, сарадник Института за српски језик САНУ.
- Николић 1972** — М. Николић, *Говор села Горобилџа (код Ужичке Пожеге)*, *СДЗб XIX*, 619–746.
- Николић 1991** — М. Николић, *Говори србијанског Полимља*, *СДЗб XXXVII*, 1–548.
- Николић Б. 1969** — Б. Николић, *Колубарски говор*, *СДЗб XVIII*, 1–71.
- Николић Р. 1903** — Р. Николић, *Околина Београда*, *СЕЗб V*, 901–1104.
- Николић Р. 1912** — Р. Николић, *Крајиште и Власина*, *СЕЗб XVIII*, 1–380.
- НЈ** — *Наш језик*, Београд.
- Новаковић 1875** — С. Новаковић, *Српски поменици XV–XVIII века*, *ГлСУД XLII*, 1–152.
- Носович** — И. И. Носовичъ, *Словарь белорусскаго наречія*, Санктпетербургъ 1870.
- НССУВД** — *Научни састџанак славистиџа у Вукове дане*, Београд.
- ОКДА** — *Общекарпатский диалектологический атлас*, Москва.
- ОЈА** — *Общеславянский лингвистический атлас — материалы и исследования*, Москва.
- ОЛГБСА** — *Общая лексика германских и балто-славянских языков*, отв. ред. А. П. Непокупный, Киев 1989.
- ОП** — *Ономастолошки йрилози*, Београд.
- Опсцена лексика** — *Ойсцена лексика*, зборник радова, Ниш 1998.

- Орел 1985** — В. Э. Орел, К вопросу о происхождении одного славянского названия постройки, *Советское славяноведение* 1985 5, Москва, 79–84.
- Орел 1987** — В. Э. Орел, Pro et contra одной этимологии, *Советское славяноведение* 1987 1, Москва, 76–78.
- Орел 1990** — В. Э. Орел, Этимологические заметки по восточнославянской лексике, *Советское славяноведение* 1990 3, Москва, 71–78.
- Павловић 1960** — М. Павловић, Трагови рудара Саса у српскохрватском језику, *ГФФНС V*, 99–127.
- Павловић Ј. 1921** — Ј. М. Павловић, Живот и обичаји народни у Крагујевачкој Јасеници у Шумадији, *СЕЗб XXII*, 1–271.
- Павловић Љ. 1907** — Љ. Павловић, Колубара и Подгорина, *СЕЗб VIII*, 345–1085.
- Павловић Љ. 1912** — Љ. Павловић, Антропогеографија ваљевске Тамнаве, *СЕЗб XVIII*, 381–635.
- Павловић Љ. 1925** — Љ. Павловић, Ужичка Црна Гора, *СЕЗб XXXIV*, 1–191.
- Панајотовић 1986** — Т. Г. Панајотовић, *Адејти*, Пирот.
- ПГ** — *Полицјски гласник*, Београд.
- Пеев 1987** — К. Пеев, *Кукушкиоџи говор I*, Увод, Фонологија, Морфологија, Синтакса, Заклучок, Скопје.
- Пеев 1988** — К. Пеев, *Кукушкиоџи говор II*, Речник, Скопје.
- Перуничкић 1973** — Б. Перуничкић, *Град Ваљево и његово ујравно подручје 1815–1915*, Ваљево.
- Петлева 1974** — И. П. Петлева, Этимологические заметки по славянской лексике 2., *ОЛА 1972*, 208–214.
- Петлева 1980** — И. П. Петлева, К вопросу о словах с усилительным (-)ТО-, (-)ТА-, (-)ТУ- в славянских языках, *Этимология* 1978, 65–69.
- Петровић 1993** — С. Петровић, Об одном псевдотурцизме: сербохорв. *алији* „баловать“, *БалкЕ XXXVI/2*, 159–163.
- Петровић 1994** — С. Петровић, Значај дијалекатског материјала за проучавање турцизма у српском језику, *Говори њиризенско-џимочке обласџи и суседних дијалеката*, Ниш, 427–431.
- Петровић 1994а** — С. Петровић, Сх. *алкав* „неуредан“, *ЗбМСФЛ XXVIII/1–2*, 461–468.
- Петровић 1996** — С. Петровић, Етимолошке белешке (сх. *бага*, *баглама*, *баге*, *багла*), *НЈ XXXI/1–5*, 137–140.
- Петровић А. 1907** — А. Петровић, Народни живот и обичаји у Скопској Црној Гори, *СЕЗб VII*, 333–529.
- Петровић Д. 1972** — Д. Петровић, Микропонимија Горњих Пјешиваца и Броћанца, *ППЈ 8*, 47–70.
- Петровић Д. 1978** — Д. Петровић, *Говор Баније и Кордуна*, Нови Сад — Загреб.
- Петровић Д. 1988** — Д. Петровић, Топонимија Куча, *ОП IX*, 1–163.
- Петровић Ј. 1990** — Ј. Петровић, Говор у Ваљевској Колубари и Подгорини, *Испираживања VI — Ваљевска Колубара*, Ваљево, 97–137.
- Петровић П. Ж. 1929** — П. Ж. Петровић, Ђавољи мост на Нери код Врачевог Гаја у Банату, *Зайиси IV/2*, Цетиње, 119.

- Петровић П. Ж. 1948** — П. Ж. Петровић, Живот и обичаји народни у Грузи, *СЕЗБ* LVIII, 3–580.
- Петровић П. Ж. 1949** — П. Ж. Петровић, Шумадиска Колубара, *СЕЗБ* LIX, 1–275.
- Пецо 1964** — А. Пецо, Говор источне Херцеговине, *СДЗБ* XIV, 1–200.
- Пешикан 1981** — М. Пешикан, Из историјске топонимије Подримља, *ОП* II, 1–92.
- Пешикан 1983** — М. Пешикан, Зетско-хумско-рашка имена на почетку турскога доба II, *ОП* IV, 1–135.
- Пешикан 1984** — М. Пешикан, Зетско-хумско-рашка имена на почетку турскога доба III, *ОП* V, 1–182.
- Пешикан 1986** — М. Пешикан, Стара имена из Доњег Подримља, *ОП* VII, 1–119.
- Пижурица (М.)** — др М. Пижурица, професор Филозофског факултета у Новом Саду.
- Пижурица 1980** — М. Пижурица, Прилог Ровинског српскохрватској географској терминологији, *Вийора југословенска ономасичка конференција*, Скопје, 245–286.
- ПКЈИФ** — *Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор*, Београд.
- Погодин 1903** — А. Ј. Погодин, *Следи корней-основ в славянских языках*, Варшава.
- Поповић 1951–1952** — И. Поповић, О словенским коренима **bob-* и **por-* и неким њиховим дериватима, *ЈФ* XIX/1–4, 159–171.
- Поповић 1953** — И. Поповић, Новогрчке и средњегрчке позајмице у савременом српскохрватском језику, *Зборник радова САН* XXXVI, Византолошки институт књ. 2, Београд, 199–237.
- Поповић Д. 1950** — Д. Ј. Поповић, *Срби у Срему до 1736/7. (Историја насеља и сџановништва)*, Посебна издања САН CLVIII, Етнографски институт књ. 1, Београд.
- Поповић Д. 1952** — Д. Ј. Поповић, *Срби у Бачкој до краја осамнаестог века (Историја насеља и сџановништва)*, Посебна издања САН СХСIII, Етнографски институт књ. 3, Београд, 1–220.
- Поповски 1970** — А. Поповски, Македонскиот говор во Гостиварскиот крај, *Гостиварскиот крај II* (Македонскиот, албанскиот и турскиот говор), Гостивар.
- ПШЈ** — *Прилози ироучавању језика*, Нови Сад.
- Радић 1993** — П. Радић, О српско-македонским лексичким паралелама. Дијалектолошки аспект, *ЈФ* XLIX, 113–136.
- Радић 1993а** — П. Радић, Марен, *Прв научен собир на млади македонисти*, Скопје, 327–340.
- Радовановић 1994** — В. С. Радовановић, *Шабачка Посавина и Поцерина. Антропогеографска истраживања*, Нови Сад.
- Радовановић-Ерић 1981** — Б. Радовановић-Ерић, *Дабина воденица — легенде из околине Београда*, Београд.
- Радовић 1956** — Б. Радовић, Гајење и обрада лана и конопље у нашем народу, *ГЛЕМ* XIX, 27–100.
- Радојчић 1953–1954** — Н. Радојчић, Пет писама с краја XV века, *ЈФ* XX, 343–367.

- Радојчић 1962** — Н. Радојчић, *Закон о рудницима десјоша Стефана Лазаревића*, Београд.
- Рајков 1971** — И. Рајков, Прилог за дијалектолошки речник говора Мокрина, *ПЛУ* 7, 187–192.
- Ракић (С.)** — мр Софија Ракић, сарадник Међуакадемијског одбора за дијалектолошки атлас, Београд.
- Ракић 1993** — С. Ракић-Милојковић, Пастирска терминологија Кривовирског Тимока, *СДЗб* XXXIX, 1–148.
- Рамач Ј.** — др Јулијан Рамач, професор Филозофског факултета у Новом Саду.
- Расковник** — *Расковник. Часопис за књижевност и културу*, Београд.
- Рачева 1993** — М. Рачева, Ево раз о сербохорв. алији „баловат“ и его славјанских соодветствјих, *БалкЕ* XXXVI/2, 165–166.
- РБЕ** — *Речник на български език*, София 1977—.
- Ристић С.** — др Стана Ристић, сарадник Института за српски језик САНУ.
- Ристић/Кангрга** — С. Ристић, Ј. Кангрга, *Енциклопедиски немачко-српскохрватски речник*, Београд 1936.
- РМЈ** — *Речник на македонскиот јазик*, ред. Б. Конески, Скопје 1986.
- РМС** — *Речник српскохрватскога књижевног језика* 1–6, изд. Матица српска — Матица хрватска, Нови Сад — Загреб 1967–1976.
- РСА** — *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, изд. Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик САНУ, Београд 1959—.
- РСБКЕ** — *Речник на съвременния български книжовен език*, гл. ред. С. Романски, София 1959.
- Руvaraц 1902** — Д. Руvaraц, *Српска митрополија Карловачка око њоловине XVIII века*, Сремски Карловци.
- Руvaraц 1903** — Д. Руvaraц, *Опис фрушкогорских манастира 1753. год.*, Сремски Карловци.
- Руvaraц 1905** — Д. Руvaraц, Митрополија београдска око 1735. године, *Сјоменик СКА* 42, II разред 37, 101–204.
- Сакъов 1967** — Д. Н. Сакъов, Принос към речлика на кукушкия говор, *БД* III, 317–341.
- СБНУ** — *Сборник за народни умотворения, наука и книжнина*, София.
- СБЯ** — *Славянское и балканское языкознание*, Москва.
- СДЗб** — *Српски дијалектолошки зборник*, Београд.
- Севортјан** — Э. В. Севортјан, *Этимологический словарь тюркских языков*, Москва 1974—.
- СЕЗб** — *Српски етнографски зборник*, Београд.
- Селищев 1931** — А. М. Селищев, *Славянское население в Албании*, София.
- Сикимић 1996** — Б. Сикимић, Слојеви фолклорног текста, *Сјудије српске и словенске* I, *Српски језик* 1–2, Београд — Никшић, 163–174.
- Сикимић 1996а** — Б. Сикимић, Народни називи за кишу са сунцем, *НЈ* XXXI/1–5, 110–120.
- Симић 1972** — Р. Симић, Левачки говор, *СДЗб* XIX, 1–618.
- Симоновић** — Д. Симоновић, *Бошанички речник*, Београд 1959.

- Скарић 1918** — Вл. Скарић, *Поријекло православнога народа у сјеверозападној Босни*, *ГЛЗМ XXX*, 219–265.
- СМР** — Ѓ. Милошев, Б. Груиќ, М. Корвезироски, Б. Благоески, А. Цукески, *Српскохрватско-македонски речник*, Скопје 1984.
- СПЗБ** — *Слојник беларуских гаворак паўночна-заходняй Беларусі і яе паграничча 1–5*, Минск 1979–1986.
- Срезневский** — И. И. Срезневский, *Материалы для словаря древнерусского языка по письменнымъ памятникамъ I–III*, Санктпетербургъ 1893–1912.
- Срејовић/Цермановић 1979** — Д. Срејовић, А. Цермановић-Кузмановић, *Речник грчке и римске митологије*, Београд.
- СРНГ** — *Словарь русских народных говоров*, Москва — Ленинград (Санкт-Петербург) 1965—.
- СРЯ XI–XVII** — *Словарь русского языка XI–XVII вв.*, Москва 1975—.
- Станић** — М. Станић, *Ускочки речник 1–2*, Београд 1990–1991.
- Станишић 1995** — В. Станишић, *Српско-албански језички односи*, Посебна издања Балканолошког института САНУ 59, Београд.
- Станојевић 1927** — М. Станојевић, Прилози речнику тимочког говора, *СДЗБ III*, 177–194.
- Стаховский 1967** — С. Стаховский, Турпизмы в словаре Я. Микали, *Этимология 1965*, 196–210.
- Стевовић 1969** — И. Стевовић, Шумадијски говор у Грузи с особитим освртом на акценте, *СДЗБ XVIII*, 401–635.
- Стијовић 1990** — Р. Стијовић, Из лексике Васојевића, *СДЗБ XXXVI*, 121–380.
- Стијовић С. 1979** — С. Стијовић, Ономастика источног дела Метохијског Подгора, *ОП I*, 237–381.
- Стијовић С. 1992** — С. Стијовић, *Славенизми у Његошевим јесничким делима*, Сремски Карловци — Нови Сад.
- Стипчевић 1988** — Н. Стипчевић, Етимолошке белешке: 1. *жа̀ркула*; 2. *сра̀ка*; 3. *чѐсвина* — *чѐсмина*, *ПКЈИФ LI-LII/1–4*, 72–76.
- Стојадиновић 1958** — М. Стојадиновић, Исхрана, *Банатске Хере*, Нови Сад, 186–195.
- Стойчев 1965** — Т. Стойчев, Родопски речник, *БД II*, 119–314.
- Суботић 1973** — Љ. Суботић, Главне фонетске особине семберијског говора, *ППУ 9*, 79–127.
- Таховски** — А. Таховски, *Грчки зборови во македонскиот народен говор — Прилог кон етимолошкиот речник на македонскиот јазик*, Филозофски факултет на Универзитетот, Историско-филолошки оддел, Посебни издања, кн. 1, Скопје 1951.
- ТБД** — *Трудове по българска диалектология*, София.
- Телбизов/Векова-Телбизова 1963** — К. Телбизов, М. Векова-Телбизова, Традиционен бит и култура на банатските Българи, *СБНУ LI*, 1–361.
- Тешић (М.)** — мр Милосав Тешић, сарадник Института за српски језик САНУ.
- Тешић 1977** — М. Тешић, Говор Љептанског, *СДЗБ XXII*, 159–328.
- Тодоров 1995** — Т. Тодоров, *Етимологични етюди*, София.

- Толстой 1962 — Н. И. Толстой, Из географии славянских слов 1. 'дождь'. 2. 'саламандра', *ВСЯ* 6, 140–155.
- Томић (М.) — др Миле Томић, сарадник Института за лингвистику Румунске академије наука у Букурешту.
- Томић 1984 — М. Томић, Говор Свиничана, *СДЗБ XXX*, 7–265.
- Томић 1989 — М. Томић, Речник радимског говора, *СДЗБ XXXV*, 3–174.
- Томић Св. 1905 — Св. Томић, Скопска Црна Гора, *СЕЗБ VI*, 407–524.
- Томовић 1987 — Г. Томовић, Сопотски забел Чрмањ, *Историјски часопис XXXIV*, Београд, 37–59.
- Тројановић 1896 — С. Тројановић, Старинска српска јела и пића, *СЕЗБ II*.
- Трубачев 1959 — О. Н. Трубачев, *История славянских терминов родства и некоторых древнейших терминов общественного строя*, Москва.
- Трубачев 1960 — О. Н. Трубачев, Славянские этимологии 24–27.: 24. Слав. *žьzъlъ*; 25. слав. *кѡдѣлѣ* (*кѡдѣла*) и *кѡдрѣ*; 26. русск. *ра́жсий*; 27. *обоюдный*, *Езиковедско-етнографски изследвания в памет на акад. С. Романски*, София, 137–140.
- Трубачев 1968 — О. Н. Трубачев, *Названия рек правобережной Украины*, Москва.
- ТС — *Тураўскі слоўнік* 1–5, Мінск 1982–1986.
- ТСБМ — *Тлумачальны слоўнік беларускай мовы* 1–5, Мінск 1977–1984.
- Туманян 1978 — Э. Г. Туманян, *Структура индоевропейских имен в армянском языке. Опыт реконструкции*, Москва.
- Ћирић 1983 — Љ. Ћирић, Говор Лужнице, *СДЗБ XXIX*, 7–191.
- Ћуковић 1890 — В. М. Ћуковић, Српске народне загонетке из Гацка, *БВ V*, 214–216.
- Ћупић — Д. Ћупић, Ж. Ћупић, Речник говора Загарача, *СДЗБ XLIV*, 1997.
- Ћупић 1977 — Д. Ћупић, Говор Бјелопавлића, *СДЗБ XXIII*.
- Ћупић 1981 — Д. Ћупић, Из топонимије око средњег тока ријеке Зете, *ОП II*, 171–188.
- Ћупић 1985 — Д. Ћупић, Несловенски елементи у неким хидронимима у Црној Гори, *Zbornik referata i materijala V jugoslovenske onomastičke konferencije, Posebna izdanja ANUBiH LXX, Odjeljenje društvenih nauka knj. 13, Sarajevo*, 87–93.
- Ћупић Ж. 1990 — Ж. Ћупић, Ономастика Љешкопоља, *ОП XI*, 451–474.
- Умленски 1965 — И. Умленски, Кюстендилският говор, *ТБД I*.
- Упитник Фил. фак. у Нишу — Упитник за прикупљање сточарске лексике, Филозофски факултет у Нишу, Научноистраживачки пројекат „Лексиколошка проучавања југоисточне Србије“, саставио Н. Богдановић, Ниш.
- Фасмер — М. Фасмер, *Этимологический словарь русского языка I–IV* (перевод с немецкого и дополнения О. Н. Трубачева), Москва 1986–1987².
- Филипова-Байрова 1969 — М. Филипова-Байрова, *Гръцки заемки в съвременния български език*, София.
- Филиповић 1928 — М. С. Филиповић, Височка нахија, *СЕЗБ XLIII*, 191–647.
- Филиповић 1958 — М. С. Филиповић, Постанак и развој групе Банатских Хера, *Банатске Хере*, Нови Сад, 355–397.

- Филиповић 1967** — М. С. Филиповић, Различита етнолошка грађа, *СЕЗб* LXXX, 223–333.
- Франковић 1988** — Ђ. Франковић, Казивања Срба и Хрвата у Мађарској о нечистој сили, *Расковник* 51–52, 59–70.
- Халими 1954** — К. Халими, Арбанашке речи у српским тајним говорима, *ГЛЕМ* XVII, 75–90.
- Цвијић 1922** — Ј. Цвијић, Метанастазичка кретања. Њихови узроци и последице, *СЕЗб* XXIV.
- Цепенков 1896** — М. К. Цепенков, Таен просяшки разговор, *СбНУ* XIII, 271–273.
- Чајкановић 1941** — В. Чајкановић, *О српском врховном богу*, Посебна издања СКА СХХХII, Филозофски и филолошки списи књ. 34, Београд (прештампано у В. Чајкановић, *Мити и религија у Срба*, Београд 1973).
- Чајкановић 1985** — В. Чајкановић, *Речник српских народних веровања о биљкама*, приредио и допунио В. Ђурић, Београд.
- Чачаров 1891** — М. А. Чачаровъ, Народни клетви отъ Щипъ (Македония), *СбНУ* VI, 206–213.
- Чешљар 1983** — М. Чешљар, Из лексике Иванде (румунски Банат), *ППЈ* 19, 107–148.
- Чилев 1900** — П. Чилев, Тайният език на слепците в Битолско, *СбНУ* XVI–XVII, 876–878.
- Чремошник 1932** — Гр. Чремошник, *Канцелариски и нојтариски списи 1278–1301*, Зборник за историју, језик и књижевност српског народа, 3. одељење, св. 1, Београд.
- Шанский** — Н. М. Шанский, *Этимологический словарь русского языка*, Москва 1963—.
- Шишманов 1895** — И. Шишманов, Бележки за българските тайни езици и пословечки говори, *СбНУ* XII/2, 15–50.
- Шклифов 1977** — Б. Шклифов, Речник на костурския говор, *БД* VIII, 201–328.
- Шћепановић М.** — мр Михаило Шћепановић, сарадник Института за српски језик САНУ.

Латиница

- Andriotis** — N. Π. Ἀνδριώτη, Ἐτυμολογικὸ λεξικὸ τῆς κοινῆς νεοελληνικῆς, Θεσσαλονίκη 1967².
- Arumaa I–III** — P. Arumaa, *Urslavische Grammatik*, Heidelberg 1964–1985.
- AslPh** — *Archiv für slavische Philologie*, Berlin.
- Bajerowa 1957** — I. Bajerowa, Polskie nazwy miejscowe typu *Debe*, *Orlo*, *Onomastica* III, Wrocław, 1–42.
- Berneker** — E. Berneker, *Slavisches etymologisches Wörterbuch*, A — моръ, 1908–1913.
- Beševliev 1970** — V. Beševliev, *Zur Deutung der Kastellnamen in Prokops Werk „De aedificiis“*, Amsterdam.
- Bezljaj** — F. Bezljaj, *Etimološki slovar slovenskega jezika*, Ljubljana 1977—.

- Bezljaj 1973/74** — F. Bezljaj, Na robu srbohrvatskega (in slovenskega) etimološkega slovarja, *JiS* XIX/1–2, 19–22.
- Bezljaj 1977** — F. Bezljaj (приказ): Petar Skok, Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika I–III, *Radovi ANUBiH* LX, knj. 19, 21–60.
- Bezljaj 1982–1983** — F. Bezljaj, Iz slovenske leksike, *JiS* XXVIII/1, 10–13.
- BIPF** — *Bilten Instituta za proučavanje folkloru*, Sarajevo.
- Bjeletić 1991** — M. Bjeletić, O poreklu nekih reči iz istočne Srbije, *ЗМФЛ* XXXIV/2, 159–169.
- Bjeletić 1993** — M. Bjeletić, *Rodbinska terminologija u srpskohrvatskom jeziku* (магистарски рад, рукопис), Београд.
- Bjeletić 1995** — M. Bjeletić, Neke slovenske etimologije na Jadranu, *ЗМФЛ* XXXVIII/2, 85–92.
- Boerio** — G. Boerio, *Dizionario del dialetto veneziano*, Venezia 1856².
- Borys 1991** — W. Borys, Студије из српскохрватске и словенске етимологије, *ЈФ* XLVII, 69–82.
- Borys/Vlajić-Popović 1986** — W. Borys, J. Vlajić-Popović, Srpskohrvatsko dijalekatsko *džili* „nedozreli“, *džilovan* „buđav“, *ЗМФЛ* XXIX/1, 87–90.
- Božičević 1900** — J. Božičević, Šušnjevo selo i Čakovac, *ZNŽO* V, 161–200.
- Brancsics/Derra** — B. Brancsics, G. Derra, *Magyar-szerb szótár*, Újvidék 1889.
- Brückner** — A. Brückner, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Kraków 1927.
- Buck** — C. D. Buck, *A Dictionary of Selected Synonyms in the Principal Indo-European Languages*, Chicago 1965².
- Budziszewska 1985** — W. Budziszewska, Rusko-cerkiewno-słowiańskie *Vlaseželišče* „Plejady“, *RS* XLV/1, 87–88.
- Budziszewska 1991** — W. Budziszewska, Bulg. *bigor* „poröser Kalkstein“ und agriech. *Begorritis*, See in Mazedonien, *БалкЕ* XXXIV/1–2, 57–58.
- Bugarski 1967** — A. Bugarski, Vegetalne krvne plohe istočne Hercegovine, *GIZM*, n.s. Etnologija 22, 93–100.
- Chadwick 1986** — J. Chadwick, The semantic history of Greek ἐσχάρα, *o-o-pe-ro-si*: Festschrift für Ernst Risch zum 75. Geburtstag, hrsg. von A. Etter, Berlin, 515–523.
- Chantraine** — P. Chantraine, *Dictionnaire étymologique de la langue grecque* I–IV, Paris 1968–1980.
- Cioranescu** — A. Cioranescu, *Diccionario etimológico rumano*, Tenerife 1966.
- ČDL** — M. Hraste, P. Šimunović, R. Olesch, *Čakavish-deutsches Lexikon* I, Köln–Wien 1979.
- ČR** — *Čakavska rič*, Split.
- ČZN** — *Časopis za zgodovino in narodopisje*, Maribor.
- Çabej 1976** — E. Çabej, *Studime etimologjike në fushë të shqipës* II, Tiranë.
- DEI** — C. Battisti, G. Alessio, *Dizionario etimologico italiano* I–V, Firenze 1950–1957.
- DELI** — M. Cortelazzo, P. Zolli, *Dizionario etimologico della lingua italiana* 1–5, Bologna 1979–1988.
- Dickenmann I–II** — E. Dickenmann, *Studien zur Hydronymie des Savesystems*, Heidelberg 1966².
- Dickenmann 1950** — E. Dickenmann, Serbokroatisch *Dabog*, *ZsIPh* 20, 323–346.

- DLR** — *Dicționarul limbii Române V–XI*, M — twist, București 1965–1983.
- DS** — *Türkiye'de halk ağzından derleme sözlüğü I–IX*, Ankara 1963–1977.
- Ducange** — C. Dufresne-Ducange, *Glossarium ad scriptores mediae et infimae Graecitatis*, Lugduni MDCLXXXVIII.
- Dukova 1983** — U. Dukova, Die Bezeichnungen der Dämonen im Bulgarischen, *БалкЕ* XXVI/4, 5–46.
- Dulčić 1985** — J. Dulčić, P. Dulčić, Rječnik bruškoga govora, *HDZb* 7/2, 381–747.
- Duridanov 1991** — I. Duridanov, Les noms du cheval dans la langue thrace, *БалкЕ* XXXIV/3–4, 34–37.
- ESJS** — *Etymologický slovník jazyka staroslověnského*, Praha 1989—.
- ESSJ** — *Etymologický slovník slovanských jazyků. Slova gramatická a zájmena I–II*, Praha 1973–1980.
- EWai** — M. Mayrhofer, *Etymologisches Wörterbuch des Altindoarischen I–II*, Heidelberg 1986–1996.
- FGSSh** — *Fjalor i gjuhës së sotme shqipe I–II*, Prishtinë 1981.
- Filipović 1968** — M. Filipović, Das Präfix *ka-* in der Onomastik auf dem Balkan, *ZfB* VI/2, 114–118.
- Finka 1955** — B. Finka, Porijeklo naziva Citorij, *Radovi Instituta Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zadru* II, 401–410.
- Flora 1962** — R. Flora, *Dijalektološki profil rumunskih banatskih govora vršačkog područja*, Novi Sad.
- Flora 1968** — R. Flora, *Relațiile sîrbo-române. Noi contribuții*, Panciova.
- FOC** — *Folia onomastica croatica*, Zagreb.
- Fraenkel** — E. Fraenkel, *Litauisches etymologisches Wörterbuch I–II*, Göttingen 1962–1965.
- Franck 1932** — O. Franck, *Studien zur serbokroatischen Ortsnamenkunde*, Leipzig.
- Frățila 1974** — V. Frățila, Die Herkunft des rumänischen Toponyms *Ibru*, *Actes du XI^e Congrès international des sciences onomastiques*, Sofia, 319–320.
- Frisk** — H. Frisk, *Griechisches etymologisches Wörterbuch I–III*, Heidelberg 1973–1979².
- FShS** — *Fjalor shqip-serbokroatish*, Prishtinë 1981.
- FV** — *Folklor u Vojvodini*, Novi Sad.
- Gămulescu 1983** — D. Gămulescu, *Influențe românești în limbile slave de sud I, Sîrbocroată*, București.
- Gebauer** — J. Gebauer, *Slovník staročeský I–II*, Praha 1970².
- Gluhak** — A. Gluhak, *Hrvatski etimološki rječnik*, Zagreb 1993.
- GIZM** — *Glasnik zemaljskog muzeja*, Sarajevo, уп. ГЛЗМ.
- Hadrovics 1985** — L. Hadrovics, *Ungarische Elemente im Serbokroatischen*, Budapest.
- Hamm 1949** — J. Hamm, Štokavština Donje Podravine, *Rad JAZU* 275, 3–70.
- Hamm 1957** — J. Hamm (приказ): Die Welt der Slaven, *Slovo* 6–8, 395–400.
- Hamm/Hraste/Guberina 1956** — J. Hamm, M. Hraste, P. Guberina, Govor otoka Suska, *HDZb* 1, 7–213.

- Hazai 1961** — G. Hazai, Remarques sur les rapports des langues slaves des Balkans avec le turc-osmanli, *Studia Slavica Academiae Scientiarum Hungaricae* VII/1–3, Budapest, 97–137.
- HDZb** — *Hrvatski dijalektološki zbornik*, Zagreb.
- Hendriks 1976** — P. Hendriks, *The Radožda–Vevčani Dialect of Macedonian*, Lisse.
- Herne 1954** — G. Herne, *Die slavischen Farbenbenennungen. Eine semasiologisch-etymologische Untersuchung*, Publications de l'Institut slave d'Upsal IX, Uppsala.
- Hirtz I–III** — M. Hirtz, *Rječnik narodnih zoologičkih naziva*, Zagreb 1928, 1938–1947, 1956.
- Holub/Kopečný** — J. Holub, F. Kopečný, *Etymologický slovník jazyka českého*, Praha 1952.
- Holzer 1989** — G. Holzer, *Entlehnungen aus einer bisher unbekanntem indogermanschen Sprache im Urslavischen und Urbaltischen*, Wien.
- Hosák/Šrámek** — L. Hosák, R. Šrámek, *Místní jména na Moravě a ve Slezsku I–II*, Praha 1970–1980.
- Houtzagers 1985** — H. P. Houtzagers, *The Čakavian Dialect of Orlec on the Island of Cres*, Amsterdam.
- Hraste 1937** — M. Hraste, Osobine govora ostrva Visa, *Зборник у часту А. Белића*, Београд, 147–154.
- Hübschmann 1897** — H. Hübschmann, *Armenische Grammatik. Erster Teil — Armenische Etymologie*, Leipzig.
- IF** — *Indogermanische Forschungen*, Straßburg, Berlin — Leipzig.
- IM** — *Imenik mesta u Jugoslaviji*, Beograd 1973.
- Ivanišević 1904** — F. Ivanišević, Poljica, *ZNŽO* IX, 23–144.
- Ivanišević 1905** — F. Ivanišević, Poljica, narodni život i običaji, *ZNŽO* X/2, 181–307.
- Ivić 1956** — P. Ivić, Einige Beiträge zur slavischen Etymologie und Wortgeographie, *WSI* I/2, 143–147.
- Ivić 1971** — P. Ivić, Iz toponomastike Srbije, današnje i srednjovekovne, *Serta Slavica in memoriam Aloisii Schmaus*, München, 309–315.
- Ivić 1997** — P. Ivić, Prilozi leksičkoj geografiji slovenskog jezičkog sveta, *Lětopis* 44/1, Bautzen, 142–148.
- Ivšić 1913** — S. Ivšić, Današnji posavski govor, *Rad JAZU* 196, 124–245; 197, 9–138.
- Jagić 1877** — V. Jagić, Zum litoslavischen Sprachschatz, *AslPh* II, 396–398.
- JiS** — *Jezik in slovstvo*, Ljubljana.
- Jovičević 1908** — A. Jovičević, Hrana i posude. (Riječka nahija u Crnoj Gori), *ZNŽO* XIII/1–2, 113–142.
- Jovičević 1910** — A. Jovičević, Riječka nahija u Crnoj Gori, *ZNŽO* XV, 29–119.
- Jurišić** — B. Jurišić, *Rječnik govora otoka Vrgade* — II Rječnik, Zagreb 1973.
- Jurišić 1966** — B. Jurišić, *Rječnik govora otoka Vrgade* — I Uvod, Zagreb.
- Jusuf 1987** — S. Jusuf, *Prizrenski turski govor*, Priština.
- Kale 1991** — J. Kale, Prije i poslije kulta: društveno i obredno značenje priče o Vlašićima, *Македонски фолклор* XXIV/47, Скопје, 243–253.
- Kašić 1995** — Z. Kašić, Govor Konavala, *СДЗБ* XLI, 241–396.

- KEWA** — M. Mayrhofer, *Kurzgefaßtes etymologisches Wörterbuch des Altindischen I-IV*, Wiesbaden 1956–1980.
- Korenić 1896** — S. Korenić, *Život, jezik i običaji Stupničana kraj Zagreba*, *ZNŽO* I, 119–151.
- Koschat 1978** — H. Koschat, *Die čakavische Mundart von Baumgarten im Burgenland*, Wien.
- Koseska 1972** — W. Koseska, *Bułgarskie słownictwo meteorologiczne na tle ogólnosłowiańskim*, *Prace Językoznawcze* 63, Wrocław.
- Kosor 1955** — M. Kosor, *Zaboravljeni trijezični rječnik Josipa Jurina*, *Rad JAZU* 303, 119–210.
- Kulišić 1979** — Š. Kulišić, *Stara slovenska religija u svjetlu novijih istraživanja, posebno balkanoloških*, *Djela ANUBiH LVI*, Centar za balkanološka ispitivanja knj. 3, Sarajevo.
- Kurelac 1870** — F. Kurelac, Silva, *Rad JAZU* 12, 31–85.
- Kursar 1972** — A. Kursar, *Zabilješke o govoru u Šepurini na otoku Prviću*, *ČR* 1972 2, 113–154.
- Lang 1912** — M. Lang, *Samobor, narodni život i običaji*, *ZNŽO* XVII/2, 193–342.
- Lang 1914** — M. Lang, *Samobor, narodni život i običaji*, *ZNŽO* XIX/2, 193–320.
- Langer 1889** — J. Langer, *Serbien unter kaiserlichen Regierung*, Wien.
- Leumann 1952** — M. Leumann, *Vokaldehnung, Dehnstufe und Vřddhi*, *IF* 61, 1–16.
- Liewehr 1954** — F. Liewehr, *Zur Ausdruckverstärkung im Slawischen*, *ZsIph* 23/1, 89–115.
- Liewehr 1970** — F. Liewehr, *Schwierige slawische Eigennamen*, *ZfSl* 15, 659–675.
- Lipovac-Radulović** — V. Lipovac-Radulović, *Romanizmi u Crnoj Gori, jugoistočni dio Boke Kotorske*, Cetinje — Titograd 1981.
- Loma 1991** — A. Loma, *Vorslavisches Substrat in der Toponymie Serbiens. Bisherige Ergebnisse, Probleme und Perspektiven weiterer Erforschung*, *WSI* XXXVI/1–2, 99–139.
- Loma 1993** — A. Loma, *Podunavska prapostojbina Slovena: legenda ili istorijska realnost?*, *JΦ* XLIX, 187–220.
- Loma 1994** — A. Loma, *Osamnaest vekova u tri slova: toponim Niš kao živi spomenik prošlosti*, *У светлу царских градова*, приредио Н. Богдановић, Ниш, 7–26.
- Loma 1995** — A. Loma, *Dalje od reči — rekonstrukcija prajezičkih leksemskih spojeva kao perspektiva slovenske i indoevropske etimologije*, *JΦ* LI, 31–58.
- Lovrenčević 1967** — Z. Lovrenčević, *Bilje kojim se gata i vraća u okolici Bjelovara*, *ZNŽO* XLIII, 135–159.
- Lovretić 1897** — J. Lovretić, *Otok, narodni život i običaji*, *ZNŽO* II, 91–459.
- Machek** — V. Machek, *Etymologický slovník jazyka českého*, Praha 1968².
- Machek 1954** — V. Machek, *Česká a slovenská jména rostlin*, Praha.
- Malbaša 1976** — Z. Malbaša, *Iz leksike sela Donjih Ramića kod Ključa u Bosanskoj Krajini*, *IIIJ* 12, 95–117.
- Małecki 1930** — M. Małecki, *Przegląd słowiańskich gwar Istrii*, *Prace Komisji Językowej* 17, Kraków.

- Mardešić-Centin 1977** — P. Mardešić-Centin, Rječnik komiškog govora, *HDZb* 4, 265–321.
- Maretić 1882** — T. Maretić, Studije iz pučkoga vjerovanja i pričanja u Hrvata i Srba, *Rad JAZU* 60, 117–202.
- Maretić 1887** — T. Maretić, O narodnim imenima i prezimenima u Hrvata i Srba, *Rad JAZU* 82, 69–154.
- Maretić 1893** — T. Maretić, Imena rijeka i potoka u hrvatskim i srpskim zemljama, *NVj* 1, 1–24.
- Matešić** — J. Matešić, *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Zagreb 1982.
- Mathiassen 1974** — T. Mathiassen, *Studien zum slavischen und indoeuropäischen Langvokalismus*, Oslo — Bergen — Tromsø.
- Mayer 1957** — A. Mayer, *Die Sprache der alten Illyrier* I, Wien.
- Medić I.** — I. Medić, *Kulturno–historijsko značenje i lingvistička analiza njemačkih pozajmljenica kod zagrebačkih obrtnika*, необјављен рукопис тезе, Германистичка катедра Филозофског факултета у Загребу, Загреб s.a.
- Menges 1969/70** — K. H. Menges, Zum neuen Български етимологичен речник und den türkischen Elementen im Bulgarischen, *ZfB* VII/1, 2, 55–83.
- Meyer** — G. Meyer, *Etymologisches Wörterbuch der albanesischen Sprache*, Straßburg 1891.
- MH** — *Hrvatske narodne pjesme* I–X, Matica Hrvatska, Zagreb 1896–1942.
- Mihajlović/Vuković 1977** — V. Mihajlović, G. Vuković, *Srpskohrvatska leksika ri-barstva*, Novi Sad.
- Mihăilă 1960** — G. Mihăilă, *Împrumuturi vechi sud-slave în limba română. Studiu lexicosemantic*, București.
- Miklosich** — F. Miklosich, *Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen*, Wien 1886.
- Miklosich 1865** — F. Miklosich, *Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum*, Vindobonae.
- Miklosich 1884** — F. Miklosich, *Die türkischen Elemente in den südost- und osteuropäischen Sprachen*, Wien.
- Miklosich 1887** — F. Miklosich, *Die türkischen Elemente in den südost- und osteuropäischen Sprachen*, Nachtrag, Wien.
- MNTES** — *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára* I–III, Budapest 1967–1976.
- MS** — *Monumenta serbica*, ed. F. Miklosich, Vienna 1858.
- Muka** — E. Muka, *Słownik dolnoserbjskeje řečy a jeje narěcow* I–II, Petrograd — Praha 1921–1928.
- Musić** — S. Musić, *Romanizmi u severozapadnoj Boki Kotorskoj*, Beograd 1972.
- Nemanić I–II** — D. Nemanić, *Čakavisch-kroatische Studien*, Wien 1883–1884.
- Nieckula 1971** — F. Nieckula, *Nazwy miejscowe z sufiksami -ov-, -in- na obszarze Wielkopolski i Małopolski*, Prace Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego, Seria A, № 144, Wrocław.
- NU** — *Narodna umjetnost*, Zagreb.
- NVj** — *Nastavni vjesnik*, Zagreb.
- Öbschelwiz** — карта Србије из 1718. [y:] Langer 1889.
- Orłóś 1973** — T. Z. Orłóś, Z badań nad zapożyczeniami serbochorwackimi i słowemiskimi w języku czeskim, *ЗМФЛ* XVI/1, 7–13.

- Papahagi** — T. Papahagi, *Dicționarul dialectului aromân, general și etimologic* I–II, București 1963.
- Parčić 1874** — D. Parčić, *Rječnik slovinsko-talijanski*, Zadar.
- Parčić 1901³** — D. Parčić, *Vocabolario croato-italiano*, Zadar.
- Peić/Bačlija** — M. Peić, G. Bačlija, *Rečnik bačkih Bunjevacâ*, Novi Sad — Subotica 1990.
- Perušić 1986** — M. Perušić, Rječnik čakavskog narječja općine Duga Resa i Karlovac, *ČR* 1986 2, 35–73.
- Perušić 1990** — M. Perušić, Rječnik čakavskog narječja općine Duga Resa i Karlovac, III dio, *ČR* 1990 2, 109–147.
- Perušić 1993** — M. Perušić, Rječnik čakavskoga narječja sela Mihaljevići kraj Oštarija, *ČR* 1993 1, 73–97.
- Petrovici 1935** — E. Petrovici, *Graiuł Carașovenilor*, Universitatea Regele Ferdinand I din Cluj, Bibliotecă Dacoromaniei, Nr. 8, București.
- Pfuhl** — [Chr. Tr.] Pfu(h), *Łužiski serbski słownik*, Bautzen/Budyšin — Dresden 1866.
- Pleteršnik** — M. Pleteršnik, *Slovensko-nemški slovar* I–II, Ljubljana 1894–1895.
- Pohl 1974** — H. D. Pohl, Die slavischen zusammengesetzten Personennamen (Ein Überblick), *Österreichische Namenforschung* 1974 2, Wien, 33–40.
- Pohl 1977** — H. D. Pohl, *Die Nominalkomposition im Alt- und Gemeinslavischen. Ein Beitrag zur slavischen, indogermanischen und allgemeinen Wortbildung*, Klagenfurter Beiträge zur Sprachwissenschaft, Beiheft 1, Klagenfurt.
- Pohl 1979** — H. D. Pohl, Onomastica slavoiranica 1. *Нърсь Дацьбогъ*, *Österreichische Namenforschung* 1979 1, Wien, 40–42.
- Pokorny** — J. Pokorny, *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch* I–II, Bern 1959–1969.
- Polański** — K. Polański, *Słownik etymologiczny języka Drzewian połabskich* 1–6, Wrocław — Warszawa 1962–1994.
- Popov 1981** — Ž. A. Попов, *Leksičke i sintaksičke osobenosti u govoru osuđenika* (магистарски рад, рукопис), Београд.
- Popović 1960** — I. Popović, *Geschichte der serbokroatischen Sprache*, Wiesbaden.
- Popović 1960a** — I. Popović, Bemerkungen über die vorslavischen Ortsnamen in Serbien, *ZslPh* 28, 101–114.
- Popović 1961** — I. Popović, Valacho-serbica, l'influence de la langue roumaine sur le serbo-croate et sa géographie, *Godišnjak* II, Balkanološki institut, Naučno društvo NR BiH, Sarajevo, 101–121.
- Popowska-Taborska/Boryś 1996** — H. Popowska-Taborska, W. Boryś, *Leksyka kaszubska na tle słowiańskim*, Warszawa.
- Porphy. de adm. imp.** — Constantine Porphyrogenitus, *De administrando imperio*, ed. Gy. Moravcsik, Washington 1967².
- Praslowiańszczyzna i jej rozpad** — зборник научног скупа (Краков, децембар 1996), у штампі.
- Profous** — A. Profous, *Místní jména v Čechach* I–V, Praha 1947–1960.
- PSJČ** — *Příruční slovník jazyka českého* I–VI, Praha 1935–1953.
- Pudić 1963** — I. Pudić, Toponomastika, *Lepenica*, Posebna izdanja Naučnog društva Bosne i Hercegovine III, Sarajevo, 141–149.

- Rad JAZU** — *Rad Jugoslavenske Akademije znanosti i umjetnosti*, Zagreb.
- Radovi ANUBiH** — *Radovi Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine*, Odjeljenje društvenih nauka, Sarajevo.
- Rajković 1982** — Z. Rajković, *Običaji otoka Zlarina, Povijest i tradicije otoka Zlarina*, Zagreb, 533–567.
- Rav.** — *Ravennatis anonymi Cosmographia et Guidonis Geographia*, ed. J. Schnetz, *Itineraria Romana II*, Leipzig 1940.
- Redhouse** — *Redhouse Yeni Türkçe-İngilizce Sözlük*, İstanbul 1988¹⁰.
- Reiter 1964** — N. Reiter, *Der Dialekt von Titov-Veles*, Slavistische Veröffentlichungen 32, Berlin.
- RES** — *Revue des études slaves*, Paris.
- RESEE** — *Revue des études sud-est européennes*, București.
- REW** — W. Meyer-Lübke, *Romanisches etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg 1972⁵.
- RGNB** — *Russisches geographisches Namenbuch I–X*, hrsg. von M. Vasmer, Wiesbaden 1962–1981.
- RJA** — *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika I–XXIII*, Zagreb 1880–1976.
- Rospond 1983** — S. Rospond, *Słowiańskie nazwy miejscowe z sufiksem -jъ*, Wrocław.
- Rožič 1908** — V. Rožič, *Prigorje, narodni život i običaji*, *ZNŽO XIII/1*, 16–112.
- RS** — *Rocznik Slawistyczny*, Kraków.
- Russu 1967** — I. I. Russu, *Limba traco-dacilor*, București.
- RZJ** — *Rasprave Zavoda za jezik*, Zagreb.
- Sabljak** — T. Sabljak, *Rječnik šatrovačkog govora*, Zagreb 1981.
- Sadnik/Aitzetmüller** — L. Sadnik, R. Aitzetmüller, *Vergleichendes Wörterbuch der slavischen Sprachen 1–7, A* — *быволь*, Wiesbaden 1963–1973.
- Saecula confluentia** — *Saecula confluentia*. Зборник радова са научног скупа посвећеног 120-годишњици наставе класичне филологије на Београдском универзитету одржаног 23. новембра 1995. године, у штампани.
- Schlimpert 1970** — G. Schlimpert, *Der Name Potsdam*, *ZfSl* 15, 19–25.
- Schmitt 1967** — R. Schmitt, *Dichtung und Dichtersprache in indogermanischer Zeit*, Wiesbaden.
- Schneeweis 1960** — E. Schneeweis, *Die deutschen Lehnwörter im Serbokroatischen in kulturgeschichtlicher Sicht*, Berlin.
- Schramm 1981** — G. Schramm, *Eroberer und Eingesessene. Geographische Lehnnamen als Zeugen der Geschichte Südosteuropas im ersten Jahrtausend n. Chr.*, Stuttgart.
- Schuster-Šewc** — H. Schuster-Šewc, *Historisch-etymologisches Wörterbuch der ober- und niedersorbischen Sprache*, Bautzen 1978–1989.
- Schütz 1957** — J. Schütz, *Die geographische Terminologie des Serbokroatischen*, Berlin.
- Scurtu 1966** — V. Scurtu, *Termeni de înrudire în limba română*, București.
- SDD** — *Türkiyede Halk Ağzından Söz Derleme Dergisi I–IV*, İstanbul 1939–1949.
- SEK** — W. Borys, H. Popowska-Taborska, *Słownik etymologiczny kaszubszczyzny*, Warszawa 1994—.
- Sekereš 1966** — S. Sekereš, *Govor našičkog kraja*, *HDZb* 2, 209–301.

- Sekereš 1977** — S. Sekereš, Govor Hrvata u južnoj Baranji, *HDZb* 4, 323–481.
- Sikimić 1992** — B. Sikimić, Balkan secret languages vs. modern slang: Romanian contribution, *RESEE* XXX/3–4, 275–280.
- Sikimić 1994** — B. Sikimić, Neke specifičnosti srpskohrvatskih narodnih zagonetaka prema opšteslovenskom kontekstu, *JΦ* L, 155–168.
- Sikimić 1994a** — B. Sikimić, Mogućnosti etimološke analize leksike folklornog teksta, *Slavica Tarnopolensia* 1, Тернопіль, 43–48.
- Sikimić 1994b** — B. Sikimić, Etymological magic and the etymology of text, *The Magical and Aesthetic in the Folklore of Balkan Slavs*, Belgrade, 77–84.
- Sikimić 1996** — B. Sikimić, *Etimologija i male folklorne forme*, Beograd.
- Sikimić 1996a** — B. Sikimić, Leksika narodnih zagonetki u Rječniku JAZU i Rečniku SANU, *FV* 9, 213–225.
- SJP** — *Słownik języka polskiego* I–VIII, red. J. Karłowicz, A. Kryński, W. Niedźwiedzki, Warszawa 1900–1927.
- SJS** — *Slovník jazyka staroslověnského*, red. J. Kurz, Praha 1958—.
- Skok** — P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* I–IV, Zagreb 1971–1974.
- Skok 1912** — P. Skok, Mundartliches aus Žumberak 2, *AslPh* XXXIII, 338–375.
- Skok 1923** — P. Skok (приказ): Norbert Jokl, Linguistisch-kulturhistorische Untersuchungen aus dem Bereiche des Albanischen, *AACJE* I, 218–227.
- Skok 1949–1950** — P. Skok (приказ): Petrovici Emil, Graiul Carașovenilor, *JΦ* XVIII, 253–259.
- Slovo** — *Slovo*, Zagreb.
- Sławski** — F. Sławski, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Kraków 1952—.
- Sławski 1947** — F. Sławski, Oboczność ρ : u w językach słowiańskich, *SO* XVIII, 246–290.
- Sławski 1974** — F. Sławski, Zarys słowotwórstwa prasłowiańskiego [y:] *SP* 1, 43–141.
- Sławski 1976** — F. Sławski, Zarys słowotwórstwa prasłowiańskiego [y:] *SP* 2, 13–60.
- Sławski 1979** — F. Sławski, Zarys słowotwórstwa prasłowiańskiego [y:] *SP* 3, 11–19.
- Snoj** — M. Snoj, *Slovenski etimološki slovar*, Ljubljana 1997.
- SO** — *Slavia Occidentalis*, Poznań.
- Sobolev 1995** — A. Sobolev, *Sprachatlas Ostserbiens und Westbulgariens* I–III, Marburg an der Lahn (Habilitationsschrift, рукопис).
- Sophocles** — E. A. Sophocles, *Greek Lexicon of the Roman and Byzantine Periods* (From B.C. 146 to A.D. 1100), New York 1887.
- SP** — *Słownik prasłowiański*, Wrocław etc. 1974—.
- SSKJ** — *Slovar slovenskega knjižnega jezika* I–V, Ljubljana 1970–1991.
- SSp** — *Słownik staropolski*, Warszawa 1953—.
- Stachowski 1973** — S. Stachowski, *Fonetyka zapożyczeń osmańsko-tureckich w języku serbsko-chorwackim*, Monografie Slawistyczne 23, Wrocław.
- Stachowski 1992** — S. Stachowski, *Türkische Lehnwörter im serbischen Dialekt von Piroć*, *Prace Językoznawcze* 111, Kraków.

- Stang 1972** — C. S. Stang, *Lexikalische Sonderübereinstimmungen zwischen dem Slavischen, Baltischen und Germanischen*, Skrifter utgitt av Det Norske Videnskaps-Akademi i Oslo II. Hist.-Filos. Klasse. Ny Serie. No. 11, Oslo.
- Stanislav I-II** — J. Stanislav, *Slovensky juh v stredoveku*, Spisy jazykovedného odboru Matice Slovenskej, Seria B, svazok 1-2, Turčiansky Sv. Martin 1948.
- Stephanus** — H. Stephanus (Estienne), *Thesaurus linguae Graecae*, Parisiis 1829.
- Striedter-Temps 1958** — H. Striedter-Temps, *Deutsche Lehnwörter im Serbokroatischen*, Wiesbaden.
- Stulli** — J. Stulli, *Rjecosloŭje I-III*, Dubrovnik 1806.
- Svoboda 1964** — J. Svoboda, *Staročeská osobní jména a naše příjmení*, Praha.
- Sychta** — B. Sychta, *Słownik gwar kaszubskich na tle kultury ludowej I-VII*, Wrocław 1967-1976.
- Szymański 1977** — T. Szymański, *Derywacja czasowników onomatopeicznych i ekspresywnych w języku bułgarskim*, Prace Językoznawcze 86, Wrocław.
- Szymański 1991** — T. Szymański, O dialektyzmach i archaizmach prasłowiańskich w słownictwie bułgarskim, *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego* CMVIII, Prace Językoznawcze 95, Kraków, 123-130.
- Szymczak 1966** — M. Szymczak, *Nazwy stopni pokrewieństwa i powinowactwa rodzinnego w historii i dialektach języka polskiego*, Warszawa.
- Šamšalović 1920-1921** — G. Šamšalović, Etimološke studije, *NVj* 29, 411-422.
- Šaur 1975** — V. Šaur, *Etymologie slovanských příbuzenských terminů*, Praha.
- Šimunović 1974-1975** — P. Šimunović, Ogljed jezičnih osobina bračke čakavštine, *NU* 11-12, 497-518.
- Škaljić** — A. Škaljić, *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, Sarajevo 1979⁴.
- Šmilauer 1970** — V. Šmilauer, *Příručka slovanské toponomastiky*, Praha.
- Šojat 1982** — A. Šojat, Turopoljski govori, *HDZb* 6, 317-493.
- Štrekelj 1890** — K. Štrekelj, Beiträge zur slavischen Fremdwörterkunde I, *AslPh* XII, 451-474.
- Štrekelj 1908** — K. Štrekelj, Slovanski elementi v besednem zakladu štajerskih Nemcev, *ČZN* V, 38-103.
- Šulek** — B. Šulek, *Imenik bilja*, Zagreb 1879.
- Tanocki 1986** — F. Tanocki, *Rječnik rodbinskih naziva*, Osijek.
- Taszycki 1925** — W. Taszycki, *Najdawniejsze polskie imiona osobowe*, Polska Akademia Umiejętności, Wydział Filologiczny. Rozprawy t. LXII, Nr. 3, Kraków.
- Tentor 1909** — M. Tentor, Der čakavische Dialekt der Stadt Cres (Cherso), *AslPh* XXX, 146-204.
- Težak 1981** — S. Težak, Ozaljski govor, *HDZb* 5, 203-428.
- Tietze 1955** — A. Tietze, Griechische Lehnwörter im anatolischen Türkisch, *Oriens* 8/2, Leiden, 204-257.
- Tiktin** — H. Tiktin, *Rumänisch-deutsches Wörterbuch I-III*, 2. überarbeitete und ergänzte Auflage von P. Miron, Wiesbaden 1986-1989.
- Tomić 1986** — M. Tomić, Toponimi srpskih i hrvatskih naselja u Rumuniji, *OII* VII, 199-246.
- Trautmann** — R. Trautmann, *Baltisch-slavisches Wörterbuch*, Göttingen 1923.
- Trubetzkoy 1927** — N. Trubetzkoy, Urslav. *dvžďb* „Regen“, *ZslPh* 4, 62-64.

- Turina/Šepić** — Z. Turina, A. Šepić, *Rječnik čakavskih izraza — Područje Bakarca i Škrljeva*, Rijeka 1977.
- Tzitzilis 1987** — Ch. Tzitzilis, *Griechische Lehnwörter im Türkischen (mit besonderer Berücksichtigung der anatolischen Dialekte)*, Wien.
- Uhlik 1954** — R. Uhlik, Ciganizmi u šatrovačkom argou i u sličnim govorima, *GIZM*, n.s. Istorija i etnografija IX, 5–31.
- Uhlik 1974** — R. Uhlik, Kategorija imperativa u romskom jeziku, *Godišnjak II*, Centar za balkanološka ispitivanja 10, Sarajevo, 75–125.
- Vaillant 1927** — A. Vaillant, Le nom slave de „la pluie“, *RES VII/1–2*, 112–113.
- Vaillant I–IV** — A. Vaillant, *Grammaire comparée des langues slaves*, Lyon — Paris 1950–1974.
- Vajs 1984–1985** — N. Vajs, Fitonimijske bilješke, *RZJ* 10–11, 231–243.
- Vajs 1994** — N. Vajs, Iz jadranske fitonimije, *FOC* 3, 123–134.
- Vasmer 1944** — M. Vasmer, *Die griechischen Lehnwörter im Serbo-Kroatischen*, Abhandlungen der Preussischen Akademie der Wissenschaften, Jahrgang 1944, Nr. 3, Berlin.
- Vidov** — B. Vidov, *Talijansko-hrvatski i hrvatsko-talijanski rječnik ikavsko-štokavskog govora molisanskih Hrvata u srednjoj Italiji*, Toronto 1972.
- Vinja I–II** — V. Vinja, *Jadranska fauna. Etimologija i struktura naziva*, Split 1986.
- Vinja 1967** — V. Vinja, Le Grec et le Dalmate, *ZfB* VI/2, 203–223.
- Vinja 1994** — V. Vinja, Opreka GRAD vs. SELO u prihvaćanju aloglotskih leksičkih elemenata, *FOC* 3, 133–141.
- Vlajić-Popović 1990** — J. Vlajić-Popović, Sh. *aržān*, *aržovan*, *aržān*, *JΦ* XLVI, 63–68.
- Vlajić-Popović/Sikimić 1990** — J. Vlajić-Popović, B. Sikimić, Some Additional Facts about Lexical Contacts between the Balkan Languages, *Balkanica* XXI, Beograd, 251–257.
- WSJ** — *Wiener Slavistisches Jahrbuch*, Wien.
- WSl** — *Die Welt der Slaven*, Wiesbaden.
- ZfB** — *Zeitschrift für Balkanologie*, München — Wiesbaden.
- ZfSl** — *Zeitschrift für Slawistik*, Berlin.
- ZNŽO** — *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena*, Zagreb.
- Zore 1907** — L. Zore, Paljetkovanje po oblasti našega jezika, *Rad JAZU* 170, 201–230.
- Zovko 1902** — I. Zovko, Rodbinski nazivi u Herceg-Bosni, *ZNŽO* VII, 369–381.
- ZslPh** — *Zeitschrift für slavische Philologie*, Leipzig — Heidelberg.
- Zubatý 1945** — J. Zubatý, *Studie a články* 1, Praha.
- Žic 1899** — I. Žic, Vrbnik na Krku, *ZNŽO* IV, 221–243.
- Žic 1900** — I. Žic, Vrbnik na otoku Krku. (Priroda, Tjelesni ustroj), *ZNŽO* V, 51–83.

Техничке скраћенице

Латиница

acc.	accusativ(us), акузатив	mpass.	mediopassivum, медиопасив(но)
act.	activum, актив		
adj.	adjectivum, придев	n.	neutrum, средњи род
adv.	adverbium, прилог	nom.	nominativus, номинатив
augm.	augmentativum, аугментатив	nom. ag.	nomen agentis, назив за вршиоца радње
coll.	collectivum, колектив	op. cit.	opus citatum, наведено дело
dat.	dativus, датив		
dem.	deminutivum, деминутив	part.	participium, партицип
f.	femininum, женски род	pass.	passivum, пасив
gen.	genetivus, генитив	pej.	pejorativum, пејоратив
ib(id).	ibidem, на истом месту	perf.	perfectum, перфекат
id.	idem, исти (аутор), исто (дело, значење)	pf.	perfectivum, свршени вид
imper.	imperativus, императив	pl.	pluralis, множина
impf.	imperfectivum, несвршени вид	pl. t.	pluralia tantum, само у множини
indecl.	indeclinabile, непроменљиво	praep.	praepositio, предлог
		praes.	praesens, презент
instr.	instrumentalis, инструментал	praet.	praeteritum / praeteriti претерит / претерита
interj.	interjectio, узвик	refl.	reflexivum, повратни глаголски облик
intr.	intransitivum, непрелазно		
iter.	iterativum, итератив	s.a.	sine anno, без године
l.c.	loco citato, на наведеном месту	sc.	scilicet, подразумева се
		sg.	singularis, једнина
loc.	locativus, локатив	s.v.	sub voce, под одредницом
m.	masculinum, мушки род	tr(ans).	transitivum, прелазно

Тирилица

акц.	акценат	НПосл	народна пословица
анг.	антички	НПр	народна приповетка
балк.	балкански	нпр.	на пример
БиХ	Босна и Херцеговина	одр.	одређени придевски вид
бос.	босански	п.н.е.	пре наше ере
в.	види; век	погрд.	погрдно
вар.	варијанта	поет.	поетски, песнички
ветер.	ветеринарски	покр.	покрајинско
Војв.	Војводина	пол.	половина
г.	горњи	поч.	почетак
глаго.	глагол(ски)	прен.	преносно
д.	доњи	прид.	придев(ски)
Далм., далм.	Далмација, далматински	савр.	савремено
дијал.	дијалекатски	сев.	северни
досл.	дословно	сз.	северозападни
дубр.	дубровачки	си.	североисточни
експр.	експресивно	сл.	слично
жарг.	жаргонски	Слав.	Славонија
зам.	заменица	ср(ед).	средњи
зап.	западни	станд.	стандардно
заст.	застарело	суф.	суфикс(ални)
инф.	инфинитив(ни)	тј.	то јест
ист.	источни	топ.	топоним
итд.	и тако даље	центр.	централно
јз.	југозападни	узв.	узвик
ји.	југоисточни	уп.	упореди
јуж.	јужни	фам.	фамилијарно
књиж.	књижевно	фолк.	фолклорно
колокв.	колоквијално	Херц.	Херцеговина
КМ	Косово и Метохија	хипок.	хипокористик
ЛИ	лично име	Хрв.	Хрватска
мтоп.	микротопоним	ЦГ	Црна Гора
нап.	напомена	центр.	централни
нар.	народно	цркв.	црквено
НЗаг	народна загонетка	шаљ.	шаљиво
НП	народна песма		

Језици, дијалекти

ав(ест).	авеста, авестијски	иструмел.	источнорумелијски
агс.	англосаксонски	итал.	италијански
алб.	албански	јек.	јекавски
арап.	арапски	јерм.	јерменски
арум.	арумунски	јсл.	јужнословенски
балт.	балтски	кајк.	кајкавски
баск.	баскијски	каш.	кашупски
блр.	белоруски	келт.	келтски
бсл.	балтословенски	краш.	крашовански (карашевски)
буг.	бугарски	лат.	латински
вед.	ведски	лет.	летонски
влат.	вулгарнолатински	лит.	литавски
герм.	германски	луж.	лужички
глуж.	горњолужички	мађ.	мађарски
гот.	готски	мак.	македонски
гр.	грчки	мегленорум.	мегленорумунски
дакорум.	дакорумунски	млет.	млетачки (венедијански)
дигор.	дигорски	нгр.	новогрчки
длуж.	доњолужички	нем.	немачки
ек.	екавски	норв.	норвешки
енгл.	енглески	осет.	осетски
запрумел.	западнорумелијски	осм.	османски турски
зсл.	западнословенски	перс.	персијски
ие.	индоевропски	пие.	праиндоевропски
индоир.	индоирански	полап.	полапски
ик.	икавски	пољ.	пољски
ир.	ирски	прабалт.	прабалтски
ирон.	иронски	предсл.	предсловенски
исл.	источнословенски	протоалб.	протоалбански

псл.	прасловенски	стперс.	староперсијски
ром.	романски	стпољ.	старопољски
рум.	румунски	стпрус.	старопруски
румел.	румелијски	струс.	староруски
рус.	руски	стсл.	старословенски
русин.	русински	стсрп.	старосрпски
севалб.	северноалбански	сттур.	старотурски
слн.	словеначки	стукр.	староукрајински
слов.	словенски	стфр.	старофранцуски
словинь.	словиньски	стхрв.	старохрватски
слч.	словачки	стчеш.	старочешки
срвнем.	средњевисоконемачки	сх.	српскохрватски
сргр.	средњегрчки	трач.	трачки
срлат.	средњелатински	тур.	турски
срп.	српски	укр.	украјински
српсл.	српскословенски	фр.	француски
стбалк.	старобалкански	фурл.	фурлански
стгерм.	старогермански	хет.	хетитски
стгр.	старогрчки	хом.	хомерски
стдлуж.	стародоњолужички	хрв.	хрватски
стинд.	староиндијски	циг.	цигански (ромски)
стир.	староирски	цсл.	црквенословенски
стиран.	староирански	чак.	чакавски
стисл.	староисландски	чеш.	чешки
стлат.	старолатински	швед.	шведски
стлуж.	старолужички	шпан.	шпански
стосм.	староосмански	шток.	штокавски

РЕЧНИК

АЛИТИ *али̑ти*, *али̑м* impf. дијал. „мазити, чинити размаженим“ (Косово, Елезовић), *али* „id.“ (Тимок, Динић 1988; Сврљиг, РСА; Пирот, Панајотовић 1986:151; Врање, Златановић), *али се* „мазити се, умиљавати се“ (Пирот, Живковић), *али̑ти се* „id.“ (Жупа, РСА), „бенавити се“ (Лесковац, Врање, РСА), *ален* „мажен“ (Лужница, Манић); *али̑ти* „чинити размаженим“ (Жупа, грађа РСА); изведенице: *аљав* adj. „размажен“ (Заглавак, РСА), *аљак*, -ка m. „размажено дете“ (Крушевац, Сврљиг, РСА), *аљеница* f. „размажена жена“ (Сврљиг, РСА). Са префиксима: *на̑ли̑ти* „размазити, навићи некога на нешто лоше“ (Косово, Елезовић), *на̑ли* (се) (Тимок, Динић 1992; Лесковац, Митровић; Пирот, Панајотовић 1986:157; Момина Клисура, Врање, РСА), *дали* „id.“ (Врање, грађа РСА, акц.?), *оаљак* m. „неваљало дете“ (Лесковац, Митровић), *оаљна* „id.“ (Пирот, Панајотовић 1986:158), *иодли* „размазити“ (Пирот, Живковић; Тимок, Динић 1988; Лужница, Ђирић 1983; Заглавак, Књажевац, грађа РСА), *иодли се*, *иодли се* „каже нпр. мајка подругљиво детету кад ово почне да се али, тј. да плаче, дере се...“ (Врање, грађа РСА), *иодлен*, *иодљен* „размажен“ (Пирот, Живковић; Тимок, Динић 1988; Лужница, Манић 12), *иодленко*, *иоаљос* m. реј. „размажена особа“ (Лужница, Ђирић 1983), *иоаљобина* „id.“ (Тимок, Динић 1988), *разали* „размазити дете“ (Тимок, Динић 1988), *уа̑ли̑ти* „навићи се на нешто“ (Косово, Елезовић), *уа̑ли̑ти* „размазити“ (Драгачево, Левач и Темнић, грађа РСА), *уали* „id.“ (Тимок, Динић 1988; Лесковац, Митровић; Лебане, Врање, грађа РСА; Врање, Златановић), *уали̑ти се* (Купиновац, грађа РСА), *уали се* (Тимок, Динић 1988; Црна Река, Марковић 1993; Пирот, Живковић; Књажевац, Лебане, Власотинце, Врање, грађа РСА), *уала* f. „размажена особа“ (Косово, Елезовић), *уала* f. „навика“ (Лесковац, Митровић; Струганица, Златановић; Темнић, Лебане, Власотинце, грађа РСА), „размаженост (деце)“ (Црна Река, Марковић 1993), *уален* „размажен“ (Пирот, Живковић; Тимок, Динић 1990; Врање, грађа РСА), „навикнут на алкавост и рђаве поступке“ (Лесковац, грађа РСА), *уаленица* „размажено женско чељаде“ (Врање, Златановић), *уаљити* „размазити“ (Жупа, грађа РСА), *уаљко* m. *уаљеки* (?) „размаженко“ (Ниш, грађа РСА), *уаљен* „размажен“ (Лесковац, Митровић), *уаљен* (Левач и Темнић, Врбовац Тимочки, Трнава, М. Пожаревац, грађа РСА), *изуали̑м* I. sg.

pf. „размазити једно по једно“, *йоуáлим* „мало размазити“ (Врање, Златановић).

- Прасловенска реч, уп. буг. дијал. *áлим* „мазити, размазити“, *изáлим се* „постати несносан“, *оáлим се* „ид.“, *наáлим се* „навићи се на нешто лоше“, *поáлувам, поáлювам* „размазити, распустили“, *уáлувам* „мазити“ (све према Рачева 1993), даље буг. *оxáлен* „који живи у изобиљу“, *оал* „размажено дете, распуштен човек“, рус. *хóлить* „бринути се о некоме, неговати некога“, дијал. *хóлиться* „бити несташан, разнежити се“, *наxáл* „дрзник, неваљалац“, *подxалим* „размажен човек“ < псл. **xaliti* iter. од **xoliti*.
- ♦ Сх. глагол до сада је тумачен као турцизам (Skok I 651 < тур. *hala* „нужник“; РСА s.v. < тур. *alışmak* „навићи се“). За псл. **xoliti* уп. ЭССЯ 8:61, при чему се **xaliti* не реконструише. За рус. *наxал* и буг. *оxáлен* в. Verneker 395, Младенов 243, 404 и Фасмер III 50. Итератив **xaliti*, о чијој би псл. старини сведочиле рус. изведенице *наxáл* и *подxалим*, потиснуо је на јсл. терену основни глагол **xoliti*; глаг. основа **xol-* чува се у првом делу стрп. топонима *Холгошѿа* (1395), данас *Огошѿе* код Новог Брда, од ЛИ **Xoli-gostъ* „онај који се брине о гостима“ (Займов 1973:172). Губљење гласа -x- у свим сх. и већини буг. потврда нормална је појава у дијалектима тог ареала (јуж., ист., центр. Србија). За даљу етимологију псл. глагола и његов семантички развитак в. Петровић 1993. Уп. **халав, халити, [охол]**.

С. П.

аљкав в. халити

андрога в. јандрога

арзан *àrzan, xàrzan* m. „поклон трговачког еснафа цркви у виду дебелих црквених свећа“ (Бијело Поље, РСА), и у атрибутивној служби уз *свећа*: *арзан свећа* „дебела свећа“ (НП, РСА), такође *арзòвān* m.: *Па изнела свећу арзована / П' она чека Рада гостодара* (РСА; НП из Срема, Skok I 57); овамо вероватно и *рзān* (*јасна свећа*) „смијешан лој и восак заједно“ (Вук).

- Реч грчког порекла, вероватно сх. изведеница од дијал. глагола (*х*)*аризаѿи* „доклонити“ < гр. *χαρίζω*, уп. [аризати].
- ♦ Глагол је балкански грецизам (Поповић 1953:204); творбено је *арзан* највероватније његов поименичени партицип. Проблем представља географски дисконтинуитет посведочености облика и значења — глагол само у ји. Србији, партицип са спецификацијом значења „поклон у виду дебелих свећа“ на граници Србије и ЦГ; затим тај термин везан за цркву улази у НП лишен основног значења и сведен на атрибут свеће. Нејасна је и синкопа у другом слогу: или је синкопиран партицип **arizān* (што би било могуће на терену новоштокавске акцентуације кад се приликом поименичења партиципа преузима именички акценат: *àrizañ > àrzan*), или је група -рз- преузета посредством арум. *hàrzescu* „дати, поклонити“ (Papaagi 551). У облику *арзòвān* у НП треба видети резултат проширивања основног *àrzan* због потреба стиха (пре него партицип непотврђеног глагола **арзоваѿи*). Тумачење сх. *àrzan* „свећа“ итал.

партиципом *arso* < *ardere* „горети“ које из RJA, уз ограду и сумњу, преузима Skok I 57 s.v. *ardura*, мало је вероватно. Вуков хапакс *ŗzān* Скок, идући за Меленауером, тумачи турским *ŗigan* „уље, маст; фирнајз; лак итд.“ (Skok III 178), што је фонетски и семантички проблематично; највероватније је *ŗzan* < *ŗzān* (више в. Vлајић-Роровић 1990:64). Буг. заст. *харизанъ* т. „онај који има обичај да поклања (за разлику од онога који наплаћује)“ (Геров) као *poten agentis* разликује се од сх. партиципа, мада има исто крајње гр. порекло.

J. B.-П.

бабушка *бабушка* f. покр. „врста гљиве, *Phallus impudicus*“ (Васојевићи, РСА; ЦГ, Симоновић 347), „округла израслина на листу коју прави ларва инсекта лисног бабушкара; израслина на дрвету или на животињском телу“ (Банија, РСА), дијал. *бабушка* „печурка“ (Васојевићи, Стијовић 1990); придев *бабушкас* „који је округласте главе и образа“ (Ускоци, Станић), *бабушкаст* (Морача, РСА); *бабушина* f. „пухара, *Lycoperdon bovista*“ (ЦГ, РСА), „врста гљиве“ (Прошћење, Вујичић); овамо и *бабошка* „храстова шишарка; чахура дивљег мака и сродних биљака“ (Шумадија, РСА), „стаклена куглица као украс, *бобак*“ (Србија, РСА), *бобошка* „жир, храстов плод“ (Загарач, Ђупић), *бубушка* „краста, бубуљица“ (Свиница, Томић 1984), *бубушка* „округла израслина на листу“ (Рашка, РСА), „чворуга“ (Банат, РСА), „гомила, хрпа“ (Бачка, РСА), „пупољак (на стаблу)“; глагол *бабушати* „пупити“ (Тимок, Зајечар, РСА; акц.?).

- Словенска реч, уп. мак. *бабушка* „болесна овца; врста мале трбушасте рибе у Брегалници“, буг. дијал. *бабушка* „овца са великим трбухом“; можда и рус. дијал. *бабушка* „оспице“.
- ◆ Редупликација псл. **bix-* „надимати се“, в. [бухати]. С обзиром на ономатопејски карактер корена, вокал редупликације варира: **ba-bix-* поред **bь-bix-* (уп. *бабушка*); у *бубушка*, *бубушати* поновљен је цео коренски слог: **bi-bix-*, или је посредни варијант од **ba-bix-* са уметнутим назалом: **bь-bix-*, уп. **бамбух** поред *бабушина* „месо и кожа између слабина и ребара“. Уп. глагол *набабушати* „набрати (о рукавима)“ (РСА), уколико није варваризам **набаушати* од израза *рукави на бауш* < нем. *Vausch* „набор“. Паралелно са фитонимима *бабушка* и *бабушина* постоји за исте биљке назив *йуџа* (Симоновић 347, 285), од **pъp-* „надимати се“, у вези са [пупак]; о паралелизму ове врсте в. Поповић 1951–1952. Уп. и лит. назив *bobāusis* „смрчак“ (гљива *Phallus impudicus* убраја се у породицу смрчкова), досл. „бабље ухо“ (Fraenkel I 52), што може бити секундарно преосмишљење. Остаје неизвесно да ли се сх. назив за *Phallus impudicus* изворно односио на саму гљиву, чији се веома брз раст може оком пратити, или на њено округло плодносно тело, будући да оно личи на друге предмете који се у сх. исто или слично зову: храстову шишарку, чахуру, пупољак. Карактеристичан облик гљиве описан њеним научним називом *phallus* < гр. φαλλός, сх. дијал. *враџејо јајце* (Спанчевац, Златановић), рус. *чертовое яйцо* за њено плодносно тело, лат. *verpa* „смрчак“ досл. „мушки уд“ омогућује да се давање бабушке кравама да би се париле (РСА s.v.) схвати као чин имитативне магије (или је гљива прави афродизијак?). У *бабушина* „пухара“, као и у научном називу *Lycoperdon* (гр.: „вучји прдеж“) семантички моменат је надутост гљиве која кад се притисне

пуца испуштајући карактеристичан звук. Адидеација са [баба] је присутна у [бабура] „израслина на листу, бабушка“, мак. и „овца с надутим трбухом, велика округла паприка“; она је, међутим, секундарна, уп. и разлику у нагласку између **ba-buš(-ьka)* итд.) и хипок. **báb-uš-ьka* од **baba*, под који ЭССЯ 1:115 своди све горе наведене словенске облике. У *бабушка* је посредни алтернација *a/o* или наслањање на реч [баба] која означава и хрстову шишарку (Дучаловићи, Ужице, РСА); даља експресивна преобличења и укрштења у локалним називима хрстове шишарке наведеним у РСА: *брбошка*, *брбошак* (ЦГ), *буболошка* (Купиновац код Јагодине), *булошка* (Мачва), *бубач* (Хрв.). Уп. чеш. називе за хрстову шишарку, које наводи Machek s.v. *bublina*: *bublanka*, *bublénka*, *bobinka*, *bubinka* (поред *dubénka* : *dub* „храст“).

М. Б. / А. Л.

бага¹ *bàga* f. „хронично обољење зглобова код коња са стварањем квр-гастих израслина“ (Вук; РСА; Škaljić), „жуљ код човека“ (БиХ, РСА; Škaljić), *bàga* „id.“ (Ускоци, Станић), *bàge* pl. „оболеле, натекле вратне жлезде код људи и коња“ (Црногорско приморје, РСА; Шајкашка, Галетин 1980; Иванда у рум. Банату, Чешљар 1983). Изведенице: *багула*, *багуља* „који је телесно и душевно неразвијен“ (Книн, БиХ, РСА), *багељ* m. „човечуљак, кепец“ (Бела, РЈА), *багав* adj. „који болује од бага“ (Барања, Вук, РСА; Škaljić), *багавац* m. „коњ који болује од баге; онај који је багав“ (Хрв., БиХ, РСА), *обагавићи* pf. „постати багав, хром“ (Лика, Оток, грађа РСА), „нагрдити, покварити“ (РЈА), „зарастати (о рани)“ (Имотски, РЈА), *багаив* „неспособан“ (Лужница, Манић); *багелати* impf. „једва ићи, преплитати корак; погрд. јести“ (Ускоци, Станић), *багајлија* m. „коњ сакат, багав“ (Пива, грађа РСА), *багаљив* adj. „сметен, брљив“ (Лесковац, Митровић), *багаљив* „ћопав, сакат; чворноват и крив (о стаблу)“ (Власотинце, грађа РСА), *багаљивац* m. „онај који се сасушио, свенуо“ (РСА), *баглав* adj. „багав“ (Трешњево, РСА), *баглав* „id.“ (БиХ, ЦГ, РСА), „који има неки телесни недостатак; неспособан за било какав посао“ (Чумић, Грковић Ј. 1982), *баглав* „шепав“ (Загарац, Ђупић), *баглаив* „багав“ (Левач, Дучаловићи, РСА), *баглаив* „id.“ (Београд, РСА; Ускоци, Станић), *баглаив* „id.“ (Васојевићи, Стијовић 1990), *бажљив* „id.“ (Вук), *бажљивџ* m. „болест у ногама“ (Прошћење, Вујичић), *баглайти* impf. „несигурно ићи“ (Хрв., РСА; РМС), *баглайти* „кривати, шепати“, *добаглайти* „доћи с напором“ (Загарац, Ђупић), *обаглайти* pf. „добити баге“ (БиХ, Дучаловићи, грађа РСА), *обаглавити* pf., *обаглавити* impf. „поста(ја)ти багав; онемоћати“ (ЦГ, Дучаловићи, Обади, грађа РСА), *обаглайти* „бити багав, хром, храмати“ (Лика, РСА). Такође са -н-: *бангав* adj. „који је дебелих стопала или отечених ногу па тешко иде, храмље (човек или коњ)“ (Оток, РСА; Иванда у рум. Банату, Чешљар 1983; Ловра у Мађарској, Мијатовић 1983), „нескладан“ (књиж., РСА), *бангайти* impf. „храмати“ (Сремска Каменица, РСА), *бангавићи* impf. „постајати бангав“ (Гружа, РСА), *банглайти* „храмати; ићи споро, вући се“ (Гружа, РСА), *обангавићи*, *обангавићи* pf. „постати бангав, хром; учинити некога багавим“ (Лика, грађа РСА),

bāngl̥āv adj. „хром“ (Ваљево, усмено А. Ј.), *бангљаив* „бангав“ (Чумић, Грковић Ј. 1982), *бањава*, *бањава* „id.“ (ветер. РСА), *бангаваци* m. „онај који је бангав“ (Банија, РСА), *бангија* „id.“ (Купиновац, РСА), *банђија* „id.“ (Мачва, РСА), *бангавурда* augm. / реј. (Бачка, РСА), *бангавуша* (Бачка, РСА), *бангавиша* (Банија, РСА). Од XVIII в. *багав* (Стулић, РЈА).

- Балкански турцизам, од тур. *bağa*, дијал. *bağa* „израслина на коњском зглобу; болесни оток на грлу; неравнине на стаблу“; в. и *bağalı* „човек коме су избише баге (отоци) на грлу“; уп. буг. *багаив* „хром, сакат“, алб. *bágë* ветер. „бага“.
- ◆ Miklosich 1884:253 и Škaljić изводе сх. *бага*, *багав*, *багљив* од тур. *bağa*; слично, али мање прецизно Štrekelj 1908:47. Облик *бангав* Миклошич одваја и тумачи од циг. *rango* (Miklosich 7), пореклом од стинд. *raŋgū-* „хром“ (Berneker 42). Skok I 88 s.v. *bāga* без етимолошког решења, а s.v. *bāgav* (I 89) преузима Миклошичево тумачење за реч *бангав*, док облике без -н- тумачи као секундарне. Уп. Bezlaј 1973/74; другачије Даничић (РЈА) и Кнежевић; уп. и Čabeј 1976. За разлику од Миклошича и Скока, који једини разматрају и облике са -н-, овде се узима да су облици *бангав*, *бањав* и сл. назализоване варијанте од *багав*, уп. *гегайи* : *генгайи* : *гењаји* се или *гигав* : *гингав*. У прилог томе сведочи и семантички и творбени паралелизам облика. Облици *багајлија*, *багљив* и сл. могли би се заснивати и на запрумел. **bağalı*, савр. тур. *bağalı* (за ову појаву уп. Nazai 1961:119). Потврда *баг* m. из РСА није поуздана јер се ради о реконструкцији на основу хапакса из НП, само као први део сложенице: *Узвали се на бага кулаша* (БиХ, РСА). Пре ће бити да се ради о аглутинативној сложеници *бага кулаш* типа: *самур калиак*, *ђул башија* и сл. Ова реч иде у ред најшире распрострањених сх. турцизама (цела Србија, ЦГ, БиХ и Хрв.). Овамо вероватно спада и континенталат *обагламити* „оболети од баге (о коњу)“ (грађа РСА), уп. Петровић у ЈФ LIV (у штампи). Буг. *багаив* БЕР 1:24 одређује као нејасно, иако га пореди са сх. *бага*, док Менгес ову реч исправно тумачи као турцизам и повезује је са сх. *bāga*, претпостављајући као њен етимон тур. **baqa* (Menges 1969/70:66). За порекло тур. *bağa*, *bağa*, *bağalı* в. Севортјан 2:40–42; уп. Петровић op. cit. Уп. бага².

С. П.

†бага² *bāga* f. „корњачин оклоп“, на три места у попису предмета у власништву митрополита Вићентија Јовановића: *чешаљ од баге*, *ин-сџирументи од баге за зубе*, *фуџирола* [за сат] *од баге* (Србија, прва пол. XVIII в., Поповић Д. 1950:300; РСА).

- Балкански турцизам, од тур. *bağa*, дијал. *bağa* „корњача, корњачин оклоп, предмет направљен од корњачиног оклопа или сличног материјала“; уп. рум. *bagă*, нгр. *млогубс* „id.“.
- ◆ Miklosich 1884:253 и Miklosich 1887:79, без сх. потврде; Скок и Шкаљић немају. Очувано -g- у балк. рефлексима указује да је извор вероватно било запрумел. **bağa* (уп. дијал. облик). За порекло турске речи в. Севортјан 2:40–42; она је сродна са етимонем сх. бага¹, уп. Петровић у ЈФ LIV (у штампи).

С. П.

бага³ *bàga* f. дијал. „попречни држак на горњем делу весла“ (ист. Србија, Бачка, Хрв., РСА), *bàga* „id.“, *bàge* pl. „део на чуну, оплетен од рибарских конопаца, где се учвршћује чунарско весло“ (Посавина и Подунавље, Mihajlović/Vuković 1977).

- Вероватно турцизам, заједничког порекла са [баг], [баглама] „конопац, спој, веза, шарка“, позајмљеним из тур. *bağ*, *bağlama* „id.“.
- ♦ Скок и Шкаљић немају. Прелазак мушког у женски род *баг* > *bàga* може се, с обзиром на акценат, тумачити као сх. хипок. од *баглама* „попречни држак на веслу“ (Посавина и Подунавље, Mihajlović/Vuković 1977). Значење *bàge* pl. „део на чуну, оплетен од рибарских конопаца, где се учвршћује чунарско весло“ могло се развити из претходног по закону синегдохе, али другачији акценат него у *bàga* допушта могућност да је посреди асс. pl. од *баг* m., који је реинтерпретиран као номинатив плурала женског рода. Није јасно да ли овамо спада и *bàga* „коларска алатка; један део на колима“ (ист. Србија, РСА) или се ради о речи слов. порекла, уп. SP 1:179 (друкчије Sadnik/Aitzetmüller 108). За порекло тур. *bağ*, *bağlama* в. Севортян 2:13–17. Детаљније в. Петровић 1996.

С. П.

багир *bàgīr*, *багирāћ*, *бāгар*, *багāрāћ*, *бангāрāћ*, *бандēрāћ*, *бeнгāћ*, *бeнгāрāћ*, *бeнгēлāћ*, *бeнгēрāћ*, *бeнгēрīн*, *бeнгīљ*, *бeнгīр*, *бeнгирāћ*, *бeнго*, *бeндēрāћ* m. дијал. „бангав, хром коњ; слаб коњ уопште; хром, слаб, немоћан човек; незграпан човек“, *багāруша*, *бeнгāраћа*, *бeнгируша*, *бeндēруша* f. „кобила оболелих ногу; слаба женска особа“, *бeнгав* adj. „оболелих ногу, који храмље (о коњу)“, *багирати*, *бeнгēрати*, *бeнгīлати*, *бeнгирати* impf. „храмати, тешко се кретати“ (Ускоци, Станић), *багāрати* „id.“ (Ускоци, Станић; Прошћење, Вујичић).

- Вероватно контаминат два турцизма: *ба(н)гав* „коњ или човек који има баге (отеклине) на ногама; хром“, в. **бага¹** и *бејгир*, *бeнгир* „коњ“ < тур. *beygir* „id.“.
- ♦ Скок и Шкаљић немају. Упадљива варијабилност облика на једном ужем подручју може се објаснити експресивним карактером речи, а с друге стране указује на њену недовољну стабилност у лексичком систему. Полазни облик је вероватно био [бејгир] > *бeнгир*, који иначе на сх. терену има стабилан фонетски облик и неутрално значење, док је на североистоку Црне Горе претрпео семантички утицај сазвучног придева, што је отворило пут даљем варирању облика: *бeнгир* > *багир*, *бангав* > *бeнгав* итд. На подручју где су забележене ове речи није потврђено неутрално значење *бејгир*, *бeнгир* „коњ“. В. Петровић у ЈФ LIV (у штампи).

С. П.

багља *bàgља* f. „навиљак, свежањ, мали пласт“ (Војв., Хрв., РСА), „китица, ћуба“ (Панчић, Лика, РСА), *bàgља* „покошено сено на једној гомили, стог“ (Ловра у Мађарској, Мијатовић 1983); *bàgаљ*, *-гља* m. „навиљак, свежањ, мали пласт“ (Срем, Вук, РСА), dem. *bàgлић*, *bàgлић* m., *bàgлица* f. „мали пласт сена“ (РСА), *bàgљо(в)* „id.“ (бачки Буњевци, Реић/Ваџлија), *bàgљати* impf. „правити багље од сена и сла-

ме“ (Вук, РСА). Овамо можда и *bàgaľ* п. „трупац који вири из земље“ (ЦГ, РСА); сумњиво *bàoľa* „навиљак сена, траве“ (РСА).

- Позајмљеница из мађ. *bogľya*, дијал. *bagľya* „навиљак сена“, *bogolya*, *bugľya* „птичја ћуба“.
- ◆ Адамовић 1969:287–288, Hadrovics 1985:125, Skok I 88. Мађарска реч је вероватно тур. порекла, в. Адамовић l.c. и Севоргян 2:17, који за сх. *багља* превиђа мађарско посредство. Skok l.c. ставља овамо и *вакъл*, ген. *вълкля* „откос“, што је неизвесно; уп. и Skok I 229, s.v. *bugľjar*. Глагол *бага* „стављати снопље у вршалицу“, и *багајџр* п. „особа која ставља снопље у вршалицу“ (Тимок, Динић 1988) вероватно су локалне позајмљенице из рум. *a бага* „ставити“. Усамљено *набагљайџи* рф.: *Змије ... ни да сикну, ни да шину, кад их набагља свињска њушка* (РСА) вероватно не спада овамо, уп. *бадљайџи* „забадати“ (РСА). Више о овоме в. Петровић 1996. У крајњој линији вероватно од истог турског етимона као [баг], [баглама].

С. П.

бамбух чак. *bámбух* п. „желудац у говечета; трбоња, трбушато чељаде“ (РСА; акц.?).

- Прасловенски дијалектизам у оба значења, уп. слч. *bambuch* „трбух; глупак“, пољ. *bambuch* „дебео, незграпан, груб човек“, укр. *бáмбух* поред *бембух* „желудац, крављи желудац“ < псл. **ba(m)buxъ*.
- ◆ Уп. ЕСУМ 1:131, без сх. примера; ЭССЯ и SP не реконструишу као псл. лексему. Псл. облик могао би се претпоставити и са полугласом иза *т*: **ватъвихъ*, али се пре ради о секундарној, експресивној назализацији основе **bavix-* „нешто надувено“ у укр. *бабухатий* „трбушаст“, буг., мак. *бабушка* „болесна овца с надувеним трбухом“; назализован облик можда у сх. *бубушка* „храстова шишарка“, ако је од **bǫ-bix-*, в. **бабушка**. Уп. разне варијанте назива за месо и кожу између слабина и ребара (РСА 1:225), од којих *йабушина* са префиксалним *йа-*, поред *бабушина* и *йайушина*, потврђује анализу **ba-bix* као редупликоване основе глагола [бухати], док варијанте *ла(м)бушина*, *балабушина* успостављају мост ка севернословенском **balavix-* у називима за округле предмете, посебно врсте колача. И у ЕСУМ l.c. *бáмбух* се пореди са *бабухатий*, а такође са *бабџи* „животињске изнутрице“ и, с друге стране, са *буба*, *бубон* < псл. **bǫb-*; коначно са *бамбула* „крупан, незграпан, приглуп човек“, такође рус., блр., пољ., чеш., уп. и сх. дијал. *бáмбула* (Врање, Златановић), чему би одговарало лит. *batbalas* „трбоња“, у вези са *bamba* „пупак“ и лет. *batba* / *bitba* „кугла“, даље са швед. *bamb* „трбух“, норв. *bembel* „пупак“ — у крајњој линији радило би се о контаминацији разнородних основа. Sadnik/Aitzetmüller 165 сводe сх. реч на псл. **bob-* „надимати се“. По Махеку, слч. *bambuch* „глупак“ би заједно са чеш. *bambula* било из мађ. *bamba* „глуп“ (Machek 44), но иза овог слч. значења може се претпоставити семантички развој потврђен у другим слов. језицима: „трбух“ (сх., укр.) > „трбоња“ (сх.) > „дебелко, трапавко, неотесанко“ (пољ.).

М. Б. / А. Л.

бангав в. бага¹

- бигар** *би́гар*, *-гра* т. „сига, седра, шуљикав кречњак који се ствара на изворима и слаповима; талог који се нахвата у котловима и посућу од воде у којој има много калцијумкарбоната“ (Србија, РСА; Србија, Далм., РЈА), „слузав талог који се нахвата у вину кад прелази у сирће“ (Ресава, РСА); *би́гар* „подводно земљиште поред извора“ (Црна Река, Марковић 1986); *Бигар* топ. и хидроним (си. Србија, РЈА); покр. *би́гра* f. „седрена наслага на поду пећине“ (Херц., РСА), као топ. (ако је f. pl.) *Бигре* (РЈА); дијал. *би́гѝр* т. „камен сига, бигар“ (Пирот, Живковић), и мтоп. (Лужница, Манић 59), *би́гор* т. „id.; горчина, невоља, јад“ (Врање, РСА, акц.); *би́гѝр* adj. indecl. „горак, љут (о јелу)“ (Лесковац, Митровић; Левосоје, Златановић; Момина Клисура, РСА), хидроним *Бигор* (XIV в., г. Метохија, РЈА; Скопска Црна Гора, Томић Св. 1905:426), топ. *Бигор*, геп. *Бигра* и *Бигора* (Љешанска нахија, Ердџановић 1926:172); придев *би́грен* (РСА), хидроним *Бигренац* (си. Србија), *Бигреница* f., од XIV в., село код Ћуприје (РЈА), антропоним *Бигрѝн* (1249, Захумље, MS 34); такође *би́гѝрѝи* (г. Морава и Изморник, РСА; акц.), *би́гѝрѝив* „који има у себи бигора (о води)“, *би́горан* „који је од бигора“ (РСА), *би́гѝрѝив* покр. „који јако горчи, веома горак“ (Врање, РСА; акц.); изведеница *би́гѝрѝија* f. „вода у којој има бигора“ (Скопска Црна Гора, РСА; акц.). Овамо можда и *ба́гра* „бигар“ (Београд; Драгачево, РСА), одатле глагол *заба́греѝи* „загорети; прекрити се слојем гара, рђе, нечистоће (о суду)“ (Војв., РСА), дијал. *заба́греѝи* (Косово, Елезовић).
- Балканска реч, вероватно супстратног порекла, уп. мак. *бигор* „бигар, сига, сталактит; горчина, мука“, придеви *бигорен*, *бигорлив*, глаголи *бигороса*, *бигоросува* „хватати се (о кречу на посуди)“, топоним *Бигор Доленци* село код Кичева (ИМ), манастир Св. Јован *Бигорски*; буг. *би́гор* „шуљикаст кречњак; течност која излази мртацу из уста“ (Банско), одатле придеви *би́гѝрен*, *би́гѝрѝив*, такође и у значењу „јако слан“, *бигоров*; алб. *bigorr* „травертин, вински среш, зубни каменац“; арум. *gigór* „бигар“, мегленорум. *ghigór* „id.“ (*gi-* < *bi-*), топоним у Епиру Γκικóροσ [Гигóро].
 - ◆ Старобалкански предлогач речи можда је већ посредно потврђен именом језера *Begorritis* у Македонији које наводи Ливије XLII 536 — било би то данашње Островско језеро, названо по кречњачким стенама које га окружују (Budziszewska 1991; прихвата Станишић 1995:81). Русуова „коренска“ етимологија овог хидронима од ис. корена **bhog-* „тећи“ (Russu 1967:93), коју наводи Budziszewska l.c., изгледа мало вероватна. Вокализам *e* према *i* савремених облика најбоље се објашњава претпоставком да Ливије предаје гр. **Βηγορῆτις* где *-η-* стоји за *-i-*. Можда се ради о префиксалној сложеници са *bi-*, уп. алб. *mbi-*, *bi-* = стинд. *abhi-*, гр. *ἄβι-*, такође трач. **bi-* (Георгиев 1977:99; Duridanov 1991:36). Евентуално протоалб. **bi-gur-na-* „петрефакт, окамен-ина“ < **ambhi-gʷi-no-*, уп. алб. *gur* „камен“ (*-rr* у *bigórr* своди се на консонантску групу). Јсл. праоблик гласио је **bigъъ* (мак., буг. *o*, сх. *a*, *ъ* < *ъ*, уп. Skok l.c. и горе пиротско *би́гѝр*); *ъ* у другом слогу ту је могло настати и из предсл. *й* и из *ѝ*. Коренско *a* у *ба́гра* према *и* у *бигар* можда

је плод укрштања са псл. [багра] „боја“, или из **ь* < **i*; та разлика одражавала би дијалекатску (акцентолошку?) бифуркацију дословенског предлошка, или ранији датум позајмице облика са -*a*-, чији је ареал севернији. Мешање синонима [сига], багра и бизгар на тлу Србије може се илустровати податком да се горепоменути поток Бизгар налази код села Сига (RJA I 288). С обзиром на географску распрострањеност речи бизгар Skok l.c. закључује да је она предсловенска, можда илиро-трачка, из области назива за камење као [карпа]. Напротив, Селищев 1931:323 просуђује *bigórr* као славизам у албанском, слично Çabej 1976 (из македонског).

А. Л.

биж *bîž* m. „грашак, *Pisum sativum*“ (Вук, Бока, Дубровник, Далм., РСА), *bîžja* f. (БиХ, РСА), *bîžjañ* (Далм., РСА), *биџи* coll. (Синь, Скрадин, Šulek), *биџић* (Црес, Šulek), *биз* (Далм., Skok I 164), *биџ*, *биџељ*, *биџелин* (Грбаљ, Lipovac–Radulović); овамо вероватно и *грах виш* (Stulli), *виш* m. „сочиво“ (Stulli).

- Позајмљеница из млет. *biso* „*Pisum sativum*“; уп. слн. *bîž* m., *bîži*.
- ◆ Skok I 164–165; Bezljaj I 23. Од лат. *pisum* „id.“, широко одраженог у ром. језицима (REW 6543); на млетачки извор упућује озвучење иницијалног лабијала (уп. Vajs 1984–1985:238–239 и Vajs 1994:130). За даљу етимологију лат. *pisum* < гр. πῖσος, πῖσων уп. DELI 935 и Vajs 1984–1985 l.c. Сх. облици са иницијалним *v*- су секундарни. Нејасно *бизуле* „*Pisum sativum*“ (Муртер, уп. Vajs 1994 l.c.).

Б. С.

боблија *bòblija* f. „гомила, хрпа (нпр. меса)“ (Срем, РСА), *бòбџија* „id. (нпр. банкнота); могила, хумка, преисторијски тумул; брдо одређеног облика: заравњено, плећато, голо“ (Војв., сев. Србија, РСА), (метафорично) надимак јаком и развијеном човеку (Ресава, РСА), „хрпа, гомила“ (Козара и Грмеч, Скарић 1918:223), „брдо, главица“ (Ускоци, Станић), „врлетно и непроходно земљиште; снеговита зима“ (Прошћење, Вујичић), „шума“ (Г. Пјешињици, Петровић Д. 1972:50), *бобџија* „стрма и стеновита страна“ (Загарач, Ђупић). Распрострањено у топонимији, као назив за стара гробља са тумулима и за орографске објекте и терене одређеног изгледа, у варијанти са -*л*- само у сливу Колубаре, а у облику *Бòбџија* / *Бобџија* на широком простору зап. Србије и ЦГ од д. тока Саве до Скадарског језера и у зап. Босни (детаљније Скарић 1918:222–223). Од 1746. *Бобџија* планина на сев. граници Црмнице (Драговић 1891:13).

- Прасловенски дијалектизам, уп. глуж. *boblja* „кврга, луковица“ (Pful), даље длуж. *bobjel* „луковица“, *boblišk* dem. „дугменце“, *bobel*, *boblišk* „бобице (ловора и сл.)“ < псл. **bobbь(ja)*.
- ◆ Вероватно контаминат двеју псл. основа, **bqьbьl-*, уп. [бубла], и **obьl-*, уп. [обло]. За слично укрштање у луж. *bubli jejo* поред *wobli jejo* „тврдо кувано (досл. обло) јаје“ уп. Schuster–Šewc 1630. У Пфуловом речнику *boblja* је преведено нем. речју *Knollen* за коју Ристић/Кангрга дају значења „бубла, грмен, комадина; кврга, гука, чворуга; кртола, луковица“; одатле је потребан

само мали помак до „гомила, земљишно испупчење“, уп. енгл. *knoll* „брежуљак“ од исте герм. основе. Суф. *-ija* свакако је настао секундарним преобличењем првобитне *i*-основе **boblъ*, до којег је могло доћи још у доба племенског јединства (**boblъ-ja > boblija?*), или после VII в. независно на обе стране, будући да је он продуктиван у оба језика (уп. глуж. *bobrija, hadrija, keklija* итд., Schuster-Šewc 46; у сх. *-ija* служи за адаптацију основа на *и*, како страних, тако и домаћих, нпр. *момчад, -ади f. > момчадија*, Skok I 8, уп. и Skok I 711–712). Варијантност *Боблија / Бобија* може се објаснити двојаким рефлектовањем изворног лика **boblъ* са непалаталним и палаталним завршетком: стсрп. **бобъл, -бли f. > бобл-ија*, поред **бобълъ, -бљи f. > *бобъл-ија > бобија*, уп. *б(ј)ежанија < б(ј)ежан, -ани f.* поред *б(ј)ежањ, -ањи f.* (РСА). Испадање гласа *л* иза лабијала типа *зобљу > збљу* карактеристично је за црногорске говоре (Ивић 1956 § 160), а чини се да облик *бобија* има своје изходиште управо на југозападу, одакле је метанастазичким процесима проширен на север, у данашњу сев. Србију (где се меша са *боблија*) и пренет у зап. Босну (у ист. и центр. Босни и у Херц. реч није забележена). Њен српскохрватски и општесловенски ареал допушта да се она окарактерише као познопрасловенски србизам, уп. Лома у *Prastowiańszczyzna i jej rozpad* (у штампци). До сада су сх. и луж. реч биле разматране засебно. За сх. *боб(л)ија* Даничић у RJA I 464 упућује на *бубла* и обоје изводи из корена који је у *бубањ, бубајти* — што је већ близу правог решења, док Скарић l.c. просуђује ову реч као предсловенски, романски остатак. Јовићевић 1911:406 и Ђупић 1981:172 везују *бобија* са [боб], а слично решење предлаже Шустер-Шевц за глуж. *boblija*, претпостављајући контаминацију овог псл. фитонима са глуж. *bublina* „(шупље) дугме“ (Schuster-Šewc l.c.). Уп. и Sadnik/Aitzetmüller 165.

М. Б. / А. Л.

бог-вес *бѡг-вѣс* adv. покр. „у великој мери, много, премного“ (Пива, Вуковић 1940:380), *бог весак* „id.“: *било иг је бог весак оставио* (Ускоци, РСА; Станић), *бѡг ѿе вѣсѿ* „бог зна“ (сз. Србија, Војв., РСА), кајк. *бог си веци* „бог би га знао“ (Пригорје, Skok III 575).

- Из окамењеног цсл. *богъ вѣсѿѿ* „Бог зна“, уп. рус. *бог вестъ* у изразу *не бог вестъ какою* „није богзна какав“.
- ◆ Даничић I 195 даје три стсрп. потврде ове синтагме. За њено значење уп. *богна колико* „много“, као и синонимне изразе у другим језицима, нпр. енгл. *God knows*, нем. *Gott weiß*. Облик *вес* показује нормалну дијал. промену *-сѿ > -с; вѣсѿ < вес* адаптацијом према једном од постојећих типова тематског презента (нпр. *мѣсѿ*); *весак* према именици *весак*, det. од [вѣс] „глас, реч“ (РСА); полазиште преосмишљења можда треба тражити у синтагми **Бог вес' ак(о)...* Доследно *е < ѣ* и у Црној Гори сведочи о екавском изговору српсл. језика у јек. пределима (уп. нпр. Младеновић 1995:41–47). Псл. глагол **вѣдѣти* „знати“ иначе није оставио директне континуанте у сх. језику, уп. [поведати].

П. И.

бусија *бусија* f. „заседа, заклон“ (НП Вук; књиж., РСА), „они који се налазе у бусији“ (Босна, РСА), *бусијски* adj. „који се односи на бусију, подмукао“ (Војв., РСА), *бусијаш* m. „онај који вреба из бусије“, *бусијашки* adj. „који се односи на бусијаше, подмукао“; такође *бусија* f.

„заседа, заклон“ (Босна, грађа РСА), *йусџја* (Косово, Елезовић), *йусџја* (Трговиште, Златановић). Од XVI в. (РЈА).

- Балкански турцизам, од тур. дијал. *busi, rusi* „заседа“; уп. буг. *пусџа*, алб. *pusi*, арум. *pusie*, слн. заст. *busija*.
- ◆ Skok I 243–244, Škaljić, Bezlaj I 55 као етимон сх. речи наводе само турски облик са *p-*. Почетно *b-* у српскохрватском и словеначком по Скоку би указивало на предосманску позајмљеницу. Међутим, облик са *b-* постојао је и у османском и не мора се реконструисати како то чини Stachowski 1973:65, јер је потврђен у дијалектима већ од XIV в., уп. Севортыан 2:278–279. Име-ница *бусџја* „брежуљак, хумка“ (РСА) не спада овамо, в. [бус].

С. П.

†**Быт** *Бѣиѣ* т. топ. у јуж. Приморју, само у две стерп. повеље: *междуоу Бѣиѣомь* (1296, Милутинова повеља Св. Николи Врањинском); *междуоу Бѣиѣомь, оѣѣ Бѣиѣа* (1296/1621, познији препис исте повеље, Јастребов 1879:225); *Бѣиѣѣ* (око 1316, Светостефанска христовуља, Ковачевић 1890:2).

- Супстратни топоним, рани словенски рефлекс античког имена града Будве *Вѣиѣа*.
- ◆ Име се лоцира у Будвански залив (Томовић 1987:39–40). Старину преузећа читује прелаз дугог *u* у основном слогу античког топонима (за чије потврде в. Мауер 1957:103) у *y* = стерп. *ы*, насупротив његовом очувању у познијем рефлексу *Будва*, који, осим тога, показује и романско озвучење *t > d* (уп. Мауер l.c., Skok I 227). У *Бѣиѣѣ* се удвојеним писањем самогласника (*ѣи = ѣы*) предаје вокалска дужина, односно циркумфлексна интонација: **Бѣиѣ*, која и иначе карактерише сх. рефлексе влат. дугих наглашених вокала, уп. *Рѣм*, *Нѣиѣ* (Лома 1994:22). Стерп. *о*-основа *Бѣиѣ*, ген. *-а* са губитком *й* иза *t* у *Вѣиѣа* вероватно је апстрахована из придева **бѣиѣовск-* од првобитног рефлекса влат. **Вѣиѣа* > слов. **Вѣтѣа*, потврђеног око 950. код Порфириногента као *Воѣтѣа* и код Теофанова настављача као *Воѣтѣа*. Подробно Лома у *ОП XV* (у штампѣ).

А. Л.

веда *веда* f. „неко шумско митолошко биће“: *Полег ѡебе веде ходе* (НП, околина Бјеловара, Lovrenčević 1967:156); овамо можда и *вједа* f. покр., само у изразима *нема га ван вједа божја, није ван ка и вједа* „веома је мршав, слаб“ (Банија, РСА), сложеница *кѣку-вѣда* „страшило којим плаше малу децу, бабарога“ (РСА); такође *вед / вјед* т. и f., пом. рл. *в(ј)еди* фолк. „огромна бића (мушка или женска) у пространим шумама Билогоре“ (Lovrenčević l.c.), аугментатив *вједѣри-на* (књиж., РСА), ик. *видина* „вештица из облака која доноси невреме“ (Зларин, Rajković 1982:562), апстракт (?) *вједина* „дух вештице који док она спава излази из ње и лута“ (РСА), деноминал *ведѣѣи*, *ведѣјем* „бдети“ (Косово, Елезовић), придеви јек. *вједѣиѣ*, *вједѣѣиѣ* „видовит“ (РСА).

- Прасловенска реч, уп. буг. *veda* „митско женско биће“, чеш. *věda* „вештица“, даље рус. *ведьма* „id.“ < псл. **věda* (поред **vědy?*) од *věděti* „знати“, сродно са [вештица], [видовит].
- ♦ Глагол **vědovati* и у буг. дијал. *ведувам* „не спавати, бдети, бити будан“ (Банско), који се у БЕР 1:127 изводи од *veda* (уп. у истом значењу сх. *вилвајти* од [вила]).

П. И.

Весак *весак* т. „имела, *Viscum album*“ (Микаља, RJA), „лепак за птице, лепак“ (дубр. и далм. писци, RJA), *вѣска* f. „имела“ (Дубровник, Šulek), „лепак за птице“ (Бока, Musić; дубр. писци и Кавањин, Бела, RJA; Stulli), *вѣско* п. „лепак“ (Kurelac 1870:51; PCA), *висак* „лепак“ (Parčić 1901 s.v. *vischio*), *виск* „имела“ (Šulek), *вишић* „лепак за птице“ (Бока, Musić; Lipovac-Radulović; Комижа на Вису, Mardešić-Centin 1977; Брач, Вргада, ČDL), *вишиће* п. „имела“ (Скрадин, Šulek), „лепак за птице“ (Мостар, PCA); *бизак*, -зга „имела“ (Загреб, RJA), „лепак“ (Госпић, PCA), *бизг*, -зга „лепак“ (Кухачевић, Хрв. XVIII в., RJA). Од 1415. *виск* „имела“, у значењу „лепак“ од XVI в. код дубр. и далм. писаца (RJA).

- Позајмљеница из итал. дијал. *vesco*, млет. *visco* „имела; лепак“.
- ♦ Итал. реч је од лат. *viscum* „id.“ (уп. DELI 1442–1443). Сх. облици *бизг*, -зга и *бизак*, -зга тумаче се бетацизмом *в > б*, уз озвучавање *ск > зг* на сх. северозападу који се надовезује на слн. језичку територију (уп. Skok III 578). Српскохрватски наставља оба првобитна значења „имела“ и „лепак (од имеле) за хватање птица“. За *Viscum album* у сх. језику постоје и називи *лејак*, *лејек*, *лијей*, *лијейак* (уз очекиване варијанте од *имела*, словенске етимологије и истог значења). Иста биљка се и у другим језицима назива по лепку који се од ње добија (уп. Симоновић 501). Значење „лепак“ има нешто шири ареал (Бока, Мостар, Хрв.). Паралелно постојање *веска* : *вишић* у истом ареалу може се објаснити различитим фонетским ликовима у односу град : село (уп. Vinja 1994), тако у Боки *веска* под утицајем дубр. говора поред обичнијег *вишић* (Musić).

Б. С.

Ветах *вѣѣах*, -ѣѣа, -ѣѣа адј. књиж. заст. и дијал. „стар, овештао“ (Вуков превод Н. Завета, Ст. Новаковић, Дубровник, PCA), дијал. такође *вѣѣак*, -ѣѣа, -ѣѣа (Косово, Босна, ЦГ, Бока, PCA; Загарац, Ћупић); *фѣѣак*, -ѣѣа, -ѣѣа (Паштровићи, Вук; Загарац, Ћупић), *вѣѣи*, -а, -о (Расина и Алексиначко Поморавље, НП из Босне, PCA); *вѣѣи*, -а, -о, одр. *вѣѣи* „испијен, блед“ (Вук 1818; Поцерина, PCA), *вѣѣи* „стар, овештао“ (Пирот, Живковић), „увео, без свежине; избледео“ (Лужница, Манић), „id.; олињао, остарео“ (Тимок, Динић 1988), „похабан, изношен (о одећи)“ (Ниш, Пирот, Тимок, сз. Србија, PCA; Косово, Елезовић), „id.; изветрио (о вину, сирћету)“ (Врање, Златановић), „који је изгубио јачину, сласт (о пићу или јелу)“ (Заглавак, PCA); *вѣѣај*, -јѣа, -јѣа (Призрен, PCA); на југозападу и са *д*: *вѣѣд*, -а, -о = *вѣѣд*, -а, -о, одр. *вѣѣд* = *вѣд*, -а, -о (Херц., ЦГ, PCA). Де-

- номинал (о)вѣиѣде „(из)бледети, (о)старети (о човеку, тканини)“ (Тимок, Динић 1988); апстракта на *-ина*, *-оба vedscina = vedhoba* (Stulli); *вѣиѣица* „масно парче меса, обично лоја, које при кувању плива на површини“ (Ј. Веселиновић, А. Ђурић, РСА). Од XV в. стсрп. *вѣиѣхъ* „стар (о одећи и коњској опреми)“ (Дубровник, Даничић), *вѣиѣшина* (sic!) „старина“ (Новаковићева Александрида, РЈА).
- Балтословенски придев, уп. стсл. *вѣиѣхъ*, буг. *вѣтхъ*, чеш. *vetchý*, пољ. *wiotchy*, рус., укр. *вѣтхий*, блр. *ветхі*, све: „стар, овештао“ < псл. **vetъxъ* = лит. *vėtušas* „стар“ < бсл. (ие. дијал.) **uētusos*.
 - ◆ Уп. даље лат. *vetus, -eris* „id.“, гр. (ε)έτος „година“ и др. (Фасмер I 307, Skok III 582, Machek 686–687, ЭСБМ 2:107–108, Schuster-Sewc 1619, БЕР 1:139, ЕСУМ 1:366; Pokorny 1175). Сх. дијал. облици објашњавају се променама након губљења гласа х односно његове супституције са *к*, *г*, *ј* као и метатезом (уп. **вехнути**) или упрошћавањем тешких сугласничких група, уп. буг. дијал. *вет*, *вехт*. Облик *ведг* вероватно од **vedg < *vėtg (g < x)*. Облици са *к* могли би се објаснити и заменом необичног завршетка *-ѣхъ* продуктивним придевским суф. *-ѣкъ* и просудити као псл. дијалектизам, уп. мак. дијал. *вѣткъ* (Солун), чеш. дијал. *vetký*, глуж. *wjetki*, длуж. *wjatki*, пољ. заст. *wietki*. Дијал. *вѣиѣица* „масно парче меса, лоја“ у РСА је стављено под хомоним [**вештица**] < **vėšč-ica*, с обзиром на опис значења и веровање да вештице кад их баце у воду не могу потонути (Вук 1818 s.v.), али уп. струс. *ветшина* / *ветчина* „димљено месо, особито свињско“, у опозицији према *свѣжсина* „свеже, несољено (свињско) месо“, *салѣце ветшиное*, савр. рус. *ветчина* „димљено свињско месо од бута“, придев *ветчинный*. Сх. паралела потврђује исправност извођења рус. речи од **vetъxъ* (Фасмер I 397, где се наводе и друге етимологије). Рус. *тч* поред *ти* могло би се објаснити и деривацијом од псл. варијанте придева на *-ѣкъ*; за сх. *иѣи* < *ѣи* уп. *вѣиѣиѣи* < **ветшати** и *вѣиѣи* s.v. **веташ**; в. тамо и неколико изведеница на *-ина* које би, ако нису аугментативи од основне речи, могле бити резултат преобликовања апстракта **vetъšinā*.

А. Ј.

- веташ** *вѣиѣаш* f., instr. *вѣиѣаши* „плесниност, устајалост“ (Пољница, РСА); чак. *вѣиѣош*, *-и* f. „стареж, гњилеж“, придев *вѣиѣошан* (о вину), деноминал *извѣиѣиѣиѣи се* (Брусје, Dulčić 1985), *вѣиѣош*, *-а* m. „вино које заудару на стару бачву“ (Далм., Херц., РСА), *вѣиѣаж* f. „стареж, мана у вину“ (Брач, РЈА; акц.?); *вѣиѣеж* m. и f. „стареж, старудија“ (КМ; Дворска у Поцерини, РСА); *вѣдѣаш* m. „id.“, аугментатив на *-ина* *ведѣашина* (НПосл, РСА), придев *ведѣашѣив* „који заудару на плесан, буђ (о вину)“ (књиж., РСА); *вѣиѣушина* „старе хаљине, старудија; старачка изнемоглост, сенилност“ (Врање, РСА; акц.?); чак. *вѣиѣошѣина* „задах старежи“ (СДЛ). Овамо свакако и *вѣиѣи* f., само у Вук НПр № 13, о старцу и старици: *Две сѣаре оклејане вѣиѣи, сухе као авѣиѣи*.
- Прасловенска реч, уп. стсл. *вѣиѣиѣиѣи* f., чеш. *veteš* f., рус. *ветошь* f., укр. *вѣтош* f., блр. *веташ*, све: „стара ствар“ < псл. **vetъšъ*.
 - ◆ Изведеница *i*-основе од придева **vetъxъ* „стар“ > **веташ**, уп. ЭСБМ 2:98–99, без сх. потврда. Сх. облик изворно је гласио **вѣиѣиѣи* f., gen. *вѣиѣиѣи*; прво-

битни деклинациони тип трансформисао се услед тежње да се разбије или преобличи група *иши* настала у падежима где је *ь* било у слабом положају и под утицајем продуктивних суфикаса. У *ветшати*, *ветшати* непостојано *a* из пом.-асс. пренесено је у основу свих падежа, при чему је (према суф. *-аши* m.?) могло добити секундарну дужину (хварско *вѣшош* < *вѣиши*); у *вѣшош* завршетак *-(a)ш* замењен је суфиксом *-ош*; у *вѣшеж* је *-еж* дошло према *сѣшеж*; облик *ведаш*, *-аша* поред наслањања на суф. *-аши* показује и *д* < *и* као у придеву *ведаш* < *вѣшаш*; *ведашина* је пејоративни аугментатив на *-ина* као и *вѣшушина* према типу *орл-ушина*, *вѣшоштина* према типу *сиромаштина* (CDL), премда би се код ових изведеница на *-ина* могло помишљати и на преобличење придевског апстракта **ветшина* од **ветъхъ* (в. *ветях*). Хапакс *вешти* f. pl. своди се на **вешти*, са метатезом *иши* > *иш* као код глагола *вештаити* < **ветшати**, што је други начин разрешења овог консонанског споја. РСА и РЈА погрешно поистовећују ту реч са *в(ј)ешти* f. = *вештица*, а Skok III 582 са цсл. *вештиъ* „ствар“, док *вѣдши* правилно ставља под *вѣшаш*, додуше без даље тврбено-компаративне анализе.

А. Ј.

ветшати *вѣшати*, *-ам* impf. „старети“ (књиж., РСА), *вѣшати* (Лика, РСА), *вѣчати* (ЦГ, Левач, РСА), *фечати*, *вѣичати* (Његош, Буковица, Златибор, РСА), такође pf. са префиксима: *свѣшати* (Stulli s.v. *vedscati*), *иовешати* (НП из Срема, РЈА) поред *иовешати* (НП из Босне, РЈА), *овѣшати* (Вук, РЈА), *овѣшати* (РМС), *извѣшати* (Србија, РСА), *извѣчати* (Ужице, Буковица, РСА; Пива и Дробњак, Вуковић 1940:387, 395), *извѣчати* (Шумадија, РСА), *извѣчати* (Чумић, Грковић Ј. 1982), *извѣчати* (Херц., РСА), *овѣчати* (Пива и Дробњак, Вуковић 1940 l.c.) итд. Стсрп. *обѣшавати* impf. (Даничић).

- Прасловенски глагол, уп. стсл. *вѣшати*, *обѣшати*, слн. *vetšati se*, чеш. *vetšeti*, *zvetšeti*, рус. *ветшатъ*, *обветшатъ*, укр. *ветшати*, све: „(о)старети“ < псл. **vetšati*.
- ◆ Деноминал од **vetъхъ* „стар“ > *ветях* (и сл.), уп. Skok III 582; по образовању интранзитив на *-ѣти* са *ѣ* > *a* иза *ѣ*. У сх. говорима по губитку слабог полугласа *иши* се стапа у *ч* или метатезом прелази у *иш* (тако можда и у укр. *вѣштатися* „скитати“ ако је од *ветшатися*, како претпоставља Потенба, в. ЕСУМ 1:367); уп. још варијанту придева сх. *вехи*, буг. *вехът*; *вѣчати* је могло настати укрштањем оба лика. Лик *овѣшати* према стсрп. (из стцсл.) *обѣшавати* је новообразовање или варијанта на **объ-*. Дијал. *бѣчалина* „стара лађа“ (Љубиша, РЈА), „празна напуштена кућа (у овом значењу и *бѣчалица*); велика вртача“ (ЦГ, РСА) било би по Скоку l.c. од **обвешалина*, но ова реч се јасно везује за глагол *бѣчати* „бити празан, пуст, зјапити“ присутан на истом терену (РСА), сам за себе сводив на **обвешати*, али тешко одвојив од [**бечити** (се)]. Псеудојекавски облици *извѣшати* / *извѣчати*, које наводи РСА, немају потврде у тамо датим примерима.

А. Ј.

вехнути *вѣхнути*, *вѣхнѣм* pf. „губити свежину, сушити се, венути (о биљкама); губити снагу, слабити (о човеку)“ (НП, књиж., РСА s.v. *венути*), такође са префиксима: *иревехнути*, ик. *иревехнути* (Бела,

Стулић, НП са Шипана, RJA s.v. *prevenuti*), *увехнуџи* (Микаља, RJA) > *уфѣниџи* (Жумберак, Skok III 576). Од XVI в. код приморских писаца (RJA s.v. *venuti*).

- Јужнословенски глагол, уп. буг. *вѣхна* / *вѣхна* поред *вѣна* „венути“, слн. *(o)věhniti* „(с)венути, (о)слабети“ < **vexnŕti*.
- ◆ Образовање свршеног вида на *-нр-* од основе придева *vex-* „стар“, потврђене у сх. и буг. говорима, настале метатезом од **vetъxъ* након испадања слабог полугласа (уп. **ветях**). Губљење *и* пред *н* у **vexiŕnyџи* > *вехнуџи* као нпр. у *масџна* > *масна*. Изворно **vexiŕnyџи* „постати стар“ представљало је облик тренутног вида према *вешџаџи* < **ветшати** „старети“, да би доцније свест о тој вези избледела и *вехнуџи* се почело доживљавати као фонетска варијанта глагола трајног вида и другог порекла [**венути**], са којим се на подручју губљења *x* формално изједначило. Уп. у две песме исте збирке (НП МН V 1, № 18:31 и № 24:78) забележене у истом месту — на Шипану — од исте особе дублету *џревехнуџи* (о шуми) и *џривенуџи* (о умирућој девојци). Сазвучност или чак потпуна хомонимија је, уз блискост значења „увенути“ и „остарети“, утицала на сужење семантике *ве(x)нуџи* према *венуџи*. Посреди је семантичка контаминација та два глагола, а не фонетски утицај **sъxŕti* > [**сахнути**], буг. *сѣхна* на *венуџи* < **vedŕti*, који претпостављају Skok I.c. и Георгиев 1960:12, уп. и БЕР 1:138–139. Укршгање са *вешџица* у *џовешџџерим се* 1. sg. „постати ружан као вешџица (о остарелој жени)“ (Врање, Златановић), уп. *вѣџиџица* s.v. **ветях** и *вешџи* s.v. **веташ**. Од облика са метатезом *вехџи* изведени су и глаголи *извешџџи*, *извешџило* „избледети, остарети (о оделу)“ (Врање, РСА; инф.?), *(o)вешџе* „id.“ (Пирот, Живковић), уп. буг. *(до-, за-, из-, о-, у-)вехтея* : *вехт*. Наслањање на деноминал од *вешџар* у *извешџиџи* „постати сенилан“, *извџеџерео* „излапео“ (РСА), *остџарџл* — *извешџрџл* (Лужница, Манић).

А. Ј.

вештати в. ветшати

виглед *вџглџд* т. „отвор на забату, отворен забат; природан отвор на пећинском своду“ (ваљевска Колубара, Качер, РСА); *Вџглџди* два отвора на своду Мале пећине у селу Петници код Ваљева (усмено А. Ј.), одатле као геолошки термин „вртача која се каналом продужава у пећину“ (Цвијић, РСА); кајк. *виглед* „огледало“ (Бедња, Skok III 585); ороним *Виглед* вис са рушевином града на Подвележи код Мостара (карта).

- Прасловенска реч, уп. слч. заст. *vŕhl'ad* „окно на крову“, чеш. *vŕhled* „поглед, видик, видиковац“ поред *vŕhlidka* „прозорчић у вратима“, топ. *Vŕhled*, *Vŕhlidka*, пољ. дијал. *wygląd* „прозорчић, обично на крову“, укр. дијал. *вигляд*, *выгл'ад* „прозор“ (Жилко 1955:301), даље блр. дијал. *вџгледка*, *вџгледка* „огледало“ (ТС) < псл. **vŕglџџъ* поред **vŕglџџька*.
- ◆ У разним значењима може се радити о формално подударним али међусобно независним поствербалним образовањима од **vŕ-glџsti* / *-glџdati* са различитим ареалима на опшгесловенском плану: 1) „прозор“: сх. дијал. (сз. Србија), слч.,

чеш., пољ. дијал., укр. дијал., уп. Ivić 1956:146–147 (тамо и о „крову на *виглед*“ као термину народног градитељства), Schütz 1957:43 (о хидрографском термину), Лома 1985:106–108 (тамо и други пример реликтног чувања префикса *у-* у сливу Колубаре: хидрографски назив *Видан* поред [издан]); 2) „видиковац“: сх. (херцеговачки ороним), чеш.; 3) „огледало“: кајк., блр. дијал. (не треба искључити паралелне творбе, јер се глагол *вигледѝ* „изгледа“ реликтно чува у бедњанском говору, в. Skok l.c.).

А. Л.

ВИХОДА *вихода* f. (?) дијал. „пут(ељак), стаза, пролаз, прелаз и сл.“ (босанска Лепеница, Rudić 1963:146); мтоп. *Вихода* у селима Ознику, Врандуку, Заворцу (id. 147).

- Словенска реч, уп. рус. дијал. *выходá* pl. „мостифи од дасака за прелаз из једне зграде у другу, за пренос терета из брода на обалу“ (СРНГ), даље чеш. *východ*, глуж. *wukhód*, длуж. *huchod*, пољ. *wuchód*, рус. *вѣход*, укр. *вихід*, блр. *вѣхад*, све: „излазак, излаз“, изведенице од псл. **у-ходити* „излазити“.
- ♦ У свим осталим слов. језицима поствербал од овог глагола је маскулиnum: псл. **уходѝ*; сх. фемининуму и по облику и по значењу најближе стоји рус. хетероклитни плурали *выходá*. Сх. реч важна је као један од ретких случајева реликтног чувања псл. **у-* на штокавском терену, уп. **ВИГЛЕД**. Тај префикс је на словенском југу жив само у неким чак. говорима у Истри (Mačeski 1930) и на Цресу (Houtzagers 1985:393–394), у кајк. наречју и у зап. слн. дијалектима (уп. Skok III 585, без савремених чак. потврда и шток. реликата). Rudić l.c. исправно пореди *вихода* са *виглед*, али предлаже погрешно етимолошко решење (**виш-хода*). Уп. још [ХОДИТИ].

П. И.

ВИШ *виш* m. „врста траве, *Lasiagrostis calamagrostis*“ (ЦГ, Вук; јуж. Далм., RJA; Stulli; ист. Херц., Bugarski 1967:95), *вишевина* f. (Симоновић), *виш* „врста траве, *Sesleria coerulea*“ (ЦГ, PCA; Симоновић; Загарач, Ђупић), *вишиће* coll. „перуника, *Iris germanica*“ (Скрадин, Крк, RJA; Šulek); овамо можда и: *виџ*, *виџ* „*Lasiagrostis calamagrostis*“ (Бока, PCA), *виџ* „*Sesleria coerulea*“ (Бока, Šulek), *виша* „висока трава, слабо сено“ (Ускоци, Станић), *вишка* „врста жутог цвећа“ (Раб, RJA).

- Прасловенска реч, уп. цсл. *вишь*, слн. *vīš m./f.*, чеш. *viš*, *viš*, пољ. *wisz*, рус. дијал. *вишь*, *виш*, *виша*, блр. *виш*, *виша*; даље укр. дијал. *вишар*, *вишарец*, све називи за врсте траве < псл. **višь*.
- ♦ Даље паралеле у балт. језицима: стпрус. *wissene*, лит. *viksvà*, *vikšvà*, *vikšris*, *vizgà* „врста траве“. Уп. ЭСБМ 2:159, 171 s.vv. *Вис1*, *Виш1*, ЕСУМ 1:387, Maček 691, Фасмер I 325–326; о дијалекатском карактеру речи на псл. плану Куркина 1992:64. Скок нема. По Шустер-Шевцу луж. потврде *wiś*, *wiś* имају другу етимологију (Schuster-Šewc 1594, 1603–1604, 1144 s.vv. *wiś* 3, *witka*, *powiś*, *powitka*). Ускочко значење *виша* „висока трава“ може се тумачити паретимолошким наслањањем на *висок* (сличну појаву уп. у чешком, Maček l.c.). Према БЕР 1:157 овај фитоним — који иначе у бугарском није потврђен —

реликтно би се чувао у топ. *Вишовград*, што је мало вероватно. Уп. *Виш* мтоп. у Тамнави (карта). За фолклорну употребу речи у сх. в. Sikimić 1996a.

Б. С.

Влаоле в. Лаоле

Влашићи *Влашићи* m. pl. „звездана група Плејаде“ (Вук; Гружа, Петровић П. Ж. 1948:334, 495; Пољица, Ivanišević 1905:298; Слав., ЦГ, Лика, књиж., RJA), *Влашић* (Пољица, Ivanišević l.c.), *Власи* (Зоруновац, РСА), *Власци* (Левосоје, Златановић; Бујановац, грађа РСА; Крајиште и Власина, Николић Р. 1912:250), *Влачићи* (Тимок, РСА; Петровац на Млави, усмено С. Ракић), *Влашићи*, *Влашићи* (Ивић/Бошњаковић/Драгин 1994:372), *Влашчићи* (Кикинда, усмено П. И.; Скопска Црна Гора, Петровић А. 1907:505; РСА), *Влашиччи* (Пирот, Живковић); овамо свакако и *ласџарице* (Сењ, Maretić 1882:171), кајк. *ласџари* (Пригорје, Rožič 1908:108), *ласџари* (Самобор, Lang 1914:219), *ласџори* (Ступник, Kogenić 1896:145), *хласџарице* (Вараждин, Maretić 1882:171), све: „Влашићи“. Око 1700. *Влашићи* (НП Божишић 1878, № 1, стих 6); *власожецац* у глагољском мисалу (Stulli).

- Прасловенски астроним, нејасне етимологије и изворног облика, уп. цсл. (XIII–XVI в.) *власожељци*, *власожилишићи* / *-жељшићи*, *власежељшићи*, мак. *Власи*, буг. *власите* „Орион“, *власците*, *власците* „Плејаде и Орион“, *властите*, *власиковето*, *власиковите*, *власиковия*, *власиковци*, *лџиковете* „Плејаде“ (Koseska 1972:85–86), *влах* „сазвезђе Телец“, слн. *vlastovice*, рус. *Волосожары* „Плејаде“, струс. *волосыни*, *волосјанка* „id.“, укр. *Волосожар* „Орион“.
- ◆ Miklosich 393 (s.v. *volchŭ*) повезује сх. *Влашићи* са етнонимом [**Влах**], али на овај астроним упућује и у посебној одредници *vols-*, под коју смешта рус. облике. На етноним указују и БЕР 1:163–164 и Koseska 1972:85. Maretić 1882:171–172 сматра да је у Миклошичевим примерима први део сложенице [**влас**], подсећајући на грчки мит о Береникиној коси. Слично Skok III 609, уз напомену да је други део „покраћен на *-ић*“. Фасмер I 372 такође пореди *волосожары* са рус. *во́лос* „длака“, али указује и на рус. *весојары*, *висојары* „Плејаде“, *стојары*, *стојарье*, *вышезár* „Велики медвед“ (помишљајући за ово последње на *высокий* и *заря*), док рус. *стојары* „Плејаде“, дијал. и *сожар*, *сажар* „id.“ изједначава са рус. *стожар* „стожер“ (Фасмер III 764). Иванов/Топоров 1973:167–168 и Иванов/Топоров 1974:49–52, за разлику од Фасмера, све рус. потврде, међу којима и *стојары*, сведе на **волостожары* и повезују их, заједно са сх. *Влашићи*, са култом *Волоса* (који се на северу Русије и у Поволжју спаја са култом медведа), поредећи рус. дијал. *волосыни* (Псков, почетак XVII в.) са авест. (sic!) називом за „Плејаде“ *Periŋe* (заправо пашто *pērīŋe*). Везу првог дела сложенице са словенским богом Волосом подржава и ЕСУМ 1:421. Лома 1987:41, прихватајући митолошко порекло овог астронама, указује на земљишне објекте — имена суседних брда *Влас* и *Власићи*. О другом делу сложенице сасвим хипотетично Budziszewska 1985:87–88. Слн. потврде Bezljaj I 164 ставља под *gōst* „густ“

не објашњавајући други елемент. Наведене слов. варијанте астронима, упркос великим фонетским разликама, могу се подвести под заједнички именитељ захваљујући истом денотату и постојању фонетског минимума: *vlst*; наслањање на етник *Влах* резултат је паретимологије, која је подстакла образовање других астронимских синтагми са етнонимом *Власи*: буг. *vlásя слама* „Млечни пут“, *vláшко(в)а кола* „Плејаде“ (Koseska 1972:86). Слн. *gostosèvci*, *gostoževci*, *gostosejci*, *gostosejčiči*, *gostožirci*, *gostožerci* такође је резултат паретимолошког преобличења (Skok III 609). За ареале распрострања назива *Влашићи* код Срба, Хрвата и Словенаца в. Kale 1991:250.

Б. С.

врах *vrâx* / *vrâ*, пот. рл. *vrâови* т. дијал. „гомила, хрпа (снопова за вршидбу или овршеног жита)“ (Сврљиг, Пирот, Књажевац, Заглавак, РСА; акц.?), *вра* „гомила (жита, пасуља, тикава, земље)“ (Тимок, Станојевић 1927), *vrâ* „гумно са житом за вршу“ (Лесковац, Митровић; Лужница, Манић; Свиница, Томић 1984), „снопови пшенице наслагани на гумну“ (Лужница, Ћирић 1983; Рељан, Златановић), „жито које се врши на гумну; количина пшенице која се добија од једног вршаја“ (Ратаје — Крмољ, Д. Жапско, Златановић), „вршај“ (Пирот, Живковић), „гомила, хрпа“ (Тимок, Динић 1988; Бучум и Бели Поток, Богдановић 1979); прилошки „много“: *Имам вра бриге и работије* (Сврљиг, РСА); деминутив *врашѝк* „гомилица“ (Тимок, Динић 1988).

- Прасловенски дијалектизам, уп. цсл. *врахъ* „млаћење; гомила; гумно“, мак. *врав* „вршај“, дијал. *vrââ* „гумно“ (Костур, Шклифов 1977), *враф*, *вра* „жито које се поставља за вршење“ (Гостивар, Поповски 1970:106), буг. *врах* „снопови набацани на гумно за вршидбу; жито овршено за један дан; група, гужва; гумно“, дијал. *вра^x* „снопови за једно вршење; гумно“ (Ћустендил, Умленски 1965:217), рус. *вóрох* „хрпа, гомила растреситог материјала (обично о житу и слами); велика количина, мноштво нечега“, укр. *вóрох*, *вóроха* „гомила; гомила неовејаног жита“, блр. дијал. *вóрах*, *вóрох* „гомила, хрпа“ (ТС), „гомила ђубрива или жита“ (Полесје, Выгонная 1968), прилошки „много“ (СПЗБ) < псл. **vorxъ* „вршење“ од **verxti*, **vьrxъ* „врећи, одвајати зрневље од класја помоћу волова“.
- ◆ Уп. Skok III 625, Фасмер I 355, БЕР 1:182, ЕСУМ 1:429, ЭСБМ 2:196, све без сх. потврда. Поствербал је првобитно означавао радњу, затим објекат радње, па место радње. За значење „гомила жита, снопова“ > „гомила, хрпа“, уп. лет. *vârsms* „хрпа овршеног жита; гомила, мноштво“. За даље ие. везе уп. Pokorny 1169–1170. Ареал сх. именице ограничен је на ји. Србију и надовезује се на македонско-бугарски. На ширем словенском плану реч је о (источно)јужнословенско-источнословенској изоглоси (јер је вршење помоћу волова и коња било скоро једини начин вршидбе на Балкану, у зап. Украјини, Русији, Полесју, Румунији, док су зап. Словени користили други вид вршидбе — млаћење). Позајмљено у рум. *vraf*, *vрав* „хрпа снопова или плевe на гумну; гумно; гомила“ (Mihăilă 1960:54) и алб. *vrah* „хрпа снопова, крстина“. В. Bjeletić 1991:162–164; уп. [врѝи].

М. Б.

гела *гѐл, гѐла, ђѐл, ђѐла* interj. „ходи, дођи, хајде овамо“ (НП Вук, БиХ, РСА).

- Балкански турцизам, од тур. *gel* „дођи“, imper. од *gelmek*; уп. буг. дијал. *гел*, рум. дијал. *ghelai* „id.“.
- ◆ Skok I 477–478, уп. Miklosich 62 који из истог тур. императива изводи и сх. узвик **ела**, слично Севортян 3:16. Варијантност *z* : *ђ* може бити како сх., тако и тур. дијал. појава, уп. тур. дијал. *cel, cit* (Jusuf 1987:163–164). Сх. облик са финалним *-a* пре *ће* бити по аналогiji са *ела, дела*, него од тур. оптагива *gele* (како предлаже Skok l.c.). Осим у адвербијализованој изреци *ђел земан, ђий земан* „кад-тад, временом“ (Косово, РСА), исти тур. глагол се у сх. среће и у другим глаголским облицима у неким окамењеним изразима (в. Skok l.c.).

Ј. В.-П.

глаголац *глаголац* m. покр. „звечак у звона, бренте“ (Лесковац, РСА; акц.?), *глагорац* (Миланово, Златановић; Врање, РСА).

- Јужнословенски дијалектизам, уп. буг. дијал. *глаголец* „бренте“ (Трн) поред *глагорец* (Ћустендил, Умленски 1965:218), *глагорџ* (Брезник, Трн), *гложрџ* (Радомир, Трн), изведеница на **-ъсь* од псл. ономатопејске редупликације **golgol-*, уп. [глагол].
- ◆ ЭССЯ 6:205 s.v. **golgolъ*, који не даје сх. потврде, као ни БЕР 1:245, 251, где се варијанта са *-ор-* тумачи одвојено и изводи из *глагор* „боја гласа, глас“, а *гложрџ* објашњава хапологијом одатле; Скок нема. Буг. потврде су из зап. дијалеката и чине континуиран ареал са ист. Србијом. Глас *p* у *глагор* настао је од *л* даљинском дисимилацијом. За псл. редуликоване основе типа **golgol-* уп. **xolxol-* у **Лаоле**, даље псл. **kolkol-, *bolbol-, *polpol-, *molmol-* (у тој парадигми јављају се сви псл. веларни и лабијални опструенти); за варијанте са *r* уп. **кракорити**.

П. И.

гмацнути *гмацнутии* pf. intr. „побољшати своје материјално стање, опоравити се“: *гмацнуо мало имањем* „пошло му на боље“ (Србија, РСА), *гмацне* pf. „нагазити, згазити, угазити“ (Тимок, Динић 1988; РСА), *гмаца* impf. intr. дијал. „гацати, газити (по блату, води, снегу)“ (Пирот, Живковић; Лужница, Манић; Тимок, Динић 1988; Црна Река, Марковић 1986; Пирот, Тимок, Књажевац, РСА), tr. „газити ногама“, *гмаца се* „гацати“ (Књажевац, РСА).

- Експресивно образовање, од **гмаз-*, у већини примера уз укрштање са **газ-*.
- ◆ Ие. степен редуције у *гмазнутии* < **гъмъз-* одговара ономе у *дарнутии* : *диратии, лазнутии* : *лизатии, њакнутии* : *ишцатии*. Консонант *ц* је обележје експресивности, конкретно деминутивне (уп. *боцнутии, грицнутии, рецнутии* итд.). За значење уп. *гмазнутии* „помаћи се напред“ (РСА), *коракнутии* „узнапредовати, поћи напред, остварити напредовање“ (РСА). У осталим примерима укрштање са *гацатии, гацнутии* < [газити]. Уп. још (ономатопејске?) варијанте *гвацам* l. sg. „гацати по блату“ (Доње Жапско, Врање, Златановић), *гмичка*

„ходати у опанцима из којих звучно излази вода“ (Лужница, Манић). Skok I 574 s.v. *gȁsnuiti* без источносрбијанских примера и без решења.

П. И.

грезан *грѣзан*, *-зна*, *-зно* adj. „блатњав“ (Веселић, Парчић, РСА), „гнио“ (Шулек, РЈА; знач.?), топ. *Грезна* (село код Књажевца, РЈА).

- Прасловенска реч, уп. слн. *grézen*, *-зна*, *-зно* adj. „мочваран“, рус. *грязный*, *-ая*, *-ое* „каљав, прљав“, хидроним *Грязная* f., такође буг. топ. *Грезен* „равница између два водена тока си. од Пловдива“ < псл. **gręzъnъ*.
- ♦ Псл. придев изведен је од именице **gręzъ* > [грѣз] „блато“, у вези са [грѣзнути]. Уп. Rorović 1960:537; ЭССЯ 7:126; БЕР 1:278; Скок нема. Очувано на западу и на крајњем истоку сх. простора. Овамо можда *грѣзња* „велики снег по коме је тешко ићи“ (Дробњац, Ускоци, РСА) ако је посреди изведеница на *-ја* од основе придева а не поствербал од *грѣзнуџи*; уп. и синоним *грѣжа* (Ускоци, Станић).

П. И.

Гружа *Грѹжа*, ген. *Грѹжѣ* f. (Вук 1818; Вук; Стевовић 1969:516). Забележено 1718: *Kruscha Bach* (Obschelwiz).

- Словенски хидроним, изведен суфиксом *-ја* од основе псл. глагола **grōz-iti* > [грузити].
- ♦ Уп. у самој Гружи *грѹжџиџи* „потapati, замакати, загњуривати“ (РСА); образовање као *крађа*, *сѣча*. Већ Maretić 1893:16 исправно тумачи овај назив као „блатна (река)“, упућујући на поль. *graz* и укр. *грузь* „блато“. Сазвучан хидроним постоји у сливу Лима: *Грѹжа* (Ћупић 1981:41–42), али разлика у интонацији коренског слога упућује на могућност различитог порекла. Може се помишљати и на придевско образовање на *-(b)ja* типа *Рача* од ихтионима псл. дијал. **grōzъ*: слч. *hrúz*, чеш. дијал. *hruz*, глуж. *hrjuz* „кркуша, Gobio“, изведеног од истог псл. корена **grōz-* „потapati (се)“ (уп. ЭССЯ 7:151); за апофонску варијанту **gręz-* в. [грѣз], **грѣзан**, [грѣзнути].

П. И.

Гуча *Гѹча* f. градић у Драгачеву (РЈА). Од 1476. (Аличић 1984:151).

- Архаичан словенски топоним, уп. поль. *Gandecz* (XV–XVI в.), данас *Gądecz*, *Gącz*, чеш. *Hudeč* < **ĝodъсъ* m., **ĝodъса* f., присвојни придеви изведени суфиксом **-jъ* од псл. **ĝodъсъ* > сх. *гѹдац* „свирач на гудачком инструменту“.
- ♦ За основну именицу уп. ЭССЯ 7:81 и [гѹдац]. *Гѹча* < **Гѹдча*; женски род према **въсь* > [вас]; изворно значење пре колективно: „свирачко село“ него индивидуално: „Свирачево“; друкчије о чеш. и поль. топониму Profous I 792 и Rospond 1983:72 (од ЛИ **ĝodъкъ* > стполь. *Gądek* / *Ĝedek*, стчеш. *Hudek*, уп. и чеш. топ. *Hudkoviце*, *Hudčice*). За тип уп. [Црнча] „калуђерско село“ (= поль. *Szarnicza*, уп. стсрп. *чрњиць* „калуђер“), [Трѣпча] < *Трѣбъча* (насеље „требаца“, оних који крче шуму), [Сеземча] код Крушевца „староседелачко село“ (**сеземъць* „човек из ове земље“), *Губавъчь ѿшюкъ*, *Ловъчь ѿшюкъ* и *Рубъчь ѿшюкъ* (сва три у Подримљу XIII–XIV в., Пешикан 1981:46, 51, 56),

Сјеча Ријека код Косјерића (од *свѣць* „дрвосеча“). Потпуну творбено-семантичку паралелу представљају топ. *Свирче* (Хвар, РЈА), *Сољач* код Делница: [сопац] < **sopъсь* „свирач у дувачки инструмент“. У имену села код Травника *Гуча Гора* није јасно да ли се ради о истој формацији на -ја, јер први запис из 1425. *Gudchagora* указује на -*ьska*; да се назив *Гучево* планина изнад Лознице (Вук) и вис у Суворбору (Петровић Ј. 1990:121), *Гучево* село код Рогатице (ИМ) сведе на **Гудчево* смета интонација коренског слога.

П. И.

Дабог *Дабог* т. име митолошког бића: *био Дабог цар на земљи, а Госјод Бог на небесима* (Мачва, НПр, Вила II/1866:642); такође ороним и топоним: *Дајбог* брдо у Кучајни за које се везују легенде о „Сребрном цару“ (Ђорђевић 1932:106); †*Дајбог* место у Бачкој: *Daybok* (1344, Поповић Д. 1952:94). Хипок. *Даба* „главни, најстарији ђаво“, најчешће са епитетом (*Х*)*роми* (Вук 1818; војвођански писци краја XIX / поч. XX в., РСА; Крушевац, Мијатовић С. 1928:264; околина Бољевца, Грбић 1909:332; Банат, Петровић П. Ж. 1929:119; београдска Колубара, Радовановић-Ерић 1981:105–112).

- Прасловенски теоним, уп. струс. *Дажьбогъ, Даждъбогъ*, придев *Дажьбожь* „пагански бог, поистовећен са гр. Хелијем = Сунцем“ (X–XII в.), даље спољ. (теофорно?) ЛИ *Dadžbog* (од XIII в.), патроним *Dabogowięta* (XV в.), ојконим *Dačbogi, Dadžbogi*, стукр. патроним *Дажбоговичь* (XV в.) < псл. **Dad'ьbogъ*.
- ◆ SP 2:327, где се наводи и сх. облик *Дажбог* по РСА, који није аутентичан, као ни фолклорни извор из којег је црпен. На ареал сх. *Да(ј)бог, Даба* (сев. Србија, Војв.) надовезивао би се тимочки назив *деда Бог* за пун месец на небу: *Ене га, сине, деда Бог!* (Динић 1988), ако је контаминат од *Дабог* (у лику на Месецу препознаје се окован ђаво) и *деда, дедо* „Месец“ у децем говору (Врање, Херц., РСА); уп. и *ћед* „месец (дана)“ (Рисан, РСА; за сличне ознаке месеца код других слов. народа в. Kulišić 1979:116); укрштању је могла допринети погрешна декомпозиција синтагме **Види де, Дабог!*, као и несумњива табуираност паганског теонима. Он је по преовлађујућем мишљењу сложеница од [дати] и [бог], али детаљи интерпретације остају спорни. По једнима (Бернекер, Френкел, Роспонд; Шимањски, Бориш и Славски у SP l.c.) сх. *Дабог* би непосредно одражавало изворни псл. лик **Da-bogъ* са чистим глаг. кореном од **da-ti* у првом делу, а остали слов. облици, укључујући и сх. *Дајбог*, били би секундарни, настали аналогijом према продуктивном типу императивних сложеница. По Дикенмановом тумачењу, које се чини прихватљивијим, сх. *Дабог* < *Дајбог* < **Даћбог* као *Момир* < *Мојмир* (Dickensmann 1950:342–343; прихватају Sadnik/Aitzetmüller 357), тако да би у основи свих слов. облика било псл. **Dad'ьbogъ* са императивом **dad'ь* од **dati* у првом делу. Друга је дилема, треба ли -*bogъ* схватити у значењу „бог, deus“ или „благо(стање)“, уп. [убог], [богат]. Прво схватање заступају Јагић (по њему, то је императивна сложеница типа сх. *џлачи-друг*, заснована на вокативу *дај божје!*) и у новије време Трубочов (ЭСЯ 4:182–183), а друго, вероватније, Миклошич, Крек, Фасмер I 482, SP l.c.: **Dad'ьbogъ* би био не „бог давалац“, него „давалац богатства“, значење које, како је то уочио већ Чајкановић 1941:364, одговара функцији српског „Сребрног цара“ настањеног у брду *Дај-*

бог. „Давалац добара“ је пис. теолошки појам, уп. формуле вед. *dātā vāsūnām*, ав. *dātō vohunqmt*, гр. хом. δῶτωρ ἑόων (Schmitt 1967:142–8). Стинд. реч *bhaga-* т. има, као и псл. **bogъ*, два значења: пасивно „оно што је додељено, удео“ и активно „давалац“; у овом другом јавља се и као име посебног божанства, док њен стперс. пандан *baga-* значи, као и словенски, уопште „бог“. Како се ту очито ради о иранској иновацији, псл. **bogъ* „deus“ оправдано се сматра иранизмом, док би се сложеница **dad'ьbogъ* „давалац богатства“ могла схватити као својеврстан словенски превод исте иранске речи *baga-*, настао у доба док се у овој још осећало уже, вербално значење (стинд. *bhag-*, стиран. *bag-* „у-, додељивати“). Претпостављена синонимија **dad'ьbogъ* : **bogъ* слагала би се са Чајкановићевом тезом (ор. cit. passim) о Дабогу као о врховном богу паганских Срба. Преглед досадашње дискусије и литературу дају SP и ЭССЯ I.c.; Пол, који у раду из 1974. заступа овде прихваћену интерпретацију, пет година доцније враћа се старој Коршовој и Погодиновој етимологији која, полазећи од интерпретације струс. *Дажбога* као бога Сунца, изводи *дажъ-* из корена **dag-* „горети“ (Pohl 1974:39; id. 1979:40–42). Абаев 1971:13 везује *дажъ-* са келт. **dagus* „добар“ (уп. ир. теоним *Dagda* „добри бог“). Оба ова извођења косе се са фонетским ликом имена у другим слов. језицима, као и са најновијим сазнањима о карактеру самог божанства, уп. Лома у *Нижња словенска митологија* и id. у *Saecula confluentia* (оба у штампи). Погрешно Мартынов 1995:187 своди тобожњи сх. облик *Дажбог* (в. горе) на псл. **dъžbogъ* < стиран. **duž-baga* „зли бог“. Сх. антропоним *Даба* пре је хипок. од [Дабижив], *Дабислав* него од *Да(ј)бог*.

А. Л.

ДАЖД *дѣжд*, геп. *дажда* т. „киша, pluvia“, *дѣжд*, геп. *дажда* (Озрињићи, Црмница, Скадарско језеро, Прчањ, Конавли, Дубровник, Брач, Водице, Мрчана, Врсар, књиж. код хрв. писаца), *дажђ* (Курелац), *дажја* f. (Нова Башка на Крку, Јурцани), *дазја* f. (Трвиш), *дежда* f. (Перој), *дѣшч*, геп. *дежђа* (Копривница), *дѣшч* или *дежђ* (Вирје), *дѣшч* (Заблатје, Обед), „лоша киша“ (Чрнковац), *дѣжд*, *дѣж*, *дѣж* (Пирот), *дѣж* (Андријевица, Подгорица, Жабљак на Скадарском језеру), *дожд* (?) (Кучи), *даж*, геп. *дазја* (Лабин), *даж* (ист. Херц., Раб, Новаља на Пагу, Кастав), *дѣж* и *дѣж*, геп. *дажја* (Неманић, Корчула, Зларин), *дѣж*, геп. *дажђа* (Трпањ), *даш* (Галипоље), *дѣш*, геп. *дажја* (Сусак, Мали Млун код Бузета), *дѣж* (Балта, Бериловац, Корбевац, Вишевце), *дѣж*, *дѣж* (Делнице), *дѣж* (Бедња, Брод на Купи), *дѣж*, геп. *дежја* (Хрељин), *дѣж*, геп. *дезја* односно: *дѣж*, геп. *дезјон* (Црес), *дѣж* (Бабушница), *дѣж* (Равна Гора, све у: Толстой 1962), *дѣжд*, геп. *дажди* f. (књиж., РСА), *дажда* f. само у НП. Деминутив *даждѣи*, *даждѣиц* „кишица“ (књиж., РСА); деноминал *даждѣи* / *даждѣици*, *даждѣи* impf. „падати, кишити“ (дијал. и књиж., РСА); други деривати: *даждавац* „јама за скупљање кишнице“ (РСА), *даждевица*, *дажденица*, *даждѣница*, *даждењача*, *дажђѣвача* „кишница“ (РСА), *даждара* „врста птице“ (РСА). Стсрп. *дѣждѣ* од XIII в. (Даничић), *дижд* XV–XVII в. (Марулић и Дивковић, RJA), *дажј* од XVI в. (Вранчић, RJA), *дажђ* и кајк. *дежђ* од XVII в. (Белостенец, RJA), *даж*, *дажд* од XVII–XVIII в. (Михаља, Бела, RJA).

- Прасловенска реч, уп. стсл. *дъждъ*, мак. *дожд*, буг. *дъжд*, дијал. *дъш*, *дожд*, *дажд*, *даш*, слн. *děž*, *dešč*, стчеш. *děšč*, чеш. *děšt'*, слч. *dážd'*, глуж. *dešč*, длуж. *dejšč*, полап. *dāzd*, стполь. *deszcz*, поль. *deszcz*, словињ. *deišč*, струс. *дъждъ*, *дождъ*, *дожчъ*, *дъжгъ*, *дожгъ*, рус. *дождь* и *дождя*, укр. *дош*, блр. *дождж* < псл. **dъždъ* „киша“.
- ◆ Псл. лексичка иновација без дефинитивне етимологије. Vaillant 1927:112–113 и Trubetzkoy 1927:62–64 претпостављају стару сложеницу **dus-diu-* „лоше време, лош дан“: први члан сложенице био би ие. пејоративни префикс **dus-*, а други ие. **diu-* / **diu-* „дан, светло, небо“; дакле, псл. **dъždъ* < **dъzd'ъ*; прихватају Skok I 386 и SP 5:195; са резервом ЭССЯ 5:196–197. Семантика неких кајк и рус. дијал. потврда „дуготрајна, шкољлива киша“ дозвољава овакву претпоставку. По ЭССЯ i.c. група *ždž* је двосмислена и може бити резултат јотовања не само **zd*, већ и **zg*, што отвара могућност поређења са лит. *duzgėti*, *duzgėnti* „шумити“. Бројна другачија етимолошка решења мање су вероватна. Периферни ареал лексеме *дажд* у односу на синонимну иновацију *киша* у центр. јсл. ареалу картографише Толстой 1962; за фолклорну употребу у истом ареалу в. Сикимић 1996; уп. [даждевњак].

Б. С.

***двојан** *двојанка* f. „врста свирале“ (Пирот, Врање, РСА; акц.?), „две срасле воћке; дводелне посуде“ (Ресава, РСА), *двојанка* „два састављена плода“ (Врање, Златановић), „врста ужета“ (Барбаце, Златановић), *двојанке* f. pl. „двојнице“ (Црна Трава, Златановић), *двојанће* „id.“ (Ново Село на Варденику, Златановић); *двојаница* „дебљи штап“ (Пљевља, РСА), „врста свирале“ (Подриње, Дучаловићи, РСА), *двојанац* m. „близанац“ (РСА), „тканина изаткана од две нити“ (Васојевићи, РСА), *двојанец* „id.“ (Васојевићи, Стијовић 1990), деноминал *двојаниши* impf. „двојити“ (Посавина и Тамнава, РСА), „близнити“ (Црна Река, Марковић 1986); овамо можда и *двоје двојањци* / *двојанци*, поред *двоњци* (НЗаг, Sikimić 1996:68).

- Прасловенска реч, уп. мак. *двојанка* „двоколица“, буг. дијал. *двојанка* „виле са два зуба; две срасле воћке“, чеш. дијал. *dvojan* m. „један од два близанца“, рус. дијал. *двојанка*, *двојанки* „виле са два зуба“, укр. дијал. *двојан*, *-на* m. „повезани борови балвани који се пуштају низ реку“ < псл. **dъvojanъ*, *-ана*, *-ано* adj. „сложен из два једнака дела“.
- ◆ Прид. изведеница на *-аъ* од псл. **dъvojъ*, уп. [двоје]; даље супстантивизација суфиксима *-џка*, *-џа*, *-џъ* (SP 5:179–180). Међутим, у слов. језицима нема потврде за прид. значење ове основе; ЭССЯ реконструира именицу **d(ъ)vojanъ*, наводећи од деривата једино мак. *двојанка* и сх. *двојанац*. Skok нема. Придев [двојан] са непостојаним *a* друга је реч.

Б. С.

девка *девка* / *дефка* f. „девојка; невеста“: *девер девке*, *родитељи девки* (Карашево, РСА), *дѣвка* / *дѣука* (Свиница, Томић 1984), такође „невеста“ (id. 254), јек. *дјевка* (Stulli), *ђѣвка* (НП, НПосл, ЛИ, Ускоци, Станић), ик. *дивка* (Јурин, Kosor 1955:174). Као ЛИ од средњег века:

стсрп. *Дѣвѣка* (Новаковић 1875:63), одатле презиме *Дѣвѣчиѣк* и топ. *Гѣвѣчина* [Гевчина] (око 1330, Ивић/Грковић 1976:67, 130, 263).

- Прасловенска реч, уп. слн. *devka*, слч. *dievka*, стчеш. *děvka*, чеш. *divka*, глуж. *džovka*, длуж. *žovka*, полап. *defkă*, пољ. *dziewka*, рус. *дѣвка*, струс. *дѣвѣка*, укр. *дівка*, блр. *дзѣўка* < псл. **dēv-ьka*.
- ◆ ЭССЯ 5:22. Деминутивно образовање од **dēva* > [*дева*], паралелно са **dēv-ica* > [*девица*], више својствено севернословенским језицима, данас присутно само на крајњем северу јсл. простора (сх. говори на тлу Румуније, словеначки) и на североистоку Црне Горе (ускочко ЛИ *Бевка*, адј. *Бевчин* ареално се везује за средњовековни топ. *Бевчина* у љубовијској жуупи, зап. од Бијелог Поља). Потврда код Стулића вероватно је неаутентична (русизам), а и Јуринова је под сличном сумњом (уп. Kosor l.c.). Придев **dēvьсьбъ* у топонимима *Дивчигоре* (ЦГ), [*Дивчибаре*] (сз. Србија).

А. Ј.

дела *дѣла* interj. „хајде, аге“ (Вук, сз. Србија, РЈА), „id.; може, можеш“, и конјугирано имрег. *дѣламо, дѣламоѿше, дѣлаѿше* (Ускоци, Станић), *дѣла*, рл. *дѣше* (србијанско Полимље, Николић 1991:483). У РСА само као варијанта од *дѣ*, али без примера *Јесам ли ти казао ни дела, ни немој; Дела, среће ти; Дела, у добар час; Дела, Бога ти* и сл. (књиж. потврде из Србије, БиХ, ЦГ, грађа РСА).

- Српскохрватски узвик, у овом облику без словенских паралела, вероватно иновација на бази основног псл. **de*.
- ◆ SP 3:26, без објашњења за *-ла*; Скок такође полази од узвика [*де*], у којем види резултат укрштања домаће и стране интерјекције, док *-ла* тумачи различито, на једном месту према узвику [*ала*] (Skok I 386), на другом према *ела* (Skok I 488). Постпозитивно *-ла* није потврђено у другим слов. језицима и не би га требало изједначавати са привидно сличним *-ле* (Skok II 279, ESSJ II 399). Постојање низа двосложних узвика са завршним *-ла* (не слов., већ тур. порекла): *ѧла, бѧла, вѧла, јѧла / ѧла* и сл. могло је послужити као модел за контаминацију домаћег узвика *дѣ* „хајде, аге“ и иначе склоног проширивању удвајањем или додавањем партикула: *дѣд, дѣде, дѣдер, дѣр, дѣра, дѣре, дѣх, дѣха*. Не треба потпуно искључити ни могућност порекла од императива глагола *делаѿти* (РСА има и облик *делај*, али само као празну одредницу, којој се потврда не налази чак ни у грађи РСА) — тако би се конјугирани облици могли тумачити као реликти, а не као иновације. Уп. *гела*.

Ј. В.-П.

домадар *домад̄ар, -ара* т. „домаћин“ (здравица, НП; књиж., РСА), *домад̄арка* ф. „домаћица“, прилог *домад̄арски* (Сарајлија, РСА). Потврде из НЗаг у моционим паровима: *домадар, домадарица; домард̄ар, домарда; домед̄ар, домедарица* (Колубара, Рисан), *дамад̄ур, дамадуровица* (Ниш; акц.?), *дамадар, дамадарица* (Ужице), *дом̄агур, домагурица; домакушан, домакуша* (Левач), *дом̄акур, домакурца* (Хомље; акц.?), *домадер* (ЦГ; све у: Sikimić 1994a и Sikimić 1996:137).

Од XVI в. *домодар* (приморски писци, Стулић, RJA), од XVII в. *домадар* (И. Бандулавић, RJA).

- Етимолошки нејасно, можда псл. реч, уп. пољ. *domator* „који стално седи код куће“, укр. *домонтар*, *домотур*, *доматур*, блр. *даматур* „id.“ < псл. **domatarь* (-*torь*, -*turь?*), од псл. **domъ* „кућа, [ДОМ]“.
- ◆ Основна дилема је да ли је реч изведеница суфиксом страног порекла или словенска сложеница. Skok I 424, 381 s.vv. *dōm* и *-dar* у *домадар* „домаћин“ види перс. суф. *-дар* проблематичне продуктивности (само још у *свезнадар*, Skok I 381). Паремииолошке потврде показују колебање завршетка *-дар* / *-дур*. У овом другом случају могло би се помишљати на суф. романског порекла *-дур*, карактеристичан за творбу *nomina agentis*, уп. *чувадар* / *чувадур* (RJA). Пољ. *domator* Brückner 93 тумачи као изведеницу суфиксом лат. порекла *-(t)or*; укр. *домотур* и сл., блр. *даматур* било би позајмљено из пољског (ЕСУМ 2:109, ЭСБМ 3:125). Друкчије Орел 1990:76, који на основу укр. и пољ. потврда реконструира псл. сложеницу **domator*, творбено упоредиву са буг. *домашар*, а семантички са посведоченим псл. **doma-sědъ*. Глаголско порекло другог дела блр. сложенице сутерисао је и Носович s.v. („домой турить, бежать“). Уп. псл. сложенице тог типа, поред **domasědъ* / **domosědъ* (ЭССЯ 5:68; SP 4:85) и **domažirъ* (ЭССЯ 5:69, SP 4:89); њихова заједничка семантичка нит води до значења „човек који радо борави код куће“. Могла би се претпоставити и првобитна структура **domat-orъ* / *-urъ*, јсл. *-ar*, полазећи од облика ие. аблатива **domōt* > лат. *domō*, псл. **doma* (и у наведеним псл. сложеницама **domasědъ*, **domažirъ*, такође ЛИ **Domagojъ*, **Domagostъ* (ЭССЯ 5:67). То аблативно *t* чувало би се и у основи псл. придева **domat'ь(jь)* (ЭССЯ 5:68, друкчије SP 4:87–88). Сх. *-d-* у *домадар* не слаже се са оваквом реконструкцијом базираном на севернословенским потврдама, али оно може бити секундарно према блискозначном *господар* или плод експресивизације (мало је вероватно да се у сх. облицима одразила варијанта ие. аблатива **domōd* настала у сандхију од **domōt*, уопштена нпр. у старолатинском). У сваком случају, тешко је сх. реч одвојити од севернословенске, с обзиром на њихову формалну и семантичку блискост. Искључиво фолклорне варијанте *домардар*, *домедар*, *дамадар* и *дамагур* / *дамакур* објашњавају се из првобитног *домадар* експресивном употребом, а *домакушан*, *йомангар*, *йомандур* и *мугур* — паретимолошким преобличавањима, уп. Sikimić 1994a.

Б. С.

древан *дрѣван*, *-вна*, *-вно* адј. књиж. „врло стар, који потиче из давнине“, колокви. „који је увек такав, прави, увек исти“ (уз именице које казују нешто неповољно): *древна сиротиња*, *сиротиња*; *древна њаница*, покр. „јадан, бедан“: *Древне мене одвојене* (Сиринић; све по РСА); сложеница *сѣародрѣван* / *сѣародрѣван* „стар (о времену, грађевини, дрвету)“ (Вук, грађа РСА); рл. *сѣародрѣвни* / *сѣародрѣмни* „старици“ (шабачка Посавина и Поцерина, Радовановић 1994:115, 197 итд.); *сѣародрѣмци* „id.“ (Цвијић 1922:12; Јадар, грађа РСА). Од прве пол. XVIII в. у извештајима Београдске и Карловачке митрополије: *сѣародрѣван* „древан (о икони)“ (1735, Руварац 1905:155), *град сѣародрѣвни српски* (Руварац 1902:58).

- Прасловенски придев, уп. стчеш. *dřevný*, слч. *drevný*, даље стсл., цсл. *древънни* поред *древльнь*, цсл. и *древль* (од XIV в.), стчеш. *dřevní*, струс. *древънни* / *дрѣвънни*, рус. *дрѣвний*, дијал. *дрѣвни*, све: „старински, древан“ < псл. **drevъnъ-jь* поред **drevъnъ-jь*, **drev'ny*, **drev'b*, **drevъjь*.
- ◆ SP 4:218–219, уп. и ЭССЯ 5:106–107; иста псл. основа у прилогу **drevě* / *drev'e* „раније, некада давно“. Сх. облици са палаталним завршетком стсрп. *древънни* (Даничић), *древъни* (Његош, РСА) су из црквенословенског (Стијовић С. 1992:159); напротив, непалатална варијанта *древан* < **drevъnъ*, потврђена још само на чешко-словачком терену, је — упркос РСА s.v. — народна реч, код које се цсл. утицај своди на књиж. значење „antiquus“. Псл. **drev-* вероватно је у вези са [дрво]; поред повремених писања *дрѣвънни* у струс. и стсрп. споменицима са неетимолошким јатом према *дрѣво*, стсрп. *дрѣвнь* „дрвен“, на то указује сличност употребе у примерима као *древне мене!* са *дрвен* „гуп, отупео, скамењен“ (РСА), уп. и придев из истог семантичког круга *камен* у обртима типа: *јаох мени, јадној и каменој!* (РСА). Пада у очи и паралелизам *древан* : лат. *dūrus* „тврд, окорео“ < ие. **dru-ros*, од истог корена као и *дрво*, нпр. *древна сиройиња* : лат. *dura rauperies* (Хорације). Као ознака за староседелачке родове *сѣародреван*, *сѣародремац* може се схватити „са старим (породичним) стаблом“, уп. метафорику корена у примеру из Дворске у Јадру: *Све су ово сѣародремици — све је ово у нашем селу само једна (sic!) корен, није било никакве ѡрејрзе* (= досељавања). Детаљније Loma 1995:48–54 (где се разматра и веза митолошке представе о „светском дрвету“ са појмом древности на ширем, ие. плану). Skok I 434 такође помиња на *дрво* поредећи изразе фр. *vieille souche* и сх. *кад се ујали сѣари љан*. Насупрот Зубатом (Zubaty 1945:6–7), свођење на ие. **drev-* не може се поткренити стинд. придевом *dhrivá-* „чврст, постојан“ јер се претпоставка да је ту *dh-* секундарно у најновије време одбацује (уп. KEWA II 116, EWAi I 799 и [здрав]). За друга, мање убедљива тумачења псл. **drev-* в. SP, ЭССЯ l.c.; за Холцерову кимерску (?) етимологију (Holzer 1989:102) уп. Лома 1990:98–99.

А. Л.

дрискати *дрѣскаѣи*, *дрѣскѣм*, 3. pl. *дрѣскајѣ* impf. „имати пролив“, дијал. 1. sg. и *дрѣшѣм*, *дрѣшѣѣм*, такође *дрѣскаѣи* (Лика, Банија, Дубица, РСА), чак. *дрѣскѣѣи* (Вргада, Јуришић), *дрѣснѣѣи* pf. (Лика, Банија, Дубица, РСА), „полити (водом и сл.)“ (Нишава, РСА); изведенице: *дрѣска*, *дрѣска* f. „пролив, дрѣшљиво женско чѣљаде“ (Лика, грађа РСА), *дрѣсак*, *-ска* m. „измет“ (НЗаг, Босна, РСА), „име говечету“ (Курелац, РСА), *дрѣскавица* f. „пролив“ (Дубица, Лика, хрв. писци, РСА), *дрѣскоња* m. „сероња“ (Лика, Банија, РСА), *дрѣскуља* „име крави“ (Курелац, грађа РСА); *дрѣзга* „пролив“ (Бакарац и Шкрљево, Тургина/Шерић); *дрѣшљив* adj. „који има пролив; безвредан, ништаван“, *дрѣшљивац* / *дрѣшљо* m. „дрѣшљив, безвредан човек“ (Лика, хрв. Крајина, РСА), *дрѣшљивица* „дрѣшљива жена“ (Лика, Банија, РСА), *дрѣшчѣ* n. „дрѣшљиво дете“ (Лика, РСА); овамо и чак. *дрѣсѣѣѣи* „брбљати“, *дрѣсѣѣѣ* „брбљивац“ (Брусје, СДЛ), *дрѣсѣѣавица*, *дрѣсѣѣавица* „пролив“ (Дежман, РСА), *дрѣсѣѣница* „id.“ (Арсенијевић, грађа РСА), такође *дрѣшѣкаѣи*, *дрѣшѣкаѣи* impf. „имати пролив“,

дрићнути pf. (Вук), *дрићкало* / *дрићкан* погрда (Нови Сад, РСА); *дрицајти*, *дрицајти*, *дрицајти* „имати пролив“ impf. (БиХ, Бос. Грахово, Книн, РСА), *дрицнути* pf. (БиХ, РСА); изведенице: *дрицало*, *дрицкало* „човек који има пролив“ (Книн, грађа РСА), *дрисмољак*, *дрисмољче* „дришљиво дете“ (Лика, грађа РСА), *дрисла* „дрљав човек“ (Књажевац, грађа РСА). Глагол *дрицајти* и именице *дрицавица*, *дрицница* од XVII в. (Белостенец, РЈА).

- Прасловенски глагол, уп. мак. *дрискам*, буг. *дрискам*, *дриця*, слн. *dri-stati*, *driskati*, чеш. *dřístati*, *dřízdati*, слч. *dristat*, глуж. *dristać*, длуж. *dryzdaś*, пол. *drzystać*, *drystać*, рус. *дриста́ть*, укр. *дристати*, блр. *дрыстаць* < псл. **driskati* / **dristati*.
- ◆ По ЭССЯ 5:116–117 у питању би био ие. корен **dr-* / **der-* који је у [драти], проширен на словенском терену, што је семантички оправдано с обзиром на експресивност основе. Посреди би била псл. семантичка иновација, а не рефлекс старог ие. глагола **dhei-d-* (: **dher-*) „сасаге“, како се то раније узимало, уп. најскорије SP 4:238. И неке од горе наведених изведеница могле би бити псл. старине: за *дрицавица*, *дрискавица* уп. псл. **driskavica* / **dristavica* (ЭССЯ 5:116, SP 4:238–239), за *дриска* — псл. **driskъ* / **driska* (SP 4:239), за *дрицница* — псл. **dristъ* adj. (ЭССЯ 5:116–117). Skok I 440 такође прихвата традиционалну ие. етимологију и уочава постојање више основа на псл. плану, али сматра да су облици са *-citi-* старији, док су они са *-sk-* јужнословенски. Сх. *дрисак* секундарно је уместо очекиваног **дриск*, за творбу уп. *врисак*. За паретимолошка преобличења као фолк. *дрскач*, *дискач* „измет“ уп. Сикимић у *Ојсцена лексика* 55–56. Овамо би могли спадати називи за врсте воћа *дрискуља* „врста шљиве“ (Срем, Слав., Лика, РСА), *дришкулја* „id.“ (Жумберак, РСА), *дришкулја* „id.“; врста трешње, презрела смоква, шљива“ (БиХ, Осиек, РСА), *дришљивка* „врста шљиве“ (грађа РСА), *дришљивка* „id.“ (Љутеж, Златановић), *дриштина* „врста грожђа“ (Хрвати у Мађарској, Šulek), *дришљавец*, *дришљавац* „врста винове лозе“ (Крижевци, Šulek; грађа РСА), *дришчица* „id.“ (Загреб, Šulek), евентуално и *дришчац*, *дришчец* „врста биљке“ (Свети Иван, Šulek).

Б. С.

дрицати *дрицајти* impf. „правити, исправљати“ (Хвар, Дубровник, грађа РСА), „исправљати (мрежу)“ (Будва, Skok I 433), *дрицајти*, *дрицајти*, *дрицајти* (*се*) (Бока, Lipovac-Radulović; Musić; Вргада, Jurišić; Дубровник, Цавтат, Skok I.c.; Брусје, ČDL), *дрицајти* (*се*) (Брусје, ČDL), *дрицајти* pf. (Skok I.c.); *дрицајти*, *дрицајти* (Корчула, Skok I.c., Драчевица, ČDL), *дрицајти* (*се*) (Драчевица, ČDL).

- Позајмљеница из итал. *drizzare* „исправити, поправити“.
- ◆ Skok I 433; Musić; Lipovac-Radulović. Итал. реч своди се на лат. придев *directus*, уп. DELI 365 и [дрет].

Б. С.

дули *дули* adj. дијал. „недозрели (о смокви, грожђу)“ (Бакарац и Шкрљево, Turina/Šerić); такође *дуласи* „надут, набрекао; чврст (о смокви)“ (Врбник на Крку, Žic 1900:71), *дулав* „који је пуног, једрог,

округлог лица, главе (о детету)“ (Беоца код Рашке, грађа РСА), *дӯлован* „буђав, плеснив (о жити, сену)“ (ЦГ, Кучи, РСА; Ускоци, Станић; Пива, грађа РСА); деноминали: *задӯлийи* рф. „убуђати се, уплеснивити се“ (ЦГ, РСА), *йодулийи* рф. заст. „набубрити, отећи, отврдути (о рани)“ (1832, Војв., грађа РСА), *здӯлосайи се* рф. „постати труп, иструлити“ (Купиновац код Свилајнца, РСА).

- Придев словенског порекла, настао адјективизацијом part. рф. act. глагола *дӯйи*, *дмѐм* (в. [дути]), уп. чеш. *odulý* „набрекао, отекао“ < псл. **dolъ*; одатле деноминал **dolѐti* / **doliti* > слч. *dul(i)et* „гојити се, отицати“ (ЭССЯ 5:154), рус. дијал. *дулѐть* „горети, тињати; гњити (о сену, дрвету, влаги кудеље)“, *дулельй* „гњио (о сену)“ (СРНГ).
- ◆ *Vorys/Vlajić-Popović* 1986:89. Основни придев *дӯли* (за одр. вид уп. *мао* > *мали* и сл.) на сх. терену проширује се суфиксима *-ав*, *-астй* и *-ован*. За творбени низ (**дуо*) *дули* — *дулав* — *дуластй* — *дулийи* уп. [гњио] (као part. рф. act. < гњейи) — *гњилав* — *гњиластй* — *гњилейи* / *гњилийи* или (*исјрел* : *йрелав*, в. **прети**; за *-ован* уп. *гњецав* / *гњецован* (Ускоци, Станић). Основно значење партиципа *дуо*, *-ла*, *-ло* „отечен од надимања, надут“ специјализује се у два значења: „недозрео и сл.“ (мотивисано изгледом смокве која пред сазревање забрекне, а затим локално пренето и на грождје) и „буђав, плеснив“ (мотивисано изгледом жита или сена кад се навлаже), везана за два различита ареала: прво за чак. терен од Пелешца до Кварнера, друго за шток. простор, ЦГ и Шумадију. Уп. и значења изведеница од префигираних варијанти глагола *дӯйи*: *задӯйи* „отећи, затећи, надут се“ (Крагујевац, БиХ), „угојити се“ (БиХ), „набрекнути, набубрити услед влаге“ (Темнић), „стврднути се услед хладноће“ (Далм., све РСА), односно *надӯйи*, *надмѐм* / *надӯјѐм* итератив *надѐмайи* „учинити да нешто набуја, нарасте“: *задӯо*, *-ла*, *-ло* „буђав, плеснив (о жити)“ (РСА без убикације), *задулац*, *задулец* т. „недозрела смоква“ (Врбник на Крку, *Žic* 1900:71; *Parčić* 1874), *задулица* f. „id.“ (*најѐрије је задулица, чим се задуне*) (БиХ, Стон, РСА), *зодӯхлица*, *зодӯлица*, *зодӯљлица* f. „смоква кад набубри за зрење“ (Брусје, *Dulčić* 1985), *надулац* т. (Истра, РСА), *надӯлек* т. (Црес, *Tentor* 1909:194). Упоређени слов. материјал не пружа могућност да се одреди да ли се коренски вокал своди на псл. *-р-* или на *-и-*. За ову другу варијанту говорило би лит. *dulėti* „трулити, распадати се; исушити“ (*Fraenkel* I 109), као и већ уочена контаминација глагола **duti* и **doti* на псл. равни (уп. *Ślawski* 1947:250, ЭССЯ 5:99–100, 166, SP 4:196–198, SP 5:116–117), што показује нпр. слн. *duti se* „расти (о тесту)“ (а не **doti se*), као и сх. презент *задӯјем се* / *задмем се*. Скок доноси једино називе за смокву, без тумачења, и фитоним *дулилеб* „трава *Alemona hepatica*, крстасти копитњак“ за који довољно аргументовано претпоставља императивну сложеницу од непотврђеног глагола **дӯлийи* непознатог значења (*Skok* III 640, I 455). Могуће је да први део сложенице није императив, већ придев.

J. B.-П.

ела *ѐла* interj. „хајде, аге“, узвик за подстицање, наговарање, инсистирање, одобравање, сагласност; „дођи“ и конјугирано као impreg. од **ѐлайи*: *ѐлај*, *ѐламо*, *ѐлајѐ*, 1. рл. и *ѐламојѐ* „id.“ (Вук, НП, НПосл, НПр, књиж. и дијал., Дубровник, Херц., ЦГ, Косово, ји. Србија, РСА;

Загарац, Тупић); такође *јѐла*, *јела(ј)иѐ* „ходи, доћи“ (дијал. извори из ји. Србије, РСА). Од XVI в. (Држић, РЈА).

- Балканизам спорног крајњег порекла, од гр. ἔλα, ἐλάτε „доћи(те)“ или од тур. вокативног узвика *ela*; уп. мак. *ела*, *елатиѐ* „ходи(те)“, буг. *елà*, *елàте*; њла, њлате; поѐлà, поѐлàте „id.“, арум. *ela*, pl. *ilàt* „id.“.
- ◆ Грчко порекло узвика у балканским језицима претпостављају Vasmer 1944:56, Таховски 45–46, БЕР 1:488, Филипова-Байрова 1969:89, Patahagi 440. Грчка реч је пореклом императив од ἐλάω = ἐλάωνω „терати, гонити; јахати“, посведочен још код Пиндара, а од византијског доба (IX-X в.) суплетивно се користи као императив од ἔρχομαι „доћи“ (Andriotis 94) и као узвик у значењу „age“ (Ducange 369, Stephanus 682). Прва потврда у бугарском датира се у XIII в., уп. Филипова-Байрова l.c. Овамо не треба прибрати алб. *eja*, pl. *ejani* „хајде“ (Meuser 93) пошто је то турцизам, од тур. *eya* „хеј“. И Verneker 263 тумачи *ela* као грцизам, али крајњег турског порекла, од тур. *ela*; Skok I 488 просуђује га као балканизам од истог тур. узвика, док га Miklosich 62 објашњава тур. императивом *gel* < *gelmek* „доћи“. Крајње порекло засад се не може поуздано одредити пошто је могло доћи до укрштања тур. *ela* и гр. ἔλα и на Балкану (у свим језицима осим сх. потврђено је само значење „доћи“ — али то се не може јасно лучити од „хајде“), и на сх. терену где се слика додатно компликује синонимним и паронимним *јѐла*, *ђѐла*, *дела*, *гела*. Ареали свих ових облика се не поклапају: *гѐла* и *ђѐла* су ограничени на БиХ, *јѐла* на ји. Србију, *ѐла* је посведочено у Херц., ЦГ и Косову, *дѐла* у Херц., ЦГ и зап. и центр. Србији. *Гѐла*, *ђѐла* и *јѐла* доследно значе само „доћи, ходи“ (као тур. *gel!*), док су *ѐла* и *дѐла* и адхортативни узвици. *Гѐла* / *ђѐла* су indecl., међутим *ѐла* и *јѐла* имају конјугацију императива — под грчким утицајем или аутохтоно? (Уп. *хајде*, *хај(де)иѐ*, односно *дела*, *делатиѐ*). У турском, осим поет. вокативног узвика арап. порекла *ela*, у жаргону постоји и грцизам *eladoetmek* „отети, утрабити“ < ἐλαδῶ „доћи овамо“ (Redhouse).

J. B.-P.

елемље *елѐмље* п. дијал. „справа на коју жене намичу кануру памука ради намотавања чекрка на цеву, вретено“ (Косово, Елезовић), *јелѐмје* „id.“ (Пирот, Живковић; Врање, Ниш, Пирот, РСА), деминутив *елѐмче* (Лесковац, Митровић), *јелѐмче* (Пирот, Панајотовић 1986:155), *јелѐнче* (Стубал, Златановић); такође *енѐмија* f. „справа за намотавање предива, мотовило“ (јуж. Србија, РСА; акц.?); овамо можда и *лѐмња* „id.“ (Косово, Елезовић).

- Балкански турцизам, од тур. *elemye* „справа за намотавање пређе“, дијал. *elemya*, *elemne*, *elemle* „id.“; уп. мак. *elemija* „вретено“, буг. *елѐм*, *елѐмѝа* „id.“, алб. *elemin*, *eneti* „id.“.
- ◆ Шкалајић нема. Турску етимологију први даје Елезовић, уп. и Knežević; БЕР 1:490, без сх. примера; за сх. облик *јелѐмје* уп. и стосм. *elemiye* (Stachowski 1992:41). Облик *лѐмња* Skok 1923:222 тумачи од алб. *l'emne* „вретено“ < лат. *ligneus* „дрвени“, исто и Станишић 1995:106; Skok II 288 s.v. *lenjam* узима да су и *лѐмња* и *елѐмље* пореклом од рум. *lemn* „дрво“ < лат. *lignum*, не помињући могућу турску етимологију, као ни алб. пример из свог ранијег пада, док Елезовић 1935:223–224 остаје при ставу да су и алб. и сх. реч из

турског. Извођење из румунског није са семантичке стране убедљиво, док тур. дијал. облици говоре у прилог турском пореклу речи; они истовремено чине излишном потребу да се варијантност сх. облика — забележених само у јуж. и ји. Србији — објашњава домаћим фонетским променама. Турска реч је по Тицеу од нгр. ἀνεμῆ, ἀνεμίδα, ἀλεμίδα (Tietze 1955:210); уп. и тур. глагол *elemek* „мотати конач, пређу на вретено“.

С. П.

жамља *жамља* f. дијал. „струк“: *жамља лука* (Црна Река, Марковић 1986), *жамља* „снопић од струкова трске, повезаних на више места“ (Банат, Бачка, РСА), деноминал *жамљивици* „правити преграде, зидове од жамља“ (Бачка, РСА), *жамљивици* (Банат, РСА); такође *жамља*, *жамља*, *жамља* „свежањ“ (Свиница, Томић 1984); овамо свакако и *жгамља* „количина нечега која стаје у стиснуту шаку“ (бачки Буњевци, Реић/Ваџлија).

- Прасловенска реч, уп. чеш. *žetně* „сноп лана“, слч. *žmeň* „прегршт“, рус., укр., блр. *жме́ня* „id.“ < псл. **žьmьnь* од **žьtr*, **žeti* „стискати“ > [жети].
- ♦ Бориш 1991:38–40. Псл. деκлинација била је **žьmьnь*, **žьmьni*, по испадању слабих полугласа **žьmь*, **žьmьi*; на пот./асс. заснивају се словачки и источнословенски облици, на gen./dat./loc. српски и чешки; свуда осим у словачком реч је прешла из *i-* у *ja-*основе. Сх. облик *жамља* < *жъмља* (полуглас потврђен у Свиници) од ранијег **жъмља* (*ь* > *a*, *мь* > *мь* као у *сумљавици* < *сумњавици*); *г* у облику *жгамља* нејасно, можда се развило између *ж* и *м* у варијанти основе **žьmь*, уп. *жл* > *жгл* у дијал. *жглијеб* = [жлеб]. Банатско *жамљивици* вероватно упрошћено од **жамњивици* дисимилацијом у облицима **жамњен*, **жамњење*.

А. Л.

жвакати *жвакајати*, *жваћем* / *жваћем* impf. „зубима ситнити храну, mandere, manducare; гристи, глодати; јести, ждерати, гутати; говорити развучено, полако; говорити којешта, лупетати“ (нар. и књиж., РСА), презент дијал. и *жвакām* 1. sg. (РСА), *жвакам* (Лесковац, Митровић; Тимок, Динић 1992; Врање, Златановић); *жвакнуйати* / *жвакнуйати* pf. „грицнути, пробати, окусити“ (нар. и књиж., РСА); *жвакајати* (Косово, Елезовић), *жваћа* / *жваће* поред *жваћа* / *жваће* (Радимља, Томић 1989); итеративни и експресивни облици: *жвацајати* (Ускоци, Станић), *жвачка* (Тимок, Динић 1988), *жвакљавати* / *жвакљавати* (Лика, РСА), *жвакљавати* (Херц., РСА), *жвакујати* (Бачка и књиж., РСА), *жвакољавати* (РСА), *жвакољавати* (Лика, РЈА), *жвакољавати* (Србија, Хрв. и књиж., РСА), *жвакаљавати* (РСА), *жвакуљавати* (Банат, РСА), *жвакори* (Тимок, Динић 1988). Изведенице: *жвак* m. „залогај“ (књиж., РСА; Лика, РЈА), *жвака* f. „уста; (данас) жвакаћа гума“ (РСА), колокв. „причање“ (усмено М. Б.), *жвакаљ* m. „залогај“ (Лика, РСА); *жвакало* n. „особа која стално жваће“ (Бос. Грахово, Врање, РСА; Лика, РЈА), *жвакалица* f. „id.“; особа која говори полако, развучено, прича којешта“ (РСА), „вилаца са зубима“ (Бока, ЦГ, РСА), „уста“ (ЦГ, РСА), „намет

који су Турци тражили да им се плати за труд око јела, жвакања“ (РСА), *жвакна* f. „која говори бесмислице“, *жвакља*, *жвакуља* m. „који трућа, говори којештарије“ (Пирот, Живковић), *жвакољак* m. „испљувани залог“ (Тимок, Динић 1988), „мала количина нечега (вуне и сл.)“ (ibid.; Зоруновац, РСА), *жвакојина* f. „оно што је сажвакано“ (књиж., РСА). Од XVIII в. (RJA XXIII 533–534, уп. и 536–537).

- Прасловенски глагол, уп. мак. *жвака*, буг. *жвакам*, длуж. *žwakaś*, рус. дијал. *жвакатъ*, укр. *жвакати* < псл. **žva-ka-ti*.
- ◆ Са проширењем на *-ka-* од **žvati* (Vaillant III 2:336), уп. **жвати**. Псл. реконструкцију даје само ЕСУМ 2:190, уп. и Skok III 689–690, БЕР 1:526, ЭСБМ 3:226, Machek 732, Schuster–Šewc 1816. ЕСУМ l.c. реконструираше и псл. облик **žvękati* чије би континуанте биле рус. дијал. *жвјакать*, блр. *жвјакать*, слч. *žviakat*; овамо свакако и сх. чак. *жвекайти* и слн. *žvekati*, које SP 5:119–121 (s.vv. *dvęčiti*, *dvęka*) тумачи као резултат упрошћавања првобитног **džvękati* : **džvekati*, неоправдано ту стављајући и буг. *жвакам*. Уп. и сх. дијал. *жвенкайти*, *жвењкайти* (RJA), глуж. *žvjenkaś* поред *žwankaś*. Већ и реституција назала у наведеним примерима, уз сх. варијанте са различитим суфиксалним проширењима, показује да је овај глагол подложен формалној експресивизацији, уп. нерегуларно варирање коренског вокализма у чеш. *žvųkati*, *žvichat*, *žvejchat*. На семантичком плану доследно се јавља развој „жвакати“ > „говорити неразумљиво“ > „говорити којешта, брбљати“. С обзиром на псл. облике 1. sg. **žvakaјо* (**žvaśo*) у сх. су регуларни облици *жвакам*, *жвачем*, али се данас усталио облик *жваћем*, преузет из парадигме глагола **жватати**. Облик *жвацайти* настао је као резултат палатализације, уп. *микайти* > *мицайти*, *иикайти* > *ицайти*. За алтернацију иницијалног *жв-* : *џв-* уп. *жб-* : *џб-* у [**жбун**] : *џбун*.

М. Б.

жвања *жвања* f. „сланина“, *жванче* n. „свињче“ (тајни језик слепаца у Срему, Каракашевић 1899:128; ПГ 1897:31), *жвањети* „печење“ (ПГ 1897:8); *зван* / *сван* „свиња“, деминутив *сванче*, придев *сванско* (тајни језик слепаца у Македонији, Цепенков 1896:271; Шишманов 1985:50; Гъбјов 1900:869; Чилев 1900:877).

- Позајмљеница из нем. *Schwein* „свиња“.
- ◆ Sikimić 1994:164; Скок нема. За промену *шв-* > *жв-* код германизама уп. нпр. [**жвегле**] „свирала“ < *Schwegel* „id.“. Семантичка веза „свиња“ : „сланина“ продуктивна је у тајним језицима. За семантички развој уп. нпр. слн. *šreh* „сланина“ (< нем. *Speck*) према *šrehač* „свиња (која се гоји за сланину)“.

Б. С.

жвањати *жвањайти*, *-ам* impf. „звочати, говорити бесмислено, трућати“ (Врање, РСА); *жвањкайти* „id.“ (Момина Клисуре, ср. Тимок, Градња код Врања, Нови Сад, Лесковац, РСА), „полако жвакати, преметати залогаје по устима“ (Врање, РСА), *жвањкам* 1. sg. „говорити којешта“ (Лесковац, Митровић), *жвањћам* 1. sg. „id.“ (Пирот, Живковић), *жвања* „id.“; звочати, прекоревати неког“ (Тимок, Динић 1988); *ивањкайти* (усмено П. И.); *жвањкорийти* „id.“, говорити којешта“

(Тимок, РСА), *жванћори* (Тимок, Динић 1990); *жвањейшати* (Крагујевац, РСА); овамо можда и: *жваљати* „жвакати“ (Ускоци, Станић), чак. *жваљати* (Михаљевићи крај Оштарија, Реџић 1993); *жвоњати* „(халапљиво, много) јести; дробити, млетити“ (РСА); *жврњати* (БиХ, РСА); чак. *жврњкаџи* „јести безубим устима, пригризати“ (Дуга Реса, Карловац, Реџић 1986), *жврнкаџи* „грицкати тврду љуску, нпр. орахе, лешнике“ (Винковци, РЈА). Изведенице: *жвањало* п. „који жвањка, звоца, говори којешта“ (Врање, РСА), *жвањкало* (Струганица, Златановић; Купиновац, Врање, РСА), *жванћало* „id.; клеветник“ (Пирот, Златковић 1990; Тимок, Динић 1992); *жвањак*, -њка т. „слабо, неразвијено дете“ (Левач, РСА), *жвоњџк* т. „оно што је (као) сажвакано; закржљало чељаде“ (Пирот, Златковић 1990); узв. *жвањ* (обично поновљено) којим се казује да неко жвањка, звоца, бесмислено прича, трућа (Момина Клисуре, ср. Тимок, Пирот, књиж., РСА), *ивањ* (Косово, Елезовић).

- Глагол словенског порекла, уп. чеш. *žvanit* поред буг. *жванкјам*, глуж. *žwankać*.
- ◆ За претпостављени развој *жвати* > **жвануџи* > *жвањати* уп. *драџати* > *драјнуџи* > *драњати*, *махџати* > *махнуџи* > *мањати*. О постојању несачуваног свршеног вида **жвануџи* сведочи облик *жвакнуџи*, са к реституисаним према инф. глагола **жвакати**, који је потиснуо застарело **жвати** (*жвакнуџи* < *жвануџи*, уп. *кајнуџи* < *кануџи*, где се *џ* реституисало према *кајати*). Облик *жвањкаџи* изведен је од *жвањати* суфиксом -ка-. Уп. и остала предложена тумачења (све без сх. потврда): 1) од *жвати* са: а) емоционалним инфиксом -н- и суфиксом -ка-, уз утицај и других основа (ЭСБМ 3:227); б) проширењем -нк- (Schuster-Sewc 1816); 2) од узвика *жвањ* — који се јавља у сх., буг. и блр. (БЕР 1:526); 3) чеш. *žvanit* < **žva-chnit* < **žva-ch-tat*, а чеш. *žvančít* < *žvan* part. (Machek 732; и БЕР I.c. полази од партиципа). Облик *жвоњати* могао је настати по аналогији са варијантним итеративима типа *гањати* : *гоњати*, *клањати* : *клоњати*, *наслањати* : *наслоњати*. Облици са -р- у основи (које може бити и ономапопејско) тумаче се као експресивни (уп. *главињати* : *главрњати* „лутати, тумарати“), али и као резултат контаминације. Именица *жвањак* има паралелу у буг. *жванџк* „нешто сажвакано и згњечено; мали, смежуран човек“. За облике типа *жвањкори* уп. *дрнка* : *дрнкори* „тандркати“, *мрџка* : *мрџкори* „мрдати“ (Тимок, Динић 1988). Основно значење је „полако, споро јести, жвакати“, одатле „брбљати, бесмислено говорити“ > „звоцати, закерати“.

М. Б.

жватати *жваџати*, *жваћем* / *жваџам* impf. „зубима ситнити храну, жвакати; често мислити о чему; говорити тихо, мичући уснама“ (РЈА), такође „причати којешта“ (Ускоци, Станић), чак. (са *o* < *a*) *жваџоџи* „брбљати, којешта говорити“ (Брусје, Dulčić 1985), чак. *жваџоџи* „жвакати“ (СДЛ), *жваћати* (Иванда у рум. Банату, Чешљар 1983), *жваћа* (Црна Река, Марковић 1986); *жваџинуџи* pf. (РСА); итеративни и експресивни облици: *жваџкаџи* (РЈА), *жваџкаџи* (РСА), *жваџукаџи* (РЈА), *жваџољи* (Црна Река, Марковић 1986),

жваћкаџи (РСА), *жваћкам* 1. sg. (Лесковац, Митровић). Изведенице: *жваџа* f. „вољка“ (РСА; РЈА), *жваџољак* m., *жваџолина* f. „жвакана храна“ (Црна Река, Марковић 1986; id. 1993), *жваџовница*, *жваџоница* f. „намет који су Турци тражили да им се плати за груд око јела, жвакања“, *жваџан* m. „будала, глупак“ (РСА), *жваџан* „битанга, неотесанко, балавац“ (Дуга Реса, Карловац, Перушић 1990), придев на -ав, -ава: *жваџов*, -ово „брбљив; неукусан, шарен (о боји, особито на тканини)“, *жваџовац* m. „брбљивац“, *жваџавица* / *жваџовица* f. „брбљивица“ (Брусје, Дуљчић 1985), *жваџав* adj. „неотесан“, *жваџања* m. „жватан“ (Дуга Реса, Карловац, Перушић 1990), *жваџалица* f. „жвакање“ (РЈА), колокв. *жваџалица* f. „уста“ (Влајковић 1966).

- Српскохрватско глаголско образовање, изведено итеративним суф. -та- од псл. **žva-ti* или **žvak-ati*.
- ♦ На могућност свођења *жваџаџи* на **žvakati* указује сх. облик *жвакџаџи* (Лика, РСА) < **žvakati*, уп. чеш. *žachtati*. Инф. *жваћати* образован је према облицима презента *жваћем*, *жваћеш* (Skok III 689–690). Презентска основа *жваћ-* шире је распрострањена него инфинитивна *жваџ-*, која је на знатном делу сх. територије потиснута од *жвак-ати*. Облици *жваџовница*, *жваџоница* своде се на **жваџал-ница* од основе радног глаголског придева, уп. синонимно *жвакал-ица* (в. s.v. **жвакати**). Код изведеница се јавља додатно средство експресивизације, назализација: *жваџав*, *жваџања*. Семантички развој изведеница је: „који жваће“ > „који много и неодговорно говори“ > „који се неотесано понаша“ > „будала, глупак“. Сх. називи за смолу биљке тришља *жваџак*, -џка m. и *жваџка* f. (РСА) могу се поредити са рус. *жвак* „смола тисе, ариша“, очито од **žvakati* / **žvakati* (Фасмер II 37), уп. и псл. **živica* „смола“ (ЕСУМ 2:196); о вези ие. речи за „жвакати“ и „смола“ уп. Рокоту 482, Фасмер II 51. Уп. и **жвати**.

М. Б.

жвати *жваџи*, *жваџем* impf. „жвакати; преживати“ (НПосл: *Прасцу дај жваџи, а немој му својше искаџи*, РСА; РЈА); *зажваџи* pf. „зажвакати, заложити“ (Пива, грађа РСА), „прождрети несажвакану храну; захватити одједном много хране устима; окрњено или неправилно изговорити“ (Ускоци, Станић); *пожваџи* „пожвакати“ (РЈА); *прежваџи* „прежвакати“ (РЈА); овамо вероватно и *џажваџи* impf. „жвакати“ (Озаљ, Тежак 1981), уп. израз *баба џажвака* „зановеталица“ (Matešić 6), *џажви* „јести облапорно, неуљудно“ (Бучум и Бели Поток, Богдановић 1979); *заживаџи* iter. „грести, јести, жвакати; слабо се хранити“ (Врање, ЦГ, РСА), „тешко жвакати“ (Прошћење, Вујичић), „жвакати, грести гвожђе на узди (о коњу)“ (Ускоци, Станић), „преживати“ (РЈА), „нагваждати; закерати, заједати“ (ЦГ, БиХ, Дробњаца, РСА), „причати којешта“ (Ускоци, Станић; Прошћење, Вујичић); *преживаџи*, -ам/-љем iter. „жвакати; прежвакавати; претресати у мислима“ (РЈА). Од XIII в. српсл. *жваџи* (Miklosich 1865:192), такође код зап. писаца и лексикографа XVI–XVIII в. (РЈА).

- Прасловенски глагол, уп. стел. *жъватии*, слч. *žvat'*, чеш. *žvátí*, глуж. *žvać*, длуж. *žis*, полј. *żić* (старо *žwać*), каш. *žvas*, полап. *zavət*, рус. дијал. *жвѣтъ* поред *жвѣтъць*, укр. *жѹти* поред *жѹвати*, блр. *жвѣць* < псл. **žvati*, **žujō* „mandere“.
- ◆ Skok III 689; Фасмер II 39–40; ЭСБМ 3:197; ЕСУМ 2:207–208; Brückner 667; Machek 732; Holub/Кореџнѹ 448; Schuster-Sewc 1809–1810; Polański 1060. Глагол је ие. порекла, уп. Pokorny 400, а о његовој флексији у слов. језицима в. Vaillant III 1:284. Сх. облик *жватии* данас је застарео, али се чува у префигираним глаголима *зажватии*, *пожватии*, *прежватии*, *тажватии* (о експресивним формантима *-to-*, *-ta-*, *-tu-* в. Петлева 1980:65–69). Облик *ѹжѹти* нејасан, можда од *пожватии*, *пожѹем*. У итеративима *зажѹватии*, *прежѹватии* дошло је до превоја дужења *ѹ > i*. Уп. *жвакати*, *жвањати*, *жватати*, [жвале].

М. Б.

- жегла** *жегла́* f. дијал. „палица која се увлачи у јарам при упрезању“ (Лужница, Тирић 1983; Пирот, Живковић; Бучум и Бели Поток, Богдановић 1979), *жѣгла* (Параћин, РСА), *жъгла́* (Бучум, Богдановић 1979), *жъгла* (Жлне, Белић 1905:51), *жагла́* (Тимок, Динић 1988), *жа́гла* (Црна Река, Марковић 1986), *жа́гла / жа́гла* (Вражогрнац, Трнавац, Рготина, Тупијница, Зајечар, РСА); деноминали: *жа́гла*, *ужа́гла* „(у)јармити, ставити жагљу у јарам“ (Црна Река, Марковић 1993), *зажъгли* „упрегнути вола и ставити жагљу у јарам“ (Тимок, Динић 1992); *жѹгла* f. „палица у јарму“ (Доњи Милановац, РСА), такође и *жѣгра* f. дијал. „палица у јарму“ (Левач и Темнић, Црна Река, Сокобања, Топлица, РСА; Косово, Елезовић; Гораждевац код Пећи, Букумирић 1983; Васојевићи, Стијовић 1990), *жегра* (Бучум и Бели Поток, Богдановић 1979; Бујановац, Златановић), *жегре́* f. pl. (Лесковац, Митровић), *жа́гра* „рачваста мотка по којој се грана лоза“ (ЦГ, РСА), „део плуга или воловских кола састављен од двеју дапчица у средини повезаних клином, које спајају руду са јармом“ (Лика, Книн, БиХ, Срем, Хрв., РСА), *жа́гре* f. pl. „направа у виду лествица окачена о зид шгале, из које се стока храни сеном“ (Војв., Вуковић Г. 1988:139); топоним *Жѣгра* (Косово, Елезовић), *Жегра* у Горњој Морави од XIV в. (Даничић).
- Јужнословенска реч, уп. мак. дијал. *жегла* „палица у јарму“ (Гостивар, Поповски 1970:105; Велес, Reiter 1964; Костур, Шклифов 1977; Кукуш, Сакљов 1967), *жегол* „колац за који се везује стока“ (Велес, БЕР 1:530), *жегра* „палица у јарму“ (Велес, Reiter 1964); буг. *жѣгъл*, *жѣгла́*, *жегълò* „id.“, дијал. *жъгъл* (Тројан, Ковачев 1968), *жѹгла* (Родопи, Стойчев 1965), *жегра́* (Ћустендил) — вероватно псл. порекла, уп. чеш. *žehlo* „мотка, притка“, рус. *жа́гра* „штап за држање фитиља приликом паљбе“, дијал. „кукица на удици“ (СРНГ), блр. *жа́гры* „рало“ (СПЗБ), или можда латинизам у вези са лат. *jugum* „јарам“.
 - ◆ Skok III 679 први помиње мак. *жегла*, сх. *жегра* поред буг. облика и презима Миклошичево и Брикнерово тумачење од **žezel'ъ* (уп. Miklosich 409;

Brückner 647), указујући при том на сродност са лит. *žāgaras* „сува грана“, *žaginys* „палица, колац, стуб“. Трубочев 1960:137–140 и Варбот 1981:32–34 изводе буг. *жэгъл* и чеш. *žehlo* од **žegti*, **žьgъ* „жећи“, тако и БЕР 1:530. Machek 724 везује чеш. *žehlo* са лит. *gėgnė* „дрвена грађа за кућу; дирек, греда, балван“. Vjelečić 1991:164–168 реконструира псл. **žeg(ь)la* / **žegra* са суф. **(ь)la* / **-ra* од корена **žeg-* < ие. **gēgh-* „грана, штап, жбун“, слично и Szymański 1991:126. При том би се сх. облици са вокализмом *a*, *ь* уместо *e* могли објаснити дијалекатским колебањима (уп. Белић 1905:32–35) или дејством аналогije (према *жагнутии*, *жацнутии*?), или пак превојем дужења *e* > *ě* > *a* (уп. Skok III 669 s.v. *žācati se*). Међутим, фонетска (и акцентолошка) варијантност јсл. потврда допушта и реконструкцију полугласа у корену: **žьg(ь)la* / **žьg(ь)ra*. Белић l.c. помишља на везу са *жъзне* / *жъгне* „боцнути“, псл. **žьzlъ*. Лик с полугласом могао би се свести и на влат. **žug(u)la* < лат. **jugula* „палица у јарму“, изведеницу на *-ula* од *jugum*, уп. сх. *jārmuca* „id.“ (РСА). Реч *jugula* је у латинском потврђена само као назив савезџа, уп. лат. *jugalīs* „који припада јарму“ (> стфр. *jouelle* „мотка која спаја два чокота“), лат. *jungula* „ремен на јарму“ (REW 4603; 4621). Влат. **žug-* > слов. **žьg-* > **žьg-*; облик са *-r-* **žьg(ь)ra* заснивао би се на влат. **žugura* са променом интервокалског *l* > *r* као у румунском. Облик са *-l-* **žьg(ь)la* могао би потицати из влат. форме у којој та промена још није била извршена или од синкопираног **žugla*, где за њу није било услова. Рум. *jiglă*, *jigl'e* „палица у јарму“ због свог *-i-* не може бити директно из латинског, уп. рум. *jug* < лат. *jugum*, већ пре (повратна) позајмљеница из слов. **žьgьla*. Јсл. облици са *-i-* можда су локалне позајмљенице из румунског; сх. *жйгьла* заст. „гвоздена направа за жигосање коња“ (Војв., РСА) наслања се на [жиг]. Могуће је да су се на јсл. терену слов. речи у значењу „мотка, штап“ укрстиле са техничким термином позајмљеним из балканског латинитета.

М. Б. / А. Л.

жегра в. жегла

замуж *zǎmъж* adv. дијал. само у изразима: *биџи замуж* „бити удата“, *џоџи замуж* „удати се“ (хрв. писци, РСА), кајк. дијал. *џџи зǎмуш* „венчати се (и о младићу)“ (Туропоље, Šojat 1982), *џџи зǎмуш* „удавати се“, *џрџи зǎмуш* „удати се“ (Озаль, Težak 1981). Од XIV–XVI в. *даџи замуж* „удати“ (кајк. писци, РЈА).

- Прасловенски прилог, уп. стсл. (*иџи*; *вџдаџи*; *џосагнџџи*; *нареџи*) за *мжжъ*, слн. (*iti*, *dati*) *zatož*, пол. (*wyjsć*, *wydać się*, *rójsć*; *wydać*) за *таџ*, рус. (*идти*, *вийти*, *пойти*; *отдать*, *выдать*; *взять*) *зǎмуж*, блр. (*пайсці*, *вийсці*; *выдаць*, *адаць*; *узяць*) *зǎмуж*, укр. (*ити*, *вийти*; *видати*) *зǎміж* < псл. **(jьti, dati, vьzeti* и сл.) *za tьžь* „удати (се)“, од предлога **za* > [за] и старог асс. именице **tьžь* > [муж], у фраземима уз наведене глаголе.

- ◆ Уп. Bezlaj II 198; Фасмер II 671; ЕСУМ 2:231, све без сх. потврда. Скок нема. На јсл. простору прилог се данас јавља у словеначко-кајкавском појасу, али стсл. потврде указују на некадашњу већу распрострањеност ове лексеме. Нешто шири ареал има придев *замужан* (само облик *замужна* f.) „која је за удају (о девојци)“ (кајк., далм. и дубр. лексикографи и писци XVII–XVIII в., RJA), кајк. *зџмужни*, *зџмужна* „одрастао за женидбу, одрасла за удају“ (Туропоље, Šojat 1982), изведеница *замужница* (глагољски рукопис из XV в., RJA), али није јасно да ли је посредни дериват од прилога *замуж* или од глаг. [**замужити**]. Највероватније је првобитно значење фразема било „удати (се)“. Кајкавско „оженити се“ може се сматрати секундарним семантичким проширењем, али уп. рус. дијал. (*выходить*) *зџмуж* „женити се, прелазећи у женину породицу“ (СРНГ), као и сх. *мџсаи* „онај који је у браку (о мушкарцима и женама)“, рус. дијал. *мџсний*, *-яя*, *-е* „id.“ (ЭССЯ 20:162).

М. Б.

ЗВОНО² *звџно* п. дијал. „нарочито исечено парче рибе (добивено попречним сечењем)“ (Скадарско језеро, РСА). Деноминал *назвџниџи* рф. „[риба се] *назвџни* ... *кад* *јој* *се* *хрбаџи* *џресџјече* *на* *неколико* *мјесџа* *до* *самог* *џрбуха*, *џе* *се* *џако* *добџју* *неколико* *комаџа* *или* *звџна*, *која* *се* *уједно* *дрџе*; ... *риба* *се* *учџни* *на* *сџџна* *звџна*“ (Скадарско језеро, Jovićević 1908:118, 136).

- Прасловенска реч, уп. мак. *звџно* „парче рибе“ (Охрид), длуж. *zwno* „id.“; такође „наплатак“ поред *zwno*, *zwno* у оба значења и глуж. *zwno* „наплатак“, пол. *dzwno* (дијал. и *zwno*) „парче рибе добивено попречним сечењем“, такође: „наплатак, гобелја; колут, круг, увојак“, стпол. *zwno* „кичмени пршљен“, каш. *zwno* „парче рибе добивено попречним сечењем“ поред *zwno* / *zwno* „наплатак“, полап. *zwno* „id.“, укр. дијал. *zwno* *риби* „парче рибе добивено попречним сечењем“ поред дијал. *dzwno*, *dzwno* „наплатак“, књиж. *zwno* „карика“, даље рус. *zwno* „парче рибе добивено попречним сечењем“, такође „саставни део нечега“, дијал. „кичмени пршљен“, блр. *zwno* „карика; саставни део нечега“, дијал. *zwno* „размак међу попречним гредама на којима се држи таваница“ (Полесје), *zwno* „размак, растојање, оно што испуњава неки међупростор“, одатле још у псл. доба конкретизовано на „парче рибе“, „пршљен“, „наплатак“.
- ◆ Бориш 1981, Варбот 1992; Скок нема. На јсл. облике први је указао Бориш, али његово (у основи Петерсоново) тумачење псл. **zwno* / **zwno* од ие. **ghen-* / **ghn-* „крив, кос“ (Бориш 1981:68–71) мање је убедљиво него семантичко-етимолошка аргументација Варботове: сва словенска значења могу се свести на заједнички именитељ „отвор, пукотина, размак, међупростор (или предмет са отвором)“, па се псл. **zwno* етимолошки изводи од ие. корена **ghen-* „зијати, зевати“ (Варбот 1992:239–240). Холцер у оквиру своје „тематске“ теорије реконструира кимерско (?) **ghen-* / **ghn-* (< ие. **kwn-* / **kun-*) као извор псл. **zwno* / **zwno* „пас“, између осталог и „парче рибе“. За псл. континуанте у значењу „чланак, карика“ чак помишља да би могле бити номиноване према елементу звецкања као код звџна тј. прапораца, док

за речи које значе „наплатак“ сматра да не спадају овамо (Holzer 1989:93, 96). За старија, мање вероватна тумачења (Микола, Вајан, Кипарски итд.) в. Варбот 1992:236–237. У погледу вокализма -о- јсл. облици иду заједно са пољским (длуж., глуж. и укр. под пољским утицајем?). Круг српско–македонских изоглоса (в. Радић 1993) проширује се овом јужнопрногорско–македонском паралелом из јасно одређене сфере језерског рибарења. Уп. и *косма*.

Ј. В.-П.

зорлама *зорлама* f. дијал. „тежак, напоран рад“ (Врање, РСА; акц.?), „слепило животиње (обично коња) или човека изазвано ношењем терета, напорним радом и сл.“ (Левач, Црна Река, Параћин, Тимок, РСА), „болест мишића и зглобова, реуматизам“ (Заглавак, РСА), такође *зарлама* „обољење очију (најчешће код коња)“ (Купиновац, Зоруновац, РСА), *зурлама* „очна болест, при којој болесник слабо види, шкиљи очима“ (Темнић, РСА), *сурлама* „врста болести“ (Пирот, грађа РСА).

- Позајмљеница из тур. *zorlama* „тежак рад, напор; оток, обично на зглобу руке или ноге, настао као последица напора“; уп. буг. *зорламà* „оток на телу животиње, као последица превеликог напора; болест од пренапрезања“, дијал. *зурломъ* „id.“ (Плевен, Евстатиева 1971).
- ◆ Скок и Шкаљић немају; БЕР 1:654 без турског назива за болест и сх. материјала. Турска реч представља поствербал од деноминалног глагола (перс. порекла) *zorlamak* „напрезати се, тешко радити“. Глас -у- уместо -о- у сх. и буг. примеру може бити како турска дијал. промена (уп. Stachowski 1973:46–47), тако и словенска, можда под утицајем сх. *зурити* „гледати шкиљаво, случајно или услед болести очију“ (РСА). За значење „слепило“ недостају потврде ван сх. терена. Сх. ареал обухвата источни део центр. Србије, на северу до Купиновца (Свилајнац). Уп. [зор].

С. П.

Ибар *Ибар*, ген. *Ибра* m. река у Србији (Вук, Косово, Елезовић), поред *Ибар* (Вук); *Ибарац* dem. један од изворишних кракова Ибра. Такође поречје Ибра: *горњи Ибар*, *Надибар*, *Подибар* (Илић 1905:525–527). Придев *Ибров* у *Ибрџо врело* (RJA). Од краја XII в.: *flumen Ybro / Ibro* (Дукљанин 321); *Ибрь, оу Иброу на рѣцѣ Сѣоуденици* 1216, *ѡба Ибра* 1220, *на Иброу* 1327, *оуѣраво на Ибарѣ* 1195/XVII в. (Даничић). Иста хидронимска основа у *Ибрача* поток у г. сливу Тихотине (карта); *Ибрија* 1477, локалитет у нахији Доња Морача, и данас (Пешикан 1983:69), одатле назив Морачине притоке *Ибришица / Ибришица / Ибришица* (Скок I 704; Ђупић 1985:88); *Усѣибар* лева притока Лима у доњем току и село на њеном ушћу (Мрковић 1902:240, 254, 267, 347; RJA — без основе косих падежа), *Усѣибар*, ген. *Усѣибра* (усмено М. Николић).

- Супстратни хидроним, уп. име античког племена у овом делу Балкана *Υβριώνες*.

- ◆ Loma 1991 § 2.1.3. Страбоново лоцирање Хибријана између Аутаријата, Дарданаца и Ардијеја (VII 5.12) приближно одговара г. сливу реке Ибра, те је логична претпоставка да су се они звали по реци око које су живели. Њено име је могло бити у њиховом (илирском?) идиому обичан назив за реку, уп. горе назначену распрострањеност хидронима од основе *Ибр-* на подручју које чини ји. део античке Далмације и преднемањичке Србије. Веза српског хидронима са ант. етнонимом умањује, ако не и сасвим одузима значај његовим паралелама ван сх. простора — буг. *Ибър* име горњег тока реке Марице < предсл. *Еѡрос, *Hebrus* „Марица“; укр. *Ібр* = рус. *Ибр* потпритока Дњепра; рум. име три потока *Ibru* — од којих су полазили његови досадашњи тумачи, узимајући да у основи срп. и укр. хидронима лежи супстратни (трачки) назив истоветан ономе који је потврђен као предсл. име Марице (Георгиев 1960:26–27; Роровић 1960а:102; Трубочев 1968:214, ЭССЯ 8:205–206; Schramm 1981:291); сазвучно име *Еѡрос носила је у ант. доба и једна река у данашњем албанском приморју. Но словенско *i-* (*јь-*) за *he-*, посведочено једино у случају бугарског Ибра, не може се сматрати регуларном супституцијом у свим осталим случајевима расутијом на широком простору од зап. Србије преко Румуније до Украјине. Несподобно с том претпоставком је и запис *Υβριώνες који би, додуше, могао стајати за *Ιβριώνες (хиперкорекција према Ἰβρις у доба када се већ изговарало *иврис*?), али не и за *Еѡριώνες. Раскорак постаје још већи ако се прихвати новија Георгијевљева етимологија трачког *Еѡрос из (најранијим грчким записом потврђеног) облика Εἰρος (Георгиев 1977:246, уп. и БЕР 2:3). Евентуална веза сх. *Ибар* са буг. *Ибър* при различитости њихових супстратних предлогака може се допустити преко укр. *Ибр*, под претпоставком да је једна струја словенске сеобе на југ са исходаштем у том делу Подњепровља понела оданде хидроним или гидрографски термин **јьбрь*, неизвесног порекла, да би га потом пренела на разне водотокове у новим стаништима, негде на основу сазвучности са ранијим, предсловенским именом реке, а негде можда и без таквог повода; име *Ibru* на три места у Румунији, које се својим фонетским ликом, са очуваном групом *br*, јасно декларише као словенски супстрат (друкчије, али нимало убедљиво Grăjila 1974), могло би одсликавати једну етапу тога преношења из данашње Украјине у Бугарску и Србију. За такав пренос у много позније доба уп. име потока *Ибар* у селу Планиници крај Ваљева, око кога је заселак *Ибарани* а у њему најстарији род *Кобасице* (Павловић Љ. 1907:863): *Кобасица* је део планине Столова на десној страни Ибра (Милићевић 1876:643). Ако се у слов. и стбалк. домену ради о случајној сазвучности разнородних хидронима, тим веће резерве треба имати према поређењима на још ширем плану, каква су она са шпан. хидронимом *Ebro* < ант. *Ebrus*, баск. *ibar* „долина“, *ibai* „река“, са гр. *Ιβρ „Грузин“ и др. (Skok I 704). Хидроним *Усѡишбар* је првобитно топоним **Усѡиш-ибр* „место на ушћу (стари лос. *усѡиш*) реке *Иб(а)р*“ (уп. недалеко одатле *Усѡиш-ѡрача*, *Усѡиш-колина*).

А. Л.

ИКНИ *икни*, *-а*, *-о* адј. дијал. „сасвим мало, ситан, сићушан“: *Нешиѡ икно боцка ме у око* (Цетиње, Никшић, РСА); *икно adv. дијал. „мало, сасвим мало“*: *Дај ми ... икно сира, да ѡрисмочим* (ЦГ, РСА).

- Нејасно, можда метафора од [*икра*] за ознаку нечега што је „ситно попут *икре“.

- ◆ За употребу уп. *џрун*, *џрунка*. Сх. *икра* осим рибљих јаја означава друге ситне и светлуцаве предмете: рибље крљушти, громуљице у месу, кврге у дрвету, површинску пену при кувању (РСА), слично буг. дијал. *икра* „сјајни мехурићи масти на води када се кува месо“, уп. даље значење „груда“ у сев. слов. језицима (ЭССЯ 8:217–220). Основа *икн-* поред *икр-* још само у глуж. заст. *jikno* поред *jikro* „икра“; алтернација *r/n* сматра се трагом ие. хетероклисије (ЭССЯ l.c.; Schuster-Šewc 461), тако да би посредни био заједнички српско-лужички архаизам; но придевски облик сх. речи упућује на могућност да је *икн-* настало упрошћењем од **икрн-* < **јџкр-ън-*, уп. глуж. *jiknač* поред *jiknač* „Rogner, риба-женка, *икрењача*“ (Schuster-Šewc l.c.). Уп. Лома у *Prasłowiańszczyzna i jej rozpad* (у штампи).

А. Л.

јагњед *jǎgñēd*, *-éda* m. „црна топола, *Populus nigra*; јасика, *Populus tremula*“, придев *jǎgñēdov* (РСА); такође *jǎgñēda* f. „id.“ (РСА); *jǎgñēi* m. „*Populus nigra*“ (Хрв., РСА), *јањейи* m. (Микаља, РЈА); *јањ* m. „id.“; *Populus tremula*; јаблин, *Populus pyramidalis*“ (Хрв., РСА), придев *јањев*; *јањац* m. „*Populus nigra*“ (Хрв., Симоновић; РСА).

- Прасловенски фитоним, уп. слн. *jǎgn(j)ed* „црна топола, *Populus nigra*“, стчеш. *jěhněd* m. „цваст (на дрвету)“, чеш. *jehněd* m., *jehněda* f., слч. *jahnada* „id.“, цсл. (струс.) *јагнадише* поред *огнадише* coll. „црне тополе“ < псл. **agn'ēdъ* (поред **ogn'ēdъ?*).
- ◆ Вероватно сложеница од **ogn'ъ* „ватра, [огањ]“ и глаг. основе **ēd-* „палити, горети“ < ие. **i(n)dh-* / **aidh-*, уп. стинд. назив свештеника задуженог за паљење обредне ватре *agnidh-* / *agnim-indhá-*, можда и лат. формулу *ignem indere* (друкчије Schmitt 1967:25). Смисао назвања **agn'ēdъ* био би „дрво за потпалу“, уп. неологизам *џали-дрвце* као калк немачког *Zündholz*: за палидрвца се у модерној индустрији користи управо црна топола, јер се лако цепа и споро гори (о могућем култном значају тог својства дрвета в. Лома 1996a:28–29). Дужина почетног вокала чини се секундарна, како због његове циркумфлексне интонације, тако и с обзиром на дублету са *o-*; поред цсл. *огнадише* уп. и варијантност стсрп. имена данашње реке Јегленице у Метохији *Огледъница* / *Јагледъница* (XIV в., Пешикан 1986:28), дисимиловано из **Ja-* / *Ogn'ēd-ъn-ica*. Псл. **agn'ēdъ* било би *v̥ddhi*-образовање — са дужењем вокала у почетном слогу сложенице — од **ogn'ēdъ* < **ogni-ēd-*, уп. стинд. придев *āgnidh-ra-* од *agnidh-* (тачније **agnidh-*), а за присутност тог типа у слов. фитонимији — други псл. назив за црну тополау **aso-kora* поред **oso-kora* (ЭССЯ 1:82, SP 1:159), даље [гавез], [дивизма] (в. Лома 1993:201, Лома 1995 § 7, Лома 1996a:28–29). Не може се искључити ни традиционална етимологија псл. **agnēdъ* од **agne-*, *-ete* „јагње“, по вунастој цвасти тополе која подсећа на јагњеће руно (ЭССЯ 1:55–56, SP 1:151); она се може позивати на паралелизам стпољ. *bagniędź* „врбова гранчица са цвашћу, цваст“ : пољ. дијал. *bagnięta* „цвасти на дрвећу“, досл.: „јагањци“ (са секундарним *b-* као у *bagnę* „јагње“) и сл. (SP l.c.), но ова веза могла је бити успостављена секундарно на зсл. терену где се изгубила првобитна разлика у интонацији почетног вокала, која је у **agne-*, сх. *jǎgñe*, coll. *jǎgñād* акутска, а у **agnēdъ*, сх. *jǎgñēd*, *-éda* циркумфлексна; при том је и деривација **agnēdъ* од **agne-* проблематична, било да се претпоставља варијанта основе **agne-* са озвучењем завршног гласа, или изведеница суфиксом упоредивим са *-ēdъ* у сх. *gōwēd* f.

coll. (ЭССЯ, SP I.сс.; Vaillant IV § 1005 узима изворно **agnēdъ* према струс. *осладъ* „грѣда“ од **osle*, *-ete* „магарац“). Скок, чини се с правом, одбацује везу *јагњед* : *јагње*, додуше без образложења (Skok I 747). Сазвучност између псл. **agn'ēdъ* и гр. ἄγνος „комоњика, *Vitex agnus castus*“ (ЭССЯ, SP I.сс.) биће случајна, јер су посреди различите биљке. Сх. облици на *јањ-* показују исто упрошћење групе *гњ* као у *јање* < *јагње*; није јасно да ли овамо спадају значења *јањ* т. „јасен“, *јањац* „красуљак, *Bellis perennis*“, *јања* „id.; воловско око, *Leucanthemum vulgare*; жабља трава, *Anthemis cotula*“ (Хрв., Симоновић; РСА).

А. Л.

јалкунићи *јалкунићи* т. pl., само Вук НП I № 462, стих 8: *иу се иићи јалкунићи легу*.

- Фолклорни назив вероватно грчко-латинског порекла, од лат. *alcyon* < гр. ἄλκυών, -όνος „птица водомар или зимород, *Alcedo ispida*“.
- ♦ Суф. *-ићи* за ознаку младунаца као у *ијићи*, или можда према гр. -ίδες у изведеници ἄλκυονίδες ἡμέραι > лат. *dies alcyonides* „алкионски дани“, период тихог времена око зимске краткодневице, када се веровало да водомари легу младе; по миту, те дане је Зевс подарио Алкиони, претвореној због несрећне љубави у женку водомара, да би могла на миру извести своје птиће. И у НП је назначено зимско време поменом „снега до кољена“ (стих 6); она је забележена у дубр. приморју, где је био могућ утицај писане на усмену књижевност; овај мотив класичне митологије по свој прилици је непосредно црпен из лат. писаца као што су Хигин или Овидије, уп. Срејовић/Цермановић 1979:18. Почетно *j-* вероватно је протеза настала у споју (*и*)*ијићи-j-алкунићи*. Класична реминисценција уклопљена је у већ постојећу фолклорну формулу типа *ијићи језубићи*, *ијићи брадићи* итд. Skok I 751 s.v. *jalkunići* само констатује да Hirtz II 164 не зна која је то птица и указује на фолклорне паралеле, без решења; слично и РСА s.v. („игра речи, без одређеног значења“).

А. Л.

јандруга *јандруга*, *јандрушица* f. „речна риба црвенперка, *Scardinius erythrophthalmus*“ (Карловац, Крижевци), *јандужица* „id.“; *јандрога*, такође *андрога*, *јендрога* (Хирц), *јандрек* (Врбановец), *јандрчић* (Добра, Стативе Доње), *јандрчица* (Купа код Баније) „речна риба крупатица, *Blicca argyroleuca*“ (све РСА). И о морској риби: *андрога* / *јандрога* „иверак, плат, *Pleuronectes flesus* var. *italica*“ (Vinja 1967:221).

- Прасловенска реч, уп. слн. *andróga*, *handróga*, *mandróga*, *mandróhica*, *hadróga*, *dróga*, *dróžica* „*Scardinius*, *Blicca*, *Sygnanthus*“, чеш. *zruka*, стчеш. *druka* „*Scardinius*“, пољ. *wzdreга*, *wzdreka*, *zreka* „id.“, рус. дијал. *андруга*, укр. дијал. *андрушка* „*Leuciscus*“ < псл. **rъdr-oga*.
- ♦ Bezlaj I 4, Machek 719; Скок нема. Ихтионим вероватно псл. старине, изведен од придева **rъdrъ* „црвен“ и старог али ретког суф. *-oga* који твори деадјективе и девербале, док је његов мушки пандан специјализован за називе животиња према боји (уп. Sławski 1974:67–68). Ихтионим означава неколико врста рибе које се одликују црвеним пигментом у очима или на перајима; уп. лет. *rauda* „*Leuciscus erythrophthalmus*, *Leuciscus rutilus*“ (Fraenkel I 704, Machek

719), такође сложенице лит. *raudon-spārnė*, лет. *raud-spārnis* „црвенперка (досл. црвенокрилка)“ (Коломиец 1983:27). Тумачење морских ихтионима из гр. ἰχθυόροσος „риба небоглед, Uranoscopus scaber“ (Vinja 1967:221, Vinja I 95–96) мало је вероватно с обзиром на могућност везивања за сазвучне називе слатководних риба (Влајић-Поповић 1995:198–200). Псл. **r̥dr-oga* дисимилацијом *r-r > n-r* дало је **n̥dr-oga*, да би по испадању слабог полугласа у српскохрватском, словеначком и рус. дијалекту пред групу *-ndr-* дошла протеза *a-*. Други слов. језици (пољ., чеш.) показују другачије фонетске трансформације (уп. Куркина 1992:121).

Ј. В.-П.

јањ в. јагњед

јардовина *jårdovina* f. „сланина“ у примеру *коџар њофури јардовину* „мачак поједе сланину“ (тајни језик у Параћину, РСА).

- Позајмљеница из дакорум. *lard* (Трансилванија и Банат), односно арум. *lărdie* „сланина“.
- ◆ Скок нема. Промена *l- > j-* објашњава се на рум. дијал. плану; на рум. основу додат је слов. суф. *-овина* (таква комбинација разнородних основа и суфикаса типична је за тајне језике). За даљу рум. етимологију в. Cioganescu 465, Parahagi 621. Уп. и Sikimić 1994:164.

Б. С.

јарина¹ *jarina* f. „пролећни усев, *јаро жиџио*“ (Вук 1818; РСА).

- Прасловенска реч, уп. слн. *jarina*, слч. *jarina*, чеш. *jařina* „id.“, пољ. *jarzyna* „id.; поврће“; словињ. *jarėnā* „поврће“, струс. *јарина* „летина пролећног усева“, укр. *јарина*, блр. *јарина* „id.“ < псл. **jarinā*.
- ◆ Изведеница од **jarǰь* „пролећни“ > сх. *јарј* adj. „који се сеје у пролеће, пролећни“: *јарј усев, јаро жиџио* (РСА), чак. *јарј* „пролећни“ (Вргада, Juršić), уп. [јари]. Исправно Sławski I 510, док се у ЭССЯ 8:173–174 s.v. **jarina* реч и у овом значењу изводи од именице **jaro / *jara* (в. **јарина²**) и побија се њена веза са придевом **jarǰь* чија би семантика била „негативна“ (id. 178–179); значење именице се у сх., међутим, директно изводи из придева, а и нагласак јој је карактеристичан за придевска апстракта (тип: *џиџина* < псл. **tišinā* од **tiχь*). Овамо би спадало и *јарина* „јара“ (РСА), ако је нагласак аутентичан, али пре аугментатив од [јара], као и *јарина* „id.“ (Пирот, Живковић). Skok I 755 ставља под *jar* f., не улазећи у детаље образовања.

А. Л.

јарина² *jarina* f. „јагњећа вуна“ (Вук 1818; Пирот, Подунавље, Ужице, Подриње, Нова Варош, Сарајево, РСА; Чумић, Грковић Ј. 1982; Ускоци, Станић; Прошћење, Вујичић; Загарач, Ћупић; Вргада, Јуришић), *јарина* дијал. „id.“ (Пирот, Живковић), „козја вуна, длака“ (Момина Клисуре, Лесковац, РСА; Радимња, Томић 1989).

- Прасловенски дијалектизам, уп. стсл. *јарина* „вуна“, мак. *јарина*, буг. *јарина* „јарећа или јагњећа кожа“, цсл. (струс.) *јарина* „јагњећа кожа, вуна“ < псл. **jarina*.

- ◆ Изведеница на псл. **-ina*, лит. *-iena* < ие. **-eina* (о врсти образовања Лома 1997 § 5.2.1) од назива за младу животињу **jar-*, уп. *јаре, јарица, [јарац]*. Не само акцентолошки, него и етимолошки различито од *јарина* „пролећни усев“ (в. *јарина*¹), другачије ЭССЯ 8:183–184. Колектив *јарина* „јарад“ (Пољица, РСА) изведен је суфиксом другог порекла, уп. Лома 1997 § 2.2.4.

А. Л.

једноница *једноница* f. „пост кад се само једанпут у току дана једе, једноничење; једини оброк (обично вечера) кад се једноничи“ (од поч. XIX в., РСА), деноминал *једноничийи* „постити узимајући само један оброк дневно (обично увече)“ (Вук; РСА), *једноничий* (Косово, Елезовић), такође *једнодничийи* (Гружа, РСА), *ничийи* „постити“ (Власотинце, грађа РСА), „једноничити“ (Врање, Момина Клисура, Лесковац, РСА).

- Јужнословенска реч, уп. мак. *еднодничи* „једноничити“, буг. дијал. *едноднича, еднотичим* „id.“ (Софија, Ђустендил).
- ◆ Од [**један**] и [**дан**]; за образовање уп. [**надница**]; **једнодница* > *једноница* регресивном дисимилацијом, уп. гружанско *једнодничийи* и наведене мак. и буг. облике, који потврђују исправност овде усвојене етимологије и побијају Скоково извођење од прилога *једном* (Skok I 767). Облик *ничийи* пре је скраћен од *једнодничийи* него изведен од просте варијанте **дница*. Синонимни глагол *једноудийи* (Вук; РСА; Скок нема) настао је из синтагме *једно(м) у дне* „(јести) једном у дану“. Посреди су термини православног хришћанства, образовани вероватно према грчком моделу, уп. [**тромирити**], *тритириийи* „у посту јести сваки трећи дан“ < гр. *τριτηριζω*.

П. И.

каргабурма *каргабурма* f. дијал. „алатка за упредање и савијање металне жице“ (Косово, Елезовић), *калкабурма, калкабур, калкабум, калкабул* m. „врста алата сличног клештима, за прављење копчи, савијање жице“ (Параћин, Расина, РСА), *калкавур* „измишљена ствар као мамац (?)“ (Лесковац, Митровић), *канкабул* „алатка за увијање жице при изради свирала“ (Расина, РСА).

- Позајмљеница из тур. *karga burnu* „округла или пљосната клешта“ (досл. „чавкин кљун“).
- ◆ Клежевић без назива за алат, само са Елезовићевим примером; Шкаљић нема. Елезовић као етимон даје тур. *karga buruni* „чавкин кљун“ (в. [**карга**]), а Skok II 46–47 s.v. *karabaço*, преузимајући његово тумачење, помишља да је други део сх. *каргабурма* преобликован према *бурма* „прстен“. Боље је поћи од тур. облика *karga burnu* > **карга бурна* > *каргабурма*. Сх. облици на *-бур, -бул, -бум* показују различите дисимилаторне промене. РСА нема Елезовићеве речи, а за примере које даје не наводи тур. етимологију. За значење „мамац“ уп. тур. *kargı* „велике куке за хватање огромних риба“ (SDD). В. Петровић 1994; уп. и [**каргабучен**].

С. П.

КИША *kīsha* f. „дажд, pluvia“ (књиж., Вук; РСА). Деривати *kīshaц*, *-ица* m. „крупна летња киша“ (Банат, РСА), *kīšār*, *kīšār* m. „ветар који доноси кишу“ (Книн, Лика, Бос. Крајина, РСА), *kīšōvina* f. „кишово време“ (Србија, ЦГ, Херц., РСА), *kīšēvniца* „јака, обилна киша“ (РСА), придеви *kīšōvīti*, *-a*, *-o* поред *kīšan*, *-na*, *-no* (књиж., РСА), одатле *kīšniца* f. „вода од кише“ (књиж., РСА), *kīšniца* (Србија, РСА); деноминал *kīšīti*, *kīšīti* impf. (књиж., РСА). Основна реч потврђена је од XVII в. (Микаља, Бела, Белостенец, Волтић, RJA).

- Јужнословенска реч, уп. мак. *киша* „киша“, буг. *kīsha* „кишовито време“, дијал. „киша“, *kīšъ* „кишовито време“, поствербал на *-ja* од псл. глаг. основе која је у **kysnōti* „влажити“ > [киснути], **kysēti* и сл.
- ◆ ЭССЯ 13:277; Skok II 84–85. Псл. **kys-* / **kvas-* показује бифуркацију значења у „бити / постајати влажан“ и „бити / постајати кисео“; у овом другом значењу уп. формално подударну формацију чеш. *kyše* „киселина“, слч. *kyša* „кисело млеко“, рус. дијал. *киша* „квасац“ (ЭССЯ I.c.), уп. [квас], [квасити]. Сх. ареал речи данас је ограничен на шток. територију: призренско-тимочки говори сев. и зап. од линије Пирот — Вишевце, Скопска Црна Гора, Србија, Војв., ист. Слав., сев. ЦГ, Босна и Лика (Толстой 1962). У бугарском реч значи „кишовито време“, а „киша“ само на западу (Видин, Софија, Самоков, Koseska 1972:47; банатски Бугари, Телбизов/Векова-Телбизова 1963:177). За фолклорну употребу јсл. термина *киша* в. Сикимић 1996а. У основи многих зоонима на разне начине мотивисаних кишом: *kīšъара* f. „жаба гаталинка“ (Слав., РСА), *kīšъача*, *kīšъача* f. „id.“ (Лика, РСА), „врста змије“ (Босна, РСА), „врста птице“ (Србија, РСА), *kīšъак* m. „даждевњак“ (Босна, РСА), *kīšōвица* f. „жаба гаталинка“ (Слав., РСА), *kīšарица*, *kīšарица* „id.“ (Книн, РСА), „орав мишар“ (Слав., РСА). Неологизам *кишобран* m. калк је према нем. *Regenschirm*.

Б. С.

КОЛИБА *kōliba* f. „мала кућа; вајат; бачија“ (ист. и центр. Србија, ЦГ, БиХ, Лика и Хрв., РСА), *кољба* (Загарач, Ћупић), *кòлеба* (сев. Србија, Подриње, Војв. и Слав., РСА), *кољеба* (Хрв., НП, РСА), *kōlibār* m. „бачија“ (Колубара, РСА), *кољбара* f. „колиба“ (Крајиште и Влашина, РСА). Широко присутно у топонимији. Од XIII в.: *кoлибы* pl. (Доментијан, Даничић).

- Карпатско-балканска реч нејасног порекла, уп. мак. *колиба*, буг. дијал. *кољба*, *кољба*, *куљба*, *куљбъ*, слн. *koliba*, слч. дијал. *koliba*, чеш. дијал. *koliba*, полј. дијал. *koliba*, *koleba*, укр. дијал. *кољба*, даље алб. *kolibe*, рум. *colibă*, арум. *colibă*, гр. *καλύβη*, тур. *kulübe*, *kaliba*, *koliba*, мађ. *kaliba*, *koliba* „id.“.
- ◆ Реч је најраније потврђена у старогрчком (V в. п.н.е.) и обично се изводи од грч. *καλύβη* „покривам“ (Frisk I 768, Chantraine II 488). Већина аутора узима да је она у слов. језицима грецизам који се ширио од југа ка северу (Vasmer 1944:79, Skok II 124, БЕР 2:555–556, ЕСУМ 2:510, Sławski II 354–355, Machek 269, Bezlaj II 57, Бернштейн/Гиндин/Клепикова 1983, Гиндин/Калужская 1987); по једнима (Фасмер, Скок, БЕР) била би преузета директно из грчког у рано доба пре досељења Словена на Балкан, док се гр.

β још изговарало [б] (уп. за ту карактеристику најранијих грецизама [кораб]); по другима (Барић, Гиндин/Калужская), посредовао је неки стари севернобалкански језик. Трећи пак због -β- у καλύβη уместо очекиваног φ (уп. καλυφή „поплава, наплавина“ као поствербал од καλύπτω) помишљају да сама гр. реч потиче из неког грчкомео географски и дијалекатски блиског стбалк. идиома, који ју је у том облику непосредно предао Словенима (Блументал, Марфи, Крае, уп. Machek 269; ЭССЯ 8:15–17), док им је у облику **xalupa* дошла герм. посредством (ЭССЯ 1.с.). Реконструкција изворног псл. (?) лика као **kolyba* (ЭССЯ 10:162–164) на основу буг. дијал. *кульбче* превиђа да се ради о говору банатских Бугара, где је *ы* секундарно, док се сви остали слов. облици своде на **koliba* (уп. Гиндин/Калужская 1987). Сх. *колеба* / *кољеба* били би псеудо(је)кавизми (Skok 1.с.), али је проблем сложенији због ареала који се преклапа (тако *колеба* / *колиба* у Заовинама на Тари, усмено С. Ристић). Гиндин/Калужская 1987 узимају да је реч најпре ушла у јсл. језике а из њих у источноромански, одакле се као пастирски термин ширила у карпатске дијалекте зсл. и исл. језика. Насупрот томе, Орел 1985 и Орел 1987 на основу каш. и полап. топономастичких сведочанстава заговара њену псл. старину, реконструишући псл. **kolyba* / **koleba* / **koliba* као изведеницу у изворном значењу „покретна, преносива зграда“ од глаг. **kolybati* / **kolebati*. Превазиђена је Миклошичева претпоставка да је посреду турцизам грчког порекла, која се коси са хронологијом слов. писаних потврда и гр. гласовних промена. Сх. *калива* „привремени смештај за становање сточара, колиба, бачија“ (РСА) заправо је саракачански етнографизам; сх. *каливийи* „путујући монах“, у примеру: *каливийи* — *имају шайор (каливу)* (РСА) из нгр. καλυβίτης „онај који станује у каливи“, уп. мак. дијал. *калива* (Лерин, Костур, БЕР 2:166–167), арум. *caliva* (Papañagi 262), алб. *kal'ive* (Meyer 170) и тур. *galve, kelefe* (Tzitzilis 1987:51) као касније позајмљенице од нгр. καλύβη [каливи].

Б. С.

КОСМА *кѡсма* f. дијал. „коса, сома“ (Мрковићи, Вујовић 1969:80), аугментативи *кѡсмине* f. pl. (ЦГ, РСА), *космушина* (Пољица, РСА), *кѡсмура* „замршена коса“ (Лика, РСА), „жена такве косе“ (Стон, РСА), *космурача* „id.“ (ЦГ, РСА), *космурача* (Загарац, Ђупић), *космурања* „id.“ (РСА), *космурина* (обично pl.) „дуга неуредна коса“ (ЦГ, РСА), *космурина* (Загарац, Ђупић); *космурак* / *космураци* m. coll. „коса“ (Тимок, Динић 1988), *космурак* „коса која отпадне при чешљању или шишању“ (Заглавак, Књажевац, РСА; акц.?), *космећан* m., *космећуша* f. „чупав човек, жена“ (Дубровник, РСА); придеви *космурав* / *кѡсмурав* (Вук, РСА), *кѡсмурасиј* / *космурасиј*, *космураиј* (ЦГ, РСА), поред *космећав* (Павлиновић, РСА); деноминали *кѡсмаији* impf. „рашчупавати (косу)“ (Стон, РСА), „чешљати (вуну)“ (Ријека, РСА), *космураији* „мрсити (конац, пређу)“ (Лика, РСА). Српсл. *косма* f. (обично *космы* pl.) „коса“ (RJA).

- Прасловенска реч, уп. мак. *косма* f. „вуна, длака“, слн. *kósma* „прамен, чуперак“, глуж. *kosma* „длака, длачица“, длуж. *kósma* „коврца, прамен косе или вуне, дуг замршен прамен“, увезан прамен“, рус. дијал. *косма́* pl. „гомилице ланене пређе; трака на путу“ (СРНГ); такође pl. t. (m. или f.?) мак. дијал. *косми* „коса“, слч. дијал. *kosmi* „раш-

чупана коса“, стчеш. *kosmy* „коса“, рус. *космы́* „чуперак, прамен косе, обично замршене“, блр. дијал. *кóсмы* „коса“, и као маскулиnum: рус.-цсл. *космъ* „длака, прамен длака“, даље буг. *кòсмъ* „длака; влакно; боја руна“ поред *космè* п. „коса“, слн. *kóset*, чеш. заст. *kosm* „прамен, чуперак“, *kosmek* „прамен, коврцица, длачица“, глуж. *kosm* „длака“ поред *kósm* „прамен“, стпољ. *kosm* „длака, прамен косе или вуне“, пољ. *kosm, kosmyk* „коврца, прамен косе“, укр. *косом* „чуперак, прамен (пера, вуне)“, блр. *касмік* „прамен, пређа, прегрип“ < псл. **kosma* / **kosmъ*.

- ◆ Skok II 161, ЭССЯ 11:145–147 без сх. основне речи. Аугментативне изведенице и глагол *космайѝ*, као и још псл. придев [космат], указују да је основа **kosm-* била шире распрострањена на сх. терену. При несумњивој вези са [коса] као поствербалом од псл. **česati* порекло суф. *-m-* остаје проблем (уп. ЭССЯ 1.c.; Sławski 1976:13 говори о немотивисаном суф. *-mъ*; слично и Vaillant IV 621). Можда се ради о истом суф. **-mo-* као у бсл. *pass. part. praes.*, где се он своди на ие. **-mno-* поред **-meno-* (уп. пољ. *kośmień* „грива“ и в. Vaillant III 114) или на ие. **-mo-* (в. Агумаа III 334–335). У том случају **kosma* / **kosmъ* било би поименичени *prass. part.* од непотврђеног атематског глагола ***kosti* (в. [косити]) поред ***česti* (в. *чесмина*). На изворни придевски карактер основе упућују колебања у роду, као и разна поименичења, пре свега распрострањени ороним [Космај] поред *Космаја*, са *-aj(a)* < *-ъj(a)* из одређеног придевског вида (Skok I 16), у метафоричном значењу „шумовито брдо“, уп. *кòсмача* „густа шума“ (Ускоци, РСА), затим *кòсмач* „космат (о човеку, животињи)“, специјализовано (у разним варијантама) као назив рутаваг, косматог рака (в. [космач]). Првобитни придев потиснула је изведеница *космайѝ*. Придев *космељав* „чупав“ вероватно према *крмељ-ав*, уп. пример *Осјаће крмељав, чендрљав и космељав* (Павлиновић, РСА). Пада у очи семантичка неутралност тимочког *космурак / космураци* према аугментативима и пејоративима *космура* и сл. Вербално значење „шишати, стригати“, имплицитано у *космурак* „коса која отпадне при шишању“, потврђено је и у мак. *косми* и буг. дијал. *кòсма* (Тодоров 1995:173–175, где се глагол неоправдано сматра грецизмом). За глаголе *космайѝ*, *космурайѝ* може се претпоставити и вербално и деноминално порекло — о томе и о творби и значењима слов. изведеница ие. глаголског корена **kos-* / **čes-*, в. Влајић-Поповић у *Prasłowiańszczyzna i jej rozpad* (у штампни). Уп. и [косат:1].

J. V.-II.

кракорити *крáкорийѝ*, *-ѝм* *imprf.* „кокодакати; гунђати, закерати“ (Тимок, РСА; акц., инф.?), *крáкорийѝ* „раколити се“ (Озаль, Težak 1981). Од XVII в. (Белостенец, RJA; Зрињски, Jagić 1877:298).

- Прасловенски ономатопејски глагол, уп. слн. *krákoriti* „кокодакати“, слч. *krákorit’*, стпољ., пољ. *krokorać*, данас чешће *krekorac’, krzekorac’* < псл. **korkoriti*.
- ◆ Псл. старину речи претпостављају Beneker 571, Brückner 265, Vaillant IV 328, Sławski III 84–85; друкчије Machek 231, који у упоређеним слов. облицима види међусобно независне формације, што имплицитно чини и Skok претпостављајући у *кракорийѝ* исту ономатопејску основу као у *какоѝйѝ* и у *крек*, проширену суфиксом *-or-* као у *бахорийѝ* (Skok II 17, 188–189; I 92); ни

ЭССЯ не реконструирше псл. **korkoriti*. Ипак, регуларан гласовни однос јсл., слч., чеш. *krak-* : пол. *krok-* < псл. **kork-* искључује случајну подударност истозначних облика и говори у прилог редуликоване псл. основе **korkor-* аналогне псл. ономатопејама **gorgor-*, **xorxor-*, **mormor-*, **porpor-*, **tortor-*, за варијанте са *l* уп. **Лаоле, глагорац**; за такве творбене моделе в. Szumański 1977:57–66. Ако се претпостави дисимилација као у *Глигорије* < *Григорије*, овамо би могли спадати топ. *Клакорине* (село код Пљеваља, ИМ) и презимена *Клакор*, *Клакор*, *Клакоровић* (Бока, РСА).

П. И.

Лаоле *Лаоле вел.*, *Лаоле мале* села код Петровца на Млави (Вук 1827:71), *Мало* и *Велико Лаоле* (RJA V 900; ИМ). Од XIV в.: *Село Коварњ* и с ниме *Хлахоли* (MS 194; RJA III 627).

- Назив словенског порекла, уп. топониме мак. *Хлахолина* (XIV в., околина Прилепа, ЗС 669), струс. *Холохолна*, рус. хидрониме *Холохолка*, *Холохоленка*, од редуликованог псл. ономатопејског корена **xolxol-* у чеш. *chlácholiti* „умиривати, успокојавати“, слч. *chlácholit'* „id.“.
- ♦ ЭССЯ 8:60–61, где се **xolxol-* пореди са **kolkol-* (нпр. у рус. *колокол* „звон“); трећу варијанту представља **golgol-*, уп. [глагол], глагорац, в. и Liewehr 1954:94. Није јасно да ли је у *Хлахоли* посредни дескриптивно назвање места, засновано можда на жубору воде или одјеку, или, с обзиром на првобитни облик множине мушког рода, надимак становника. Вероватно је истог постања топоним из истог дела Србије *Влаоле* (село код Мајданпека, ИМ), чије се *в-* *дâ* протумачити паретимолошким наслањањем на *Вла(х)*, али неће бити у праву Gămulescu 1983:206, 227 када у рум. генитиву етнонима *Вла(h)ule* види изворни етимон овог имена, као ни Rorović 1960a:114, који га везује са позноантичким кастелом Βροχολα (Beševliev 1970:113 чита *Brajola*; уп. и Loma 1991:114). Недостатак историјских потврда онемогућује да се процени спада ли овамо и име села *Влахоље* код Калиновика (ИМ).

П. И.

лати *лати* impf. дијал. „волети“, само у узречици *ко шито ла* (Вук 1818:316; РСА s.v. *ла²*), *лати* „хтети“ помоћни глагол футура (Свиница, Томић 1984:95–96, са комплетном парадигмом), *лам*, *лаш*, *ла*, *ламо*, *лаше*, *лају*, прошло време *си лала* „id.“ (Карашево, Petrović 1935:190, 213, 222), *лѡа* „желети“: *Одамна га лѡа (sic!) да фаши* „одавна тражи згодну прилику да га ухвати“ (Врање, грађа РСА). Стрп. *лаха* „хоће, намерава“ или помоћни глагол футура, само у примерима: *како је висоѡа ваша они мир држала кои је међу нами и лаха га најрѡда држайи* (1481, писмо угарског краља Матије султану Бајазиту II, Радојчић 1953–1954:364); *Зайо цар ѡамо сада не може изиѡи, него лаха сину на ѡмоћ ѡѡи* (1539, писмо упућено Михаилу Бакићу, Ивић А. 1925:136).

- Вероватно исти глагол као сх. дијал. *лахаѡи се* „лакомити се“ (Босна, RJA; РСА), слч. дијал. *láchat'* „желети, чезнути“, пол. дијал. *łachać się* „испољавати полни нагон (о свињама)“, укр. *лахати* „скупљати

класове“, *лахнути* „полакомити се“, блр. *лахаць* „трчати, тражити, лутати“ < псл. **lahati* „жудети, тражити > хтети“.

- ◆ Уп. даље чеш. дијал. *tachovač* „трагати“, као и облике са кратким вокализмом: слн. *lohněti* „тражити, тежити, жудети“, укр. дијал. *лохати* „жудети, чезнути, бити гладан“, *залохати*, *залохнути* „зажалити“. Порекло ове породице је спорно, уп. Berneker 734, Sławski IV 319–320, ЭССЯ 14:16–17, ЕСУМ 3:202, 294–295. Сх. *ла(ха)џи* са семантичке стране може се везати за њу, али облик *ља* из Врања указује на псл. облик са полугласом у корену: **лхати* или **лхати*. Може се помишљати на редукцију у алегро изговору као *хџџи* < *хџџи* (уп. [хтети]). Вероватно спада овамо и буг. дијал. *лахам* (Софија, Тустендил) у примерима из НП: *та лахая Давида јунака / та лахая да си га улова и ја че лахам от баџа кљочеџе / тебе, Марко, низ зандан че пџџим*. У БЕР 3:327 ове потврде стављене су под *лаха се* „догађа се, изгледа“, *лаха му се* „припада му, заслужује“ < нгр. *λαχαίνω*, аорист *ἔλαχα* „сретати се, догађати се“ (уп. и Младенов 271), с напоменом да у њима значење није сасвим јасно; оно постаје јасније ако се пође од „желети, тражити, искати“. Као да су се у бугарском укрстиле стара слов. реч и гр. позајмљеница. Напротив, *лаха са* у молитви забележеној почетком XIX в. у говору ердељских Бугара, исељеника изолованих од XIII в.: *haar Jesusu Christusu, lahaџа damu џrolavate* „благодарност Исусу Христу, треба да му захвалимо“ је грецизам „припада му“ и неће бити у вези са краш. *лам*, како је то претпоставио Милетич 1926:135, 165. Етимолошку везу између краш. глагола и облика *лаха* у старим срп. писмима успоставља Ивић 1949–1950:319 и Ивић 1958:339–340. Етимологије које не уважавају првобитно х: Petrović 1935:191, слично Skok 1949–1950:319 и Skok II 255, Popović 1960:538; нешто другачије Bezlaј 1977:31, Bezlaј 1982–1983:11, SP 4:164; сасвим мало вероватно Павловић 1960:123–124 и Томић 1984:96. С обзиром на ареал, овамо би могла спадаати речца *лаје се* „па ето“, карактеристична за говор Дојкинаца код Пирота (Златковић 1990:720).

П. И.

лијати/-љати чак. *лијати*, *лијџем* „лити“ (Skok II 309), такође *-љати* са префиксима: *џрољати*, 3. sg. *џрољџе* „пролити“ (Свиница, Томић 1984; id. 255), глаг. прид. *џрољал* (Бучје, Белић 1905:222), чак. *прџлат*, *прџлџџе* (Baumgarten, Koschat 1978), *џрољати* (Нашице, Sekereš 1966), *џрољати* / *џрољати* (Посавина, Ivšić 1913:85), *наљати*, *наљем* „налити“ (јуж. Барања, Sekereš 1977), *наљати* / *наљати*, *уљати* / *уљати* (Посавина, Ivšić l.c.), *заљаје* „залити, затопити“ (Пирот, РСА 6:92), intr. „зарасти, затопити (о рани)“ (Пирот, Заглавак, РСА). Од XV в.: *Самарјанин је лијал уље на ране* (чак. писац, RJA).

- Прасловенски глагол, уп. стсл. *лијати*, *лџж*, мак. *леџ*, буг. *леџ*, стчеш. *лџи*, *леџи*, чеш. дијал. *l'et (se)*, слч. *liat' sa*, глуж. *leć*, *лиџи*, длуж. *laś*, *лџи*, стполь. пољ. *lać (sie)*, *леџе*, укр. *ляти (ся)*, све: „лити“, refl. „тећи“ < псл. **ljati (se)*, **lǽj (se)*, варијанта од **liti*, **lǽj > [лити]*.
- ◆ ЭССЯ 17:80–81, без примера из ист. сх. говора. Редак тип, заступљен још са **смјјати (se)*, **зџјати* (ЭССЯ l.c., уп. [смејати се], [зијати]). У сх. је у инф. њ дало и испред ј у почетном слогу, док је у средини речи иза префикса слаби полуглас испадао, након чега су се л и ј слили у љ (уп.

Ивић 1975:68). И кајк. *lejāiti, lējem* (Туропоље, Šojat 1982), слн. *lejāti, lējem* (Bezlaј II 132) могло би се свести на овај праоблик, под претпоставком да је коренско *e* ту рефлекс полугласа, уп. кајк. *sejāiti, seјem* „сјати“ (Šojat 1982) < **seјati*. У *-љаји, -љем* (уместо **лејем* > **лем*) презентска основа поново је направљена од инфинитивне и глагол је прешао у тип *кашљаји, кашљем*.

А. Л.

Ликодра *Ликодра* f. 1) село и притока Јадра у Рађевини (RJA); име села од XVI в. (1528, Бојанић 1986:179), речице од XVIII в.: *Likodra B(ach)* (1718, Obschelwiz); 2) *Lichoder, Lochodra* (sic!) некадашња караванска постаја (1405–1407, ист. Босна, Динић М. 1978:315).

- Прасловенска сложеница, уп. чеш. *lykodra* „брест, *Ulmus campestris*“, даље рус. *лыкoдeр* „човек који живи од гуљења лика са дрвећа“, укр. *лыкoдeр* „човек који гули лико“, чеш. топ. *Lykoderi* (Hosák/Šrámek I 571) < псл. **lykodьra* / **lykoderь*, од **lyko* > [лико] и основе глагола **dьrati*, **derь* > [драти].
- ◆ ЭССЯ 17:31, без сх. материјала, премда још Шмилауер сврстава *Ликодра* међу слов. топониме изведене од **lyko* (Šmilauer 1970:116, уп. и Лома 1993:117). За локацију босанске Ликодре уп. Динић М. l.c. и Лома 1991:107, који претпоставља да се ради о данашњем селу *Ликари* у непосредној близини Сребренице; изједначавање ове са рађевском Ликодром у сваком случају је погрешно (уп. Јиречек 1952:278). Семантика сх. топонима и хидронима остаје нејасна: дескриптивно назвање по врсти дрвета — бресту (тип: *Тoјoла*), или, с обзиром на запис *Lichoder* и данашњи облик *Ликари*, посесив на *-ја* **Lykodьr'a* / *-der'a* од псл. ном. аг. За називе типа чеш. *Lykoderi* и њихов подругљив карактер уп. Лома 1997a:154.

П. И.

ЛИТ *лiтi* f. „хрид, стена“ (г. Приморје, RJA), *лiтi* f. (ређе m.) поет. „лितिца, хрид“ (РСА), *лiтi* m. (ЦГ, Вук), такође *лiтiнiца* f. „окомита стена, стрмен“ (Вук), *лiтiнiца* и *лiтiнiца* (књиж., РСА), *лiтiнiца* „камена плоча као из једног комада, глатка камена површина“ (ЦГ, Пижурица 1980:269), *лiтiнiца* „стена, камењар“ (Загарач, Ћупић), топ. *Лiтiнiца* село код Пљеваља (IM), мтоп. (Јагодина, RJA), *Лiтiнiце* мтоп. (Кучи, Петровић Д. 1988:91); *лiтiак* „лितिца“ (ЦГ, Zoge 1907:211), *лiтiка* (*Вeљa, Мiлiнiца, Мyгoшкa*) мтоп. (Љешкопоље, Ћупић Ж. 1990:469–470). Шток. *лiтiнiца* од XVI в. (RJA).

- Вероватно словенска реч, универбизација (суфиксима *-ь, -iса, -ька*) синтагме *лiтiа сiтeна* „стена компактна, глатка, као саливена“, потврђене у XIV в. као мтоп. у г. сливу Лима: *лiтiа сiтьна* (Ивић/Грковић 1976:319), уп. чеш. *litá skála* „стена затворене грађе, компактна, тврда“, пољ. *lita skala* „id.“ (*lity* „који твори јединствену, затворену, једнородну масу без отвора, пукотина, примеса и сл.; масиван, испуњен изнутра“) < псл. **litь*, part. perf. pass. од псл. **liti* > [лити].
- ◆ Ивић 1991:109. За творбу уп. хомонимно *лiтi* f. „шира, сок“, дакле „оно што је изливано“ (са паралелама у слн. и пољ., ЭССЯ 15:160), такође од глаг.

лиџи, као и сх. *вџи* f. и изведеницу *вџиџица*. По Будманију од гр. λίθος „камен“ (RJA VI 122); то прихватају, уз извесну резерву, Vasmer 1944:90, Вуковић 1935:185, Skok II 308 (примећује да није објашњен прелаз грчког маскулинума у апстракт по *i*-деклинацији), БЕР 3:432. За могућност укршћања са супстратном речју уп. пре гр. λίς, асс. λίτα „гладак (о стени, тканини)“ (Frisk II 128–129). Уп. сх. дијал. *лиџи*, -а, -о „гладак (о стаблу)“ (Собина, Златановић). Друкчије Schütz 1957:44–45, који претпоставља изворни облик речи **lytъ*, везујући је са сх. *лиџи* f. „пљосната страна мача“, рус. *лытка* „нога, стегно, лист (на ноzi)“; прихвата Роровић 1960а:540–541. Буг. дијал. *лиџица* „вертикална стена“ ограничено је на јз. говоре и сматра се позајмљеницом из сх. (БЕР l.c.).

П. И.

луки *луки*, -а, -о adj., само у топонимији: *Луки до* заселак на граници Боке и Конавала; *Лука сџијена* пасови у греди код Шавника (усмено М. Шћепановић); *Луко* село у сливу г. тока Неретве (ИМ). Око 1330. *Лоукии Вирь* (Г. Полимље, Даничић).

- Прасловенски придев, уп. рус.-цсл. *лукџи* „смештен у кривини реке, на обали залива; лукав, неискрен, неправедан“, топ. чеш. *Lúké*, пољ. *Łąkie* (од XIII в., на преко четрдесет места, углавном на северозападу), укр. *Луке* (Вајегова 1957:12–13, 19, 38) < псл. **lorkъ(jь)* „извијен, крив“, топ. **Lorko*, у даљој вези са **lękti* „савијати“, в. [лекнути].
- ◆ ЭССЯ 16:148–149 има само именицу **lorkъ*, под коју се ставља и струс. придев *лукџи*, док је у ЭССЯ 15:63 посебно реконструисан придев **lęкъ(jь)* само на основу рус. заст. *лыкий* „грбав, погрбљен“. За хомонимију именице и придева уп. [вран], [злат] и топониме типа пољ. *Dębie* (Вајегова 1957:19). Сх. заст. *слука* „грбава“ (XVIII в., у проповеди Г. Ст. Венцловића, в. Јовановић В. 1911:277) вероватно спада овамо, уп. значење рус. *лыкий*. За аутентичност облика стерп. *Лоукии Вирь*, који је побуђивао недоумице (Даничић и RJA II 212), уп. најскорије Ивић/Грковић 1976:66, 114, 238; за семантику — *Криви вир*: „вир у окуци реке“. Локалитет се налазио код Гусиња и неће, противно (обазривој) претпоставци у RJA VI 212, бити истоветан са данашњим *Лукиним виром* код Андријевце (Дучић 1874:36), но како се ради о истој области, ова друга формација можда је преобличена од истоветног стерп. предлошка. Изворно значење „извијен, крив“ претпоставља се и код бројних топонима изведених од [лукав] < **lorkavъ*: сх. *Лукавац*, *Лукавица*, слн. *Lokavec*, мак. *Лакавица* (Skok II 129, Bezlaj II 148; ЭССЯ 16:143, 144 има само *Лукавица* из ЦГ). Сх. топ. *Лукомир* (Топлица, од око 1445, Зиројевић/Ерен 1968:390) своди се заједно са пољ. *Łąkomirze* / *Lukomierz* на ЛИ **Lorko-mirъ* (стпољ. *Lanc(h)omir(us)* XIII в., Tazyski 1925:31) у којем Svoboda 1964:95 и ЭССЯ 16:145 претпостављају номинални први елемент, али би из семантичких разлога требало пре узети **lorkъ* „лукав, преваран“, уп. сх. ЛИ *Лажмир* (РСА). Уп. још **lorkъ* > сх. *лук*, в. [лук¹], **lorka* > [лука].

П. И.

љугва *љугва* f. дијал. „љубичица, Viola“ (Карашево, Petrović 1935:119; усмено М. Томић).

- Словенски фитоним, вероватно иста реч као *љубва* = [ЉУБАВ] < псл. **l'ubu*, **l'ubъve*, у вези са сх. *љубица*, *љубичица* „*Viola*“.
- ◆ Ово тумачење сугерисало би да је деминутивна творба *љубица* (одатле даљом деминуцијом *љубичица*) настала из **љубица* упрошћењем *бв* > *б* (као у *љуба* „љубав“, по RJA VI 265). За промену *бв* > *зв* нема непосредних паралела, али уп. *бӣ* > *ӣи* > *кӣ* у орониму Љукиен врх на планини Гочу према Љубошен на Шари. Облик *љугва* могао је настати пре него што је из живих сх. говора нестало групе *бв*, која је иначе свугде на разне начине уклоњена. Мање је вероватно да се облик *љугва* своди — преко **љубга*, **љубга* — на **l'ubъka*, уп. у истом говору синонимне називе *љуйка*, *љубга* поред *љубица*, *љубичица*, све: „љубичица“ (усмено М. Томић), такође фитоним *љуйка* „*Salamintha alpina*“ (Симоновић), рус. дијал., укр. *любка* назив за разне врсте цвећа, првенствено из породице орхидеја (ЭССЯ 15:183).

П. И.

- ЉУДИТИ** *људити*, *људити* impf. дијал. „доводити нешто у исправно, уредно стање, сређивати, чистити“ (Заглавак и Књажевац, РСА; акц.?), „бријати“ (Банат, РСА), *људити се* „сређивати се, дотеривати се“ (Бачка, Заглавак и Књажевац, РСА); *ољуди* pf. „уредити, средити, очистити (пиле)“, *уљуди (се)* „заклати и уредити животињу или живину; извејати жито за воденицу; уредити се, дотерати се, умити се и обући чисте хаљине“ (Тимок, Динић 1988), „уредити; упропастити“ (Црна Река, Марковић 1986), *уљудим* 1. sg. „уредити, удесити“ (Лесковац, Митровић), *уљудим се* 1. sg. „дотерати се, удесити се“ (Пирот, Живковић). Књиж. само *уљудити (се)* pf. „упристойити (се)“. Од XVI в. *уљудити* „учинити уљудним, лепим, украсити, уредити“, а од XVII–XVIII в. *људити* „китити, ресити“ (приморски писци, RJA).
- Прасловенска реч, уп. мак. дијал. *ољуди*, *уљуди* „испрљати, упрљати“ (Куманово, Видоески 1962:255, 260), *га-ул'удил (бишкаџа)* „средио је, очистио (заклану свињу)“, *ул'удин* part. perf. pass. „сређен, уређен“ (Кукуш, Пеев 1988:120), буг. дијал. *охл'уд'ъ* pf., *ухл'удвѣм* impf. „спремити, припремити (о месу)“ (Хасково, Кювлиева/Димчев 1970), *люда* „бринути се за нешто“, *люда се* „сређивати се, доводити се у ред“, *олюда се* „удесити се, очистити се“, *улюда*, *улюдувам* „радити нешто како треба, радити по кући, постављати све на своје место“, пољ. дијал. *chludzić* „чистити, сређивати“, *chludzić się* „чистити се, уређивати се, облачити се чисто, уредно“, каш. *xluzëc są : xlězëc są* „дотеривати се, преоблачити се“, *oxlězëc są* „очистити се, преобући се, обући чисто рубље“ < псл. **xl'uditi* „чистити, сређивати“.
 - ◆ Воруј 1991:74–76; БЕР 3:576–577 буг. примере без *x* изводи из *люд* „човек“, Скок нема. У источнословенским језицима само номиналне формације: блр. дијал. *нхлюдны* „неуредан, прљав“, *нххлюда*, *нххлюда* „прљавко, прљавица“, рус. дијал. *нехлюда* „id.“, *нехлюдок*, *неухлюдок* „наказа, грдоба“ (Воруј l.c.). Семантички помаци од „уредити“ ка „упропастити“ (Црна Река) и „испрљати“ (Куманово) примери су енантисемије. Воруј l.c. реконструира псл. **xl'uditi* < ие. **skleu-d-* поред **kleu-d-*, без *s*-mobile (уп. гр. κλύζω „прати, испирати“, κλύδων „ударање таласа“, гот. *hlutrs*, нем. *lauter* „светао, чист, јасан“). Псл.

x- било би регуларан рефлекс ие. *sk-, али је у ист. и зап. слов. језицима потврђена и дублета *kl'uditi са нерегуларним псл. *k- < ие. *k- за које Вогуš (ор. сит. 76) претпоставља да би могло бити секундарно. Ие. *(s)kleud- представљало би проширење корена *kleu- заступљеног нпр. у лит. šliuoti „мести, чистити“. На основу архаичних варијанти глагола Вогуš I.c. помишља да је на псл. нивоу глагол првобитан, а именица изведена, међутим, вероватније је обрнуто, што је и раније изнет став у ЭССЯ 10:54. Чак би и ие. етимологија могла бити доведена у питање ако се реконструисани псл. низ *xl'udъ „ред, уредност; пристојност“ : *(vъ-)xl'uditi „чистити, уређивати“ : *vъ-xl'udъпъ посматра у контексту сх. [ред] : ред-иџи : у-ред-ан, или псл. *ladъ : *laditi : *ladъпъ где се основна именица може реконструисати и као сложеница са ие. *dhez- „ставити, поставити“ у другом делу (за псл. *ladъ уп. ЭССЯ 14:11). В. уљудан.

J. В.-П.

марати *марайи* impf. жарг. „тући“ (Uhlík 1954:22; Попов 1981), *м̄арийи се* „тући се“ (Андрић 103), *м̄арнуџи* pf. „ударити; украсти“ (Uhlík I.c.; РСА; Sabljak 91), „одгурнути, одбацити“ (Лозница, РСА), „украсти“ (Нови Сад, Влајковић 1966:94; Андрић I.c.), поствербал *м̄ара* f. „батине, туча“ (Uhlík I.c.; Андрић I.c.; Sabljak 90), такође *м̄арисаџи* „красти; обљубити“ (Андрић I.c.; Sabljak I.c.), *м̄арисаџи (се)* „ударати, тући, млатити (се)“ (Uhlík I.c.; Sabljak I.c.; РСА; Попов I.c), и дијал. *маришем* I. sg. „ударати“ (Лесковац, Митровић), *омарисаџи* pf. (Доњи Рамићи, Malbaša 1976:105), деноминали *марис* „батине“ (Uhlík I.c.), *марисана* f. „тучњава“ (Sabljak I.c.); *марвелисаџи* impf. „тући“ (Uhlík I.c.), *маравџа* f. „туча“ (РСА; Sabljak I.c.). У тајном језику свирача у Македонији: *маризја*, *маризлајсвам* „тући, бити“, *м̄арис* „туча“ (Гъбјов 1900:873), *мариз* „id.“ (БЕР 3:667). Овамо можда и сх. жарг. *мавайи* „тући“ (Попов I.c.).

- Позајмљеница из ромског *marav* I. sg. „ударити, убити“.
- ◆ Uhlík 1954:23 сматра да се жарг. глаг. *марайи* „тући“ меша са хомонимним жарг. *марнуџи*, *марисаџи* „красти, узимати“, које повезује са алб. *tarr* „узети“. Ова подела на хомониме спроводи се и у БЕР-у, где се за *мариз* претпоставља ромска етимологија, а за *м̄арам*, *марувам* „куповати, красти“ — албанска. Чињеница је да се оба значења („тући“ : „красти“) јављају истовремено само у сх. жаргону (али одвојено у срп., мак. и буг. тајним језицима). Тајни зидарски језици ређе дају лексичку грађу за савр. жаргон и остају изоловани, тако да се може претпоставити новији семантички помак „тући“ > „украсти“. Жаргон користи и облике ромског императива *mar*: *мар га њо шерини* „Лупи га по главурди“ (уп. Андрић 103 s.v. *m̄ar*: „удри, узми, носи“; Sabljak 90) и инфинитива *marel*: *Марел га њо шерини!* (Uhlík 1974:110). Уп. мерати.

Б. С.

марен *м̄арен* m. „демон смрти (искључиво у клетвама)“: *М̄арен га убил* (Тимок, Динић 1988; Лужница, Манић), *Убил ње марен, да би ње убил* (Пирот, РСА), *М̄арен га дабогда убија* (Врање, Златановић), *Марен ње однел* (Тимок, Врање, РСА; Пирот, Живковић; Златковић

1989:440; Лесковац, Митровић; Алексиначка Морава, Ђорђевић 1899:15; околина Сокобање, усмено П. И.), такође *маре* п.: *Убило ње Маре!* (Врање, Златановић; грађа РСА), *маран* т.: *Убил га маран!* (Заглавак, РСА; акц.?); *марењи* т. рл. у изразу *куј марењи* „ког ђавола“ (Галипољски Срби, Ивић 1957:180). Од XVIII в. код Венцловића *маренџ* f. у изразима: *која маренџ, којом маренџом*, очигледно „ког ђавола“ (Јовановић В. 1911:299), уп. и *маранџа: проклетџ и анаџема маранџа* (ibid.).

- Јужнословенски фолклоризам, уп. мак. дијал. *марен* т. „демон смрти у клетвама“ (Радић 1993:328–329), нпр. *Марен црн да го убије* (Штип, Чачаров 1891:210), буг. дијал. *марен, марен, марџн* „id.“: *убил тџ / узел тџ Марџн* (Видин), *че те убие Марен* (Трн), *ега те убие Марен, ега те марен удари* (Софија), *да ви најде марен* (Граово), *намарена* „до ђавола“, придев *маренски* „ђаволски“ (зап. Бугарска), слн. *marant* т. „име демона“ (Bezlej II 167), вероватно од псл. **moriti*, итератив **marati* „убијати“, уп. [морити] и [мора] као назив ноћног демона.
- ◆ Dukova 1983:34–35 пореди буг. реч са севернословенским називима женске лутке која је у пролеће изношена из села и потапана у воду или спаљивана у склопу обредног „изгона смрти (зиме)“: укр. *Марена*, чеш. *Marena*, пољ. *Marzana* поред *Śmierć* (буг., блр. и *Мара* итд., уп. ЭССЯ 17:204–207 и 209–212); она указује и на паралелизам буг. проклињања мареном са чеш. клетвом *Абу тџ Černoboh ubil!*; слично БЕР 3:666, оба без сх. и слн. потврда; Скок нема. Изворни род, творбени тип и фонетски лик јсл. назива остају нејасни. Тумачење по којем би то био мушки пандан псл. митолошком имену **Marena* / **Marēna* f. (Dukova l.c.) оставља необјашњеним сх. и слн. облике са *џ* (*маренџ, marant*) и без *н* (*маре*). Могло би се помишљати на првобитну *п*-основу **mareњ* као **kamењ*, при чему би *т* ваљало схватити као накнадан прирастак (од ас. личне зам. *џе* у окамењеним спојевима типа *Марен џе однел?*), или на part. praes. act. без *јо*-проширења **marēt-* „усмрћујући“ са нерегуларним очувањем назалног елемента (дејство језичког табуа?). Verneker 2:21 и Младенов 289 везују са буг. *марен* „млак“, *маранџ* „жега и сл.“ (уп. сх. *о-мара*, дијал. [марити (се)] „грејати се“); Радић 1993:335 са мак. *армен, ирмен* „судбина“ < гр. εἰσαρμένη „id.“, што се чини неуверљиво како са семантичке и фонетске, тако и са лингвостранске стране (слн. *marant!*). Компактан ареал речи обухвата ист. србијанске говоре (уп. и топ. *Мареново* у Темнићу, Мијатовић С. 1905:341), готово целу зап. половину Бугарске и си. Македонију, а Венцловићева и слн. потврда наводе на претпоставку да се некада протезао преко јуж. дела Паноније, остављајући по страни центр. српско и хрватско подручје. Уп. Ивић у *Нижња словенска митологија* (у штампи). Није јасно спада ли овамо *марен* т. „змија, гуја“: *џџчи као марен, марено* adj. п. о змији (НЗг, РСА), уп. и Sikimić 1996:212.

П. И.

маћа *маћа* f. „мрља, флека; срамота“ (хрв. писци, Доситеј, Срем, Вук, РСА; Бока, Lipovac-Radulović; Musić; Истра, Јадран, Брозовић 1988:58), „болест“ (Пољница, Бос. Грахово, Лика, Кордун, хрв. писци, РСА), „пламењача; киша са сунцем“ (Бока, Lipovac-Radulović; Musić; Конавли, Kašić 1995:359; Ускоци, Станић; Бјелопавлићи, Бос. Грахо-

во, Дувно, Травник, Херц., РСА; Загарац, Тупић; у значењу „пламењача“ и код писаца из ЦГ, РСА); *маћница* det. (Држић, RJA); такође *маћва* „мрља“ (Буњевци, РСА); придеви *маћав* (Вук; Загарац, Тупић; РСА), *маћљив* (РСА), *маћан* „болестан“ (Бос. Грахово, РСА), *маћастӣ*; *немаћив* „који нема маће“; деноминали *маћастӣ*, *маћавастӣ*, *омаћастӣ* „упрљати“ (Слав., RJA), *(о)маћастӣ се* „доби(ја)ти маћу, тоњу (о биљци)“ (Загарац, Тупић). Од XVI в. *маћа*, *маћавастӣ*, од XVII в. *маћастӣ* (RJA).

- Позајмљеница из млет. *macchia* „мрља“.
- ◆ Skok II 360, такође и Брозовић (Брозович 1988) у полемици са Меркуловом која за сх. *маћа* „мрља“ претпоставља псл. **matja* (Меркулова 1983:64; није касније усвојено у ЭССЯ). Значење „мрља“ потврђено је знатно раније и шире него значења „пламењача; киша са сунцем“ (за семантички помак са ботаничког на метеоролошки термин в. Сикимић 1996а). У истој Скоковој одредници наведено *мачка* „мрља од мастила“ (Белостенец, кајк. и слн.) вероватно је ипак слов. порекла, уп. ЭССЯ 17:115 s.v. **маца*.

Б. С.

МАШТОЊА *машићоња* f. дијал. „маћеха“, *машић'оња*, такође *мама машић'а*, *мама машић'а* (Свиница, Томић 1984).

- Позајмљеница из рум. дијал. *mășcioane / măștioane / mascione* „маћеха“ (Банат, Scurtu 1966:227). Облик *мама машић'а* < рум. дијал. *mată maș'e* „id.“ (Тргу Муреш, id. 225).
- ◆ Скок нема. Рум. реч је славизам, уп. сх. [маћеха], стсл. *мацеха* > рум. *mașehă, mașteră*; долази и у придевској употреби: *mată mașteră* „маћеха“ (Јуж. Трансилванија, id. 227), уп. и *soră mașteră* „полусестра“, *tată mașter* „очух“ (Михаилэ 1958:58). Такође и *идііа машић'оњ* „очух“ (Свиница, Томић 1984). По сличном творбеном моделу образовано је сх. дијал. *мачава мајћа* „маћеха“ у пословици: *Мачава мајћа, ни име-вој неје добро*. (Пирот, Златковић 1988:406), где именица *мачава* „маћеха“ уз *мајћа* f. „мајка“ има атрибутску функцију, в. Бјелетић 1991:396.

М. Б.

МЕГА *мега* f. дијал. „сасвим ситна киша која сипи у виду магле, измаглица; време са таквом измаглицом, влажно, кишно време“ (ср. Тимок, Купиновац код Јагодине, Параћин, РСА; акц.?), *мега* f. „измаглица, ситна киша“: *Какв'о је врем'е најпоље? — Иде нека мега* (Црна Река, Марковић), *мига* „id.“ (Лика, Вожићевић 1900:169).

- Прасловенски дијалектизам **měga*, без непосредне паралеле у другим словенским језицима, уп. чеш. *mha* „магла“, рус. дијал. *мга* „измаглица, мећава, хладна, влажна магла; сумаглица од летње јаре“ < псл. **тъга* и укр. дијал. *намег* „облак“ < псл. **ратѣгъ*.
- ◆ ЭССЯ 21:92–93, који има само примере из источне Србије, своди и сх. реч заједно са чешком и руском на **тъга*, што је фонетски немогуће, јер се њ у говорима ист. Србије, у којима је она забележена, не рефлектује гласом *е*; личко (икавско) *-и-* недвосмислено сведочи да црноречко *-е* одражава јат, који би овде био дифтоншког постања: **měga* < ие. **moighā* према нулској бази

**migh-* у **тъга*, **тъгла* > [магла]. Дифтоншка база заступљена је још у индоиранском: стинд. *meghā-*, авест. *maēya-* т. „облак“ итд., уп. (ако није иранизам) и јерм. *mēg* „магла“ (Рокоту 712–713; EWAi II 374–375; Hübschmann 1897:474; Туманян 1978:210–211; Абаев II 117); потпуном поистовећењу ових формација са сх. речју под претпоставком заједничког праоблика **moigho-* / **moighā-* смета чињеница да њихов вокализам може заступати како ие. **oi*, тако и **ei*, као и разлика у роду: *ā*-основа није другде потврђена (-*æ* у осет. дигор. *meǰæ* поред ирон. *mīg* „облак, магла“ може бити секундарно). Са друге стране, синоними **mēga* / **тъга* (а такође и **тъга*, уп. ЭССЯ 21:179) могли су настати на псл. равни као независно образовани поствербали од глагола са вокалском алтернацијом основе **mēg-* / **тъг-* < ие. **moigh-* / **migh-*, посредно рефлектованог у псл. **тъžati* / **тъžiti* „сипити, ромияти“ и сл. (id. 179–180, 182–183). Слично Фасмер II 587, док ЭССЯ I с. ове глаголе одваја од наведених именица са *g* и изводи их из ие. корена **m(e)igh-* са палаталом.

А. Л.

мезграја *mēzgraja* f. дијал. „обрадиво зиратно земљиште“, топ. *Мезграја* село у Врањској Пчињи (ИМ; акц. С. П.), *Мезграја* вис јз. од Сјенице (карта); такође *mēzdraja* „id.“; гранични појас, утрина између два села“ (Србија, РСА; акц.?), *mēzdrāja* „расељено место, запуштене њиве“, мтоп. (Врањско Поморавље, Златановић), топ. *Мездраја* по два села у ист. Босни и у ји. Србији (ИМ), *mēzdrēja* „пространство, велико имање“ (Тимок, Динић 1988).

- Балкански турцизам, од тур. *mezra*, *mezraa* „њива, ораница, (обрађено) поље“, уп. мак. дијал. *mēzdra* „синор“, буг. дијал. *mēzdrā* „земљиште, граница сеоског атара“, топ. *Мездра*, *Мездрѐя*.
- ♦ Franck 1932:221; Скок и Шкаљић немају; за даљи арап. етимон тур. речи в. БЕР 3:712. У јсл. облицима група *зр* разбијена је гласом *д*; сх. *-здр-* > *-зр-* вероватно аналогијом према *mēzdra* > [мезгра].

П. И.

мелица *mēlica* f. дијал. „направа за млаћење конопље, трлица“ (Пореч — Доњи Милановац, РСА; акц.?), *мелица* (Грабовица код Брзе Паланке, Радовић 1956:67), *мелица* (Пирот, Златковић 1988).

- Прасловенска реч; у сх. језику можда локална позајмљеница, уп. мак. *мелица*, буг. *мелица*, *мелца*, *мелџа*, слч. *mädlica*, чеш. *mědlíce*, пољ. *międlica*, *międlica*, рус. *мялица*, укр. *м'ялица*, *мнялица*, блр. *мядлица*, *мялица*, све: „трлица“ < псл. **mēdlica* од **mēdlo* „оно чиме се ломи, тре“, од **mēti*, **тъно* „гњечити, ломити, трти“.
- ♦ ЭССЯ 18:236–237, без сх. потврда; Скок нема. Основни глагол нема директне континуанте у сх. језику, уп. [мељати], [гумно]. С обзиром на то, као и због ограниченог ареала, није искључено да је реч позајмљена из рум. *meliță* (које је слов. порекла) у Поречу и Грабовици или из буг. *мелица* у Пироту. Умекшано *л'* у *мелица* је последица секундарне палатализације, уп. *шрлица* / *шрџица* (Пирот, Златковић 1988), детаљније в. Vjelečić 1991:159–162.

М. Б.

мерати *měraiti* impf. „красти“, *směraiti* (ce) pf. „умрети“ (у зидарском тајном језику Сребреница, ВІРФ 3/1955:93); такође *смарайти* impf. „красти“ (Сребреница, Грђић-Бјелокосић 1900:591; ВІРФ I.c.), *маџам*, *марувам* „id.; куповати“ (Бугарска, Шишманов 1895:32; БЕР 3:662).

- Позајмљеница из алб. *marr* „узети“.
- ◆ Халими 1954:83; БЕР I.c. Уп. **марати**.

Б. С.

меров *měrov* m. „старинска мера за зрнасту храну“: *йожунски*, *йешџански*, *бачки меров* (Војв., Вук, РСА), јек. *мјерџов* (хрв. писци, РСА), такође „мера за течности“ (РСА). Од краја XVII в. (Hadrovics 1985:360).

- Позајмљеница из мађ. *měro* „ваган“, досл. „мерећи“, part. praes. act. од глаг. *měrn* „мерити“.
- ◆ RJA, РСА s.v., Skok II 409, Hadrovics I.c.; погрешно ЭССЯ 18:185, где се реч своди на псл. придев **měrovъ*(jъ). Мађ. глагол је слов. порекла, уп. [мерити]. Псеудојекавски/-икавски облици *мјеров*, *миров* објашњавају се укрштањем са синонимом [мерица], *мјерица* < **měrica* „мера за жито или течност“. За сх. -џв < мађ. -џ уп. *лејџџџв* < мађ. *lepedó*, *аиџџв* < мађ. *ásó*, *лџџџв* < мађ. *loró*. Старији мађаризам из истог семантичког круга и сродне етимологије [мертик].

П. И.

миндрос *míndros* m. покр., само у изразу: (*кога*) *узџџи*, *узџмаџи* на *миндрос* „строго и подробно испитивати; оштро напасти, нападати“ (Војв., Вук; РСА); такође *миндраџ*: *узџџи* (*кога*) на *миндраџ* „детално протрести, испитати“ (бачки Буњевци, Реиц/Ваџлија).

- Вероватно мађаризам, од мађ. синтагме *mínd rossz* „све је рђаво“.
- ◆ Изворно значење израза било би „изгрдити кога (млађег или подређеног), рећи му да је у његовом понашању све лоше“. Друкчије Šamšalović 1920–1921:415, из рум. *mendre* „радити по милој вољи“, прихваћено у Skok II 425 (допуна приређивача) и РСА s.v., али и са формалне и са семантичке стране неуверљиво. Експанзија речи са севера према југу огледа се у потврдама које даје РСА (четири из дела писача рођених у Мађарској или сев. Бачкој, две новије — из Београда). Буњевачко *миндраџ* показује замену необичног завршетка -ос суфиксом -аџ.

П. И.

Миџор *Миџор*, такође *Миџур*, *Миџур* m. највиши врх Старе планине (ист. Србија, Милићевић 1884:167), *Миџур* (Sobolev 1995 III 223), *Минђур* (RJA).

- Несловенски ороним, вероватно романског порекла, од **Měžor* < влат. (*monte*) *maiore* „веће (брдо)“, уп. итал. *Montemaggiore* планина Учка у Истри, фурл. *Móntmaïôr* = *Маџајур* планина на словеначко-италијанској граници, *Monte Mayor* брдо близу Валенције у Шпанији.

- ◆ Опозиција „већи“ : „мањи“ честа је и у именовању других географских објеката на романском терену, уп. нпр. *Insula major* (1289) = *Дуги Оџок* код Задра, топ. *Retaur* < *Rivus major* на Крку (Skok II 358), *Valmaggia* < *Vallis maior* у Тоскани (Finka 1955:407), *Puig Mayor* врх на Мајорки, само име *Malorca* досл. „веће острво“ (према суседном *Menorca* „мање“) итд. Топономастички трагови романских сточара нису ретки у сх. високопланинским подручјима, уп. нпр. [Дурмитор], [Виситор], а посебно су бројни у ист. Србији и зап. Бугарској (уп. Ивић 1981:137). Остају отворена питања у вези са романским идиомом из којег је ороним преузет и словенском фонетском адаптацијом. Није јасно спада ли овамо хомонимни антропоним *Миџор*: надимак (Ш, Вук; 1764, Паштровић, Михаиловић Б. 1956:129) и презиме (Бока, БиХ, РСА), уп. и мтоп. *Миџоров криш* код Петровца на мору. Skok II 432 изводи ЛИ *Миџор* од стерп. *Мџура*. Уп. још ороним *Камиџора* „каменито брдо на утоку Ибра у Мораву“, који Лома 1985:110 пореди са рум. топонимом од слов. основе *Сџтнциоарџ* (дружчије Filipović 1968).

П. И.

МИШЈИ *мишји*, -а, -е adj. „murinus“ (Вук 1818), чак. *мишји*, -о, -е (ČDL); такође *мишји* (RJA, РСА). Стерп. *мышии*: *въ мышию оуѣлиноу*, топ. *Мышина Полана* (Даничић).

- Прасловенски придев, уп. срп.-цсл. *мыший*, буг. *миши*, слн. *mišji*, слч., чеш. *myší*, пол. *myszy*, словињ. *meši*, рус. *мыший*, све: „мишји“ < псл. **myšъjъ* од **myšъ* > [миш].
- ◆ ЭССЯ 21:68–69. Образовање је још праиндоевропско, уп. гр. *μύειος* које се заједно са псл. **myšъjъ* своди на пие. **mūs-eīos* од **mūs* „миш“. Паралелизам псл. образовања овог типа са гр. придевима од зоонима на -ε(ι)ος као **goshъjъ* = *χῆνειος*, **turъjъ* = *ταύρειος*, **vblъjъ* = *λύκειος*, **zvērъjъ* = *θήρειος*, даље (без етимолошке подударности основних речи) **kopъjъ* : *ἵπτειος*, **kozъjъ* : *οἰῦτειος*, **rъsъjъ* : *κυνεῖη* приморава на ревизију уобичајеног објашњења псл. суф. -ъjъ као варијанте од -jъ < ие. **-ijos* (поред **-ios*) у прилог његовог (фонетски подједнако могућег) свођења на ие. **-eīos*, уп. Лома 1997 § 5.3.3.

А. Ј.

НЕВЕДА *неведа* f. покр. „несрећа, зла сила; надземаљско, натприродно биће које наноси зло, несрећу“, у изразима: *Нек га носе але и неведе* (Тимок, Динић 1988), *Але и неведе*, *Изэле га але и неведе* (Тимок, Станојевић 1927), *але и неведе* „зло и наопако“ (Пирот, Златковић 1988:442; Тимок, Сврљиг, Пирот, РСА), *але и неведе*, *ој њи ало неведо* (Пирот, Живковић), „убражен, невешт човек“: *Каква си њи хала* (sic!) *и неведа* (Пирот, Геров), „зло, животиње које наносе зло (вук, змија и сл.)“; такође *невед* m.: *џрај невед* „прави глупости, ради насупрот разуму и реду“ (Пирот, Златковић 1988:442), *невида* f. само у примеру: *разне болешџине, але и неведе (невиде)* (НПр, БВ 1894:183, РСА), *невада* „неведа“: *Шџо њи нема њо гробови куд нема крстџача: и вешџице, и вамџири, и џаволи, и караконџуле, вукодлаџи, к'ква њи ала и невада нема* (јн. Србија, РСА; акц.?); овамо можда и топ. *Невада* (села код Куршумлије и Требиња, ИМ), *Неваде* (село код

Г. Милановца, IM, од 1525, Аличкић 1984:471). Од XVIII в. изведе-ница *неведовница* „несрећа“: *еда бих у коју неведовницу и сјону вражију не дојао* (Венцловић 1966:102), такође *невидовница*, *невидов-на* у молитви (в. доле).

- Јужнословенски дијалектизам, уп. буг. дијал. (зап.) *невѣда* у изразима *але и неведе* „але и нешто непознато“, *надошли али и неведи* (Софија), *Да ојде сичко по али и неведи* (Перник), *невед* т. „зао дух у народном веровању“ (Кула, Видин, Белоградчик) < **ne-věda* „нешто непознато (зло, биће)“, од псл. **věděti* „знати“, уп. [поведати].
- ◆ Уп. БЕР 4:585, где су ове речи схваћене као негирани облици од **věda*, **vědě* „вештица, вештац“, настали дејством језичког табуа, док се њихови књиж. хомоними *неведа* „незнање“ и *невед* „незналица“ тумаче друкчије, први као радна именица од стсл. *nevědъiti* „не знати“, други као поименичење стсл. придева *nevědъi* „који не зна“, уп. и *неведо* п. „неискусно, које не зна“. Ипак се чини да је семантичка мотивација код *невед(а)* „оно што измиче људском знању“ другачија него код корадикалних речи [веда], [вештица] „бића са натприродним знањима и моћима“. Облик *невида* (ако је заиста постојао као варијанта од *неведа*, а не представља записивачеву интерпретацију) настао је укршћањем са [видети], уп. *невидовна биједа* „непредвидљива невоља“ у молитви (Вук 1818): *Сачувај ме Боже биједе невидовне*, скраћено *невидовница* (НПр, РСА) < *невѣдовница* < **nevědomna*, **nevědomnica*, уп. стсл. *nevědomъi* part. praes. pass. „незнан“, рус. фолк. *неведомая сила* „нечиста (досл. незнана) сила“. Овамо и *заведомац* „зао дух“ (XVI в., RJA). Усамљени облик *невада* могао би се третирати као казивицијални, под условом да сазвучним ојконимица треба тражити другу етимологију.

П. И.

Негбина в. Негна

негве *негве* f. pl., ген. *негѣвѣ* или *негѣвѣ* „окови, путо, букагије“ (РСА), *негве* (Босна, Вук), *негве* (Љубушки, RJA), *негбе* (RJA). Од XIV в.: *оу негвахъ* (1360, ЗН I № 118); *негби* f. pl. (1616, Босна, Дивковић, RJA); *negbe*, *nekbe* (око 1720, НП, в. доле), *негбе* (прва пол. XVIII в., Венцловић, Јовановић В. 1911:267).

- Вероватно прасловенски дијалектизам **negu*, **negъve* „направа за спу-тавање ногу“, у вези са [нога].
- ◆ За облик основе уп. псл. назив за нокат, канцу, копито: стсл. *īaznegъi* (по-ред *īaznogъi*), чеш. *razneht*, слч. *raznecht* поред пољ. *raznogieć*, заст. и „оков“ (*raz-* као у [пазух]). Да је првобитно значење „окови за ноге“ произлази из употребе у НП као: *Они јако окувају Марка*, / *А на ноге негве до кољена*, / *А на руке њешке лисчине*, / *Око врајца алке од жељеза* (RJA; тамо и други примери); *negbe do kolěna* (Ерлангенски рукопис № 123, стих 11), *čiti mi se nekbe su mi na noge* (id. № 195, стих 33) итд. Хадровић тачно преводи „Fußfesseln, Fußseisen“ и оправдано одбацује старо Мажуранићево и Скоково извођење (Skok II 510) ове сх. речи из мађ. *nyug* (од 1510, испрва у значењу „путо од коњске длаке или канапа“, доцније и „гвоздени оков за ноге“), ука-зујући да се та мађ. реч у изворима махом односи на коње, док су сх. *негве*

искључиво окови за људе; осим тога, завршни слог у *нег-ве*, *нег-бе* не објашњава се из мађ. облика, а и ареал речи, која се најраније јавља у Србији и Босни, а нема је у кајкавском, није карактеристичан за сх. мађаризме. Како само *пуиг* нема мађ. етимологије, Хадровић помишља на независну позајмицу у сх. и мађ. из неког заједничког, највероватније турског извора (Hadrovics 1985:374–375). Пре ће мађ. *пуиг* (у раним записима такође *пуиг*, *пуиг*) бити из панонскословенског, поготову ако се има у виду (дијалекатска?) распрострањеност псл. основе **negu-* / **negъ-* (стсл., сх., чеш., слч.); за *й*-основу уп. и **na-roky*, *-ъve* > сх. *наруква* поред [наруквица]. Реч је можда настала у Панонији као калк лат. *pedica* „негве, окови“ од *pes*, *pedis* „нога“ (одатле и глаг. *im-pedio*, *-ire* „спречавати“), уп. и гр. *πέδη* „окови, посебно они за ноге“, такође од *πούς*, *πόδος* „нога“ (Frisk II 485). За секундарност облика *негб-и/-е* (*гв* > *зб*), *негве* (метатеза), *негве* (псеудојекавизам) уп. Skok I.c.; она проистиче већ и из хронологије. Стога је мало вероватно тумачење Петљове (Петлева 1974:211–214), прихваћено у ЭССЯ 24:131, које полази од облика *негбе* свдећи га на **ne-gъba* „нешто што је несавитљиво“ или „оно што отежава кретање“, од псл. **gъbnoti* > [гнути]. Топоним *Негбина* у зап. Србији нема везе с овом речју, већ је изведен од ЛИ **Негна**.

А. Л.

†**Негна** *Negna* f. ЛИ (1280, слушкиња у Дубровнику, пореклом из Босне, Чремошник 1932, № 55). Одатле презиме *Њгъникъ* (после 1330, сев. Метохија, Грковић 1986:138), топоним *Негнина* (XV–XVII в., Новаковић 1875:139), данас *Негбина* (Златибор, Мићић 1925:466).

- Стари словенски антропоним, уп. буг. ЛИ *Негна* f. (Илчев 356), даље блр. ојконим *Негнич* (RGNB VI 116).
- ◆ Лома 1997:10. Графија са јатом у Дечанској хрисовуљи *Њгъникъ* упућивала би на хипок. изведен суфиксом *-на* од *Nego-slava* или сл., но ту се може радити о писарској хиперкорекцији, чему у прилог говори одсуство јата како у историјском запису топонима *Негнина* (посесив уз који се подразумевала реч *всь* f. „село“), тако и у његовом данашњем (дисиммилованом) облику (ради се о јекавском подручју!). Стога се може претпоставити изворни лик **Negna* као хипок. од **Ne-gnъvъ*, уп. код Новог Пазара топ. *Негњево* (карта), у Белорусији *Негневич* поред *Негнич* (RGNB I.c.).

А. Л.

нестера *něstěra* f. „нећака, сестрина кћи“ (Далм., Вук; Tanocki 1986:34), „сестрина кћи у односу на ујака и његову жену, нећака“ (Пољица, РСА). Стерп. *нестѣра* (1262, Иловичка крмчија, Miklosich 1865).

- Прасловенска реч ограниченог ареала, уп. струс. *нестера* „нећака“, стпољ. *nieściora* „сестричина; братаница; снаха“, даље можда и чеш. *net'*, *neter'*, слч. *neter* < псл. **nestera*, у вези са псл. **netjakъ*, в. [нећак] < ие. **nept-*.
- ◆ Суф. *-er(a)* и група *-st-* различито се тумаче. Једни полазе од образовања **nepter-* које је потврђено још у индоир. **naptar-* и претпостављају развој *pt* > *st* као у псл. **stryjъ* < ие. **pətrijōs*, в. [стриц], ранији од упрошћења *pt* > *t* у псл. **netijъ* < ие. **neptios* (Vaillant I 82, уп. Machek 397). Други од-

бацују могућност таквог развоја и претпостављају псл. **nept-tera* (са променом (*pitt > st*) настало по аналогiji према терминима сродства као ие. **pater-*, **mā-ter-*, **dhughā-ter-* (Trautmann 196; Pokorny 764; Ślawski 1976:17) или псл. **netera* са доцнијим аналошким уједначавањем према **sestra* (Брикнер према Трубачев 1959:78; Трубачев l.c.); Šaur 1975:56 остаје неопредељен. По Миклошичу -s- је секундарно као у *šeyšii*, *zreyšii* (Miklosich 214, уп. и Skok II 513), међутим, у питању су две хронолошки удаљене појаве. Изворно се могло радити о r-основи **nesti*, **nestere*, на шта упућује индоир. паралела, као и чеш. и слч. облици (који, међутим, показују другачији фонетски лик). Подударност псл. и индоир. образовања своди се или на ие. дијалектизам, или на паралелну иновацију; овом другом мишљењу приклања се Трубачев l.c.; уп. и KEWA II 132–133, EWAi II 11–12.

М. Б.

њартов *њарџов* т. „мање плиће удубљење у којем се риба задржава кад се изливена река повуче у своје корито“ (Шајкашка, Недељков 1991:159–160).

- Позајмљеница из мађ. *nyári tó* „летње језеро“.
- ♦ Скок и Hadrovics немају. За сх. -ов < мађ. -ó уп. [лопов] < мађ. *loró*, меров итд.

П. И.

Обед(а) 1) *Обед* т. село код Загреба, у окуци Саве, некад мочвара: (*palus*) *Obed* (1217, Dickenmann II 53); 2) *Обед* лева притока Купе (id. ib.); 3) *Обеда* f. потес у пољу села Прогара (јуж. Срем, Поповић Д. 1950:95), некада село и манастир *Обѣдь* (1714, id. 88), *Обеда* f. (1744, ЗН II № 2886), *Обеда* f., ас. *Обеду*, поред *Обед* т. и f., ас. *Обед*, dat. *Обеду*, али ген. *Обеди* (1754, Руварац 1903:31–35), етник *Обеђанин* (1736, Дреновац, Поповић Д. l.c.; 1754, Купиново, Руварац l.c.), придев *обедски* у *Обедска бара* (Купиново, Поповић Д. ор. cit. 77); 4) *Обједа* име мочварном земљишту у бос. Посавини, сев. од Брчког (карта). Изведенице: *Обедшиће* два села ји. од Загреба, *Обедник* село код Битоља (IM).

- Архаичан словенски хидрографски термин, уп. рус. дијал. *беда* „мочвара“, даље чеш. топ. *Obědňi* (Моравска, Nosak/Šramek II 154) вероватно < псл. **ob-věd-* поред **ob-vod-* „земљиште опкољено водом“.
- ♦ Михајловић 1973 први пореди ову групу сх. имена са рус. апелативом, забележеним 1915. у Псковској области (једно скорашње рекогносцирање није потврдило његово постојање, в. Мурзаев 1984:77). Ако је аутентичан, био би плод декомпозиције, каква није ретка код префиксалних изведеница са **ob-*, посебно код оних где се иза *b* губило почетно *v-* основе, уп. нпр. рус. дијал. *бóлок* „облак“ < *оболок* < **ob-volkъ*, сх. [барити] < *обарџи* < *об-варџи* итд.: *беда* < **ob-(v)ěda*. Други део сложенице био би у вези са [вода], уп. тип *Обод(а)* < **ob-vod(a)* на тлу Паноније (Stanislav I 238, II 7), сх. [Обод] — где се такође ради о ознаци за острва, полуострва и мочварне терене које вода окружује са (готово) свих страна — као и описе мочваре *Обед* код Загреба у повељи из 1213: *ad terram circa quam est Obed lutosum* (RJA) и

положаја манастира Обеде у извештају из 1754: „у среди острво, около све баре“. За вокализам \ddot{e} < * \ddot{e} уп. [ведро] < псл. * $v\ddot{e}dro$ „суд за воду“. Присуство превоја * $v\ddot{e}d-$ у другом делу префиксалне сложенице указивало би да дуг вокал коренског слога у * $v\ddot{e}dro$ није плод $v\ddot{r}ddhi$ -образовања, него пре резултат вокалске алтернатије у (хетероклитичној) промени ие. речи за воду, каква је у хет. $w\ddot{a}tar$, ген. $wetenas$ (за ту дилему уп. Leumann 1952:10 и Mathiasen 1974:211–212). Други елемент може бити вербалног порекла, уп. стинд. глагол $ud-$ / $od-$ „извирати, навирати, влажити“ (EWAi I 279–280). Михајловић ор. cit. предлаже реконструкцију (* $ob-$)* $b\ddot{e}da$ и помишља на метафору од [беда]. Дикенман, који је први упоредио неколико овде наведених имена, оцењује их као „етимолошки нејасна“, али претпоставља антропонимско постање, указујући на мађ. ЛИ $Ebed$ < слов. $Obed$ (Dickenmann l.c.). Чеш. $Ob\ddot{e}dni$ досад се изводило — семантички неуверљиво — из * $ob\ddot{e}d\ddot{v}$ „обед“ или * $obida$ „увреда“ (Hosák/Šrámek l.c.). Михајловић ор. cit. 441 допушта да овамо спада и име полуострва на Скадарском језеру код Вирпазара $Obida$ (Ердељановић 1926:202, 204), недалеко одатле и $Obidi\ddot{c}e$ „мртва вода“ (Теклићи, id. 521); икавизми нису искључени на том подручју (уп. Лома 1996:126), али у истом делу Црне Горе забележен је апелатив $\ddot{o}bida$ „место где се проба има ли рибе“, од $obida\ddot{t}i$ „обилазити“ (RJA).

А. Л.

овењача *овењача* f. „шав на гаћама или чакширама у који се увлачи каиш или гатњик“ (Вук; RJA; Итебеј у Банату, усмено П. И.); такође *увењача* „шупљи руб, кроз који се провлачи каква врпца“ (Вировитица, RJA; Шајкашка, Галетин 1980), *увјењача* „смичак на рубинама (скутима или кошуљама)“ (Слав., Србија, RJA), „шав у који се увлачи свитњак“ (Банија и Кордун, Петровић Д. 1978:159).

- Српскохрватска изведеница суфиксом $-j\ddot{a}ca$ од трпног придева *овјен* „обавијен“ глагола *овијти* < псл. * $ob(\ddot{v})viti$, * $ob(\ddot{v})v\ddot{v}j\ddot{e}n\ddot{v}$, уп. [ВИТИ].
- ♦ Овењача служи да се гатњик *обавије* око струка; семантичка мотивација слична као у *свијтњак*. Облик без j је псеудоекавизам, или настао дисимилацијом према \ddot{v} . Тип *бјен*, *вјен* има велику старину (Vaillant IV 121), у сх. уп. *ѡревјен*, *завјен* (НПр, Даничић 1874:86); такви облици су чести и у дијалектима (нпр. Семберија, Суботић 1973:85; србијанско Полимље, Николић 1991:452; ист. Санџак, Барјактаревић 1966:106; ист. Херц., Пецо 1964:157; Бјелопавлићи, Ћупић 1977:174). То што *овјењача* не показује псл. промену $bv > v$ као у [обојак], указује на релативно рецентно постање или на варијанту префикса * $ob\ddot{v}$ -. $ob\ddot{v}i\ddot{t}i$ = *овијти* < псл. * $ob(\ddot{v})viti$. Варијанти на $u-$, без обзира на њену распрострањеност, тешко је, из семантичких разлога, дати предност; пре ће бити да је она настала гласовном асимилацијом $ov > uv$ или наслањањем на u -влачи $\ddot{t}i$, пошто је *овењача* нешто у шта се гатњик *увлачи*, уп. горе опише значења.

П. И.

оловина *оловина*, *олавина* f. дијал., заст. „врста старинског пића сличног пиву које се добија од разних врста житарица, најчешће јечма“ (Лужница и Нишава, Пирот, грађа РСА), *аловина* „пиво“ (Пирот, Тројановић 1896:60, 117).

- Општесловенска, вероватно прасловенска реч, уп. цсл. *olъ* т., *оловина* f. „пиво, *sicera*“, буг. дијал. *оловина*, *оловина*, *аловина*, *ловина* „пиће налик пиву, од разних житарица“, слн. *ól* т., *olovina* f., *olnina*, дијал. *vol* т. „пиво“, рус. *ол* т., *оловина* f. „свако опојно пиће (осим вина); талог пива, кваса, дрождина“, дијал. *ола́ва*, *ола́ня* „пиво“, *ола́вина*, *ола́вина* „талог браге (врста домаћег пива), пива, кваса; дрождина“, *лавина* „жито заливено водом од кога се прави квас; квасни талог; стари квасни талог од кога се више не може правити квас“ (СРНГ), пољ. *olowica* „стари назив квасца за прављење вотке“ (SJP) < псл. **olъ*, **ol-ovina* и сл.
- ◆ БЕР 4:861–862, Bezlaј II 247, Фасмер III 132–133, сви без сх. примера; Скок нема. Да је псл. **olъ* стара и-основа сведочи изведеница **ol-ovina*, уп. *мед*: *мед-ов-ина*. Псл. **olъ* је сродно са лит. *alus*, лет. *alus* „пиво“, стпрус. *alu* „медовина“, стил. *ol* „пиво; пијанка“, агс. *ealu* „пиво“, срвнем. *al-scan* „посуда за пијење (пива)“, као и осет. *aluton* „пиво посебне врсте“, познато још у скитском, уп. име Ἀλοῦθα[γ]ος (Абаев I 129–130, који осетску реч изводи из стгем. *alut* „пиво“). Северноевропски назив за „пиво“ своди се вероватно на ие. **al(u)-* „горак“ (уп. лат. *alumen* „стипса“, гр. ἄλδοζον „горак“ у глоси из Софрона). Неизвесно је да ли је ова реч као „миграциони термин“ из германског позајмљена у балтске и словенске језике и у осетски, или им је она свима заједничка на нивоу прајезика (в. преглед тумачења у ОЛГБСЯ 23–24). Географска дистрибуција на слов. терену указује на реликт очуван на периферији језичке територије (уп. и рум. славизам *olovină*, *olăviță*, *olăină* и сл., богато посведочен у дијалектима, DLR VII s.vv.). Сх. потврдама се успоставља континуитет изгласе на јсл. тлу (етнографски записи из ји. Србије искључују могућност да је посреду учена реч — в. опис у Тројановић I.c.). Аутентичност потврда из БиХ у РСА *ол*, *оловина* (Мостар, Травник?) остаје под сумњом. Више о сх. материјалу Влајић-Поповић 1997.

J. V.-II.

оскрт *òскрт̃* т. „чекић“ (Мрковићи, Вујовић 1969:80), *òшкр̃т̃*, -и f. дијал. „чим се посијеца камен воденични, сјечивица“ (ЦГ, Вук).

- Прасловенска реч, уп. чеш. *oškrť* „воденичарски чекић, алатка за оштрење воденичног камена“, глуж. *woškrot* т., даље стил. *оскръдъ* т. „id.“, слн. *oskrđ* т., дијал. *oskrv* f., *skrd* т., *oskrda* f., слч. *oškrđ* „сабља“, чеш. *oškrđ* т., *oškrda* f. „гвоздени чекић за браздање жрвња“, пољ. *oskard* т., *oszkard* т., *oskarb* т., *oskarda* f. „оруђе слично двостраној секири за рушење зидова, копање земље“, рус. *оскóрд* т. „велика секира“, дијал. *оскóрда* f. „гвоздено оруђе којим се при ковању исправља ушица секире“ (СРНГ), укр. *óскард* т. „чекић“, *оскарда* f. „мотика“ < псл. дијал. **(ob)skrъtъ* поред **(ob)skъrdъ* „гвождје за оштрење воденичног камена“.
- ◆ Bezlaј II 256–257, Фасмер III 160–161, Brückner 384, Machek 421, Schuster-Šewc 1670, Pokorny 941, све без сх. потврда; Скок нема. Алтернација *d/t* у финалној позицији досад није била предмет разматрања. Није вероватно да су се облици са -*d* развили из корена **(s)kъr-* са проширењем -*d-*, а облици

са *-t* из истог корена, али са проширењем *-t-*, јер се ради о називу оруђа са конкретним и постојаним значењем. Уосталом, облици са *t* и *d* разликују се и у погледу вокализма, о чему сведочи глуж. *woškrot*, чије се *-ro-* може свести на псл. *гъ*, а не на *ѣ* (Schuster-Sewc l.c. увиђа проблем, нудећи два ад hoc објашњења, која не убеђују). Куркина 1977:16 претпоставља псл. корен **(s)kr̥t-*, под који ставља и сх. *ошкр̥т̥и*, немајући у виду глуж. облик. Вероватно је псл. дијалектизам **obskr̥tъ* (сх., чеш., глуж.) настао као варијанта назива **(ob)skr̥dъ* наслањањем на сазвучну глаг. основу **ob-(s)kr̥t-*, сачувану у слн. *(š)kr̥tati*, *oškr̥tati* „ситно сећи, зарезивати, усецати; глодати“, чеш. *škr̥tati* „гребати, стругати“ (в. Куркина 1992:184, Куркина 1977:14), чеш. *oškr̥tati* „гребаньем похабати“, уп. можда и сх. *кр̥т̥ити* „ломити, мрвити“ (Слав., Далм., RJA), ако није од *кр̥т̥ити* (в. Skok II 193 s.v. *křhak*). Прелаз *c > ш* у сх. *ошкр̥т̥и* као у сх. *икр̥т̥ити* < псл. **skrip̥eti*, сх. *икр̥абити* < псл. **skrabati*. Женски род по *i*-деклинацији код Вука одудара од мрковићке, чеш. и глуж. потврде у мушком роду. Можда је настао наслањањем на глаг. именице типа *смир̥и*, *ѣрегир̥и*.

М. Б.

очага *очага* f. дијал. „речни рукавац“: *Одвојени кракови реке су очаге* (Ваљевска Тамнава, Павловић Љ. 1912:402), „део старог корита реке“ (Шумадијска Колубара, Петровић П. Ж. 1949:8–9). Као хидроним и (м)топ.: *Очага, Очаге, Сајића Очази* (Качер, Јаћимовић 1997:70, 91, 176); *Очага* локалитет у Колубари код Лазаревца (Милићевић 1876:60; акц. А. Л.); *Очаге* село у Мачви (М); овамо свакако и *Овчага* место у Ракарима (Ваљевска Колубара, Жеж/Старовић 1994:372). Од средине XIX в.: *очага (канал) воде Уба* (Перуничкић 1973:679).

- Прасловенски дијалектизам, уп. рус. дијал. *обчак*, *-á* m. „плавно место, мочварна потолина“ поред (сев. и центр. рус.) *бочаг*, *бочага* „удубљење напуњено водом, бара у пресахлом кориту реке“, *бачаг* „уска и плитка јаруга која се у пролеће пуни водом“, *бачаги* „барице од кише“, такође „јамице, рибњаци стално напуњени водом“, *бочаг* m., *бочага*, *мочага* f. „дубока бара, дубока јама пуна воде; вир“ (СРНГ; *бочага* од XVII в., Шанский I 2:179) < псл. **ob(ъ)čaga / *ob(ъ)čagъ* (поред **ob(ъ)čakъ?*).
- ◆ Сложеница са **ob(ъ)-* од нејасне глаг. основе. Облици *Овчага* < **ойчага* (уп. у Ваљевској Колубари *клучиче* > *клучче / клуче*, Николић Б. 1969:41) и рус. *бочаг(а)* говоре за варијанту префикса са полугласом; рус. **обо-* > *бо-* као у дијал. *болоки* < *оболоки* „облаци“ (Фасмер I 189). Елемент **чаг-* можда још у [*чагаль*] „смрзнуто (првобитно: осушено?) блато“, за значење уп. евентуално рус. дијал. *очахнуть* „осушити се“ (СРНГ) < **ob-čaxnŭti*; за варијабилност **čag-* / **čak-* / **čax-* в. ЭССЯ 4:13–14 s.vv. **čakati* I и II и **čaxnŭti*; поствербал **ob(ъ)čaga / *ob(ъ)čagъ* значио би „пресахло / пресушно корито реке“, одатле „преостале локве у таквом кориту, речна отока“ итд. Реч *очага*, ограничена на сз. Србију, до сада је измицала пажњи лексикографа и етимолога; народно извођење из *око* (Петровић П. Ж. 1949:226) можда се ослања на хидрографски термин *окно* „мања бара“ у истом делу Србије (Николић Р. 1903:915, уп. Петровић П. Ж. 1949:408); са рус. апелативима први је везује Лома 1994a:230; ови су до тада различито тумачени: Собољевски изводи *бочаг(а)* из *бок*, а Петерсон — из *мочаг*, *мочага*, што прихватају Фасмер I

202 и Шанский I.c., без правог образложења за промену *m > b* (обратан процес, изазван наслањањем на *мокрый, мочить*, много је вероватнији); Мокиенко 1972, оправдано критикујући ту етимологију, пореди с облицима на *b-* и *m-* рус. дијал. *корчага* „јама с водом“, просућујући све три речи као самостална и паралелна образовања суфиксом *-g-* од три различите основе: **moča* „влага“, **bъča* „дрвена посуда“ и **kъrča* „пањ, дебло“; у ЭССЯ 1:120 на основу рус. облика на *b-* реконструише се псл. **bačegъ / *bočeg (sic!)*, додуше под знаком питања, док се у ЭССЯ 19:72–73 **močagъ* тумачи као суфиксална варијанта од **moč-akъ < *močiti*.

А. Л.

***прети** impf. „кварити се под дејством влаге и топлоте“, само *исцрѣл* part. perf. act. „сасушен, спарушен (о воћу, поврћу)“ (Пирот, Живковић), одатле придев *црѣлав* „ужегао (о орасима, маслу и сл.)“ (Војв., Срби у Хрв., околина Кикинде, грађа РСА); такође књиж. (Ivić 1956:144–145); овамо можда и дијал. *црѣња* f. „плесан“ (Тимок, Динић 1988).

- Прасловенски глагол, уп. длуж. *prěs, prěju* „сушити се, венути од топлоте“, пољ. *przeć, przeję* „загревати се, знојити се, пушити се, кварити се од топлоте, кувати на тихој ватри“, рус. *преть, прёю*, блр. *прэць, прэю*, укр. *пріти, прію* „id.“, такође адјективизоване партиципе пољ. *ze-przały* „увенуо, спарушен, сасушен (о поврћу и лишћу)“, *ze-przany* „увео, покварен“, *za-przany* „буђав“, рус. *прельый* „трудо“, *со-прельый* „иструо, гњиво“ < псл. **p(b)rěti, *p(b)rěť, *p(b)rěнь*.
- ♦ За *црѣлав* в. Ivić I.c. (*-av* као у *гњилав* од *гњиво* : [гњити]), за *исцрѣл, црѣња* (изведеница на *-ja* од part. perf. pass. *p(b)rěнь*, уп. пољ. (*za-/ze-/przany*) в. Бориш 1991:43–44. Скок нема. Псл. **p(b)rěti* поред **perėti* у слн. *perėti* „трулити, трунути, горети“ = лит. *perėti, periti* „лежати на јајима“, исти корен можда у [перут], уп. Бориш I.c., Bezlaј III 25. Име села код Чачка *Прѣлина* могло би се поредити са укр. *прілина* „влажно, плесниво место“, под условом да његов најранији помен *Прѣльнь* (Новаковић 1875:143) треба читати *Прѣльня* и да је ту друго *ѣ* резултат прелаза *ин > ѣн* присутног у топонимији зап. Србије, уп. Лома 1996:130.

А. Л.

просо *црòсо* п. „врста житарице, *Milium*“ (Вук, RJA). Стсрп. *цросо* (Даничић).

- Прасловенска реч, уп. цсл. *цросо*, буг. *прòсò*, слн. *prosò*, слч., чеш., пољ., глуж. *proso*, длуж. *pšoso*, полап. *prūsü*, рус., укр., блр. *прòсо* < псл. **pròso*.
- ♦ Фасмер III 378–379, Schuster-Šewc 1151. Реч нема општеприхваћене ие. етимологије. Ако се има у виду ие. старина споја **pro-sea-* у рус. *про-сев*, стир. *ross* „ланено семе“, уп. и гот. *frasts* < **pro-s(ə)-ti-s* „дете“, хет. *para-šijatar* „усев“ (в. Гамкрелидзе/Иванов II 688), псл. **proso* могло би се свести на ие. **pro-sə-* „усев“, будући да је та житарица, по раним сведочанствима, била главни словенски усев (Лома 1990:93–94), уп. и слн. дијал. *žito* „просо“ (Bezlaј III 127). Лексемска веза у народној обредној песми „Јелисије *цросо* *сије*“

(Милићевић 1894:135) могла би бити својеврсна *figura etymologica* (Sikimić 1994b:78–79), уп. и секундарну, али врло рану адидеацију са *iprosiiti*, присутну у виду етимолошке магије у свадбеном ритуалу (Sikimić l.c.; иста игра речи можда већ у опису словенског обреда жетве проса код арапског географа из X века Ибн-Русте, в. Лома l.c.). За друге покушаје тумачења псл. речи в. Skok III 52, Фасмер l.c., Bezljaj l.c., БЕР 5:767, такође Holzer 1989:51.

А. Л.

пруд *iprud* адј. покр. „љут, пргав, опор (о човеку)“: *Башија му је много iprud човек* (Пирот, Живковић), *Мој браћи ићи је много iprud* (Лесковац, Митровић); *iprud* „дивљачан, не сасвим питом (о овци)“: *Пруда овца не воли да ју мизеш* (Тимок, Динић 1990), *Зрњка има мајку виме и iprud је, не да да се музе* (Црна Река, Марковић 1986), *iprud овца / iprud овца* (Криви Вир, Ракић 1993); такође *iprudес(и)*: *Не иштован, него дојде малко iprudес* (Тимок, Динић 1988), *Беличка дојде овца iprudесиа* (Тимок, Динић 1990).

- Прасловенски придев, уп. буг. дијал. *прѣд* „пргав (о човеку), брз (о води), плаховит (о коњу)“ (Видин, Густендил), *прѣнд / пренд* „нервозан“ (Костур), даље слн. *pródek* „живахан, чио“, чеш. *prudký* „брз, нагао“, пољ. *prędkі*, рус. *пру́дкий*, укр. *пру́дкий*, блр. *пру́дкі* „id.“ < псл. **prǫdъ / *prǫd-ъкъ*.
- ♦ БЕР 5:818, 824, без сх. материјала. Даље сродно са [**прудити**], *-iprusiiti* „жећи, палити“, *ipruda* „коприва, жара“ итд. (уп. Skok III 60, Фасмер III 389, Bezljaj III 126, сви без сх. придева). Лексички реликт тимочког дијалекта значајан и за историјску фонетику, јер, слично као ***туг**, сведочи о изворности сх. замене **ǫ > у* на том подручју: у тим речима такав рефлекс није могао бити реституисан под утицајем западних српских говора, у којима оне нису забележене. Чак. придев *сирудан* „спретан“ (Turina/Šepić 1977) показује сличан семантички развој као слн. *pródek*, а с друге стране чини се да је у облику и значењу претрпео утицај синонима [**спретан**].

А. Л.

Рашко поље *Rashko polje* село јужно од Дувна (IM).

- Словенска топонимска синтагма; у првом делу рефлекс супстратног топ. **Rab(a)* < ант. *Orba*.
- ♦ Постају [*ad*] *Orbam* бележи Равенски географ на путу ad Libros — Novae (Rav. IV 16 = 211, 18); убицира се управо у Рашко поље (Mayer 1957:249, који не доводи у везу данашњи назив места са античким). Од *Orba* > **Rab-* (са ликвидном метатезом као у *Arba* > [**Раб**]) изведен је придев **райски* > **раски*; *-ико* место *-ско* под утицајем етника *Рашанин* и подстакнуто структуралном тенденцијом да се избегне додавање суф. *-ски* на вокалску основу; случај није усамљен, уп. нпр. *врбаики* од [**Врбас**].

П. И.

ровит *rǫvii*, *rǫvii* адј. „меко куван (о јајету)“ (RJA), „несигуран, нестабилан; слаб, подложен болестима, неотпоран“ (PMS), дијал. „мек, растресит (о земљишту)“ (Тимок, Поповић 1953:221; Врање,

значења *рукав(ц)и* уп. Елезовић s.v.: „И данас се у тим крајевима граде рукави одвојено, а стан од кошуље одвојено. Рукави најчешће и нису од истог платна од кога је остала кошуља, обично је (sic!) од бољег платна, често су прошарани везом, памуком или свилом. Жене често дарују некога само рукавима од кошуље без осталих делова који чине једну кошуљу.“ Елезовић l.c. наводи и запис из Девичког катастиха: *Писа Велика рукаве* (тј. приложи их на дар манастиру). Уп. и *рукавеле* у Лесковачкој Морави (Ђорђевић Д. 1958:140). Досадашња тумачења виде у псл. **rōkavъ* изведеницу (слабо потврђеним) суф. *-avъ од **rōka*, уп. најскорије Bezlaј III 194.

А. Л.

рукавица в. рукав

Сићево 1) *Сићево* п. село на Нишави на излазу из *Сићевачке* Клисуре (Милићевић 1876:126); 2) *Сићево* село у д. Лабу (*Sqw* 1455, Пешикан 1984:14); 3) *Сићево* село у д. сливу КLINE (*Sqwc* [Сићевац] или [Сићевци] 1455, ор. cit. 6). Уп. и ороним *Сићев Кук*, *Луцица јод Сић*, *Подсићске сѣране* (Пипери, Ердѣљановић 1911:350–351); *Сић* вир и градина (Ријечка нахија, Јовићевић 1911:414, 556–557; Ердѣљановић 1926:69). Овамо и *Шишићевец* у Гори јуж. од Призрена (*Шишићевъц* 1348, *Systwax-* 1452/5, Пешикан 1986:40, 64).

- Стари словенски топоним, уп. пољ. *Sycowo*, изведен од псл. назива за птицу **sy(k)t'ъ*.
- ◆ Лома 1994:118; за творбу и значење уп. [Косово]; пољ. топоним Nieckula 1971:201 изводи од ЛИ идентичног орнитониму, потврђеног код Чеха и Пољака. Име мале шумске сове *Aegolius funereus*, чеш. *syc*, *sýček*, рус. *сыч*, укр. *сич*, блр. *ціць* нема директне континуанте у јсл. језицима (сх. назив за ту птицу је „гаћасти ћук“), али топоним *Сићево* поред источнојужнословенске фонетске варијанте *Шишићевец* (каква не изненађује у том делу Метохије, уп. Лома ор. cit. 115) омогућује да се оно прецизније него до сада реконструира на псл. равни са *-t'- или *-kt'-. До сада је довођено у везу са ономатопејским глаголом псл. **syk-ati/-ěti* (сх. *сикаџи*, рус. *сыкать*, чеш. *syčetí*, пољ. *syszeć* итд.), и даље поређено са лит. *suōkti*, *suōkia* „пичати (о сови)“, будући да глас ове птице подсећа на дечји плач (Фасмер III 821, Machek 558); ако се остане при ономатопеји, реконструисана формација могла би се најпре везати са итеративом **syk(ъ)tati*, но могуће је да се ради и о архаичној сложеници **sykt'ъ* < **su-uktjos*, уп. стинд. *sūktā-* < **su-ukta-* „добро речен“, такође и орнитоним „*Turdus Salica*“; оба елемента претпостављене сложенице потврђена су иначе у псл., уп. [здрав] < псл. **sv-dorvъ* и стсл. *vesitъ* „ствар“ < ие. **uektis* „реч“. Ова врста ћука била би тако названа из еуфемистичких разлога, зато што се веровало да њено жалобно оглашавање слути на зло, уп. и значење другог дела лат. назива *funereus* „погребни, злокобни“. Сх. *сић* „пеликан“ (RJA) скраћено је од *несић* „id.“ < [несит] < псл. **ne-jesutъ*; да ли је томе допринело укрштање са **сић* „врста сове“ док се та реч још чувала у сх. тешко је рећи, јер се ради о две сасвим различите птице. На Скадарском језеру и данас има пеликана, па је тамошњи *Сић* могао бити назван по њима, ако се не ради о топографској примени (другачије наглашено!) романизма *сић* „врста посуде“, за који в. Škok III 228.

А. Л.

скара *skàra* f. дијал. „роштиљ“ (Призрен, Врање, Пирот, Пчиња, Ниш), „решетка на пећи кроз коју пропада пепео“ (Ниш), „направа од дрвета налик на мердевине“ (Пирот, све грађа РСА), „справа за цеђење сурутке“ (Пирот, Живковић), *цка̀ра* „роштиљ“ (Лесковац, РЈА).

- Балкански грецизам, од нгр. *σκάρα* „роштиљ“, уп. мак. *скара* „роштиљ; месо са роштиља“, буг. *скàра* „id.“; решетка, скеле; графика-кон, табела“, алб. *skarë* „роштиљ, решетка“.
- ◆ Таховски 37; Филипова-Байрова 1969:154; Vlajić-Popović/Sikimić 1990:255; исправно и Skok III 399, али уп. id. III 255, где реч тумачи као позајмљеницу из румунског, и I 284 где, можда поводећи се за Даничићем, помишља на везу са глаг. *цврѣиш*. Нгр. *σκάρα* „роштиљ“ < стгр. *ἐσχάρα* pl. „огњиште; роштиљ“, поред *ἐσχαρίον* „id.“ (Andriotis 327; за етимологију стгр. речи в. Frisk I 577; уп. и **шкар**). За разлику од овог новијег грецизма, старија, независна позајмљеница из грчког је цсл. *схара* „огњиште“ (Miklosich 298). Другим путем позајмљено је далматинско (?) *skarra*, -e f. „решетка; роштиљ“ (Stulli).

J. V.-II.

сковерац *скòверац*, -ѐрца m. дијал. „палачинка“ (Фаркаждин, Итебеј, Житиште, Меленци у Банату, грађа П. И.; Мокрин код Кикинде, Рајков 1971), *сковерци* m. pl. (Банатске Хере, Стојадиновић 1958:191; Филиповић 1958:378), такође *скòвѐрдза* (Иванда у рум. Банату, Чешљар 1983), *skovérda* [сковерса] (Маргита у Банату, Flora 1962:150), *сковѐрса* / *сковѐрза* (Радимна, Томић 1989), *сковáрда*, пом. pl. *сковáрде* (Свиница, Томић 1984; Карашево, Petrović 1935:42, 236).

- Позајмљеница из рум. *scovárdă* „палачинка“, дијал. *scovercã*, *scoverzã*.
- ◆ Скок и Gămulescu 1983 немају. Рум. реч је славизам, уп. рус. *сковорода* „тигањ“ < псл. **skovorda*. Карашевски и свинички облик са *d* заснивају се на рум. једнини, уп. Petrović 1935:42, а облици са *z* и *s* у западнијим срп. насељима у рум. Банату и Маргити — на рум. множини *scovérzi* (в. Flora 1968:342), док је лик на -*ац* адаптиран према творбеном моделу обичном у сх. језику (уп. [палачинка] < мађ. *palacsinta*), при чему је полазиште могао бити плурал од дијал. облика *scovercã*: *scoverți* > *сковерци*.

П. И.

СМУГ *смуг*, -а, -о adj. „пепељаво сив“ (Клокотич код Карашева), такође *смугав*, -а, -о (Карашево), *смугаст*, -а, -о „браон“ (Равник код Карашева, све грађа П. И.), *смугар*, -гра, -гро „мрк“, *смугао*, -гла, -гло (Косово, Сиринићка жупа, грађа РСА); деноминал *осмугнути* „препланути, постати опаљен од сунца“, одатле *осмугао*, -гла, -гло „преплануо“, *осмугъен* „црнпураст, црнкаст“ (грађа РСА).

- Прасловенски придев, прост облик **smugъ* још само поименичен у блр. *смуга* f. „магла“; за *смугао* уп. рус. *смуглый*, укр. *смуглий* „мрк“ < **smogъ* / **smogлъ*.
- ◆ Фасмер III 693, Netze 1954:62–63, оба без сх. материјала; Скок нема. Придев **smogлъ* је псл. дијалектизам, само сх. и источнословенски (чеш. *smuhlý*) из

руског, слч. *smihlý* из чешког, Machek 562). По пореклу вероватно part. perf. act. од непотврђеног глагола **smognōti*, уп. горе *осмугао* од *осмугнути*. Псл. корен је **smag-* / **smog-*, са назалним инфиксом као у рус. *смяглый* „мрк“ < псл. **smeglъ*, уп. без назала псл. *смагль* „таман“, рус. дијал. *смаглый* „id.“, **smaga* „жега, пожуда, преплануlost“ > [*смага*] (уп. Bezlaј III 268–269, 272). Облици *смугаси* и *смугав* изведени су продуктивним прид. суф. од примарног *смуг* потврђеног на истом терену; за *смуг(а)р* уп. псл. **smogorъ* од истог корена (Bezlaј III 268). Овамо можда *смуга* „врста земље“ (Лесковачка Морава, Ђорђевић Д. 1958:13; Ратаје-Крмољ, Златановић), „речни нанос“ (Осла-ре, Златановић), ако се претпостави поименичење адјективне ознаке за боју уз *земља*.

П. И.

стародреван в. древан

супрај *сѹпрај*, праер. дијал. „уочи, наспрам, према“, такође *сѹпреј*, *сѹпре*, *сѹпер*, нпр. *сѹпер ѿѿшка*, *сѹпрај днѿви* „према томе какав је дан“, *сѹпрај-сѿбе* „спрам себе“ (Мрковићи, Вујовић 1969 § 309в).

- Дијалекатска варијанта предлога *сѹпроћ* „наспрам“, у облику *сѹпер* можда словенско-албански контаминат.
- ◆ Реч се надовезује на ареал прилога и предлога (такође са gen., као и са dat.) *сѹпроћ* забележеног од XV в. у зап. крајевима (Далм., Херц., ЦГ, RJA s.v., в. [*супрот*]), за аналогну употребу уп. нпр. *сѹпроћ мача* „дуга колико и мач (коса)“ (г. Приморје, НП Вук I № 461:22) : мрковићко *сѹпреј коби́ле ѱрасе^a* „(ждребе) је већ растом достигло кобилу“ (Вујовић l.c.). Највећи део мрковићких облика може се извести одатле у складу са гласовним појавама потврђеним у том говору: код *сѹпрај* за ненаглашено *a* < *o* уп. нпр. *ѿрѿка* < *ѿрѿко* (ор. cit. § 50), за *-ћ* > *-ј* дублете као *веј* = *већ*, *ѿмој* = *ѿмоћ*, инф. *дој* = *доћ*, *нај* = *наћ*, *реј* = *рећ* (id. § 80a; *-ј* се овде генерализовало због проклитичног карактера речи); за *сѹпре(ј)* уп. *креј* < *крај* (id. 95). Облик *сѹпер* ипак би указивао на утицај неког рефлекса лат. *super*, *supra* „(из)над“, и то пре алб. *sipër* „горе, изнад“, севалб. *supri* него итал. *sopra* (Вујовић ор. cit. 281–282 све облике изводи из албанског, не узимајући у обзир слов. порекло, премда увиђа неподударност значења).

А. Л.

такши *ѿа́кши*, *-а*, *-е* покр. „лошији“ (ср. Ибар, Божовић 1993:217; Левач, Симић 1972:342; Гружа, Стевовић 1969:505; Горобиље, Николић 1972:677; даље потврде Ивић 1956:145), *ѿа́кшиј*, *-а̄*, *-ѿ* „слабији, лошији“ (Драгачево, Ђукановић 1995:142, 212), *ѿа́кшиј*, *-а̄*, *-ѿ* „који је слабијег квалитета, лошији“ (Златибор, Миловановић 1983), *ѿа́кши*, *-а*, *-е* „лакши, слабији, мање вредности“ (Црна Река, Марковић 1993; Лесковац, Митровић); деноминал *ѿа́кшем* 1. sg. „пропадати“: *ѿаксѿја сам*, *омањује живѿи* (Лесковац, Митровић); такође *ѿа́кшијј*, *-а̄*, *-ѿ* „тањи, лошији“ (Колубара, Николић Б. 1969:67), *ѿѿѿак*, *-а*, *-о* „лошији“ (Драгачево, Ђукановић 1995). Стрп. *ѿоѿакы* „лош“ (1619, ист. Босна, ЗН № 1200), *ѿоѿаквы* „лошији“ (поч. XV в., Радојчић 1962:54).

- Компаратив од заменичке основе псл. **takъ(jь)* > сх. *ѡаки*, [такав], уп. слч. *ne-takši* „бољи“, са другим формантом стсл. *ѡачаи* „лошији“.
- ♦ Ivić 1956:145–146, уп. Namm 1957:398 (са резервом); Скок нема. Семантички помак „такав“ > „лошији“ заснива се на еуфемизму, уп. буг. колоков. *takъв* „лоших особина“ (РСБКЕ III 381–382), за развој секундарних значења код каквоћних заменица [јак] „снажан“ < „какав“, са паралелама у гр., рум. и алб. (в. Vaillant II 483), сх. *kakvi* речца за изрицање појачаног одрицања, побијања (РСА). Облик *ѡакѡи*, исто као и *јакѡи* (Драгачево, Ђукановић 1995), уклапа се у обичан тип *лакѡи*, *мекѡи* (творба компаратива на *-иш* као *црѡиш*, *белиш* распрострањена је у говорима у унутрашњости Србије, првенствено косовско-ресавским). Сх.-слч. паралела *ѡакѡиш* : *ne-takši* представља познопрасловенски дијалектизам, или се ради о два подударна али међусобно независна образовања. Са значењем *ѡакѡиш* „лошији“ може се везати назив за врсту ситне крушке *ѡакѡиша* / *ѡакѡиша* (Вук).

П. И.

тат *ѡаѡи*, ген. *ѡаѡиша* м. шток. заст. и дијал. „лопов, крадљивац“ (НПр из околине Бјеловара, СЕЗБ XLI 63; писци почетка XX в., грађа РСА), чак. *ѡаѡи* „крадљивац, лупеж“ (Орлец на Цресу, Houtzagers 1985), кајк. *ѡаѡи* (Туропоље, Šojat 1982), деминутив *ѡаѡиѡић*, аугментатив *ѡаѡиѡина* (RJA), придеви *ѡаѡиѡински* „лоповски, лупешки“, *ѡаѡиѡињи* (Витезовић, RJA), у топонимији и **ѡаѡиѡин*, одатле топ. *Таѡиѡина* f. поред *Таѡиѡиња* (sc. *драга*) (на више места у Далмацији, RJA), *Таѡиѡинац* м. брдо и заселак код Ужица, извор код Сиска, презиме у Великој Плани, *Таѡиѡињац* планина у ЦГ, *Таѡиѡиѡица* f. махала код Рогатице, увала на Мљету, *Таѡиѡиѡица* рт на Ластову, место у Говеђари-ма на Мљету, *Таѡиѡиѡиѡик* м. острвце крај Ластова, *Таѡиѡиѡиѡиѡак* м. шкољ код Дугог Отока (све RJA). Од XIV в. *ѡаѡиѡ*, *-и* поред *-а* м. (Душанов Законик, стара писма, Даничић; дубр. писци, стари хрв. лексикографи, RJA).

- Прасловенска реч, уп. стсл. *ѡаѡиѡ* м./f. „крадљивац“, слн. *tât*, прид. *tatinski*, стчеш. **tat*, прид. **tatin* у топ. *Tato-bity*, *Tatiná*, *Tatinná* (Profous V 563, 629), стдлуж. *taś*, струс. *таѡѡ*, рус. *таѡѡ*, ген. *таѡѡя* < псл. **tatъ* „лопов“, прид. **tatinъ*.
- ♦ Skok III 434 (само потврде из Жумберка), Фасмер IV 28, Schuster-Šewc 1500. Изведеница од пие. **(s)tāi-* „красти“, в. [тајити], првобитно апстрактум на *-ti-*, одатле ном. аг., очувано и у стир. *tāid* < **tātis* „крадљивац“, уп. даље стинд. *(s)tāui-*, ав. *taui-* „id.“ (Рокоту 1010). Првобитна *i*-основа (која се још чува у стрп.) прешла је у сх. у *o*-деклинацију као [рат], [гост]; о њој сведоче још деноминал **татити** и придевско образовање на **-инъ* (*ѡаѡи* : *ѡаѡиѡински* као *госѡи* : *госѡиѡински* < псл. **gostъ* : **gostinъ*, уп. ЭССЯ 7:64–65). *Таѡиѡиѡиѡак* < **Таѡиѡиѡиѡиѡак*, уп. слн. *tatinščak* „крадљивац“. На истоку шток. територије именица данас није потврђена, али стрп. потврде и трагови у ономастици сведоче да је она и на том простору постојала док је није потиснуо мађаризам [лопов].

Ј. В.-П.

†**ТАТИТИ** *īāīīīīī* impf. чак. заст. и дијал. „окривљавати као крадљивца“ (XVII в., RJA), „красти“ (XVI в., Марулић, сумњиво; око 1700, Витезовић, RJA); у шток. само *īāīīōriīīī* pf. „красти“, *naīāīīōriīīī* pf. „накрасти“ (Љештанско, усмено М. Тешић), *īōīāīīōriīīī* pf. „покрасти“ (Љештанско, Тешић 1977:284).

- Глагол словенског порекла, деноминал од **тат**, можда прасловенски дијалектизам, уп. каш. *tacěc* „крити нешто“, *tacěc sq* „крити се; прикрадати се“ < псл. **tatiti* (**tatēti*?).
- ◆ Скок нема. Глагол у кашупском има реликтни карактер, пошто сама именица **tat* није очувана (Pопowska-Taborska/Boryś 1996:210). Усамљено и неубицирано пољ. дијал. *tacić się* „прикрадати се“ (SJP) очито представља стандардизацију каш. облика. Досад се псл. глагол само претпостављао на основу поствербала **tatъba* „крађа“ у срп.-цсл. *īāīīъba* / *īāad(ъ)ba* (Даничић), сх. заст. *īāadба*, *īāadбина* (RJA), каж. *īāadбина* (Озаљ, Тежак 1981), слн. *tatva*, *tatvina*, стдлуж. *tačba* „превара“ (уп. Sławski 1974:62), даље стпољ. *otadzbić* „украсти“ (Pопowska-Taborska/Boryś l.c.), уп. и поствербални придев сх. заст. *īāīīълив* „крадљив, лупешки“ (Витезовић, Јамбрешић, RJA). Могућу вансловенску паралелу псл. **tatiti* представља гр. τῆσάουσι „бити опљачкан, трпети штегу; недостајати“ (уп. Frisk II 895). Образовање *īāīīōriīīī* може се тумачити експресивним проширењем -*or*-, уп. *īēкълам* / *īēкълорим* (Љужница, Ћирић 1983:149), или као деноминал од **īāīīōr* „лопов“; за такву творбу помина *agentis* на истом терену уп. *руйор* „рудар“ (Ужичка Црна Гора, Павловић Љ. 1925:98); нејасан пример из загонетке: *īāīīōr куца*, *īеишко кући* у којој не куца, одгонетка: „разбој“ (Гацко, Ћуковић 1890:215) могао би се заснивати на игри речи (*разбој* : *разбојник*). Овамо можда и *Тайиорија* f. брдо код Високог (Филиповић 1928:393, 396), за семантику уп. *Тайина*, *Тайиња* и сл. s.v. **тат**.

J. V.-II.

ТАТОШ *īāīīōш* m. покр. „врач“ (бачки Буњевци, Реић/Ваџлија), „митско биће које навлачи градоносне облаке“: *Тайиш је један іакви мај-сйор, који јаше на аждаји, іак навлачи сйрашне облаке на њиве и винограде, іосле на њи сйа ішчу и лед* (Вујић 1828:54), „id., грабанџијаш“ (Војв., грађа РСА), „погрдно име“ (Војв., RJA); *Тайиш* m. „име коња“ (грађа РСА), *Тайишеш* презиме (погрдно) (Франковић 1988:68), *īāīīōшки* adj. (Вујић, l.c.).

- Позајмљеница из мађ. *tátos* поред *táltos* „шаман, чаробњак; путујући студент који може да изазове невреме; чаробни бик“ (MNTES III 832), уп. буг. дијал. *татуш* m. „жив човек који лута по свету и води облаке“ (банатски Бугари, Телбизов/Векова-Телбизова 1963:202), слч. *tátoš* „крилати коњ (у бајкама)“, русин. *татош* „крилати коњ“ (Војв., усмено Ј. Рамач).
- ◆ Скок и Хадровић немају. Сх. ареал ограничен на Војводину и Барању. Уз потврду из часописа *Скоройечка* у RJA погрешно стоји значење „лопов (говори се као погрда у Војводини)“, очито зато што је њена пејоративност

доведена у везу са ишчезлом домаћом речи **тат**. Ишчрпније Влајић-Поповић 1996.

J. V.-II.

***туг** adj. (?), само као члан у сложеницама: *деветиошуг* m. дијал. „биљка линцура, *Gentiana lutea* L.“ (Тимок, Динић 1988); *Туго-мир* m. ЛИ (Грковић 1977; од XII в. *Tugomir* / *Tugomer* у Далм. и Лици, RJA), такође **Туго-рад* у патронимику на *-јь Тугорај* (1299, Загреб, RJA).

- Прасловенски придев, уп. цсл. *īжъ*, слн. *tōg*, слч., чеш. *tuhý*, пољ. *tegi*, рус. *туг(ой)*, све: „чврст, жесток, неукротив“ < псл. **toggъ*.
- ◆ Фасмер IV 114, Machek 659, оба без сх. материјала. Svoboda 1964:89 пореди сх. *Тугомир* са стлуж. *Tugumir* (потврђено већ 939, Schlimpert 1970:19), пољ. *Tęgomir*, полап. *Tangomir*, претпостављајући у првом делу овај придев; семантички мање убедљиво је тумачење из [туга] (тако Maretić 1887:130). Тимочки фитоним *деветио-шуг* је варијанта од псл. **deve-silъ* „биљка са деветоструком (лековитом, магијском) силом“ > [двесилъ]; елемент *шуг* у овом фитониму имао би слично значење: „снажан, силян“, какво се претпоставља и у наведеним антропонимима (Svoboda l.c.; Tazyski 1925:29). Оваква назвања изражавају веру у лековитост и магичну моћ биљке, уп. нем. *Neunkraft* „*Achillea millefolium*“ и Machek 1954:251. Линцури, са којом су се Словени упознали на југу Европе, та својства се приписују у великој мери (уп. Чајкановић 1985:164, 284). За њен локални назив у тимочком говору примењен је готов модел псл. сложеног фитонима, али са лексичком модификацијом другог члана, уз задржавање исте семантике. Сразмерно рецентна структура сложенице — где је први елемент тематизован, као у варијанти *деветио-силъ* (РСА), док се у **deve-* < **neve-silъ* чува старија, атематска основа броја, уп. SP 3:82 — стоји у опреци према реликтном карактеру псл. **toggъ* за који, осим наведених антропонима, нема других јсл. потврда. Да ли овамо спада и микротопоним *Туг* (околина Београда, Слав., RJA), остаје неизвесно. Уп. и [тежак].

A. L.

Тугомир в. *туг

†**Туђкрај** *Тоугькраи* m. ЛИ (1330–1345, Ивић/Грковић 1976:120, 205), *Тугькраи* (око 1433, ЗН I № 260).

- Стари словенски антропоним, уп. стчеш. *Cuzkraj* (Svoboda 1964:73, 77).
- ◆ Сложеница од **t'ud'ъ* > [туђ] и **krajъ* > [крај] са нејасном семантиком: можда заштитно име за дете рођено у туђини. Код Срба је ово ЛИ у XIV–XV в. било одомаћено у Метохији (његов први носилац уписан је у Дечанским хрисовуљама као становник Сероши, а Трстеник у којем се помиње Туђкрај из 1433. вероватно је дренички). Грковић 1986:182, немајући у виду чеш. паралелу, колеба се између исправног читања *Туђ-* и — већ из правописних и фонетских разлога мало вероватног — *Туг-*, са првим елементом као у *Туго-мир*, уп. ***туг**.

A. L.

тумбак *џумбак* т. дијал. „желудац, бураг“ (Тимок, Динић 1992), *џулбаќ* „стомак, мешина“ (Врање, Власотинце, Параћин, грађа РСА; Лесковац, Митровић; Црна Река, Марковић 1986; Врање, Златановић), „желудац код свиње“ (Алексиначко Поморавље, Богдановић 1987), *џулбак* „id.“ (Криви Вир, Ракић 1993), *џулбаќ* „id.; трбух“ (Јасеница, грађа РСА), *џулбак* „јело справљено од шкембића“ (Поморавље, грађа РСА; акц.?), такође *џолбаќ* „велики стомак“ (Врање, грађа РСА; Бујановац, Златановић), *џурбаќ* „овчији желудац“ (Чумић, Грковић Ј. 1982). Овамо вероватно и *џулбан* „желудац код свиње“ (Левач, грађа РСА), *џулумбаќ* „велики трбух“ (Лесковац, Митровић).

- Позајмљеница из тур. дијал. *tumbak*, *tombak* „стомак; округао“; уп. буг. *тумбак*, *тумбаќ* „стомак; нешто надуто, испупчено; човек или животиња с великим стомаком“.
- ◆ Скок и Шкаљић немају. Етимологију буг. речи даје Tietze 1955:240. За варирање консонаната *м : л : р* уп. *џумбеј*, *џулбенј*, [турбан] < тур. *tulbent*. Вокализам *о* или је преузет из турског, уп. *tombak*, или је последица локалне фонетске промене. Облик *џулумбак* може бити контаминат од [тулум] и *џулбак*, док је у *џулбан* завршетак *-ак*, схваћен као домаћи суф., замењен суфиксом *-ан*, или се реч укрстила са *џулбан* „турбан“. Ареал се пружа од буг. подручја преко јуж. и ји. Србије до Шумадије. Турска реч можда од гр. *στόμαχος* (Tietze l.c.). За паремиолошку употребу речи *џумбак* и сл. уп. Сикимић 1996:87–88.

С. П.

Ћетољуби *Ћеџољуби* т. рл. село у Херцеговини (Дедијер 1909:115 итд.). Око 950. *Ζετλήβη*, једно од утврђених насеља (*καστρα οἰκούμενα*) у травунијској и конављанској области (Porphyg. de adm. imp. 34).

- Архаичан словенски ојконим, уп. чеш. *Citoliby* < **Cětol'ubi*.
- ◆ Лома 1993:117; id. 1996:124. Читање *Ζετλήβη* као *Ћеџолибо* (или *Ћејеџљиво*) предлаже још Рачки, али без идентификације данашњег облика, уп. Византијски извори II 63, нап. 227; тамо и преглед других предлога за убикацију. За предају слов. *с-* са *џ-* уместо *тџ-* уп. код Порфиригенита *Ζέντινα* поред *Τζέντινα* = *Сетина* > *Ћеџина*; у *Ζετλήβη* *ε* стоји за *џ*, уп. у наведеном хидрониму *εν = ε* и данашњи облик топонима где је *ће-* < **џје-* < **сје-*. Овим налазом потврђује се претпоставка псл. антропонимске основе **сјето-* различите од **сјета* „новац“, можда сродне са [читав] (Liewehr 1970:671–673, који пореди **въсь* „сав“ у сложеним антропонимима као **Въсе-л'убъ*) или са **сјѣ'а* „ради, [цијећа]“ од ие. корена **к'оит-* „желети“ (ЭССЯ 3:190; за антропонимску употребу уп. *Жели-мир*, *Радо-љуб* и сл.). У истом, требињском крају уп. од ЛИ **Ne-sěť* (тип: **Ne-radъ*, в. Svoboda 1964:103–104) изведен топоним *Нецјећ* (1465, MS № CDIII), данас паретимологијом *Нецвијеће*. Иначе се имена са елементом **сјето-* као **Сјето-radъ*, **Сјето-gněвъ* срећу искључиво на стчеш. тлу и на оближњим, некада словенским, подручјима у Немачкој, а за само **Сјето-л'убъ* једина су потврда срп. и чеш. топоним, те се може помишљати да је он приликом досељења Срба у Далмацију у VII в. пренесен овамо из Порфиригенинове „Беле Србије“, тј. са некадашњег лужичкосрпског подручја (Сѝ-

toliby се налазе код места Louny у сз. Чешкој!). Додуше, потпуна подударност двају имена није извесна, јер Profous I 251 с обзиром на историјске записе чеш. топонима претпоставља првобитан *j*-посесив, узимајући данашњи плурални облик за секундаран.

А. Ј.

уљудан *уљудан* adj. „пристојан, углађен, учтив“ (PMS), заст. „леп; уређен, складан; угодан, пријатан; љубак, мио“ (RJA), деминутив *уљуђахан* adj. „venustulus, lepidulus“ (Херц. и Далм., грађа РСА). Од XV в. (RJA).

- Словенски дијалектизам, уп. буг. *вљудан, вљидан* „кротак, васпитан“, слн. *vljuden* „пристојан, пријатан“, *vljudnost* „учтивост, пристојност, пријазност“, чеш. *vlidný* „уљудан, љубазан, учтив“ < псл. (?) **vь-l'udьnъ(jь)*.
- ◆ БЕР 3:576, Machek 331; Skok II 339 s.v. *ljudi*, без слов. паралела. Од [људи] < псл. **l'udъ / *l'udъje* „homo, populus“ < ие. **leudh-*, уп. и псл. **l'udьnъ* adj. (ЭССЯ 15:194–200). За семантички развој „човек / људи“ > „који доликује човеку, пристојан“ уп. на ие. равни коренски сродне речи гр. ἑλευθερος „слободан, који приличи слободном човеку“, лат. *liber* „id.“ < ие. **leudhro-*. Ипак се на слов. равни с обзиром на ареал речи може радити о познијој творби, познопрасловенском дијалектизму (панонизму?). Формално подударан прилог рус. *вљудном* „уз учешће великог броја ловаца (о хајци)“ (ист. Сибир, СРНГ) показује другачију семантику „многољудан“ (ЭССЯ 15:202–203). Сх. *уљудан* можда се семантички укристило са *(х)људити* „чистити, сређивати“, ако се претпостави псл. (**vь-)**xl'udьnъ* поред псл. (**vь-)**xl'uditi* и **xl'udъ* „ред, уредност; пристојност“, уп. дублету **kl'udъ* „id.; мир, спокојство; лепота“ (ЭССЯ 10:54), као и однос псл. **čerdъ* „низ, ред; редослед; стадо“ : **čerdьnъ(jь)* „који је по реду; чист, уредан; учтив, пристојан, тачан; лепо обучен“ : **čerditi (se)* „доводити у ред, распоређивати; вадити утробу риби или птици; чистити, спремати собу“ (ЭССЯ 4:63–64). Непоуздана је потврда облика придева *уљуд*, -а, -о „леп“ (НП из Херц., грађа РСА); именица *уљуд* т. „урес, дика, уљудност“ (Витезовић, RJA) поствербал је од *у(х)људити*, в. **људити**.

Ј. В.-П.

ундуруља *ундуруља* f. „сурутка“: *Бог сређу дијели, а Влахиња суруйку / ундуруљу* (Дубровник, Вук НПосл 19), „врста јела од киселог млека и сурутке“ (ЦГ, Тројановић 1896:103).

- Позајмљеница из алб. *undyrë* „маст“.
- ◆ Роровић 1961:104 предлаже рум. етимологију, али уочава и постојање синонимног алб. *undyrë*. Консонантизам и ареал иду у прилог албанизма, који се даље изводи из лат. *unctura* (Meuser 461). Уп. **унтурија**.

Б. С.

унтурија *унтџурија* f. „маст“ (тајни језик гуслара из Срема, Каракашевић 1899:129).

- Позајмљеница из рум. *untură* „маслац, маст“.

- ◆ Sikimić 1992:277, за даљу етимологију рум. етимона уп. Cioreanescu 875 s.vv. *unt*, *untură*. Исту рум. основу види Škok I 783 у презимену из Србије Јон-Џуловић, за које претпоставља рум. *unt* са чланом: *untul*. Уп. **ундуруља**.

Б. С.

Устибар в. Ибар

флема *флѐ(г)ма* f. „најгора, најслабија ракија; слабо, млитаво чељаде“ (Брусје, Dulčić 1985), *флема* „слаба ракија“ (Брач, Šimunović 1974–1975:506), такође *хлѐма* „задња ракија која тече из котла за печење ракије, готово вода“ (Шепурина на Првићу, Kursar 1972:123), *хъема* „лоша ракија, задња ракија којом се перу стакла“ (Угљан, усмено М. Б.), *џлема* „задња, тања и слаба ракија“ (Пољница, Ivanišević 1904:139).

- Позајмљеница из итал. *fletta* „водени остатак алкохолне дестилације“.
- ◆ Уп. Škok I 521–522; за даљу етимологију итал. речи DEI 1666. Варијанта *џлема* са *ф* > *џ* као итал. *frasca* > сх. *џраска* / *џрашка* поред *фрашка* „грана“ (уп. Škok I 24), а *хлема* са *ф* > *х* као *фумџр* > *хумџр* „димњак“ (уп. Šimunović 1974–1975:507, 506) или, можда, под утицајем глагола **хлемутати** / *хъемџаџи* „мућкати у посуду (о течности)“.

М. Б.

фок *фок* m. (ређе f.) покр. „пловна отока из баре у реку“: *бољевачки, џрогарски, бијесни* (sic!) *фок* (Белегиш, Медић 1889:79), *фџк* „поток“ (Душнок код Баје, грађа П. И.), *вџк* „широк јарак којим вода тече из реке у рит, или обрнуто“ (Војв., РСА; Шајкашка, Недељков 1991), „удовина поред воде која се не обрађује“ (сев. Шајкашка, Галетин 1980), *вок* „отока из баре у реку, грло“ (Мићајловић/Vuković 1977:55, 76); мтоп. *Вок* (Купиново, РЈА; Итебеј, Ивић/Бошњакковић/Драгин 1994:351), апелативни члан низа мтоп. из Баната (Ердељановић 1986:249, 357, 373), *Аџина вок* бара код Чортановаца (Бошњакковић 1987:435). Као хидроним од XIII в.: *Fuk* 1257, *Fok* 1272. (хрв. Посавина, Dickenmann I115).

- Позајмљеница из мађ. *fok* < *fuk* „јарак, мало речно корито“.
- ◆ Dickenmann l.c., Мићајловић/Vuković 1977:385; Скок и Хадрович немају. Мађ. реч има и друга значења, међу њима топографска: „степен, ступањ; телуће, ушница; браник, бедем; предгорје, кланац“ (уп. Dickenmann l.c. и Brančić/Dera 1889). Описано значење географског термина потиче из основног значења „степен“: кретање воде у таквом јарку зависи од разлике у нивоу („степену“) воде у двама већим воденим масама. Атрибутивни део хидрографске синтагме *Бесни фок* у Панчевачком рити односи се на снагу водене струје (уп. Мићајловић/Vuković 1977:21 s.v. *бесан маџичњак*). За фемининум *Аџина вок* уп. мађаризам [**варош**] f., као и облике по *i*-промени ојконима *Санад* и *Чанад* (сев. Банат, Поморишје) и *Калаз*, *Помаз* (сев. од Будима): *џ Калази*, *џи Чанади* (грађа П. И.); појава није објашњена. Овамо можда као старија позајмица

са $f > p$ и старијим мађ. вокализмом *Пук* бара у ист. Славонији, на левој обали Саве сз. од Бијељине (RJA; карта); земљиште у Србији у подринском округу (RJA).

П. И.

френт *фрѐнѝ* т. „одлазак у друго место на занат“ (писци из Босне, РМС), *фрѐнѝ* „странствовање за послом (обично у синтагми *идем у фрѐнѝ*)“ (Лесковац, Митровић), *фрѐнѝ*, *фрѐмѝ* (Medić I. 99; Samobor, Lang 1912:227, 231), (*даѝи се у фрѐнѝ* „странствовати уопште“ (Крагујевац, усмено Ј. В.-П.), *фрѐнѝ* „скитња“ (Озаљ, Тежак 1981); такође *врѐнѝ* т. „странствовање за послом“ (Пирот, Живковић); деноминал *фрѐнѝоваѝи* *импф.* „путовати по свету ради трговине, заната“ (РМС; Лесковац, Митровић), „скитати“ (Озаљ, Тежак 1981); *фрѐнѝаѝи*, *фрѐмѝаѝи*, *фрѐнѝариѝи* „печалбарити“ (Medić I. 11, 100), *фрѐнѝѝи* т. „печалбар“ (Лесковац, Митровић); надимак (Лесковац, Јовановић 1962:58), *фрѐнѝер*, *фрѐмѝер* (Medić I. 100, без значења), *фрѐнѝер* т. жарг. „путалица, скитница“ (Влајковић 1966; РМС).

- Позајмљеница из нем. *Fremde* „туђина, иностранство“.
- ♦ Скок и Striedter-Temps 1958 немају; Schneeweis 1960:45 доноси једино потврду из Самобора. Осим у Самобору и Озљу, код писаца из Босне и у новосадском жаргону, реч је добро посведочена и у ји. Србији. Апокопа финалног *-e* и *-d > -t* највероватније баварско-аустријског порекла (Medić I. 99), мада је до обеју промена могло доћи и на домаћем терену. *Nom. ag.* на *-er* вероватно је директно преузето из немачког, од *Fremder* „странац“, секундарно пејоратизовано на сх. терену, док је оно на *-аѝ*, исто као и деноминални глагол, локална творба од основног *фрѐнѝ*. Уп. Влајић-Поповић 1994:452.

Ј. В.-П.

халав *ха̀лав* адј. „гнусан, прљав“ (Дубровник, Вук; Микаља, Бела, Стулић, RJA), *hallavjahan*, *hallavjascan* *дем.* (Stulli), деноминали *ха̀лавиѝи* *импф.* „чинити да нешто буде халаво, прљати“ (Микаља, Бела, Стулић, RJA), *охлавиѝи* *pf.*, *охлавѝиваѝи* *импф.* „(о)гадити, (у)прљати“ (RJA); такође *а̀лав* „болешљив; неугледан, рђав“, *-a f.* „трудна (о жени)“ (Лесковац, Митровић), „ружан“ (Струганица, Златановић), „неуредан, прљав“ (Тимок, Динић 1988; Врање, Златановић), *а̀лав* „id.“ (Златибор, Миловановић 1983; Лика, RJA), „који има неки телесни или умни недостатак“ (Врање, Момина Клисуре, РСА), *а̀лав* „који не стоји добро (о одећи и деловима одеће)“ (Драгачево, Букановић 1995), одатле глаголи *а̀лавам* 1. *sg. импф.* „кварити, извртати“ (Врање, РСА), *а̀лавам се* 1. *sg.* „правити неприродне телесне покрете, бечити се“ (Лесковац, Митровић; Врање, РСА); *оа̀лавам* 1. *sg. pf.* „донашати се неприродно“ (Врање, Златановић), *оа̀лавам се* „осећати се слабо“, *оа̀лавујем* 1. *sg. импф.* „исцрпљивати се, постајати никакав“ (Лесковац, Митровић); именице *а̀лавуша* *f.* „неуредна жена“ (Златибор, Миловановић 1983), *а̀лавиѝина* „id.“; неуредност“ (Тимок, Динић

1988; Лесковац, Митровић); *áлча* т. „блесав, луд човек“ (Власотинце, грађа РСА), *áлавица* ф., *áлавко* т., *áлавче* п. „аљкава жена, човек, дете“ (Црна Река, Марковић 1993).

- Вероватно прасловенски дијалектизам, уп. рус. *халјавый* „неуредан, нечист, неуобичајен; беживотан“, *халјва* т./ф. „аљкава, прљава особа, одрпанац; увео, сањив, лењ, подеран; бестидна жена“, *халјавить* „прљати“ < псл. **xalavъ* / **xal'avъ*, **xal'aviti*.
- ◆ Орел 1990 реконструираше псл. **xalavъ* на основу сх. *халав*, рус. *халјавый*, *халјва* и буг. *халават* „слаб, простран“ (ово последње је можда тур. порекла и не спада овамо, уп. Петровић 1994а:462); палаталност код рус. облика сматра секундарном, не знајући за сх. примере са -љ-. Друкчије ЭССЯ 8:59-60 где се рус. *халјавый* ставља под **xol'evъ(jь)* / **xol'eva*, уп. рус. *халјавый* „прљав“ (Фасмер IV 220 са погрешном етимологијом, уп. Орел l.c.). На псл. равни придеви на -авъ изводе се првенствено од именица *a*-основе или глагола на -ати (уп. Vaillant IV § 993-994, Skok I 75-76). У ЭССЯ 8:12-14 реконструирају се и именица **xala* и глагол **xalati* / **xal'ati* под који се ставља сх. *(x)аљав*. У руском заиста поред *халјавый* постоји и глагол *халјать* „тихо ићи“, док од свих слов. облика подведених под **xala* једино сх. [хала] „нечистоћа“ (Дубровник, RJA), „прљава особа“ (Љубиша, Павлиновић, RJA) показује одговарајуће значење. Међутим, сх. ареал ове именице је знатно ужи од ареала придева, који се на сх. плану пре наслања на глагол *халиити*; уп. нпр. *жмирав* : *жмирийти* (Skok l.c.), док се синоним *аљкав* директно везује за *аљкаити* (в. халити). И именицу *хала* и придев са *x*- *халав* Skok I 651 s.v. *hala*² тумачи као турцизме, док *аљав* „неуредан“ везује са [халјина]. Пред-турску старину ове породице речи доказује глагол *охаловаити*, потврђен од XIV в. (Даничић, RJA), који имплицира **xal* т., уп. *ál* т. „велика нечистоћа, прљавштина, ђубре“ (Ускоци, Станић, тамо и *áлуља* „прљава жена“), иако је иста реч у Ускоцима забележена и у значењу „слабо имовно стање“, код којег се вероватно ради о турцизму, уп. Skok I 650 s.v. *hál*. За *уаљавим* уп. s.v. халити. Детаљније Петровић op. cit. Уп. још алити, [ала].

С. П.

халити *хáлиити* impf. „прљати, чинити да нешто буде халаво“, *охалиити* pf. (Далм., RJA), *уали се* „укалашити се, упрљати се“ (Параћин, грађа РСА). Итератив на -ка-: *áлка* impf. „аљкаво радити, као од беде“ (Сврљиг, РСА), *áлка се* „прљати се“ (Ниш, РСА), *уáлка* „упрљати“, *уáлкан* „упрљан“ (Ниш, грађа РСА); изведенице: *áлкача* ф. „аљкава жена“ (Дучаловићи, Банат, РСА), *áлкуша* (књиж., РСА); придеви: *хáлкав* „неуредан, прљав“ (Злакуса код Ужица, грађа РСА), *áлкав* дијал. и књиж. „неуредан у раду или одевању“ (Вук; РСА), „нерадан“ (Ускоци, Станић), *аљкавија*, *аљканија* ф. „аљкавост, немарност“ (Краљево, грађа РСА). Од XVIII в. (RJA).

- Српскохрватски глагол, истог порекла као алити < псл. **xaliti*.
- ◆ Псл. **xaliti* тумачи се као итератив од **xoliti*, в. ЭССЯ 8:61. Значење „прљати“ код овог глагола среће се само на сх. терену, мада и оно може бити старо, уп. рус. *халјавый* „неуредан, нечист“, *халјавить* „прљати“ (в. халав). На сх. терену *халиити* у значењу „прљати“ потврђено је поред Далмације

(Кавањин) само још у Параћину, иначе у ји. Србији прост облик *алићи* значи „размазити“, а у значењу „прљати“ употребљава се изведеница *аљкаћи*. Овамо можда и *оали* (*се*) „обући некога неукусно, непримерено“ (Врање, грађа РСА), „нагрдити, унаказити кога (обично у клетвама)“ (Момина Клисуре, грађа РСА), *оален* „који је глуп; који је помало луд“ (Пирот, грађа РСА), уп. буг. *алим* импрф., *изалијем*, *оалијам*, *оал'ил* рф. „осакатити, унаказити“ (у клетвама, нпр. *Алиј те бок!*), адј. *оален* „зао, луд, ружан, који има много недостатака, повређен“ (Рачева 1993, в. тамо и друге буг. паралеле). Та значења сводљива су на двојну семантику глагола **xaliti* „размазити“ и „прљати“, али се са друге стране на истом терену могу везати за назив чланова коледарских дружина *оала* и сл., чије порекло остаје отворено, даље можда за [а]ла]. За буг. *оали* „нагазити на чини, награисати“ уп. сх. *уаљавим* 1. sg. „id.“: *Тај вода је исид аловийто дрво, може да те уаљави* (Црвени Град, Златановић). Skok I 651 s.v. *hala*² глагол *халићи* тумачи као турцизам, а придеве *аљкав* и *хљкав* као мађаризме (Skok I 31). Детаљније в. Петровић 1994а. Уп. и [хала], [халјина].

С. П.

хлев *хлѐв* т. чак., кајк. „стаја“ (Nemanić I 12; Пригорје, Истра, Skok I 673), *хлѐв*, геп. *хлевѧ* (Бузет, Совињско поље, Skok I.c.), *лѐв* (Галипољски Срби, Ивић 1957:55), *лијев* т. „двориште“ (Кордун, Петровић Д. 1978:151), *лѐв* „појата“ (Доња Подравина, Нанп 1949:43), *лијев* „стаја“ (жумберачки унијати, Skok 1912:365), *лиѵ* „id.“ (жумберачки католици, *ibid.*), *хливац* дем. (Јачке, Skok I 673) = *лиѵац*, геп. *лиѵца* (жумберачки католици, Skok I.c.) = *лиѵац*, геп. *лиѵица* (Лијешће, Синац у Лици, Skok I.c.); такође на *-ина* (без аугментативне или пејоративне нијансе) покр. *левина* „зграда“ (Лесковац, Митровић; Пирот, Живковић), „свака зграда која није кућа за становање“ (Александрич Поморавље, Богдановић 1987), „зграда, кућа, грађевина“ (Пољаница и Клисура, Крајиште и Власина, Лужница, Лесковац, РСА), деминутиви *лѐвинка* (Крајиште и Власина, РСА; акц.?), *лѐвинче* „зградница“ (Лесковац, Митровић). Сх. *хлѵв* посредно је потврђено још око 950. Порфиригеновим записом топ. *Хлѵβѐνα* = *Хлѵβѐно* > јек. *Лијѐвно* (НП, РСА), ик. *Хливно* (Даничић) > *Ливно*, уп. у Г. Морачи топ. *Лијѐвно*, *Лѐвишија* (усмено, М. Пижурица). Ик. *hlivina* од 1468, *hliv* од 1520. (RJA), ек. *hleu* од XVII в. (Белостенец, RJA).

- Прасловенска реч у обе варијанте, уп. стсл. *хлѵѵъ* „стаја“, *хлѵвина* „кућа“, буг. *хлеф*, *хл'аф* „стаја“, *хлевина* „барака“, слн. *hlѐв* „стаја“, чеш. *chlѐв* „id.“, *chlevina* „смад из стаје“, глуж. *khлѐв* „стаја“, полап. *xlev*, пољ. *chlew* „id.“ рус. *хлев* „шупа за стоку“, *хлевина* „шупа“, укр. *хлив* „кућица за пса“, *хливина* „мала стаја“, блр. *хлеў* „стаја“ < псл. **хлѐвъ*, **хлѐвина*.
- ◆ Псл. **хлѐвъ* обично се просуђује као позајмљеница из герм. **hlaiwa-* потврђеног у гот. *hlaiw* „могила“ = лат. *clivus* „брежуљак“ < ие. **kloiwo-*; са формалне стране беспрекорна, та етимологија суочава се са семантичким проблемима, уп. скорашњи покушај да се они превазиђу у ЭССЯ 8:30–31, где су наведени и други покушаји тумачења. Источносрбијанске и јек. потврде

темељно ревидирају Скоков закључак о сх. ареалу ове лексеме (Skok l.c.), уп. још топониме из Г. Мораче; за мтоп. у Кучима *Л'афишита* (Петровић Д. 1988:87) већ је мање извесно да спада овамо.

П. И.

хлемутати *хлемуџаџи* / *хљемуџаџи* impf. „мућкати у посуди (о течности)“ (Pačić 1874), *хлемуђаџи* (Сусак, Hamm/Hraste/Guberina 1956:174), *хљемуђаџи* (се) (Вргада, Jurišić), такође *хљемушћаџи* (Шепурина на Првићу, Kursar 1972:123), *хлемучаџи* „мућкати посуду која није испуњена до врха, *хламуџаџи*“ (Молизе, Vidov), *лемуџаџи* „испирати неком течношћу (усну дупљу, зубе и сл.)“ (Пољица, РСА), *хјемуџаџи* „id.“, *хјемуџаџи* се „прскати се, пљускати се“ (Орлеп, Houtzagers 1985), *хломџаџи* „хлемутати“ (Pačić 1874); овамо можда и *хјемустџавичина* f. „кретање мора, ударање таласа“ (Врбник на Крку, Žic 1899:240).

- Експресивни глагол, вероватно словенског порекла, уп. чеш. *chlemtati* „јести мљацкајући“, дијал. *chl'emtati* „једно локати; смејати се“ поред *chlemtati* „локати (о животињама)“.
- ♦ Скок нема. Чеш. паралела указује на суф. интензива *-џа-џи* (уп. Sławski 1974:52); облик на *-џаџи* можда је секундаран, по моделу *џаџаџи* : *џаџуџаџи*, а облици *хломџаџи* и *хјемустџавичина* — резултат другачијих решења групе *џи*, уп. чеш. варијанту *chlemtati*. ЭССЯ 8:25 своди чеш. *chlemtati* заједно са *chlebtati* „прождирати, локати“ на псл. **hlebtati* поред **hlebat* (уп. рус. *хлебатъ* „сркати“ итд.). Но могућа се чини и анализа *хле-/хло-муџаџи*, уп. сх. дијал. *муџаџи* „одавати испрекидане шумове због померања, комешања воде, бућкати“ (ЦГ, РСА), *муђаџи* „дрмањем посуде изазивати чујно покретање течности у њој“ (књиж. и нар., РСА) поред *хмуџоџи* „мешати, трести течност у затвореном суду“, *хмуџоџи* се „њихати се (о течности)“ (Брусје, Dulčić 1985), *хмуџаџи*, *хмуђаџи* „мућкати“ (Дубровник, Брач, РЈА), *хмуђак* „мућак, покварено јаје“ (Дубровник, РЈА) : чеш. *chmoutati* „јести, наждеравати се“, *chmútek* „мућак“. За проблем експресивних форманата *х-* / *хле-* / *хље-* и сл. в. Bjeletić 1995:87–89. Алтернатија *ле* / *ље* (> чак *је*) не указује на **lě* (на ик. подручју би се очекивало **ли*), већ се пре ради о експресивном умекшавању, уп. чеш. дијал. *chl'emtati*.

М. Б.

цвек *цвѣк* m. „биљна болест“ (Срем, Вук), „киша која пада кад сунце сија“ (Слав., Lovretić 1897:98).

- Реч нејасне етимологије, можда у вези са мађ. *űszög* / *űszök* „биљна болест снет, главница на ражи“.
- ♦ Сикимић 1996а:115. РЈА погрешно преводи Вукову потврду *der Honigthau, melligo* као „сок који пчеле наберу те из њега буде мед“, што касније преузима Skok I 283 s.v. *свѣк*² и оставља без етимолошког решења. Нем. *Honigtau* (дословно: „медна роса“) назив је за биљну болест (ражњу) главницу, снет, уп. Симоновић 130, што се слаже са семантиком мађ. речи; Ловретићев метеоролошки термин из Славоније у значењу „киша са сунцем“ арално се надовезује на Вукову потврду, а спона између два значења може се успоставити преко *џламењача* „превелика жега која шкоди биљу“, такође назив за биљне болести истог типа, као *снећ*, *медна роса* (в. Сикимић 1996а:110).

Поређење сх. и мађ. фонетског лика указује на почетно *sv- које је у мађ. најпре добило протетски вокал, а затим се упростило у s-, док је у сх. одатле настало цв- као нпр. у *цвекла* < *svékl- (уп. Skok l.c. s.v. *cvékla*).

Б. С.

-цибрити само са из-: *исцибрићии* рф. дијал. „из-, разбистрити“, *исцибрићии се* „избистрити се (о води, вину); отрезнити се; изведрити се, пролепшати (о небу, времену)“ (ЦГ, РСА; акц.?), *исцибри* „испостити се (о јелу)“ (Пирот, РСА), „постати врло слаб, мршав, смршати (о људима)“ (Пирот, Живковић), „id. (о слабом детету)“ (Врање, усмено С. П.), „постати испијен, блед, скоро прозрочан“ (Тимок, Динић 1988); адјективизован глаг. придев *исцибрићл*, -а, -о „блед, жут у лицу, без руменила, смршао, испијен (о човеку)“ (Лужница, Ћирић 1983; Пирот, Панајотовић 1986:155; Златковић 1988:633); без префикса именице *циброња* „испијен човек“ (Лужница, Ћирић 1983), *цибрина* f. „зимска студен; ведро јутро, без имало ветра“ (Доброта, Skok III 653), можда и *Цибрин* извор у селу Мојстир (Метохијски Подгор, Стијовић С. 1979:321).

- Словенски дијалектизам, вероватно латинског порекла, уп. мак. дијал. *циброо време* = *цибрања* „ведро и хладно време“ (Порече, Видоески 1951:47), *цибина* „id.“ (Дебарско, Андоноски 1951:95), буг. дијал. *цибър* „прозрачан, јасан“ (Лом, Враца, Ботевград, Георгиев 1960:47), слч. *cibrit* „истанчавати, изоштравати“, *vucibrit* „дотерати, истанчати, угладити, профинити“, *vucibrený* „отмен, истанчан, префињен“, свакако у вези са лат. *cribrum* „сито, цецило“, *(ex-)cribrāre „(про-, ис-)цедити“.
- ◆ Као непосредан извор слов. облика може се претпоставити дисимилована варијанта глаг. *excibrāre, уп. рум. *ciur* „сито“ < влат. *cibrum (REW 215; Tik-tin I 557); лат. провербу ex- одговара псл. *jъz-, *vy-. Почетно c- слов. облика изводи се из k другом палатализацијом. Слов. позајмица пада у доба док се још изговарало [kibru(m)], пре источнороманских прелаза ki- > či- и br > ur у V–VII в., дакле у доба првих контаката Словена са Романима на дунавском лимесу. С обзиром на свој карактеристичан ареал: зап. Бугарска, ји. Србија, Црна Гора, Словачка, који не обухвата језгрено сх. подручје, ова изолекса сме се приписати слов. досељеницима првог таласа сеобе: Јордановим „Склавиницама“, који су до средине V в. били запосели леву обалу Дунава у доњем и средњем току. Позајмљен је глагол, будући да именици нема трага у слов. говорима; придев би био повратно образовање од глагола. Његов једини траг у српскохрватском, поред именице *цибина* (која се, додуше, може схватити и као девербал: „оно што се процедило, избистрило“, тип [пучина] од *јући*), представља дијал. прилог (?) *цибро* (Загарач, Ћупић), по састављачима речника „потпуно, сасвим“, али пример гласи: *Наћас је цибро ведро, биће мрза*. Гласовна подударност буг. *цибър* са рефлексом античког имена десне притоке Дунава Κέβρος (Κίσβρος, *Sebrus*) > *Цибър*, *Цибрица* биће случајна, упркос Георгиеву (1960:45–47) који на основу ње изводи овај придев из хипотетичне трачке речи прасродне лат. *cribrum*. Покушаји псл. етимологије суочавају се са формалним тешкоћама (с испред i!) и са усамљеношћу речи на ширем слов. плану. Вреди поменути Аникиново поређење са лит. *skiebras*

„жидак, слаб“ (Аникин 1991:121), премда би тачан псл. еквивалент лит. придева гласио ***šcibr̃s*; још је много мање вероватно извођење од **bystr̃s* (Machek 84–85, који слч. *cibr̃it'* просуђује као рани бугаризам), или од **cē-diti* (ЭССЯ 3:195). Skok l.c. именицу забележену у Боки погрешно везује са ономатопејом *zibr̃iiti* „дувати“ (Дубровник).

А. Л.

чалабрцнути *чалабр̃цнуџи*, *-абр̃цнџм* рф. „појести мало и на брзину, презалогјити“, *чалабр̃цаџи* *imprf.* (Вук 1818; РМС; Ускоци, Станић; Прошћење, Вујичић; Ровца, усмено М. Пижурџца), *чалабр̃цнуџи* (сев. Шајкашка, Галетин 1980), *чалабр̃цнуџи* (Загарац, Ћупић), *чалабр̃цниџи* (бачки Буњеџци, Реић/Ваџлија), *чалабр̃цнџм* 1. sg. (Лесковац, Митровић), *чалабр̃кнуџи* (Вук; РМС; Ускоци, Станић); одатле поствербал *чалабр̃чак* т. „што се чалабркне“ (Вук); чак. *чалабр̃кнуџи* (Брусје, Dulčić 1985), *чалабр̃цниџи* (Михаљеџићи крај Општарџја, Perušić 1993); такође *челебр̃цнуџи* (Ровца, усмено М. Пижурџца), *челебр̃цнуџи*, *челебр̃кнуџи* (Ускоци, Станић); *шалабр̃цнуџи*, *шалабр̃цаџи* *imprf.* (Лика, Срем, ист. Слав., RJA), чак. *шалабр̃кнуџи* (Бакарац и Шкрљево, Turina/Šerić); *чабр̃цнуџи* (Ровца, усмено М. Пижурџца), *чебр̃цнуџи* (Ускоци, Станић), *чебр̃цнуџи* поред *чебр̃чнуџи* (Загарац, Ћупић), *лабр̃цнуџи* (Вук; књиж., РСА; сев. Шајкашка, Галетин 1980), *лабр̃цниџи* (бачки Буњеџци, Реић/Ваџлија), *лабр̃цнуџи* (Доњи Рамићи код Кључа, Malbaša 1976).

- Српскохрватска реч, образована од глаг. *бр̃цаџи*, [бр̃кати] и експресивног форманта *чала-* у алтернацији са *челе-*, *шала-*, *ча-*, *че-*, *ла-* итд.
- ◆ Уп. *бр̃цнуџи* рф. „чалабрцнути, мало појести“ (Млава, РСА) и низове типа: *вр̃даџи* = *лавр̃даџи* = *шавр̃даџи* = *шевр̃даџи* = *шалавр̃даџи* = *шелевр̃даџи* „ићи тамо-амо“; *бр̃снуџи* = *очевр̃снуџи* = *челебр̃снуџи* „заложити“; *навр̃даџи* = *лавр̃даџи* = *ћавр̃даџи* = *ћалавр̃даџи* „говорити којешта“. За постојање наведених једносложних префикаса већ у псл. доба уп. ЭССЯ 4:15, 56; 14:13–14 s.vv. **šatariti*, **šeruriti se*, **lagoda* итд. Порекло двосложних префикаса типа *чала-* (такође и *бала-*, *џала-*, *кала-*, *шала-*, уп. *балабућкаџи*, *џаламудџи*, *калавр̃скаџи*, *шалабáзайџи*) није сасвим јасно. Могли су настати акумулацијом једносложних форманата *ча-* (<**ča-*), *че-* (<**če-*), *ла-* (<**la-*), али и као самосталне творевине, в. Бјелетић 1993. Друкчије Skok I 291: ономатопеја са првим елементом од тур. *çala* „ударатући, нека удари“, и другим у вези са *бр̃к*, *бр̃кови*; слично Škaljić: хибридна сложеница од тур. *çala* и сх. *бр̃цнуџи*; овакво тумачење првог елемента преџија његову варијантност код овог глагола, као и сх. творбене паралеле.

М. Б.

чесвина в. чесмина

чесмина *чџсмина* f. „зимзелена биљка слична храсту, *Quercus ilex*, *Plex aquifolium*“ (Šulek), „цер, *Cerrus*“ (Белостенец, Јамбрешић, Skok I 314), *чџсмина* „*Quercus ilex*“ (Брусје, Комижа, CDL), *чџсминџца* dem.,

чесминов adj., *чесминовина* f. (Драчевица, ČDL); такође *чесмика* „*Quercus ilex*; *Juniperus nana* willd.“ (Далм., Šulek), *чесмига* „*Berberis vulgaris* L.“ (Загреб, Šulek), *чешика* (Šulek), *чешига* (Вараждин, Šulek), *чешиле*, *чешиље*, *чешиње* (Šulek). Од XVII в. (Вранчић, Микаља, Бела, Стулић, дубр. и далм. писци, RJA). Овамо и *чџвина* f. „чесмина, *Quercus ilex*“ (од XV в., стари хрв. лексикографи и писци, RJA; ЦГ, Дубровник, Вук), топ. *Чџвиница* село у Жупи требињској (XV в.), село у близини Стона данас (све RJA).

- Прасловенски дијалектизам, уп. слн. *česmin* m., *česmina* f., *češmin(a)* m./f. (и *češmiga*, *češmika*) „*Berberis vulgaris*“, рус.-цсл. *чесмина* „посебна врста храста“, рус. *чесмина* „*Quercus sessiliflora*; *Plex aquifolium*“ < псл. (?) **česmina* / **česminъ* „врста зимзеленог храста“.
- ◆ Skok I 314, Bezlaј I 80, Miklosich 35, ЭССЯ 4:88, SP 2:177. Изведеница од псл. глаг. **česati* / **česti* (уп. [чесати]), формални пандан распрострањенијој псл. формацији **kosma* > **косма** „коса“ (за суфикс в. тамо). Семантика би била „оно што се кида, чупа, брсти“ (слично Левентал, који полази од ие. **kesmo-s* „кидање лишћа“, в. ЭССЯ I.c.): лишће чесмине налази примену у процесу штављења коже (БЭС s.v. *надуб*), уп. рус. *дубить* „штавити“ : *дуб* < псл. **dъbъ* „*Quercus*“ (ЭССЯ I.c. помишља на употребу у исхрани стоке). Приоритет облика са *-m-* пред онима са *-v-* произлази одатле што су ови други потврђени само у сх. (уп. Skok I.c.); друкчије SP I.c., где се реконструирале псл. **česv-* као проширење на *-v-* основе **čes-* и претпоставља доцнија даљинска асимилација *v-n* > *m-n*. За вероватно још псл. алтернатију колективног суф. *-ina* са *-iga* / *-ika* у фитонимији уп. Stawski 1974:66, 91, 123; завршеци *-миље*, *-миле* секундарно су развијени у сх. полазећи од *чесмиње*, вероватно наслањањем на *смиље*, *босиље*, уп. у обрнутом смеру *невесиље* < *невесиље*. Западнојужнословенско-руско изоглоса (чеш. облици *česmina* „*Plex aquifolium*“, *česvina* „*Quercus ilex*“ позајмљени су из српскохрватског, в. Orloš 1973:9), чије је псл. порекло под знаком питања због ареала саме биљке *Plex* који нема додира са претпостављеном псл. постојбином у сред. Подњепровљу. Стипчевић 1988:75–76, позивајући се на медитерански ареал биљке, просуђује *чесмина* као романизам, од лат. *cassanus* „храст“. SP I.c. сврстава овамо *чесмин* „*Jasminum officinale* L.“ (Šulek), но то је италијанизам истог крајњег порекла као [јасмин], уп. Skok I 759. Назив за врсту црног вина *чџвиница* (Конавли, Стон, RJA) можда није непосредно од фитонима, већ по истоименом селу у истој области (в. горе). Облик *чресмина* „дрво, трешња“ (RJA) свакако је резултат контаминације са *чрешиња*, уп. цсл. *чрџмина*, рус.-цсл. *чересмина* „*Quercus ilex*“.

J. V.-П.

чукундед *чукундед* / *чукунђед* m. „мушки предак у четвртом колену“ (Ужице), *чукундед* / *чукундеда* (Косово), *чукундеда* (Барања), *чукундеда* (Јарак), *чукундеда* (Шајкашка), *чукундеда* (Неменикуће), *чукундеда* / *чукундеда* (Радимња), *чукундеда* (Деспотовац, Д. Мутница), *чукундеда* (Врањско Поморавље), *чукундеда* (Сврљић, Вратарница, Врање, Велики Крчимир, Бучум), *чукундедо* (Скопска Црна Гора), *чукундед* (Никшић), *чукунђед* (Љештанско), *чакундида* (бачки Буњевци), такође *шукун-деда* (Доња Стубица, Крагујевачка Јасеница), *шукунђед* (Сара-

јево), *шѡкундјед* (Орашје), *шукундјед* (зап. Херц.), *шѡкунђед* (Ковачићи), *шукѡнђед* (Васојевићи), *шукунђед* (Завође, Г. Полимље), *шѡкундид* / *шукѡндид* (Ориовац), *шукундид* (Сали), *шукундид* (Вис, Брусје), *шѡкундид* (Вргада), *шукундид* (Оток, Пољица), *шакѡнђед* (ји. Хрв.), *шакѡнђед* (Бока), *шекундид* (Имотска крајина), *шикѡнђед* (Банија и Кордун), *шикунђед* (ЦГ), *шикунђед* (Ријечка нахија), *кушѡнђед* (Дубровачка жупа, Конавли), *кушѡндида* (Корчула), *кѡришумђети* (Банија и Кордун — све према Вјећетић 1993, в. тамо и изворе), *чукунђед* поред *шикѡнђед* (Загарач, Ђупић), *сакундјед* (Љубиша, RJA), *шадјед* (RJA). Облици на *ш-* од XVII в. (Микаља, Витезовић, Бела, Стулић, RJA), облици на *ч-* од почетка XIX в. (Вук 1818).

- Јужнословенска реч неизвесног порекла, уп. мак. *чукундедо* „прапрадеда“ (СМР), дијал. *(ч)укундедо* (Леуно крај Гостивара, Поповски 1970:101), буг. *кучѡн дедо*, *чокѡн дядо* „id.“, наизглед сложеница са слов. [дед] (< псл. **dědъ*) у другом делу, док први део остаје нејасан.
- ◆ Порекло елемента *чукун-* / *шукун-* различито се тумачи. Škaljić изводи *чукун-* од тур. *kökün* „темељ, основа, корен“ (такође: „породица; место рођења“), слично и Стаховскиј 1967:209, који наводи и српсм. колокви. облик речи *kükün*. Уп. међутим и тур. дијал. *küküm* „веома стар“ (DS). Уп. сх. дијал. *ћок* „порекло, старина; корен“ < тур. *kök* „корен“ (Škaljić; Големо Село, Златановић). За *kükün* > **čukun* > *šukun* уп. Стаховскиј l.c.; прелаз *ç-* < *k-* јавља се у турским говорима, уп. тур. дијал. *çükürt* < *kükürt* „сумпор“, *çüçük* < *küçük* „мали“ (Призрен, Jusuf 1987:166); за ширу распрострањеност појаве уп. *Чучук-Сѡана* (поред *Кучук-Алија*), *чучѡк* „малог раста, али чврст“, и као надимак (Врање, Златановић). По БЕР 3:172 буг. *кучун* (*дедо*) представљало би резултат метатезе облика *чукун*, но за *кочун*, *кукунђ* (фонетски најближи тур. извору) у синтаagmaма *от кочун дядо*, *от кукунђ дядо* „од памтивека“ предлажу се друга решења (БЕР 2:690; 3:105). Напротив, Strekelj 1890:457, полазећи од варијанте на *ш-*, тумачи први део сложенице из ром. *secundus*-, што прихвата Трубачев 1959:70; в. и Skok III 192, који напомиње да романских паралела нема, уп. ипак срлат. *secundus heres* „унук“ или млет. *secondo zertan* „другобратучед“ (в. Verneker 163, где је облик **чукундјед* вероватно штампарска грешка). Различити ареали сх. облика са елементом *чукун-* (Војв., Барања, центр. и ји. Србија, центр. ЦГ) и *шукун-* (ЦГ, Приморје са острвима, Босна, Херц., Хрв.) можда указују да су у питању две етимолошки различите основе које су се приближиле на фонетском плану. Елемент *чукун-* показује знатно већу фонетску стабилност од елемента *шукун-*. Уп. [чукунбаба], [чукунунук].

М. Б.

шкар *шкар* т. дијал. „бродоградилиште“ (Дубровник, Врбник и Омишаљ на Крку, RJA; Skok III 399); овамо можда и *шкѡр* „id.“ (Драчевица на Брачу, ČDL).

- Позајмљеница из сргр. σκαρίον „бродски навоз“.
- ◆ Ова именица се од синонимног и у крајњој линији сродног италијанизма [шквер] < млет. *sqiero* „мало бродоградилиште“ (Voeglio 698) одваја извор-

нијим фонетизмом *-a-* (посредство далматороманског?). Млетачка реч своди се на срлат. *scarsus* „id.“ (DELI 1261) или на срлат. *escharium* „решетка помоћу које се брод порињује у море“, при чему се и један и други срлат. предложак изводе из стгр. ἔσχαριον / ἔσχαρα (Skok l.c., REW 2915). Грчка реч је још у античко доба померила значење са „огњиште“ на „решетка за огњиште“ > „роштиљ“ (Chadwick 1986:771–778), затим се значење „решетка“ даље специјализовало у техничке термине, нпр. „постоље покретног торња за харање градова“ (II в. п.н.е., Sophocles 526), односно „бродски навоз, скеле“ > „бродоградилиште“; ово последње преовлађује на романском терену (REW l.c.), уп. и нгр. σκάρα „роштиљ“ > **скара** поред σκαρί „постоље брода“ (Andriotis 108, 327).

J. V.-П.

штрока *шиџрџка* f. „овчје красте; свињска болест“ (Бока, Вук; RJA), клетва свињи, човеку (Далм., ЦГ, RJA), „прљавштина“ (PMS), дијал. *шиџрџка* (Пирот, Живковић; Лесковац, Митровић); придев *шиџрџкав* „болестан од штроке“ (Вук), „запрљан“ (PMS), *шиџрџкав* „id.“ (Лесковац, Митровић); деноминал *шиџрокавим се* 1. sg. „много се прљати“ (ibid.); такође *сиџрџка* „штрока“ (у ветер. значењу); adj. *сиџрокав* (Вук).

- Прасловенски дијалектизам, уп. буг. дијал. *штрџка*, *шиџрока* „прљавштина на телу; красте; болест, епидемија; болестан човек или животиња; болест штенади“ (Трн, Брезник, Ловеч, Софија, Младенова 1992:51), слн. *strōka* „ред, низ; плик; брадавица на свињи“, длуж. *tšoka* „красте, гнојни чирећ, плик“, даље пол. *stroka* „трака“, рус., укр. *строкá* „ред, низ“ < псл. **stroka*.
- ◆ Уп. Bezlaj III 332. Skok III 347 без етимологије; приређивачи упућују на алб. *strókë* „rogna, scabbia“, што ће бити позајмљено из сх. Значење кожне болести представља јужнословенско-лужичку изоглосу, уп. Лома у *Prasłowiańszczyzna i jej rozpad* (у штампи).

A. Л.

шукундед в. **чукундед**

STARTING A NEW SERBIAN ETYMOLOGICAL DICTIONARY

0. Etymological science among the Serbs and Croats can be credited with a significant tradition but it cannot boast of continuity. In Belgrade it was studied by linguists of different profiles: Henrik Barić, Milan Budimir, Ivan Popović, Velimir Mihajlović et al. within their broader fields of interest. In Zagreb the great work of Petar Skok arose from a solid foundation decades in the building, but it never lived to serve as a basis for any significant superstructure. Skok's three-volume *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, published in 1971–1974, fifteen years after its author's death, remains until this day the single relevant etymological handbook of the Serbo-Croatian language. Being a romanist and a balkanologist by original vocation, but also very well grounded in Slavistics, Skok left behind a dictionary which in terms of its range (over 10,000 entries), abundance of material (not only indigenous, but also lexicon from neighbouring languages), as well as numerous good solutions undoubtedly numbers among the world's capital works of etymological lexicography. Unfortunately, it has remained incomplete and in many respects outdated, not only because it lacks considerable dialectal and lexicographic material that has been published in the course of the last half century, but also due to its basic concepts; and last but not least, it is not practical for use and not easily available for the potential user. The single-volume *Hrvatski etimološki rječnik* published in 1993 in Zagreb by Alemko Gluhak with its 1,800 entries does not resolve these shortcomings; it presents an abridged and popular version of Skok's dictionary, only limited to the basic word fund. Several monographs authored by domestic and foreign linguists, dealing with certain terminological segments of the Serbo-Croatian lexicon (geographical terminology Schütz 1957, ichthyonyms Vinja I–II, paroemiology Sikić 1996) and with loans from certain languages: Turkish, Greek, German and Hungarian (Škaljić, Knežević; Vasmer 1944; Striedter-Temps 1958, Schneeweis 1960; Hadrovics 1985) fill in only certain peripheral aspects of the gaps in the material and its treatment that render Skok's monumental work outdated in modern Slavic etymology. In the course of the last half century the lexicographic material has been immensely enlarged, while the number of individual articles dealing with etymology has become virtually limitless. In many Slavistic centres (Prague, Sophia, Ljubljana, Krakow, Warsaw, Kiev, Minsk)

work is in progress on projects for etymological dictionaries of individual Slavic languages and dialects (Church Slavonic, Bulgarian, Slovenian, Polish, Kashubian, Ukraine, Belorussian), most of them already in advanced stages of completion (the Lusatian etymological dictionary by Schuster-Šewc being already finished). Simultaneously with these national endeavours two capital enterprises in the reconstruction of the Proto-Slavic lexicon are in progress — the Moscow dictionary, and another one in Krakow. In accordance with contemporary trends in linguistics, work on regional etymological dictionaries has also been undertaken: relevant for Serbian etymology is the project for a Carpathian etymological dictionary started in Moscow. The development of Slavic etymology during the last few decades opens new prospects for Serbian etymology, posing, at the same time, great challenges. Also fitting into these modern trends was the beginning of the project for a new etymological dictionary, *Etimološki rečnik srpskohrvatskog jezika*¹. Following the initiative of academician Pavle Ivić under the auspices of the Serbian Academy of Sciences and Arts the Etymological Department of the Institute for the Serbo-Croatian Language² was founded in 1983. At that time this language was rendered a single whole, in Serbian as well as in world linguistics. The fact that the Serbo-Croatian linguistic unity has meanwhile been formally decomposed still does not alter the basic identity of the language substance and structure. It remains inevitable that an etymological dictionary (or any other dictionary, as well as a grammar-book) of the Serbian language contains a great deal of information about Croatian. And vice versa, of course. In other words, when one says 'Serbian' (or 'Croatian'), it usually also means 'Serbo-Croatian'. In some instances the need to be precise about a certain reality requires the use of the two-member term.

In the first preparatory phases of work on the projected etymological dictionary it was departed from the fact that Serbian and Croatian lexical systems are to a very high degree identical, thus disregarding contemporary divisions based on different national feelings. This does not question the legitimacy of the practice that outside science proper — in everyday speech, in official use, in literature — this language should be given different names depending on the nationality of its speakers.

Along with the basic lexicon, the ERSJ incorporates available dialectal material, the object of excerption being not only lexicographic and dialectological sources, but also other, especially ethnographic ones. Stress is placed on the Štokavian dialect which furnishes the basis of the literary language, which has also provided the greatest deal of newly published materials

¹ According to the decision made by the Language and Literature Department of the Serbian Academy at the meeting held on June 9, 1998 this project, as well as the dictionary itself, will be restricted to the Serbian language and titled *Etimološki rečnik srpskog jezika*, cf. below.

² It is the present-day Institute for the Serbian Language.

³ Prevailing in Skok's dictionary are lexemes from the western sources (especially Romanisms from the coastal regions of Croatia), which was conditioned by the materials available and by the fact that the author was a specialist in Roman linguistics.

unknown to Skok³, but taken into account are the Čakavian and Kajkavian dialects too. Such a concept is typical of this Pilot Issue, therefore in that respect it may be rendered representative for the hitherto work of this group of authors, but not for the contents of the future etymological dictionary.

It is clear today that that dictionary should in the first place meet the needs of the social environment it is created in, so it will be the *Etimološki rečnik srpskog jezika* (ERSJ), based on the materials from Serbian sources. Data of Croatian provenance will be given only selectively, when needed to complete the geographic, phonetic or semantic picture of a lexeme. In doing so, Croatian will not be lexicographically treated as a foreign language, but a clear designation of the sources will be indicating that the lexeme comes from Croatian environment. After all, precise segregation of lexicon is practically unfeasible, not only since on the same words are present on both sides, but also due to the impossibility of associating positively certain dialectal types in given époques with one or the other (or maybe even a third) ethnicity. In the present complex situation there are no ideal solutions, so we are forced to look for the one with the fewest shortcomings.

It is only natural that the corpus of the future *Etimološki rečnik srpskog jezika* be based primarily on the Dictionary of the Serbian Academy of Arts and Sciences. Omitted from it is all the material that naturally belongs to dictionaries of foreign words and to terminological dictionaries, as well as transparent neologisms, occasionalisms and the like. Excerpted from the dialects are all regionalisms of wider etymological interest: Slavic archaisms, older and etymologically interesting loan-words. An exhaustive discussion of dialectisms that can be explained in a narrow regional context and on a shallow chronological level — be they Slavic or alloglottal in origin (e.g. Italianisms in the coastal speeches, Turcisms in many regions, Germanisms in the North) — principally remains outside the scope of the ERSJ. Thus conceived, the ERSJ is intended as the fundamental handbook of Serbian etymology, making a certain contribution to Slavistics in the first place, but also to Balkanology, Indoeuropeistics and other disciplines.

This Pilot Issue results from the preparatory works of a team of specialists of different profiles gathered on the project for the etymological dictionary. Presently there are five collaborators who have so far published a monograph and a number of articles in domestic and international journals.⁴ Along with the head of the Project they are signing this Pilot Issue in order to present the concept of the commenced dictionary formulated in the co-authored Introduction and illustrated by 135 individually written lemmas.

1. Etymological study of a word cannot be separated from its history as traced through texts to its earliest attestations. This means that an etymo-

⁴ For their selected bibliography see M. Бјелетић, *Изабрана библиографија радова сарадника Етимолошког одсека Института за српски језик, Славистика I*, Београд 1997, 187–191.

logical dictionary should be grounded on a solid historical dictionary of a given language. In our case that condition is only partly met by the *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika JAZU* and by Daničić's *Rječnik književnih starina srpskih* since these two dictionaries do not completely exhaust historical records. They also contain many Church Slavonic words as well as purely literary creations which never found their way into the spoken language. The authors of the ERSJ will attempt to make up for this shortcoming by drawing upon linguistic works dealing with certain older sources, and only exceptionally will material be taken directly from those sources; covering them thoroughly would surpass both the nature and possibilities of an enterprise with an etymological and not a historical-etymological dictionary as its goal.

2. There are two principal approaches in structuring lemmas as units of an etymological dictionary: segmentation according to etymological nests — “the nest principle” (e.g. Skok's dictionary, ЕСУМ) or according to individual words — “lexematic principle” (e.g. БЕР, ЭСБМ). The advantage of etymological dictionaries of the latter type, the structure of which resembles that of ordinary single-language dictionaries, lies in the fact that it provides easier access for the user seeking a certain word, while the former, “nest” organized dictionaries are better at presenting etymological connections within a given language. Adopted in the ERSJ is a compromise of both principles, with a preference for the “lexematic”. Abandoned is the idea of “maximal” nests, like those found in Skok's dictionary that often comprise all the words derived from a Proto-Slavic root, or, in the case of loan-words, phonetically, semantically and geographically different reflexes of a foreign word. On the other hand, the ERSJ generally assigns separate lemmas to all words that have an independent status. Judged as such are particularly lexemes with direct origin beyond the level of the Serbian language, be they traceable to a Proto-Slavic prototype, or to a reflex of a foreign word, as well as such derivatives which have become formally so distant or semantically independent from the basic word that their filiation evades the language intuition, e.g. the verb **вехнути** from the adjective **ветах**. Similarly, not all Serbian reflexes of an alloglottic original are contained in the same lemma if chronology, semantics and regional distribution indicate that they are actually independent loans (e.g. two entries **бага**¹ and **†бага**² from Turk. *bağa*; **ундуруља** and **унгурија** < Lat. *unctura*; **скара** and **шкар** < Gk. *ἐσχάρα*). Separated, of course, are the homonyms of all kinds (e.g. **јарина**¹, i.e. *јарина* “crop sown in spring” from **јарина**² i.e. *јарина* “wool”; **звоно**² i.e. *звѣно* “fish vertebra” from **[звоно**¹] i.e. *звѣно* “campana”). However, the lexematic principle is not applied all the way in order to avoid extremes. To begin with, the dialectal reflexes of the same word are not separated (e.g. *глагорац* is placed under **глаголац**, while in БЕР respective Bulg. forms are treated separately). Transparent derivatives of all sorts — especially secondary formations (included by exception only) — are classified under the basic word. When it comes to old, but transparent derivatives, the approach remains flexible. The adjective **мишји** is separated

as an ancient, perhaps Proto-Indo-European formation from the noun [миш], although it is obvious to a layman that it is derived from that noun. On the other hand, *рукавица*, although a Common Slavic word, does not have a lemma of its own, but it is discussed under **рукав**; the verb *душити*, in spite of its West and East Slavic parallels under **дули**, etc. While opting for one or the other solution, apart from principal factors, account was also taken of the textual transparency of the lemma. In other words, the “lexematic” principle was modified in the ERSJ by allowing “minimal” etymological nests.

2.1. Lexical entries may also be reconstructions, e.g. the infinitive ***пре-ти** from the forms *исѣрел* and *ѿрелав*; the adjective ***туг** from the compound *деветиошуг*, the adjective ***двојан** from nominal derivatives *двојанка*, *двојаница*, etc. The fact that formally and semantically transparent derivatives are selectively dealt with under the words they can be traced back to implies, for example, that a verb with a prefix may be an entry only if a simple form does not exist, or when the connection between them is completely blurred by semantic change (even then there is a preference for the simple form when there are non-prefixed derivatives, e.g. **-цибрити**, rather than ****исцибрити** because of *цибрина* and *циброња*). This selection of dictionary entries may lead to certain repetitions, especially in the case of phonetic variations of words (cf. **бабушка** alongside *бобошка*, *бубушка*, *бробошка*, etc., **бигар** alongside *багра*, **јандруга** alongside *андрога*, etc., **хлев** alongside *лев*, **Влашићи** alongside *ластожари*, etc.). In order to avoid such redundancies, without diminishing the usability of the dictionary, reference from one word to another may be made by “empty” entries. Since the ERSJ will contain a considerable number of lexemes that will not be listed alphabetically either as “full” or “empty” entries, an index is planned for the final volume which will be an aid for future dictionary users.

2.2. The ERSJ lemma consists of three parts. The first lists the Serbian (and Croatian) forms of the word, the second briefly states the etymological origin, while the third is reserved for etymological comment.⁵

2.2.1. The first part of the lemma begins with the dictionary entry, represented by the contemporary literary form of the word if one exists. If the word is obsolete it is preceded by a dagger (†**бага**², †**Бьт**, †**татити**, †**Тућкрај**). An asterisk in front of a word means that the entry form is a reconstruction, e.g. the nominative of an obsolete noun attested in oblique cases only; the infinitive of a verb attested solely in the vernaculars that have lost the category of the infinitive, etc. Among the two variants of the Serbian language, the ekavian is favoured, but a lemma can also be titled by a jekavian (or ijekavian) form if the word is not attested in ekavian. If the entry word

⁵ Cf. М. Бјелетић, Ј. Влајић-Поповић, А. Лома, Нивои етимолошке анализе и сегментација одреднице у ЕРСЈ, *ЗбМСФЛ* XL/1, Нови Сад 1997, 9–19.

is not in use in the literary language, the lemma is titled by its dialectal form, and if these are numerous, by the one that is closest to the literary language (e.g. **врах**, and not *вра*). Entries are not accented, so that homonyms whose accents do not coincide are differentiated by numbers in the position of exponents, for example **јарина¹** and **јарина²**, and not **јарина** and **јарина**. The title is followed by the contemporary forms of the word in various vernaculars, given in an order that provides maximum transparency with regard to their phonetic and formal characteristics; in the absence of such criteria, attestations are arranged geographically, i.e. according to dialectal criteria, starting from Southeast toward Northwest (the specific areal distribution of certain lexemes is specially noted in the third part of the lemma). At the end of the first part of the lemma come(s) the earliest attestation(s) of the word, or only an indication of its date in the case of words whose form underwent no changes during their (written) history. In the case of both contemporary and historical sources the authors take the liberty of simplifying the orthography of certain records and formulating semantic definitions. Doubt about the authenticity of forms and accents given in some sources: artificial (j)ekavisms, forms with restituted *h*, infinitives, retracted stress, voiced semivowels and other lexicographic hypercorrections — is indicated by a question mark, especially when it is relevant for etymology; sometimes the original dialectal form is reconstructed. In the case of dilemma about the precise meaning, a wider context of the record may be given. Beside the basic form the word is given in its flective forms as well. Sources are indicated by abbreviations (interpreted in the list of references) placed in parentheses after each datum (or a group of data) preceded by geographical location.

2.2.2. The second part of the lemma begins with a concise statement about the origin of the word: positive (*Proto-Slavic word, (Proto)Slavic dialectism, Southslavic innovation, loan-word from Italian, Greek in origin, (Balkan) Turcism, etc.*), deliberative (*probably a Slavic word, etc.*), or negative: (*of uncertain origin and the like*). In the case of Proto-Slavic words, it is followed by parallels from other Slavic languages and dialects (Church Slavic, Macedonian, Bulgarian, Slovenian, Slovak, Czech, Upper Lusatian, Lower Lusatian, Polish, Kashubian, Polabian, Russian, Ukraine, Belorussian). At the end comes the original form of the word, reconstructed on the Proto-Slavic (sometimes the Indo-European) level, marked by an asterisk. In the case of loan-words the order is different: first comes their (attested) original form (Latin, Greek, Turkish, etc.) and then parallels in other languages, primarily Balkan (Macedonian, Bulgarian, Rumanian, Albanian, Greek). The literature that these parallels are taken from is quoted only when it is not standard for the respective language, while the orthography, when possible, conforms to present norms.

2.2.3. The third part of the lemma regularly begins with a reference (or references) to the second part. That is the minimal content of the third part, when the word has a clear and indisputable etymology. Others —

and these prevail — are followed by a detailed justification of the etymological attribution and additional relevant explanations, pointing to alternative solutions and/or possibilities of interpretation given in order of probability, including also obviously mistaken and unacceptable etymologies that are mentioned in the last place, but only if they have scientific relevance. Optionally interesting facts regarding the word, but not its etymology proper (the presence of a Slavic word as a loan in other languages; the reborrowing of a word that also exists in an original form; the ultimate origin of a foreign word, etc.) are mentioned.

3.1. The basic lexicon of the Serbian language is Slavic in origin and has been projected onto the Proto-Slavic level, which implies the predominance of lemmas dealing with the reflexes of Proto-Slavic lexemes. The circumstance that simultaneously with starting the ERSJ, two other dictionaries aimed at reconstructing the Proto-Slavic lexical fund, in Moscow and Krakow (ЭССЯ and SP) are also being published, makes the work on the Slavic words in the planned dictionary easier. It means that in a great number of instances simple reference to one or both Proto-Slavic dictionaries can be a substitute for extensive quoting of sources of Slavic parallels and for a detailed description of earlier relevant etymological discussion. On the other hand, the ERSJ has an ambition to make the greatest possible contribution to the reconstruction of the Proto-Slavic lexicon, primarily based on hitherto unknown or unnoticed material which allows the common Slavic character of certain words to be confirmed or established, and some new Proto-Slavic dialectal issoglosses to be drawn (**алити / халити, бамбух, боблија, Влашићи, врах, жамља, замуж, звоно, косма, луки, нестера, Обеда, оловина, оскрт, очага, *прети, пруд, Сићево, смуг, *тур**). Since Proto-Slavic, a language-reconstruct, cannot be viewed as a monolithic whole, its areal and dialectal ramification should be kept in mind. The ERSJ is aimed at defining, as precisely as possible, the areal distribution of each lexeme, thus providing the most solid possible basis for illuminating the historical relations between the South-Slavic dialects, as well as their further connections in the common Slavic domain.⁶

3.1.1. Reconstruction in the ERSJ generally remains on the Proto-Slavic form of the word without going further into its Indo-European connections (**зеташ, ветшати**). Solely in the case that the word as such — and not only its root — has been inherited by Proto-Slavic from Proto-Indo-European, are its reflexes in various Indo-European languages listed, as well as its IE form reconstructed (**веташ** < IE **uetusos*). This meets the basic postulate of a modern etymological dictionary dealing with the history and prehistory of a word, while avoiding the uncertainties of “root etymologies”. The authors

⁶ M. Bjeletić, *Praslovenska leksika u Etimološkom rečniku srpskohrvatskog jezika, Praslovišćinska i jej rozpad* (in print).

of the ERSJ, however, do not deny themselves the right to propose, within the realm of their capacities, new solutions on a deeper, Indo-European level whenever they consider that they may contribute to a better interpretation of certain lexemes and formations (**бабушка, драван, мега, Обеда**, etc.).

3.2. Loan-words from other languages enter the ERSJ under three criteria: antiquity, areal distribution and etymological curiosity. Respecting the first criterion the dictionary includes all loan-words except for quite recent ones (barbarisms, internationalisms, scientific, technical and professional terms of foreign origin). When documentation is missing, the antiquity of a loan is judged on the basis of the degree of its phonetic and morphological adaptation, its semantic independence from the alloglottal prototype and its productivity. As far as the geographical factor is concerned, foreign words with narrow areal distribution may be included, too, unless they are limited to bilingual communities where the influx of foreign words was more intensive than in normal contact between two languages. Decisive in line cases is the criterion of interest — purely etymological (words with disputable etymology, whether erroneous or no previous interpretation) or cultural-historical interest (reborrowings, loan-words with unexpected location). Applying the “lexematic” principle to loan-words means that even formally coinciding reflexes of the same foreign word are separated if they have entered our language in different places, in different periods and with different meaning (**бара¹** and **†бара²**). Save for exceptional cases, only the immediate etymon of the loan-word is given and for its deeper origin it is referred to the relevant etymological works.⁷

4.1. Current etymological studies have shown that certain lexical segments belong to specialised monographs rather than etymological dictionaries. This is primarily true of different terminologies (such as botanical, zoological, occupational, etc.), folklore creations resulting from the blurring of the original semantics and secret languages. Typical of all the words from these segments is their relatively high phonetical variability and often uncertain bonds with the realia they refer to. This is why this terminological lexicon will find its way into the ERSJ quite restrictively (**јандруга, биж, виш**). Folklore lexicon will be represented only through words with reliable semantics, which are viewed in their contexts (**домадар**). The lexicon of secret languages attested on the Serbian terrain is observed as an integral part of Balkan Slavic secret languages: borne in mind is identical etymological content, regardless of different morphosyntactical use (which varies according to a particular dialectal basis). In the first part of the lemma the secret language is specified, and then Serbian attestations are followed by all available Balkan Slavic (**марати, мерати, жвања**).

⁷ For the methodology of etymological treatment of Turcisms cf. С. Петровић, Турцизми у Етимолошком речнику српскохрватског језика, *ЗБМСФЛ* XL/1, Нови Сад 1997, 117–124.

4.2. A topic inevitably encountered in etymological lexicography is the problem of treating expressive words since they represent a quantitatively significant portion of the total lexicon. The notion "expressive" refers here to the expressive derivation, i.e. all the phonetical and formal means that alter the basic word in order to intensify and/or cause shift of meaning from descriptive toward affective. Since an etymological dictionary is not a thesaurus-type dictionary, it cannot include all the expressive words. Its goal is to show what means of expressivisation are typical of the Serbian language, in what category of words they occur most often, which are the most frequent ones, e.g. reduplication (**бабушка**), nasalisation (**бамбух**), prefixation (**чалабрцнути**), suffixation (*џаџорити* from †**татити**), onomatopoeic alternation of consonants (**Лаоле, глагорац, кракорити**), voicing alternation (**домадар**), expressive contamination (**боблија**). In choosing expressive words to be granted individual lemmas the same criteria as those established for "normal" (unmarked) lexicon are applied — words that have entered the literary language or those frequent in colloquial use, words for which relative antiquity can be supposed (**жвањ(к)ати**) or in which rare and/or archaic models of formation can be recognised (**чалабрцнути**).

4.3. The ERSJ includes a selection of onomastic material: anthroponyms, toponyms, as well as mythological names (cf. **Влашићи, Дабог**). Treated individually are names that have no immediate filiation with the rest of the SCr. lexicon, provided they are of some interest for the history of the language, or simply intriguing. Excluded are etymologically dubious or poorly attested formations of narrow local significance: untransparent microtoponyms, recent anthroponyms and the like. Only exceptionally is a name insufficiently documented in written sources included in the dictionary, when it is felt that the principal risk that goes with the etymological interpretation of such material in a specific instance is less than the value of a potential find (**Миџор**). Such choices are felt to enrich the dictionary, rather than as something superfluous. Substratum (Pre-Slavic) hydronyms and toponyms, with respect to their great value as early historical and linguistic testimonies, are incorporated extensively, including those recorded in the past but out of use today (**Ибар, Рашко поље, †Бъг**). Stress is placed on deriving the Serbian form from an — attested or with sufficient probability supposed — Pre-Slavic prototype, and not in solving (the Illyrian, Thracian, Celtic, etc.) etymology of the ancient name itself. In including alloglottic names that entered our language later, from adstratum, the selection will have to be rigorous, guided by the same criteria as used for regional loan-words. Included from this category will be everything that is old enough or interesting in any other respect. As far as Slavic names are concerned, the most valuable for etymology — and therefore granted individual lemmas — are those that present a reliable, or at least highly probable, attestation of a lexeme otherwise not surviving (**Гружа, Лаоле, Ликодра, Обеда, Сићево, Ђетолуби**). Ones that are rooted in the living language are included selectively under respective appellatives, serving as illustrations

of their onomastic use and/or areal distribution (*Грезна* under **грезан**, *Луки вир* s.v. **луки**, *Тугомир* under ***тур**). Frequently this appellative connection is seen by an etymologist, though an average reader with his linguistic feeling cannot be aware of it, so that the decision whether the name is to be an individual lemma or merely an example mentioned under a basic word depends on the evaluation of its historical-geographical importance (*Гуча* separately, and not under [*гудац*], but *Прельина* s.v. ***прети**, *Бевчина* s.v. **девка**). Toponyms of anthroponymic origin appear under the personal names they are derived from, if these are attested on Serbian soil (*Негнина* under **Негна**, but the place name **Нетољуби** has a lemma of its own since the personal name **Cětol'ubъ* is not attested). Composite anthroponyms and toponyms are subject to the same criteria as other compound words: the union of two lexemes is understood as a third, independent word and therefore it gains autonomy in the dictionary, so that **Туђкрај**, **Ликодра** go as separate lemmas and not under [*туђ*] or [*крај*], respectively [*лико*] or [*драти*]. The same status is given to the name **Негна** by its probable prototype **Ne-gněvъ*.

5.1. The problems of word formation — Serbian, Proto-Slavic and even Proto-Indo-European — as one of the most important criteria for examining existent and establishing new etymologies, will receive due attention. An overall statement about the etymological connections of a given lexeme with another word, aimed to satisfy even a layman, and placed in the central part of the lemma, whenever necessary receives a detailed discussion from the formal point of view in the final part of the lemma. Supposing that Proto-Slavic in an earlier phase of its development, when it was still closely linked with Proto-Indo-European, was a language with a functionally more diversified use of suffixes and a higher tendency for composite formations, there has been an attempt at etymological segregation of homonymous formations interconnected on the Serbian or even late Proto-Slavic levels (suf. *-ina* : Lit. *-iena* or *-yna*; suf. *-(b)jъ* : Gk. *-ιος* or *-ε(ι)ος*, cf. s.vv. **јарина**¹ and **јарина**², **мишји**). Note is also taken of the possibility that certain “suffixal derivatives” may be given more probable explanations as archaic compounds (**јагњед**, **просо**, **рукав**, PSI. **syktъ* s.v. **Сићево**).

5.1.1. Concentrating on words (and not on roots), the ERSJ joins contemporary trends of investigation that tend to use etymology, wherever possible, as a means to delve deeper than the individual lexeme, toward the reconstruction of fragments of the proto-language text, Proto-Slavic or Proto-Indo-European, since comparative-historical study of lexical links can contribute a great deal to a better etymological interpretation of certain words (especially compounds) and their semantic development (**Дабог**, **древан**, **јагњед**, **просо**).

for educated laymen, the Pilot Issue is intended for the former (and not the latter) — this being obvious by the very fact that most of the words that title its lemmas are absent from the lexicon of an average native speaker. The authors of the ERSJ believe that the Pilot Issue will compensate for not being a representative example of the language by being even more attractive reading for specialists; hopefully, the abundance of hitherto untreated material and new etymological proposals will not be an obstacle to what should be the principal object of scholarly criticism: general methodological assumptions and technical solutions applied onto particular lemmas. However, the authors are aware of the fact that reviewers of the concept of the future dictionary may object to the fact that the Pilot Issue does not contain more “ordinary” lemmas, that is standard and etymologically indisputable words. Partly legitimate, this objection can be offset by the authors’ estimation that the number of such words is not so large after all, so that writing the future dictionary will not be a matter of routine and mere compilation. In view of the creative approach taken in work on the ERSJ lemmas, they are signed by the initials of their authors, although the responsibility for each and every one of them lies on the whole team which has analysed them and adjusted them on group meetings. Another dimension of the dictionary, which is only partly reflected in the Pilot Issue is the interrelatedness of individual lemmas, that is, the filiation of certain lexemes interpreted individually according to the adopted lexematic principle (§ 2). This is illustrated in a couple of instances by a more or less complete presentation of etymological nests in which (almost) all the members are entered (**ветах, веташ, ветшати, вехнути; жвати, жвакати, жватати, жвањати; алити, халав, халити; тат, татити**), and more often by the presentation of two or three cognate or problem-connected lexemes (**бага¹ : †бага² : бага³ : багир : багља; косма : чесмина; веда : неведа : богвес; виглед : вихода; дрискати : дрицати; биж : виш; гела : дела : ела; флема : хлмутати; марати : мерати; дажд : киша, etc.**) Most often, however, the full range of the nest is indicated by referring to “empty” lemmas (mostly already written, but omitted from the Pilot Issue for reasons of economy).

6.1. In spite of a tendency toward lapidary formulations, the discussion in the third part of some lemmas is fairly extensive, so that their average length exceeds the framework considered standard in earlier etymological practice. This is due to a shortage of references, synthetic studies and monographs that could be quoted for certain general phenomena and problems related to Serbian etymology and lexicography, which often obliged the authors to discuss some problems within respective lemmas. The first title that is missing is a modern and comprehensive history of the Serbian language; also desirable would be monographs treating, from a primarily diachronic standpoint, crucial topics on word formation and semantics (studies about the historical development of certain suffixes, studies on certain segments of the lexicon, including onomastics, studies of semantic categories). The authors of the ERSJ, apart from

work on the dictionary itself, feel themselves called upon to produce such studies, according to their interests and competencies; some are in progress, some have already been published (Sikimić 1996). That would give the ERSJ external support that would relieve it of extensive discussions within certain lemmas. Occasional detailed reflections within some lemmas of the Pilot Issue are aimed at drawing the attention of the scientific audience to some of these general problems, with the hope that discussion will be thus directed from the individual and illustrative toward the general and the essential.

7. Thus welcoming the opinion of specialist, the authors of the ERSJ expect, first of all, constructive criticism which they themselves did not hesitate to give when discussing specific etymological solutions by other authors. It is hoped that such critical reviews will inspire future work on the ERSJ and that they may be helpful in further developing the concept of the planned dictionary before its first volume appears.

Translated by Jasna Vlajić-Popović